

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANA BİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

MATRÂKÇI NASÛH'UN SÜLEYMÂN-NÂMESİ
(1520-1537)

Yüksek Lisans Tezi

Davut ERKAN

İstanbul 2005

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANA BİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

MATRÂKÇI NASÛH'UN SÜLEYMÂN-NÂMESİ
(1520-1537)

Yüksek Lisans Tezi

Davut ERKAN

Tez Danışmanı: Mustafa Çetin Varlık

İstanbul 2005

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Davut Erkan'ın "Matrakçı Nasuh'un Süleymannamesi (1520-1537) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tairihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Mustafa Çetin Varlık
Üniversitesi Marmara

.....

Üye : Prof.Dr. Mücteba İlgürel
Üniversitesi Marmara

.....

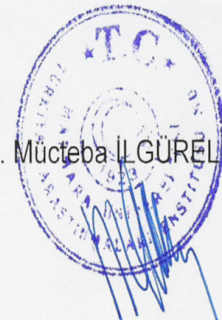
Üye : Prof.Dr. Ahmet Şimşirgil
Üniversitesi Marmara

.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ..04.1.01../ 2006 tarih ve ..1-7..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Mücteba İLGÜREL
Müdür

ÖZET

16. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden Matrakçı Nasûh'un, Süleymân-nâmesi'nin ilk bölümü durumunda olan eser TSMK Revan 1286'da kayıtlı olup h. 926-944/ m. 1520-1537 yılları olaylarını içermektedir. Matrakçı Nasûh'un hayatı ve eserleri hakkında bazı değerlendirmelerin de yer aldığı ancak temelde zikredilen eserin, Hüseyin G. Yurdaydın tarafından neşredilmiş olan "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn"e tekabül eden vr. 206b-282b kısmı hariç yapılan transkripsiyonu ile tespit edilebilen kaynakları ve müellifin kaynaklardan yararlanma tarzı tezin muhtevasını oluşturmaktadır.

ABSTRACT

The piece which contains the first chapter of 16th century Ottoman Historian Matrakçı Nasûh's "Süleymân-nâme" deals with the events of 1520-1537 (Hegira, 926-944) period and is registered in Topkapı Palace Museum Library (TPML) Revan 1286. The thesis includes some evaluations on the life and work of Matrakçı Nasûh. The thesis includes the transcription of the Süleymân-nâme except the pages 206b-282b that was already published under the title of "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn" by Hüseyin Gazi Yurdaydın. It also evaluates sources, methods and how Matrakçı Nasûh made use of these sources.

ÖNSÖZ

Daha çok eserlerinin barındırdığı minyatürlerle tanınan 16. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden Matrakçı Nasûh'un "Süleymân-nâme"sinin ilk bölümünün tek nüshası olan eser TSMK Revan 1286'da kayıtlı bulunmaktadır. H. 926-944 M. 1520-1537 yılları olaylarını içeren eserin tamamının bir yayına konu olmaması bu tezin hazırlanma fikrinin oluşmasını sağlamıştır.

Tezin "Giriş" kısmında Matrakçı Nasûh ve eserlerine dair mevcut durum üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Matrakçı Nasûh'un künyesi, hayatı ve eserleri hakkındaki problemler ortaya konularak bunlara cevap bulunmaya çalışılmıştır. Aynı kısımda eserin fiziki durumu, imla özellikleri ile eserin tespit edilebilen kaynakları ve müellifin bunları kullanım tarzı üzerinde durulmuştur. Okuyucuya yardımcı olacağı düşüncesiyle Nasûh'a atfedilen eserlerin bir listesi Yurdaydın'ın tespitlerine istinaden düzenlenmiş ve bunlarla ilgili bilgilere tarafımızdan bazı ilavelerde bulunulmuştur. Tezin diğer kısmı ise eserin "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn"e tekabül eden varak 206b-282b arasındaki bölüm haricindeki metnin transkripsiyonundan oluşmaktadır.

Tezin hazırlanış sürecinde gösterdikleri maddi ve manevi desteklerinden dolayı başta danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık'a, Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye, Prof. Dr. Feridun Emecen'e, Prof. Dr. İdris Bostan'a, Yrd. Doç. Dr. Erhan Afyoncu'ya, Doç. Dr. Muzaffer Doğan'a, Doç. Dr. Mahmut Ak'a ve her yönden katkılarını unutamayacağım Lucienne Şenocak, Sami Civelek ve Erdal Gürtaş'a teşekkürlerimi sunarım.

Davut Erkan

İÇİNDEKİLER

ÖZ (ABSTRACT).....	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	XV
GİRİŞ.....	XVI
SÜLEYMÂN-NÂME (Matla‘-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân)	
A. Metni Hazırlarken Takip Edilen Yol.....	XVII
1. Fiziki Durumu.....	XVII
2. Tanzim ve İmla Özellikleri.....	XVII
3. Uygulanan Transkripsiyon Kuralı.....	XIX
B. Süleymân-nâme’nin Müellifine Dair.....	XIX
1. İsmi Üzerine Değerlendirmeler ve Eserin Telifi.....	XXI
2. Hayatı.....	XXII
3. Matrakçılığı Hakkında.....	XXIV
4. Bazı Eserleri Üzerine Notlar.....	XXVIII
5. Rüstem Paşa ve Ona Atfedilen Eserlerle İlgisi.....	XXXI
6. Eserlerinin Listesi.....	XLI
C. Süleymân-nâme’nin Kaynakları.....	XLVI
D. Müellifin Kaynakları Kullanma Tarzı	LVII
SONUÇ.....	LIX
BİBLOGRAFYA.....	LXI
SÜLEYMÂN-NÂME’NİN METNİ.....	LXIV
Matla‘-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân - Azze Nasrühû -	2
Haber-i azâ-nâme-i firistâden-i sudûr-ı dîvân be-Sultân Süleymân Hân ve taleb-kerden-i o berây-ı nişesten-i ber-serîr-i pedereş-i Sultân Selîm-i sâhib-kırân - aleyhi rahme ve’r-rıdvân -	3
Haber-i âgâh-şüden-i Sultân Süleymân Hân-ı keyvân-bârgâh ez-vefât-ı pedereş-i Sultân Selîm Şâh ve teveccüh-numûden be-sû-yi taht-gâh.....	5

Haber-i resîden-i pâdişâh-ı cemşîd-savlet be-Üsküdar ve âgâh-şüden-i a‘yân-ı devlet ve istikbâl-kerden bâ-merâkib-i nusret der-sâmin-i aşer-i şehr-i Şevvâl sene-i sitt[e] ve ısrîn ve tis‘a-mi’e.....	7
Haber-i istikbâl-kerden-i hüsvî-i sâhib-kırân meyyit-i pedereş-i Sultân Selîm Hân ve defn-kerden-i o - aleyhim rahme ve’l-gufrân -.....	8
Haber-i cülûs-ı Sultân Süleymân Hân ber-serîr-i hilâfet ve icrâ-yı kavânîn-i adâlet ve tenfîz-i âyîn-i ahkâm-ı siyâset ve hall-i mekâsıd-ı memleket ve feth-i mekâlîd-i mühimât-ı saltanat fî-sâmin-i Şevvâlû’l-mükerrrem sene-i sitt[e] ve ısrîn ve tis‘a-mi’e.....	10
Haber-i maslûb-şüden-i Ca‘fer Ağa Kapûdân-ı Gelibolı fî-evâ’il-i Zi’l-hicce sene-i mezbûr.....	11
Haber-i isyân-nümûden-i mîr-i mîrân-ı Şâm Cânberd Gazâlî-i bed-nâm ve asker-keşîden-i Ferhâd Paşa-yı peleng-ikdâm bâ-mîr-i mîrân-ı Karamân.....	12
Haber-i teveccüh-nümûden-i Cânberd Gazâlî ez-Şâm be-cânib-i Haleb ve muhâsara-kerden-i Haleb-râ bâ-asker-i hezîmet-eser.....	14
Haber-i i‘lâm-kerden-i ümerâ-ı peleng-intikâm ahvâl-i ân-düşman-ı hezîmet-encâm be-dergâh-ı sultân-ı hûrşîd-gulâm ve ırsâl-kerden-i mîr-i mîrân-ı Karamân bâ-hüddâm-ı dergâh-ı âlî-şân be-cânib-i Haleb fî-râbi‘-i Zi’l-hicce sene.....	15
Haber-i ser-asker-şüden-i Ferhâd Paşa ve azîmet-nümûden be-cânib-i Şâm bâ-asâkir-i nusret-encâm fî-gurre-i Muharremü’l-harâm sene-i seb‘a ve ısrîn ve tis‘a-mi’e....	17
Haber-i azîmet-nümûden-i Cânberd Gazâlî ez-mahr[û]sa-ı Haleb bâ-asker-i hezîmet be-cânib-i dârü’s-selâm-ı Şâm-ı pür-tarab.....	19
Haber-i dâhil-şüden-i ümerâ-yı Yûnân be-mahrûsa-ı Haleb-nâm ve tevakkuf-nümûden be-Ferhâd Paşa-yı sa‘âdet-encâm fî-Muharremü’l-harâm.....	21
Haber-i mülâkî-şüden-i ümerâ-yı Karamân be-Ferhâd Paşa-yı azîmü’ş-şân der-sahrâ-yı Hamâ ve teveccüh-nümûden be-savb-ı Şâm bâ-asker-i nusret-encâm.....	22
Haber-i muhârebe-i Cânberd Gazâlî bâ-Ferhâd Paşa der-sahrâ-yı Şâm ve inhidâm-yâften-i ân-bed-nâm fî-seb‘-i aşer-i Safer sene-i seb‘ ve ısrîn ve tis‘a-mi’e.....	25
Haber-i melikü’l-ümerâ-yı Şâm şüden-i mîr-i mîrân-ı Anadolu Ayâs Paşa.....	29
Haber-i vezîr-i râbi‘ şüden-i Lâlâ-i Kâsım Paşa.....	30
Haber-i azîmet-nümûden-i pâdişâh-ı islâm bâ-asâkir-i deryâ-ihtişâm be-cânib-i Engürûs-ı bed-encâm berây-ı feth-kerden-i Kal‘a-ı Belgrâd ve Bögürdelen ve İslâm	

Kamet ve Zemîn ve Komînin ve Detmervîc fî-gurre-i Receb sene-i seb' ve ısrîn ve tis'-mi'e -bi-inâyet-i meliki'l-allâm-.....	30
Haber-i ırsâl-şüden-i Ahmed Paşa-ı mîr-i mîrân-ı Rûmili be-Kal'a-ı Bögürdelen bâ-asâkir-i saff-şiken.....	32
Haber-i ırsâl-şüden-i Vezîr-i a'zam Pîr Mehmed Paşa bâ-asker-i memleket-güşâ berây-ı muhâsara-kerden-i Kal'a-ı Belgrâd-ı pûlâd-nihâd.....	33
Haber-i hayl-engihten-i zen-i Kaydâfe-sûret ve cân-bürden-i o ez-dest-i Süleymân-ı sikender-sîret.....	36
Haber-i meftûh-şüden-i bîrûnî-yi Kal'a-ı Belgrâd bi-nîrû-yi tophâ-yı pûlâd-nihâd fî.....	38
Haber-i vefât-ı şehzâdegân-ı Sultân Murâd ve Sultân Mahmûd -tâbe serâhümâ-.....	39
Haber-i ahkâm-dâden-i Sultân Süleymân Hân be-hısn-ı Belgrâd ve ber-gümâşten-i Bâlî Beg.....	40
Haber-i avdet-nümûden-i pâdişâh-ı âlem-penâh be-taht-gâh-ı ma'delet-destgâh ez-Kal'a-ı Belgrâd fî-evâsıt-ı Şevvâl sene-i mezbûre ve şikâr-kerden bâ-mukarrebân-ı bârgâh.....	41
Haber-i ferâgat-kerden-i Kâsım Paşa ez-vezâret ve vezîr-şüden-i becây-ı o Ahmed Paşa-ı mîr-i mîrân-ı Rûmili ve mîr-i mîrân-ı Rûmili şüden-i becây-ı o Ayâs Paşa...	42
Haber-i ser-asker-şüden-i Ferhâd Paşa ve reften-i o bâ-asâkir-i memleket-güşâ be-cânib-i Sîvâs fî-evâhir-i Cemâziye'l-âhir.....	43
Haber-i ahvâl-i Ali Beg bin Şehsüvâr bin Süleymân ki ez-Sultân Selîm neşv ü nemâ-i yâfte-bûd der-sene-i isnâ ve ısrîn ve tis'a-mi'e.....	43
Haber-i tehiyye-i mühimât-ı donanma-ı hümayûn ve ihzâr-şüden-i asâkir-i nusret-füzûn berây-ı feth-i Kal'a-ı Rodos ez-küffâr-ı şekâvet-nümûn.....	47
Haber-i ender-evsâf-ı Kal'a-ı Rodos.....	48
Haber-i azîmet-nümûden-i Ayâs Paşa-ı mîr-mîrân-ı Rûmili ez-ma'ber-i Gelibolı fî-gurre-i Receb sene-i mezbûre 927.....	50
Haber-i leşker-keşîden-i vezîr-i sâni Mustafâ Paşa be-Kal'a-ı Rodos bâ-donanma-yı hümayûn fî-âşir-i Receb sene-i mezbûre.....	50
Haber-i mün'atîf-şüden-i Sultân Süleymân Hân-ı Sikender-kûs inân-ı azîmet-râ be-feth-i Kal'a-ı Rodos - bi-avni'llâhi'l-meliki'l-kuddûs - der-ısrîn-i şehir-i Receb sene	

semân ve ısrîn ve tis'a-mi'e ez-dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiyye - hamıyyet-i ani'l-beliyye-.....	52
Haber-i maktûl-şüden-i Ali Beg ibn Şehsüvâr bâ-püserân ez-dest-i Ferhâd Paşa ki pîş-ezîn irsâl-şüde bûd.....	54
Haber-i mürûr-kerden-i pâdişâh-ı sâhib-kırân ez-ma'ber-i Marmaris be-cezîre-i Rodos fî-şehr-i Ramazânü'l-mübârek sene-i mezkûre.....	54
Haber-i muhârebe-kerden-i ashâb-ı sefâ'in-i nusret-karîn der-pîrâmen-i hisâr bâ-küffâr-ı şekâvet-âyîn fî-sâbi'-i mâh-ı Ramazân.....	57
Haber-i da'vet-kerden-i ehl-i kal'a-ı sengîn-cidâr-râ be-itâ'at ü inkıyâd-ı pâdişâh-ı gerdûn-ıktidâr ve adem-i itâ'at-ı ân-şekâvet-şi'âr fî-sâmin-i mâh-ı mezbûr.....	58
Haber-i âmeden-i donanma-ı hümayûn bâ-asker-i Mısır fî-hâdî ve'l-ısrîn-i şehr-i Ramazânü'l-mezbûr.....	59
Haber-i muhâsara-kerden-i sipeh-sâlâr-ı Arab ve binâ-kerden-i kulle-i Arab-râ ve inhiżâm-yâften-ı o ba'd-ez-ân muhâsara-ı kerde-bûd-ı Mesîh Paşa der-emâret-i Sultân Mehmed Hân - aleyhi rahme ve'l-gufrân -.....	60
Haber-i fermân-ı âmeden be-vüzerâ vü ümerâ ve asâkir-i nusret-atâ ve hücum-kerden-i îşân berây-ı feth-i ân-hisâr-ı mesdûd-ı a'dâ der-bâr-ı dü-vüm fî-hâdî aşer-i şehr-i Zi'l-ka'de mâh-ı mezkûr.....	61
Haber-i gamz-kerden-i Ahmed Paşa, [mîr-i mîrân-ı] Rûmili Ayâs Paşa-râ ki der-muhârebe-i kal'a müsâhele-kerd ve destîyârî vü pâydârî-i ne-nümûd ez-ân sebeb-i bi-'itâb-ı hazret-i hilâfet-penâh üftâd ü habs-şüd.....	63
Haber-i tulû'-kerden-i kevkeb-i siyâdet-i saltanat-celâl be-vücûd-ı âmeden-i Sultân Mehmed-i mübârek-fâl fî-Zi'l-hicce sene-i mezkûre.....	64
Haber-i vefât-ı Hayr Beg-i merhûm ve reften-i Mustafâ Paşa be-zabt-ı Mısır.....	65
Haber-i nakb-kerden-i dîvâr-ı hisâr-ı gerdûn-vakâr ve muztarr-mânend-i ân-küffâr-ı füccâr ve âteş-dâdend be-lağım ve hücum-kerden be-ceng-i bâr-ı süvüm fî-evâhir-i Zi'l-hicce [sene-i] mezkûre.....	66
Haber-i hâk-keşîden-i ber-ân-hisâr berây-ı def'-i mazarrat-ı küffâr-ı bed-girdâr ki ez-lağım ve bürîden-i dîvâr-râ çendân-sûd-ı nî-fütâd.....	68

Haber-i meftûh-şüden-i baz'-ı kılâ' der-Diyârbekir ve helâk-şüden-i baz'-ı sefâ'in-i donanma-ı hümayûn.....	69
Haber-i muhârebe-i küffâr-ı bed-girdâr ve hücum-kerden-i asâkir-i nusret-şi'âr der-bâr-ı çehârüm fî-sâlis-i iftitâhü'l-âm-ı şehr-i Muharremü'l-harâm sene-i tis'[a] ve ısrîn ve tis'a-mi'e.....	70
Haber-i hücum-kerden-i asâkir-i deryâ-cûşân be-ân-küffâr-ı dalâlet-şân der-bâr-ı pencüm fî-hâmis aşer-i Zi'l-hicce sene-i m[ezkûre].....	71
Haber-i nihâden-i sûtûnhâ-i zîr-i dîvâr-ı hisâr-râ asker-i râ tâ-fürûz nî-âyed mazarrat-ı ne-resând ve büriden-i esâs-ı dîvârâ bi-külünghâ ve nakb-kerden-i zîr-ân-hısn-ı metîn fûrû-güzâştan-i bârûhâ ve zâhir-şüden-i dîvârâ-yı diğér ez-pes-i dîvârâ ve keşîden-i hâk ve rîhten-i der-hendek-i hisâr.....	72
Haber-i taleb-kerden-i emân ân-küffâr-ı şekâvet-nişân ez-bârgâh-ı pâdişâh-ı gerdûn-eyvân.....	73
Haber-i nakz-ı ahd-nümûden-i küffâr-ı bed-girdâr ve bâz-iştigâl-kerden-i asker-i a'dâ-şikâr be-muhâsara-ı ân-hısn-ı gerdûn-medâr der-çehârüm.....	74
Haber-i meftûh-şüden-i Kal'a-ı Tahtalu ve Lendos ve Şeytân Hisâr[1] ve İstânköy ve Bodrûm ma'-tevâbi' vü levâhık.....	77
Haber-i avdet-nümûden-i Sultân Süleymân Şâh be-taht-gâh-ı sa'âdet-penâh fî-evâ'il-i şehr-i Safer-i hatm-ı bi'l-hayr ve'z-zafer sene-i minh.....	78
Haber-i mütekâ'id-şüden-i Pîrî Paşa ve becây-ı o nişesten-i İbrâhîm Paşa ve reften-i Ahmed Paşa be-Mısr fî-evâ'il-i Cemâziye'l-evvel sene-i mezkûre.....	79
Haber-i âsî-şüden-i Ahmed Paşa ve asker-keşîden-i Ayâs Paşa ber-ser-i o ve katl-şüden-i âsiyyü'l-mezbûr ez-dest-i Mîr Mehemed fî-sene-i selâsîn ve tis'a-mi'e...80	
Haber-i firistâden-i pâdişâh-ı âlem-penâh düstûr-ı mu'azzam İbrâhîm Paşa-râ bâ-sefâ'in-i nusret-karîn be-hayrû'l-ibâd-ı Mısr berây-ı nihâden-i kâ'ide-i nizâm ü intizâm-ı ehl-i Mısr bi-haysiyyetî ki diğér gavgâ ü isyân ü ihtilâf-ı vâkı' ne-şûd fî-iftitâhü'l-âm-ı Muharemmü'l-harâm sene-i ihdâ ve selâsîn ve tis'a-mi'e.....	81
Haber-i keyfiyyet-i cem'iiyyet-i sîm ü zer ki sebep-i iltiyâm-ı ahvâl-i asker-i muzaffer- bûd ve kânûn-ı ihdâs-kerd.....	85
Haber-i vâlî-i vilâyet ve hâkim-i memleket-i Mısr şüden-i Süleymân Paşa-ı mîr-i mîrân-ı Şâm ve avdet-nümûden-i İbrâhîm Paşa ez-Mısr be-dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniyye fî-evâ'il-i Şa'bân sene ihdâ ve selâsîn ve tis'a-mi'e.....	87

Haber-i itâ'at-nümûden-i kiral-ı Efrence bâ-hezâr-hulûs u taviyyet ve ez-istilâ-yı pençe-i kiral-ı İspânya istihlâsı talebidi ki der-hisâr-ı mahsûr-ı şüde-bûd tazallum ü tezellül-i o-râ padişâh-ı sâhib-kırân-ı kabûl-kerd ve va'de-i istihlâs-nümûd fî-evâhir-i Şevvâlü'l-mükerremü'l-âhir sene-i m[ezkûr].....	87
Haber-i ferâhem-âmeden-i sipâh-ı nusret-asâr berây-ı gazâ-yı küffâr-ı Engürüs-ı bedgirdâr.....	88
Haber-i irsâl-kerden-i vezîrû'l-vüzerâ ve emîrû'l-ümerâ-yı sancak bâ-kethüdâ ve defterdâr-ı Rûmili be-Sofya berây-ı müctemi'-şüden-i asker fî-sânî-i Recebû'l-mücerreb sene isnâ ve selasîn ve tis'a-mi'e ez-dârü's-saltana.....	89
Haber-i azîmet-nümûden-i sultân-ı selâtînü'z-zamân ve kâhir-i kahramânü'd-devrân be-asâkir-i deryâ-cûşân ve ümerâ-ı nîl-hurûşân be-cânib-i Engürüs-ı dalâlet-şân fî-hâdî-i aşer-i Recebû'l-mezbûr fî-târîhü'l-mezkûr.....	90
Haber-i müctemi'-şüden-i mîr-i mîrân-ı Anadolu Behrâm Paşa bi-asâkir-i memleket-güşâ ki der-fezâ-yı Bîga cem'iyet-i kerde-bûd fî-sâmin-i aşer-i Şa'bân.....	91
Haber-i âgâh-şüden-i kiral-ı bed-fercâm ez-azîmet-i pâdişâh-ı islâm ve istimdâd ü istincâd taleb-kerden-i ez-selâtîn-i küffâr-ı liyâm ve be-mukâvemet [ü] iktihâm-nümûd-ı tamâm.....	92
Haber-i irsâl-kerden-i hazret-i hilâfet-penâh İbrâhîm Paşa-râ berây-ı binâ-kerden-i cîsr-i kaviyyü'l-esâs ber-âb-ı Sava acîbü'l-iştibâh fî-sânî ve'l-ısrîn-i mâh-ı Şa'bânü'l-mezbûr.....	93
Haber-i arz-ı ceyş-i nusret-kîş-i islâm ki ümerâ-yı memleket-güşâ be-pâdişâh-ı âlem-penâh âram-nümûdend der-sahrâ-yı Esrem.....	94
Haber-i reften-i İbrâhîm Paşa be-muhâsara-ı Kal'a-ı Petervârdîn bi-emr-i pâdişâh-ı nusret-karîn fî-sâlis-i mâh-ı Şevvâlü'l-mükerrem.....	95
Haber-i meftûh-şüden-i hısn-ı hasîn Kal'a-ı Gürgüriçe ve Berkâs ve Dîmetreviçe ve Nûkel ve Erîk ve Çerûbek ve Sotîn ve Velkîn ve Yurâh ve Üsek ve Âçe ve itâ'at-nümûden-i ahâlî-i ân-kılâ' be-himmet ü devlet-i pâdişâh-ı âlem-mutâ'.....	98
Haber-i ihsâr-şüden-i lağımhâ vü tophâ der-diğer bâr ve âteş-nihâden ve hücûm-kerden fî-sâbi'-i Şevvâl.....	99
Haber-i meftûh-şüden-i hısn-ı hasîn-i Kal'a-ı Petervârdîn fî-sâbi'-i aşer-i Şevvâl.....	100

Haber-i dil-âverden-i merdümân-ı Bâlî Beg-i mîr-i livâ-yı Semendire ve haber-dâden ez-ahvâl-i kiral-ı bed-fî'âl.....	102
Haber-i reften-i İbrâhîm Paşa be-Kal'a-ı Lûk ve feth-kerden-i bâb-ı ân ve itâ'at-nümûden-i ahâlî-i vilâyet fî-tâsi' ve'l-ışrîn-i Şevvâl.....	103
Haber-i itâ'at-kerden-i baz'-ı bikâ' vü kılâ' ve bîh-i saht-ı diraht-ı isyân ü tuğyân ez-ân-kılâ'-ı inkılâ-yâft.....	105
Haber-i ubûr-kerden-i sipâh-ı deryâ-misâl ez-nehr-i Dırâva çün seyl-i seyyâl fî-[mâh-ı] m[ezkûr].....	105
Haber-i cem'iyet-kerden-i kiral-ı şekâvet-me'âl ü dalâlet-ahvâl.....	107
Haber-i muhârebe-i sultân-ı selâtînü'l-islâm mâlik-i memâlik-i rikâbü'l-enâm bâ-kiral-ı Lâvoş-ı bed-encâm der-fezâ-yı sahrâ-yı Mohâc nâm fî-ışrîn-i Zi'l-ka'de sene isnâ ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	109
Haber-i mansûr-şüden-i asâkir-i islâm -bi-inâyeti'llâhi'l-melikü'l-allâm- ve münhezim-geşten-i kiral-ı nekbet-encâm der-zamân-ı vakt-i namâz-ı şâm.....	117
Haber-i teveccüh-nümûden-i sâlâr-ı cihân-gîr be-taht-gâh-ı Bûdun ve feth-şüden fî-hâmis-i aşer-i şehir-i Zi'l-hicce-i m[ezkûr].....	119
Haber-i avdet-nümûden-i pâdişâh-ı cem-temkîn ez-Kal'a-ı Bûdun -bi-inâyeti'llâhi'l-melikü'l-mu'în - be-cânib-i dârü's-saltana ve'l-hilâfe ve'l-adâlet ve'l-ikbâl - harresehâ'llâhü te'âlâ anü'l-âfât ve'l-âhât ve'z-zevâl - fî-evâsıt-ı iftitâh-ı âm-ı Muharremü'l-harâm min-şuhûr-ı sene-i salase ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	120
Haber-i hurûc-ı Celâlî-i Bozok ki ba'd-ez-feth-i Bûdîn hurûc-kerd ve helâk-şüden ân-tâ'ife-i tâgiyye ve zümre-i bâgiyye ez-dest-i Hüsrev Paşa serdâr-ı Diyârbekir fî-sene-i erba' ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	121
Haber-i hurûc-kerden-i Celâlî-i Türkmân ba'd-ez-Bozok ve firâr-kerden-i îşân be-diyâr-ı Şark fî-sene-i erba' ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	126
Haber-i zuhûr-ı Kalender-i bed-i'tikâd bâ-Dündâr-ı şirrîr-i serdâr-ı ehl-i fesâd ba'd-ez- Celâlî-i Türkmân-ı bed-nihâd der-sene-i erba' ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	128
Haber-i teveccüh-nümûden-i sadr-ı dîvân-ı vezâret ve bedr-i âsmân-ı emâret İbrâhîm Paşa-yı pür-salâbet be-cânib-i Kalender fî-sene-i erba' ve selasîn ve tis'a-mi'e ez-dârü's-saltana-ı Konstantiniyye.....	129

Muhârebe-i Mîr Abdullâh bin Mîr Ahme-i Sürh bâ-Kalender Şâh ve Dünder-nat'-ı sahrâ-yı Artukâbâd ve şehîd-şüden-i Mîr Abdullâh ve inhizâm-yâften-i asker-i o.....	131
Haber-i mukâtele-i Kalender-i zâviyedâr ve Dünder-ı serdâr bi-asâkir-i Behrâm Paşay-ı şîr-iştihâr der-fezâ-yı Karâcaçayır ba'd-ez-Koçî Beg-i nâm-dâr.....	133
Haber-i helâk-şüden-i Kalender-i şirrîr bi-ihitimâm-ı düstûr-ı sâ'ib-i tedbîr İbrâhîm Paşay-ı aristo-nazîr - bi-inâyet-i melik-i Hayy-i kadîr -.....	136
Haber-i istilâ-yâften-i kiral-ı kişver-i Nemçe be-taht-gâh-ı diyâr-ı Engürûs ba'd-ez feth-i pâdişâh-ı islâm-penâh ve teveccüh-nümûden-i sultân-ı zafer-kıran sâniyen ve feth-nümûden-i ân-diyâr ve nasb-kerden-i Yânoş Drâsin istîlâ-i muzaffer-şüden beradû-ı diyâr fî-hâmis ve aşer-i Şevvâl sene-i hams ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	137
Haber-i âmeden-i Erdelbân be-pâdişâh-ı sâhib-kırân ve istikbâl-kerden-i ağâyân.....	140
Haber-i maktûl-şüden ân-küffâr-ı hüsrân-âyîn ez-guzât-ı cihâd-temkîn.....	145
Haber-i kiral-ı nasb-şüden-i Erdelbân be-taht-ı Bûdîn fî-sâmin-i şehir-i Muharremü'l-harâm sene-i sitt[e] ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	146
Haber-i mün'atîf-sâhten-i hüsvîr-i kişver-sitân-ı inân-ı azîmet-râ be-savb-ı Alamân fî-sânî-i aşer-i iftitâhü'l-âm-ı Muharremü'l-harâm sene-i sitt[e] ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	147
Haber-i meftûh-şüden-i Kal'a-ı Estergon ba'd-ez-Kal'a-ı Vişegrâd-ı keyvân-nümûn ve mütâba'at-kerden-i ahâlî-i kal'a-ı mezkûr fî-târîh-i mezbûre.....	148
Haber-i mütâba'at-kerden-i Kal'a-ı Kûmârân ve Tâtâ fî-hâmis-i aşer-i Muharremü'l-harâm sene-i sitt[e] ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	149
Haber-i avdet-nümûden-i şah-ı Süleymân-câh be-serîr-i ma'delet-penâh-ı sa'âdet-destgâh ez-Kal'a-ı Peç fî-sâlis-i aşer-i Safer sene sitt[e] ve selasîn ve tis'a-.....	155
Haber-i hatene-kerden-i pâdişâh-ı sâhib-kırân-ı şahzâdegân-ı kâmrân Sultân Mustafa ve Sultân Mehmed ve Sultân Selîm-râ fî-evâ'il-i Zi'l-ka'de sene sitt[e] ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	158
Haber-i teveccüh-nümûden-i sâhib-kırân-ı devrân bâ-asâkir-i deryâ-misâl be-cânib-i diyâr-ı Alamân -bi-inâyet-i Meliki'l-müste'ân -fî-şehir-i Şevvâl sene sâmin ve selasîn ve tis'a-mi'e ez-dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniyye - hamiyet-i anû'l-beliyye -	159

Haber-i mahbûs-şüden-i Pîrîm Petrî der-Kal'a-ı Belgrâd ve meftûh-şüden-i Kal'a-ı Şikloş fî-sâbi'-i Zi'l-hicce sene.....	168
Haber-i muhâsara-şüden-i Kal'a-ı Kösk-i gerdûn-vakâr ve bisyâr-ı ceng-kerden bâ-asker-i encüm-şümâr ve nâm-ı o nihâdend-i odun hisârı fî-sâmin-i şehir-i Muharremü'l-harâm sene tis'[a] ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	173
Haber-i âverden-i dirahtâ-yı bî-şümâr asker-i encüm-şümâr berây-ı ihrâk-kerden-i ân-hisâr-ı sengîn-dîvâr ü metîn-karâr bâ-tedbîr-i vüzerâ-yı sâkıb-re'y ü sa'âdet-şi'âr.....	176
Haber-i reften-i cenâb-ı sadâret-nisâb-ı İbrâhîm Paşa be-cânib-i Zagreb ve feth-kerden-i Kal'a-ı Harpûş ve mütâba'at-kerden-i Mâykanâbûs vâlî-i vilâyet-i Zagreb ve meftûh-şüden-i Kal'a-ı Râcye ve Pojega ki ez-a'zam-ı bilâd ü emsâr bûde-end fî-seb' ısrîn-i şehir-i Safer sene tis'[a] ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	184
Haber-i müstevlî-şüden-i küffâr-ı hüsrân-âyîn be-Kal'a-ı Koron ve Bâlyabâdra ve Kal'ateyn-i Boğaz der-Mora fî-sene tis'[a] ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	185
Haber-i âmeden-i Ūlâma ez-ümerâ-ı Kızılbaş-ı nekbet-inti'âş ve mîr-i livâ-şüden-i o ve ceng-kerden bâ-Şeref Beg-i mîr-i Bitlîs ve maktûl-şüden-i Şerefü'l-mezbûr ve meftûh-şüden-i Kal'a-ı Bitlîs ma'-tevâbi'hâ fî-sene tis'[a] ve selasîn ve tis'a-mi'e.....	186
Haber-i mütâba'at-kerden-i mîr-i Cezâyir Hayreddîn Paşa ve âmeden-i o be-dergâh-ı pâdişâh-ı sâhib-kırân-ı rûy-i zemîn ve mîr- mîrân-ı Cezâyir şüden ve reften bâ-donanma-ı hümayûn ve feth-kerden-i Kal'a-ı Tûnus-râ fî-sâbi'-i şehir-i Rebî'ü'l-evvel sene erba'în ve tis'a-mi'e.....	187
Haber-i müstevlî-şüden-i küffâr-ı bed-ahvâl be-kal'a-ı Tûnus ve inhizâm-yâften-i Hayreddîn Paşa der-muhârebe-i kal'a-ı mezbûre ve âmeden be-dergâh-ı âlem-penâh fî-tâsi'-i Şa'bânü'l-mu'azzam.....	188
Haber-i katl-kerden hazret-i pâdişâh-ı memleket-güşâ vezîr-i kebîr-i aristo-nazîr mîr-i mîrân-ı Rûmili İbrâhîm Paşa-râ fî-sânî ve'l-ısrîn-i şehir-i Ramazânü'l-mübârek sene-i mezkûre.....	189
Haber-i azîmet-nümûden-i sultân-ı selâtînü'l-islâm mâlik-i memâlik-i rikâbü'l-enâm be-cânib-i Korfos berây-ı feth-kerden-i vilâyet-i Eşpânya-i dalâlet-fercâm fî-sâbi'-i şehir-i Zi'l-hicce min-şühûr-ı sene-i selase ve erba'în ve tis'a-mi'e.....	191

Haber-i âmeden-i Lütflî Paşa bâ-donanma-yı hümâyûn ez-vilâyet-i Pûlya-ı hezîmet-nümûn be-Avlona ve bâz-reften be-muhâsara-ı Kal‘a-ı Korfos-ı dalâlet-füzûn berây-ı isyân-kerden.....	197
Haber-i azîmet-nümûden-i hudâvend-i cihân ez-Yaylağ-ı Kûdas - bi-inâyet-i Melik-i müste‘ân - be-cânib-i Korfos fî-gurre-i Rebî‘ü’l-evvel sene-i minh.....	198

KISALTMALAR

A. g. m	Adı geçen makale
A. g. t	Adı geçen tez
A. y.	Aynı yer
A.g. e	Adı geçen eser
a.g.y.	Adı geçen yazar
Arş.	Arşiv
Bkz.: yuk.	Bakınız yukarı
Bkz.:	Bakınız
c.	Cilt
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	Hazırlayan
İÜK	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
Kol.	Koleksiyon
Krş.	Karşılaştırınız
Ktp.	Kütüphane
Mikf.	Mikrofilm
Nr.	Numara
s.	Sayfa
sy.	Sayı
TSMK	Topkapı Sarayı Kütüphanesi
TY.	Türkçe Yazmalar
Vr.	Varak

GİRİŞ

16. yüzyıl Osmanlı tarihçileri arasında yer alan Nasûh b. Abdullah el-Priştêvî ya da maruf ismiyle Matrakçı Nasûh'un hayatı ve eserleri hakkında mevcut bilgilerin önemli bir kısmının oluşmasında Hüseyin G. Yurdaydın'ın uzun yıllar sürdürdüğü çalışmalarının büyük rolü olduğu ve bu çalışmalarda konuyla ilgili yapılan değerlendirmelerin, ortaya atılan görüşlerin tenkide tabi tutulmadan umumiyetle kabul gördüğü bilinmektedir. Bu araştırmaların önemine ve tesirine ek olarak söylenmesi gereken özelliklerinden biri, daha çok Nasûh'un eserlerinin tespitine yönelik olmaları diğeri ise bir noktadan sonra tekrara dönüşmeleridir. Bunların, araştırmacıyla araştırılan kişi arasında oluşan özdeşleşmenin neden olduğu yorum ve cümleleri barındırdıkları da dikkatlerden kaçmamaktadır. Bahsi geçen araştırmaların oluşturduğu etki Nasûh'un eserlerine temelde ise onların barındırdıkları minyatürlere ilgiyi artırmıştır. Bu minyatürlerin sanatsal değeri üzerine yapılan araştırmaların önemli bir yekûn oluşturması ve onun minyatürlü eserlerinin birden fazla yayına konu olması bunu teyid eder niteliktedir. Bu duruma karşın Nasûh'un hayatı ve minyatürsüz eserleri ilgiden uzaklaşmıştır. Minyatürlerinin ön planda tutulması onun eserlerinin farklı değerlendirilmesine dolayısıyla hatalı tartışmaların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Eserlerinde bulunan minyatürlerin Osmanlı coğrafyası, mimarisi, minyatür sanatı ve denizciliği için büyük bir kaynak teşkil ettiği aşıkardır ancak yukarıda bahsedilen araştırmalarda mevcut özdeşleşme sorunu ve minyatürlere atfedilen önem Nasûh'un eserlerinde verdiği bilgilerin tamamıyla kendi müşahadesine dayandığı görüşünü yoğun şekilde beslemektedir. Kısaca söylemek gerekirse onun tarihçilik yönünün ve eserlerinin kaynak değerlerinin anlaşılamamasına zemin hazırlamaktadır.

Yurdaydın'ın bahsi geçen etkin çalışmaların dikkate alınmadığı araştırmalarda söz konusudur. Nasûh'a ait olan Târîh-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve İstolnibelgrâd adlı eserin yapılan iki neşrinde de müellif olarak ısrarla Sinan Çavuş gösterilmiştir. Bu

şekilde yapılan neşirler araştırmacıların eserlere daha rahat ulaşabilmesini sağladığı halde, onların kaynak değerleri konusunda bir açılım getirmekten çok yanlış bilgilerin devamına neden olmaktadır. Eserin basımına olan bu ilginin tek sebebinin barındırdığı minyatürlerden kaynaklandığını söylemek abartılı olmayacaktır.

Yurdaydın'ın çok uzun süre yaptığı araştırmaların akabinde yayınladığı, Nasûh'un Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn adlı eserinden başka günümüze kadar sadece Târîh-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve İstolnibelgrâd'ın neşrinin yapılması onun eserleri üzerindeki çalışmaların - minyatürlerinin sanatsal yönüyle ilgili çalışmalar hariç- tekemmül derecesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

SÜLEYMÂN-NÂME (MATLA‘-I DÂSİTÂN-I SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN)

A. Metin Hazırlanırken Takip Edilen Yol

1. Fiziki Durumu

27 X 17.5 cm ebadında olan eser nesihle yazılmıştır. Serlevhası müzehhep ve cetvelleri kırmızıdır. Miklepli ve vişneçürüğü renginde deri cilde sahip olan eserin sahifeleri 13 satırdan oluşmaktadır. Sayfalarında eksiklik bulunmayan eserde konu başlıkları, ayet, hadis ve bazı tarihler sürhle yazılmıştır.

2. Tanzim ve İmla Özellikleri

Eserin tüm başlıkları Farsça olup “haber” kelimesiyle başlamaktadır. Müellif eserinde umumiyetle naklettiği konunun özeti durumunda olan nazm ve beyitlere yer

vermiştir. Müellif hatalı yazdığı cümlelerin üzerine çizgi çekip yerine ikame edilecek olanını ise sayfanın kenarına derc etmiştir ancak hatalı yazdığı cümleyi üzerine koyduğu çizgiyle belirtmesine karşın ikame edilecek olana bunu uygulamayı ihmal etmiştir.¹ Müellif hatalı kelimelerin üzerine, bunun yerine konulacak doğru kelimeleri kaydederek yanına “sahh” ifadesini yazmıştır.² Kimi zaman ise hatalı kelimelerin üzerine “v” şeklinde küçük bir işaret koyup doğru kelimeyi sayfanın kenarına kaydederek “nesaha” ibaresini altına yazmıştır.³ Cümlede bulunan kelimelerden, önce yazılması gerekenin yanlışlıkla sonra yazıldığını belirtmek için önce yer alması gereken kelimenin üstüne “m” (mukaddem), sonra gelecek olanın üzerinede “h” (muahhar) harfleri konulmuştur.⁴ Örneğin eserin varak 9a’sında “gonce gibi zanbak” şeklinde sıralanan kelimelerden “gibi”nin üzerine خ ve “zanbak”ın üzerine م harfleri konularak bunların dizilişinin “gonce-i zanbak gibi” olması gerektiği belirtilmiştir. Eserlerde sayfaları birbirine bağlayan kelimeler olan raddade ya da gariplerin yazımında hatalar mevcuttur. Örneğin vr. 115b’de bulunan garip “idüp” iken vr.116a “pûş” kelimesiyle başlamıştır. “İdüp” kelimesi ise “pûş” kelimesinden sonra gelmiştir. Varak 89b’nin son kelimesi “mezkûr” ve garibi “şeyh” kelimesi iken vr. 90a “mezkûr” kelimesiyle başlamış ve “şeyh” kelimesi bundan sonra yazılmıştır. Varak 181b’deki garip “tavâf” kelimesi iken 182a “etrâf” kelimesiyle başlamış ve “tavâf” kelimesi bu varağın üçüncü satırının üçüncü kelimesi olarak yazılmıştır. Eserde anlatılan konular arasında anlam kopmasının olmaması bu hataların müellifin dikkatsizliğinden ileri geldiğini ortaya koymaktadır. Eserde “ümid-vâr” “mâder” kelimelerin “ümüz-vâr” “mâzer” şeklinde yazıldığına tesadüf edilmektedir.⁵ Bununla beraber eserdeki yer isimleri, özel isimler ve Türkçe kelimelerin imlalarında bir birlik mevcut değildir. Transkripsiyonda özel isim ve yer isimlerinde bütünlük oluşturmak amacıyla müellifin en fazla kullandığı imlalar esas alınmaya çalışılmıştır.

¹ Vr. 4a.

² Vr. 72b.

³ Vr. 15a.

⁴ Bu durum metin içindeki dipnotlarda M., H. şeklinde gösterilmiştir.

⁵ Vr. 11a, 182a.

3. Uygulanan Transkripsiyon Kuralı

Metnin takibini kolaylaştırmak amacıyla her harfin karşılığı gösterilmemiştir. Uzun okunan [ا و ا] kelimelerde â, î, û şeklinde istisnasız olarak gösterilmiştir. Kaf ve gayn ile başlayıp uzun okunan hecelerin sesli harfleri üzerine “hukûk” “tâgî” örneklerinde olduğu gibi çizgi konulmuştur. Kelimenin ortasında ve sonunda bulunan ayn harfleri [‘] şeklinde gösterilmesine karşın başında bulunanlar belirtilmemiştir. Hemze harfi ise [’] şeklinde gösterilmiştir. Metinde ihtiyaç gösteren kimi yerlere yapılan eklemeler [] içine alınarak belirtilmiştir.

B. Süleyman-name’nin Müellifine Dair

1. İsmi Üzerine Değerlendirmeler ve Eserin Telifi

Hüseyin G. Yurdaydın, Cemâlû’l-Küttâb Kemâli’l-Hüssâb adlı eserinin varak 1b’sinde Matrakçı’nın adını Nasûh b. Abdullah, varak 2a’sında da Nasûh b. Karagöz el-Bosnevî şeklinde zikrettiğini, bunun ise Keşfü’z-zünûn adlı eserinde Matrakçı’nın ismini Nasûh b. Karagöz b. Abdullah olarak veren Katip Çelebi’nin kaydına uyduğunu ifade ederek tam künyesinin Nasûh b. Karagöz b. Abdullah olduğunu belirtmektedir.⁶ Seybold’un Breslau Şehir Kütüphanesinde bulunan bir Kur’ân tefsirinin müstensihinin Hüseyin b. Nasûh el-Visokovî adını taşımasından hareketle bu şahsın Matrakçı Nasûh’un oğlu olabileceği görüşüne katılarak Visiko kasabasının

⁶ Nasûhü’s-Silâhî (Matrikçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara 1976, s.1; Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Matrikçı Nasûh*, Ankara 1963, s. 17, 50; a. g. y. “Matrikçı Nasuh”, *DİA*, C.XVIII, s. 143-145.

Bosna'da bulunduğunu ve yukarıda bahsi geçen eserdeki kayda göre Bosnalı olan Nasûh'un bu kasabadan olabileceğini ileri sürmüştür.⁷

Hemen belirtilmelidir ki mevcut kaynaklarda Nasûh'un Bosnalı olduğuna dair herhangi bir bilgi ya da karine bulunmamaktadır. Nasûh'un söz konusu eserinin vr. 2a'sında yer aldığı belirtilen kayıt, Nasûh b. Karagöz el-Bosnevî değil Nasûh b. Karagöz el-Priştëvî şeklindedir.⁸ Nasûh'un Umdetü'l-Hisâb adlı eserinin Zagreb'te bulunan bir nüshasında yine künyesinin Cemâlû'l-Küttâb'daki gibi Nasûh b. Karagöz el-Priştëvî şeklinde kayıtlı olduğu⁹ görülmektedir. Bu durum onun Priştineli olduğuna açık şekilde delalet eder.

Üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise Nasûh'un kendi künyesini ilk önce Nasûh b. Abdullah ardından da Nasûh b. Karagöz şeklinde verdiği halde Katip Çelebi'nin zikrettiği Nasûh b. Karagöz b. Abdullah kaydının nereden kaynaklandığı hususudur. Eğer Nasûh'un verdiği iki isim birleştirilip -ki Yurdaydın tarafından bir arada düşünüldüğü açıktır- Katip Çelebi'nin kaydıyla yan yana getirildiği takdirde, Nasûh b. Abdullah b. Karagöz - Nasûh b. Karagöz b. Abdullah şeklinde birbirinden farklı iki künye ortaya çıkar. Nasûh'un, künyesini zikredilen şekilde belirtmesi Karagöz isminin babası Abdullah'ın lakabı olduğunu düşündürür ki bu da Matrakçı'nın tam künyesinin Nasûh b. Abdullah el-Priştëvî yada diğer versiyonuyla Nasûh b. Karagöz el-Priştëvî olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Burada baba adının Karagöz, Abdullah gibi farklı yazılmasının Nasûh'un devşirme olmasından kaynaklanmış olabileceği ihtimal dahilindedir. Genellikle, bu durumda olanların baba adları Abdullah Oğlu şeklindedir. Karagöz de tercih edilen baba adları arasındadır. Nasûh baba adını bu duruma işaret etmek üzere farklı şekillerde yazmış olabilir. Nasûh'un kendi künyesini yanlış vermesi ihtimalinin düşük olmasından hareketle - nitekim Nasûh'un zikredilen iki eserinde de künyesi aynı şekilde yer

⁷ Menâzil, a. y.

⁸ Bkz. Matrakçı Nasuh, Cemâlû'l-küttâb Kemâlî'l-hüssâb, İÜK TY. Nr. 2719, vr. 2a.

⁹ Nasuh b. Karagöz el-Priştëvî, Umdet el-hisab, Zagreb, Orijentalna zbirka JAZU, Ms. Br. 85'de kayıtlı eser üzerinde çalışan Džemal Čehajić, Yurdaydın'ın Nasuh'un Bosnalı olduğuna dair verdiği bilgiyi göz önünde bulundurarak eserdeki "El-Priştëvî" kaydının müstensih hatası olduğu kanaatine varmıştır. Bkz. Džemal Čehajić, "Nasuh Matrakçı Kao Matematičar", PIRILLOZI Za Orijentalnu Filologiju, vol. 38, 1-320, Sarajevo 1989, s. 209-216.

almıştır- Keşfü’z-zünûn’daki kaydın hatalı olduğu ileri sürülebilir. Hüseyin b. Nasûh el-Visikovî adlı müstensihin Nasûh’un oğlu olup olmadığı yolunda ileri sürülen görüş ise ihtimalden bile daha zayıftır.

Serlevhasında “Matla’-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân - Azze Nasrühû-” ifadesi bulunan eserde müellifin adı ile ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Ancak nüshanın yazarının Matrakçı Nasûh olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Matrakçı Nasûh’un Târîh-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm adlı eserinin varak 185b’den itibaren nakledilen Kanunî’nin cülusuyla ilgili hadiselerin bu eserin girişinde hemen hemen aynıyle yer alması, yine aynı müellifin Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn adlı eserinin girişinde yer alan coğrafyaya dair malumatların haricinde yazılanların Süleymân-nâme’de bulunması ve bu kısımda Nasûh’un “sabıkâ tahrîr ve tasvîr olunan” şeklinde kullandığı ifadelerle Menâzil’e atıfta bulunması, eserin 302b varağında “eyle olsa padişâh-ı âlem-penâh hazretlerinün dâsitân-ı evveli bu zikr olan Korfoş seferi ile tamâm oldu. Bundan sonra dâsitân-ı sânisî Karaboğdân seferile ibtidâ olunur - inşâ’llâhü te’âlâ -.” şeklinde bir ifadenin bulunması ve Matrakçı’nın Feth-nâme-i Karabuğdân eserinin varlığı, Süleymân-nâme’nin Matrakçı Nasûh’un kendi kaleminden çıktığını göstermektedir.¹⁰

Feth-nâme-i Karabuğdân adlı eserini 23 Cemaziyelahir 945/16 Kasım 1538’te kaleme aldığı bilinen Nasûh, Süleymân-nâme’nin varak 302b’sinde kullandığı ifade dikkate alındığında eseri Feth-nâme-i Karabuğdân’dan önce bitirdiği ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber Menâzil’in h. 944/m. 1537 tarihi içinde bitirilmesi Süleymân-nâme’nin 1537-1538 tarihleri arasında yazıldığını göstermektedir.¹¹

¹⁰ Menâzil, s. 11-12; Yurdaydın, a. g. e, s. 38-41.

¹¹ Menâzil, s. 11-12.

2. Hayatı

Yazdığı eserlerde - çağdaşları gibi - kendi hayatı hakkında bilgi vermekten imtina etmiş olan Nasûh b. Abdullah el-Priştêvî ya da maruf ismiyle Matrakçı Nasûh'un ne zaman doğduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. II. Bayezid devrinde Enderun'da talebe olarak bulunan Nasûh'un¹² buraya ne zaman alındığı, buradaki eğitimini ne zaman tamamladığı malum değildir. Nasûh'un ilk eseri olan Cemâlû'l-küttâb ve Kemâlî'l-hüssâb'ın Osmanlı İmparatorluğu'nda maliye ve muhasebe kayıtlarında kullanılan Divan Rakamları'nı katiplere öğretme amacını taşıması¹³ ve Mustafa Âli'nin Matrakçı'dan "Kalem-i dîvânî hattâtlarının mukaddemi" şeklinde bahsetmesi¹⁴ onun katiplik yapmış olabileceğini düşündürmektedir. 1520 tarihinden önce Mısır'a giderek silahşörlüğünü sergileyen Nasûh'un buraya hangi vazifeye gitmiş olduğuna dair de bir bilgi mevcut değildir. 1529'da şehzadelerin sünnet töreninde sergilediği harp teknikleriyle padişahın beğenisini kazanan Nasûh'a silahşörlerin reisi olduğuna dair bir berat verilmiştir.¹⁵ Osmanlıların 1533 tarihinde Safeviler üzerine düzenlediği Irâkeyn seferine katılan ve bu seferin tarihini kaleme alan Matrakçı'nın, başka bir eserinde 1537 yılında düzenlenen Korfu seferinin menzillerini zikretmesine rağmen¹⁶ bu sefere katıldığına dair bir görüş kuvvetle ileri sürülememektedir. Nasûh, bu eserinde kendisinden "Matrâkçı Nasûh Bey" şeklinde bahsetmekte ve Mehmed adındaki oğlunun Sağ bölüğe alındığını ifade etmektedir.¹⁷ 1538 yılında düzenlenen Karaboğdan seferi ile 1542'de çıkılan Sikloş seferlerine ait eserler vücuda getirmesine rağmen ilk sefere katılıp katılmadığı ikincisine ise padişahın mı yoksa Hayreddin Paşa'nın mı

¹² A.g. e., s. 2.

¹³ Bu değerlendirme Nasuh'un Umdetü'l-hisâb adlı eseri için yapılmıştır. Bkz. Halil Sahillioğlu, "Divan Rakamları", DİA, c.IX, s. 435. Ancak Umdetü'l-hisâb'ın, Cemâlû'l-küttâb ve Kemâlî'l-hüssâb'ın genişletilmiş hali olması sebebiyle bu değerlendirme Cemâlû'l-küttâb için de geçerlidir. Umdetü'l-hisâb'ın, Cemâlû'l-küttâb'ın genişletilmiş versiyonu olduğu hakkında Bkz.: Yurdaydın, a. g. e., s. 17.

¹⁴ Bkz.: 27 nolu dipnot.

¹⁵ Bu berâtın metni için Bkz.: Yurdaydın, a. g. e., s. 70-71.

¹⁶ Matrakçı Nasuh, Süleymân-nâme (Matla'-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân), vr. 297b-302a.

¹⁷ A. g. e., vr. 297b.

maiyyetinde katıldığı henüz vuzuha kavuşmamıştır.¹⁸ 16. yüzyılda harp sanatına dair yazılmış bir eserde¹⁹, onun hayatta olduğuna işaret eden bir temenniyle Matrakçı'dan “Nasûh Ağa” şeklinde bahsedilmesi²⁰ ve Nasûh'un Elkas Mirza'nın h.954/m.1547 yılında padişahın huzuruna çıkarılması hakkında kullandığı ifadeler²¹ onun Ağalık görevinde bulunduğunu düşündürmektedir. Eserindeki bilgilere nazaran 1551 tarihinden sonra hayatta olduğu kesin olarak bilinen Nasûh'un,²² 1560 hatta 1561 tarihlerinde de hayatta olduğuna dair karinelerin mevcudiyeti belirtilmekte²³ ise de bunların sıhhatli olduğunu söyleyebilmek şu an için güç görünmektedir. Zira bu karineler ya da yorumların isnat edildiği kaynaklardan olan Nasûh'un matematiğe ait eserleri²⁴ ve bunların nüshaları üzerinde henüz ayrıntılı çalışmaların mevcut olmaması, diğer bir kaynak olan Rüstem Paşa'ya atfedilen eserlerin Nasûh'un kaleminden çıkıp çıkmadığı hususunun araştırmaya muhtaç olması²⁵ mezkur görüşün ihtiyatla karşılanmasını gerektirmektedir. Nasûh'un 1561'de hayatta olduğu fikrinin devamı olarak Sicill-i Osmânî'de “Nasûh Kethüdâ, ümerâdan olup 971 Ramazânın on altısında fevt olmuştur” şeklindeki kaydın Matrakçı'yla alakalı olduğu ve bundan dolayı onun 1564'te öldüğünden şüphe edilemeyeceğinin belirtilmesi²⁶ tahmin olarak adlandırılmalıdır. Görüldüğü üzere bu kaydın Matrakçı Nasûh'tan bahseden hiçbir yanı yoktur.

¹⁸ Bkz.: Bazı Eserleri Üzerine Notlar kısmına.

¹⁹ Eser hakkında Bkz.: Matrakçılığın Hakkında bölümüne.

²⁰ A. g. e, vr.102a.

²¹ “...Mîrzâ-yî şîr-iştihâr yarendası vech-i me'mûr üzere dîvân-ı sa'âdet-âşyâna varup şeref viricek bi-esmâ'him ma'lûm Bâb-ı sa'âdet Ağalarıyla vüzerâ-yı devlet ü dîn ve müşîrân-ı pâdişâh-ı rûy-i zemîn ...istikbâl ile önine düşüp icâzet ile içerü girdükde âyin-i şâhî ve tezyîn-i şehinşâhî üzere...”. Bkz.: Matrakçı Nasuh, *Süleymân-nâme*, İstanbul Arkeoloji Ktp. Nr. 379, vr. 77b-78a.

²² Nasuh, British Museum Or. 12879'da kayıtlı Câmî'ü't-tevârîh adlı eserinde Taberi Tarihi'nin tercümesi bittikten sonra yazmaya devam ederek Oğuz Han devrinden 1551 tarihine kadar gelen eserler kaleme aldığı zikretmektedir. Bkz.: Menâzil, s. 21.

²³ A. g. e, s. 9-10. Bu görüş, Nasuh'un Umdetü'l-hisâb adlı eserinin Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa nr. 1987'de kayıtlı nüshasında ondan “sâhib-i te'lîf merhûm muharrir ki” şeklinde bahsedilmesine karşın aynı eserin Evahir-i Ramazan 967/Haziran 1560 tarihinde istinsah edilmiş nüshasında (Nuruosmaniye Ktp. Nr. 2984) ondan merhum diye bahsedilmemesinden ve Rüstem Paşa'ya atf edilmiş olup 1561 yılına kadar gelen eserin Nasuh tarafından yazıldığı kabulünden kaynaklanmaktadır.

²⁴ Bkz.: yuk.

²⁵ Bkz.: Rüstem Paşa ve Ona Atfedilen Eserlerle İlgisi kısmına.

²⁶ Menâzil, s. 30. Nasûh'un, vefatına yakın İstabl-ı Amire kethüdalığında bulunmuş olabileceği belirtilmektedir. Bkz.: Yurdaydın, “Matrikçı Nasuh”, s. 144. Bu tahminin, Nasûh'un eserlerinde sıkça bahsettiği ve resmettiği menziller ile seferler sırasında temin edilen iâşe hakkında verdiği bilgilerden kaynaklandığı söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak bu hususu teyit edecek sağlam bir karine henüz mevcut değildir.

3. Matrakçılığı Hakkında

Çeşitli versiyonları olup şimşir ağacından yapılmış sopalarla oynanan temelde ise eskime benzeyen Matrak Oyunu'nun mucidinin Nasûh olduğu ve bundan dolayı Matrakçı lakabıyla anıldığı yönündeki değerlendirmelerin²⁷ sıhhati, isnat edildiği kaynaklar incelediğinde şüpheli duruma düşmektedir. Nitekim bu iki kaynaktan ilkinin müellifi olan Gelibolulu Mustafa Âli eserinde Nasûh'un matrakçıların şanlı üstadı olduğunu²⁸, Müstakimzâde ise Nasûh'un matrak oyununun mucidi olabileceğini ifade etmektedir.²⁹ Nasûh'un matrak oyununun mucidi olduğuna dair ilk eserde bir bilgi, ikinci eserde ise kesin bir ifade mevcut değildir. Bununla beraber Nasûh'tan daha önce Matrakçı lakabıyla anılanların olması³⁰, 1529 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Şehzade Selim, Mehmed ve Mustafa'nın At Meydanı'nda yapılan sünnet töreninde sergilediği gösterilerle padişahın beğenisini kazanan Nasûh'a verilen berâtta onun akranları arasında şöhret bulduğu³¹ ifadelerinin yer alması ve harp sanatları hakkında kaleme alınmış olup tahribata uğramış olması nedeniyle müellifi ve ismi tespit edilemeyen buna karşın barındırdığı karineler ışığında Nasûh'un hayatta olduğu dönemde yazıldığı anlaşılan eserde³²

²⁷ Yurdaydın, Matrakçı, s. 2, 4.

²⁸ Eserde Nasuh'la ilgili pasajın tamamı şu şekildedir “Lâkin vilâyet-i Rûm'daki Kalem-i dîvânî hattâtları ki üslûb-ı Acem'i tamâm tağyîr eylemişlerdür ammâ okunması âsân resm ü hey'etle nakl-i dil-pezir itmişlerdür ki ol gürûhun mukaddemi ya'nî ki pîşüvâ-yı akdemi Matrâkçı Nasûh'dur ki ol tarzın mücidi ve matrâkbâzların üstâd-ı mâcididir.”. Gelibolulu Mustafa Âli, Menâkıb-ı Hünervârân, İstanbul 1926, s. 61.

²⁹ “Rûm'da Matrakçı Nasûh demekle arîf çeb ya'nî dîvânî yazarların eyyâm-ı Süleymân Hânî'de serdefteri ve kırmada dahi hünervârânın mu'teberidir. Male'be-i matrakın dahi mücîdi olabilirdi”. Müstakim-zâde Süleymân Saadeddin, Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul 1928, s. 568.

³⁰ Matrakçı lakabıyla anılan İshak Bey için Bkz. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I, İstanbul 1308-1315, s. 324.

³¹ Nasuh'un Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 2984'de bulunan Umdetü'l-Hisâb adlı eserinin vr. 173a-174b'sinde yer alan berâtın metni için bkz. Yurdaydın, Matrakçı, s. 70-71. Aynı hususu Âşık Çelebi'de zikr eder “...cümleden Matrâkçı Nasûh ki fenn-i lu'b-ı matrâkda akrânına gâlib...”. Âşık Çelebi, Meşâ'ir üş-Su'arâ or Tezkere of 'Âşık Çelebi, by G. M. Meredith Owens, London, 1971, vr. 158.

³² Bu eser Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları nr. O.50'de bulunmaktadır. Müellifin, Kâzân Hân'ın icat etmesinden dolayı Nâverd-i Kâzân adı verilen harp tekniklerinden bahsederken bu ilmin, üstadları tarafından ihya edilmediğini belirttikten sonra padişahın (Kanunî'nin) kendisine bu konulara dair bazı kitaplar verdiğini ve kendi eline geçen Arapça kitapları ise Hâssa tabiblerden Eş-şehîr Mehmed Çelebi İbn Bakkâl'a tercüme ettirdiğini ifade etmiştir. Bkz.: vr. 90a-b. Müellifin, tatbik edenlerin dört ayrı halka şeklinde sıralanmalarından ötürü Nâverd-i Kâzân-ı erba' şeklinde zikrettiği bu tekniğin, hayatta olduğunu gösteren bir temenniyle Ağa diye tavsif ettiği Nasuh'un telifi olduğunu

onun oyunlarının “telif” ifadesiyle nitelendirilmesi³³ Nasûh’un bu oyunun mucidi olmadığını göstermektedir. Matrak oyununun aslen ne olduğunun tespiti yukarıdaki konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Lügat manası olarak sopa, değnek ve talimci şişi anlamlarına gelen Matrak, şimşir ağacından yapılan sopa olup³⁴ oyunda kılıç yerine kullanılmaktaydı.³⁵ Bundan dolayı sopanın adı oyunun adına dönüşmüş ve kaynaklara da bu şekilde geçmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nda düzenlenen şenlikleri izlemiş olan yabancı seyyah ve elçilerin tuttukları kayıtlar³⁶ gerekse Matrakçıların resmedildiği minyatürler³⁷ incelendiğinde oyuncuların elinde bu sopadan başka kalkan yerine kullanılan küçük yastıkların mevcudiyeti ortaya çıkmaktadır³⁸ ki bu da Matrak kelimesinin, oyunun tamamını temsil etmeğini göstermektedir. Nasûh’un harp sanatlarına dair yazdığı *Tuhfetü’l-guzât*³⁹ adlı eserinin konularını göz önünde bulundurmanın belirtilen hususun anlaşılmasına yardımcı olabileceği söylenebilir. Eserini beş ana bölümden oluşturan Nasûh, birinci fasılda yay ve okun, ikinci fasılda kılıcın, üçüncü fasılda topuzun, dördüncü fasılda ise gönderin ortaya çıkışı, gelişimi ve bunun kullanım tekniklerinden bahsetmektedir. Beşinci faslıda zikr edilen sünnet töreninde sergilediği İki Kale Oyunu’na ayırmıştır. İki Hisar-ı Kerr ü Ferr adını verdiği bu oyunun on yedi tekniğini, karşılıklı duran iki kaleden önce kılıç sonra topuz akabinde mızrak kullanan askerler ve son olarak çıkan okçular tatbik etmiştir.

belirtmesi, üstadları tarafından harp tekniklerinin ihyasına gayret gösterilmediğinin zikrinin Nasuh’un daha geç yazdığı eserlerde, lakabı olan Matrakçı ifadesini şevksiz kullanmasıyla paralellik arzetmesi ve Arapça kitapları kendisi için tercüme ettiğini söylediği Mehmed Çelebi’nin h. 970/m. 1561 tarihlerinde ölmüş olabileceği eserin 16. yüzyılda yazıldığını göstermektedir. Eserin kesin yazılış tarihi hakkında bir şey söylenemese de eldeki karineler bunun takriben 1550 yıllarına doğru yazılmış olduğunu düşündürmektedir. Eserin diğer bir özelliği de harp teknikleri hakkında Nasuh’un *Tuhfetü’l-guzât* adlı eserinden ziyadesiyle mufassal ve kıymetli bilgiler ihtiva etmesidir. Nasuh’un, eserinde zikrettiği İki Kale oyununu tatbik edecek askeri grupların nasıl dizilip hareket edeceklerini gösterir çizimlerin aynılarını bu eserde de görmek mümkündür. Bunlardan başka diğer tekniklere ait çizimlerde eserde yer almaktadır. Bu çizimlerin ise kılıç, kalkan ve gürz gibi silahların kullanım tekniklerinin hem teorisini hem de tatbikini göstermektedir. Eserde yer alan minyatürler harp aletlerinin at üzerinde kullanımlarını tasvir etmektedir. Ancak bunlardan bazılarının ya üzeri karalı ya da bir bölümü yırtık durumdadır. Mehmed Çelebi için Bkz.: Süreyya, Sicill, c. IV, s. 117.

³³ A.g. e, vr. 90a-b.

³⁴ Yurdaydın, Matrakçı, s. 2.

³⁵ Özdemir Nutku, *IV. Mehmet’in Edirne Şenliği (1675)*, 2. baskı, Ankara 1987, s. 104.

³⁶ A. g. e, s. 103-104.

³⁷ *1582 Surname-i Hümayun Düğün Kitabı*, haz. Nurhan Atasoy, İstanbul 1997, s. 116-117.

³⁸ Kalkan yerine küçük yastıkların kullanıldığına dair Bkz.: Nutku, a.g. e, s. 104.

³⁹ Matrakçı Nasuh, *Tuhfetü’l-guzât*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi nr. 2206.

Ancak matrakçılıktaki maharetinden dolayı şöhret bulan Nasûh'un eserinde ne matrak kelimesinden ne bu adla var olan bir oyundan bahsedilir. XVI. yüzyılda yazılmış olan bir layihada yayak olanların matrakçılığı, sipahi olanların ise cündiliği öğrenmesinin elzem olduğunun belirtilmesi⁴⁰ Matrakçılığın, cündiliğin mukabili olduğunu düşündürmektedir. Bu ayrımın ise at ve atın, var olan tekniklerde kullanılıp kullanılamamasından kaynaklandığı söylenebilir. Burada yapılan ayrıma karşın Nasûh'un, bahsi geçen eserinde ok atmanın, at, kılıç, kalkan, topuz ve gönder kullanmanın "mukaddimât-ı cihad"⁴¹ ve silahşörlük ilminin "vesîle-i lu'ûb u hurûb"⁴² başka bir eserinde ise "...Sipâhî oğlanlarından üslûb-ı hurûb-ı kîtâl ve lu'ûb-ı durûb-ı cidâl ve istihdâm-ı ermiha fenninde izhâr-ı mahâret ile beyne'l-akrân ve'l-emsâl müşârün-ileyh bi'l-benân olan bahâdırân-ı nâmdâr ve mübârizân-ı kârzârlardan üç yüz nefer kimesne..." şeklindeki ifadeler yer vermesi⁴³ onun bu ayrıma gitmediğini aksine bunları "harp sanatı" bir diğer ifadeyle "Silahşörlük" adı altında birleştirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu ifadeler onun Tuhfetü'l-guzât adlı eserinde matrak oyunu yerine neden silahşörlükten bahsettiğine de anlam kazandırmaktadır. Kaynaklarda "lu'bet-i matrak", "lu'ûb-ı matrak" şeklinde zikredilen bu oyunun aslen Nasûh'un ifadeleriyle belirtmek gerekirse "lu'ûb-ı durûb-ı cidâl" ve "lu'bet-i esliha" olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Bu daha sade bir dille "harp ve harp aletlerini kullanım teknikleri" şeklinde ifade edilebilir. Zikredildiği üzere törenlerde kılıcı temsil eden ve matrak adı verilen sopa ile kullanılan yastık "esliha"yı bunlarla yapılan hareketler ise "lu'bet"i kısacası bunlar "lu'bet-i esliha"yı ifade etmektedir. Nasûh'a verilen berâtta kendisinin "Nasûh-ı Silâhî ...üslûb-u hurûb-ı silâh ve lu'ûb-ı

⁴⁰ Yaşar Yücel, Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar (Kitabu Mesâlih'il Müslimîn ve Menâfi'il- Mü'minîn), Ankara 1988, s. 99. Mesâlihü'l-müslimîn'inin ihtisap kaydında yer alan h. 1053 tarihine ve aşağıda bahsedileceği üzere eserde hakkında kısa bir bilgi verilen Yahyâ Efendi'nin h. 18 Zilhicce 1053/8 Şubat 1644'te ölen Şeyhülislam Yahyâ Efendi olduğuna istinaden eserin 17. yy. da yazıldığının belirtilmesi (bkz.: a. g. e., s. 59-60) ihtiyatla karşılanmalıdır. Müellifin, "...Sultan Selîm Hân...zamânında Mısır seferinde Çarkeslerin çadırların gâret itdüğümüzde..." ifadeleriyle kendisinin Mısır seferine katıldığını bildirmesi ve yine eserin başka bir yerinde (bkz.: s. 108) "...Hâliyâ bir kâfir ağlaya ağlaya Beşik-taşında Yahyâ Çelebi Efendinin yanına varup eyitmiş kim..." sözleriyle bahsettiği Yahyâ Efendi'nin, Kanunî döneminde yaşamış Beşiktaşî Yahyâ Efendi namıyla bilinen Yahyâ b. Ömer olması ve Yahyâ Efendi'nin Zilhicce 978/Nisan-Mayıs 1571 yılında ölmüş olması eserin bu tarihten önce yazıldığını göstermektedir. Yahyâ Efendi hakkında bkz.: Nev'izâde Atâî, Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri (Hadaiku'l-haka'ik Fi Tekmileti's-şaka'ik), haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, c. II, s. 148; Süreyya, Sicill, c. IV, s. 633.

⁴¹ Matrakçı, Tufetü'l-guzât, vr. 3b.

⁴² A. g. e., vr. 2b.

⁴³ Matrakçı, Matla'-ı Dâsitân, vr. 273b-274a; Menâzil, s. 277.

durûb-ı rimâhda üstâd-ı hünerver...⁴⁴ şeklinde tavsif edilmesi de bahsi geçen hususu teyit eder niteliktedir. Oyun manasına gelen “lu‘bet” kelimesi neden Nasûh tarafından harp aletlerinin kullanım tekniklerini ifade etmek için kullanılmıştır veya neden matrakçılık diğer kaynaklarda “lu‘bet” kelimesiyle tavsif edilmiştir? Nasûh Tuhfetü’l-guzât adlı eserinde ok atmanın, at, kılıç, kalkan, topuz ve gönder kullanmanın “mukaddimât-ı cihâd”, cihadın ise Hz. Peygamber’in sanatı olduğunu⁴⁵ ve muharebe ilminde onun sünnetinin kavlen, fi‘len ve azmen üç şekilde bulunduğunu zikretmektedir.⁴⁶ Nasûh, Hz. Peygamber’in kavlen sünnetini onun şu hadislerini zikrederek belirtir; Sa‘d İbn Vakkâs’ın ashabın önüne geçerek ok atması üzerine Hz. Peygamber onun yanına vararak “sizün üzerünize olsun ok atmak kim ol sizin hayrlu oyununuzdur”, ok ve kılıç oynayan Esleme kabilesinden bir cemaatin yanına giden Hz. Peygamber “aceb ne gökçek oyundur” dedi ve ashab bundan sonra saff olup harp aletlerini talim etmeye başladı.⁴⁷ Hadislerde ok ve kılıç gibi harp aletlerinin kullanımının “oyun” yada “lu‘bet” kelimesiyle tavsif edilmesi hususiyeti harp sanatlarıyla ilgili eserler kaleme alan müelliflerce aynen korunmuş görülmektedir. Aslen “harp ve harp aletlerinin kullanım tekniklerinin” bir kısmının sergilenmesinden ibaret olan matrakçılığında “lu‘bet-i matrak” şeklinde anılması bu hadislerdeki tavsiflerden kaynaklanmış görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda yapılan şenliklerde marifet sahiplerinin hünelerini sergiledikleri ortamda -tıpkı cündilerin gösterdiği teknikler gibi- padişahın asker kullarından olan ve matrakçılar adıyla zikredilen topluluk da tabii olarak marifetlerini kısacası “harp ve harp aletlerini kullanım tekniklerini” sergilemek durumundaydı. Anlaşıldığı kadarıyla şenliklerde var olan tekniklerin bir kısmı sergilenmekte ve bu bendlerin ya da tekniklerin sergilenmesinin hem bir gösteri olarak düşünülmesi hem de bir kazanın oluşmaması için harp aletlerini temsil eden muhtelif araçlar kullanılmaktaydı. 16. yüzyılda bu şeklini koruyan Matrak oyununun sonraki dönemlerde bazı değişikliklere uğradığı anlaşılmaktadır. Bu yüzyılda oyunu

⁴⁴ Yurdaydın, Matrakçı, s. 71.

⁴⁵ Matrakçı, Tuhfetü’l-guzât, vr. 3b.

⁴⁶ A. g. e, vr. 5b.

⁴⁷ A. g. e, a. y.

öğrenip öğrenmemek askerlerin kendi tasarruflarında olduğu halde⁴⁸ 17. yüzyılda Matrakçılık asker sınıfı dışından kişilerin yaptığı bir meslek haline gelerek onların bir esnaf grubu şeklinde teşkilatlanmalarına neden olmuş görünmektedir.⁴⁹ Harp silahlarında yaşanan gelişim ve değişim bu oyunun mahiyetinden uzaklaşıp 19. yüzyılda tamamen bir dans şekline⁵⁰ dönüşmesine yol açmış olmalıdır.

Aslen “Silahşörlük tekniklerinin” bir kısmının sergilenmesinden ibaret olan ve kılıcı temsilen kullanılan sopanın ismine nazaran Matrak şeklinde adlandırılan bu oyunun mucidi şüphesiz Matrakçı Nasûh değildir. Nasûh’un “matrakçı” lakabıyla anılması onun var olan tekniklere yenilerini eklemesi ve bunları iyi icra etmesinden kaynaklanmaktadır. Mezkur sünnet töreninde sergilediği tekniklerle beğeni kazanması ve verilen berât bu lakabın kendisiyle özdeşleşmesini sağlamıştır.

4. Bazı Eserleri Üzerine Notlar

İlk eserini 1517 yılında matematik alanında vücuda getiren Matrakçı Nasûh daha sonra Kanunî Sultan Süleymân’ın emriyle Taberi tarihini Mecma‘ü’t-Tevârîh adıyla Türkçe’ye tercüme etmeye başlamış (1520) ve bunun ikmalinden sonra 1551 yılına kadar gelen Osmanlı tarihine ait eserlerini kaleme almıştır.⁵¹ Üç cilt olan bu tercümesini ne zaman tamamladığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu tercümenin üçüncü cildinin sonunda Osmanlıların zuhuru ve Karacahisar’ı zapt etmelerine dair yazdığı kısa bölümde⁵², Hadîdî’nin h. 930/m.1524 tarihinde tamamladığı manzum Tevârîh-i Âl-i Osmân adlı eserinden iktibas ettiği nazımlara yer vermesi⁵³ onun bu tercümeyle ait birinci ve ikinci cildi 1524 tarihinden önce son cildini ise bu tarihten bir müddet sonra ikmal ettiğini düşündürmektedir. Hadîdî’nin

⁴⁸ Yücel, a. g. e, a. y.

⁴⁹ Nutku, Edirne Şenliği, s. 103-4.

⁵⁰ Sultan Abdülmecid döneminde sarayda Matrak oyunu namıyla yapılan dans hakkında Bkz.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. II, İstanbul 1993, s. 422.

⁵¹ Menâzil, s. 4.

⁵² Süleymaniye Ktp. Fatih kol. Nr. 4278.

⁵³ Hadîdî, Tevârîh-i Âl-i Osman (1299-1523), haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 43.

eserini daha geç bir tarihte görmüş olacağı hususu Nasûh'un vücuda getirdiği bir çok eserin mevcudiyeti ve bunları yazmaya hasrettiği vakit göz önüne alındığında daha uzak bir ihtimal olarak kalmaktadır.

Târîh-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm⁵⁴ ile Târîh-i Sultân Bâyezid⁵⁵ adıyla bilinen eserler içlerinde müellif veya müelliflerinin kim olduğuna dair bilgiler taşımamaktadır. Ancak iki eserin, - ikinci eserde bulunan minyatürler dışında - II. Bâyezid devri üzerinde duran kısımlarının çok az sayıdaki kelime ve cümle farklılıkları haricinde aynı oluşu, bunları tek kişinin yazdığını göstermektedir. Târîh-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm adlı eserin varak 185b'den itibaren başlanılan Kanunî'nin cülusuyla ilgili hadiselerin Nasûh'un aynı padişah devrini anlattığı Süleymân-nâme'sinin girişinde yer alması bahsi geçen iki eserin de onun olduğunu göstermektedir.⁵⁶ Matrakçı'nın birinci eserinde bahsettiği II. Bâyezid devri olaylarını müstakil minyatürlü bir eser haline dönüştürdüğü ya da minyatürlü nüshada yazdıklarını Târîh-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm'e naklettiği söylenebilir. Nitekim Nasûh, 1534 yılında Kanunî'nin çıktığı Irâkeyn seferini anlattığı minyatürlü Mecmû'-ı Menâzil adlı eserindeki malumatı küçük farklar haricinde Süleymân-nâmesi'nin Kanunî döneminin 1520-1537 yılları üzerinde duran ilk bölümüne kaydetmiş durumdadır. Bu eserlerin müellifi hakkında bir isim ileri sürülemeyeceği dolayısıyla anonim tarihler sınıfında yer alması gerektiği yönündeki görüşün⁵⁷ Târîh-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm adlı eserin bütünün dikkate alınmamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Bu eserlerde Sultan Selim'in şehzadeliği dönemi olayları anlatılırken onun padişah için kullanılan sıfatlarla anılması, mücadeleye giriştiği diğer şehzadelerin taraftarı olan devlet adamlarının eleştirilmesi ve babasıyla giriştiği saltanat mücadelesi sırasında Mevlana Nureddin vasıtasıyla yaptığı müzakerelerin yer alması eserin müellifinin, Şehzade Selim'e yakın birisi olabileceği ve bununla ilk eserini

⁵⁴ British Museum Add. 23.586. Eser 190 varaktır.

⁵⁵ TSMK Revan 1272. Eser 82 varaktır.

⁵⁶ Menâzil, s. 17-8.

⁵⁷ Faruk Söylemez, "Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman (1481-1512)", Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995, s. 18, 20, 285. Tezde British nüshasının II. Bayezid devrine ait bölümüyle Revan nüshasının kıyaslanmasından oluşan bir metin tesis edilmiştir.

Sultan Selim’e takdim etmiş olan ve ona yakınlığıyla bilinen Nasûh’un durumuna uyduğu⁵⁸ yorumlarına yol açmıştır. Ancak Nasûh’un eserinin padişah tarafından beğenilip beğenilmediği, onun padişaha yakın olmasını tesis edip etmediği konusunda hiçbir ciddi bilgi mevcut değildir. Esasen Matrakçı’nın eserinin kaynağını tespiti bu değerlendirmelerin gereksizliğini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Nasûh’un, İshâk Çelebi’nin Selîm-nâme⁵⁹ adlı eserini manzum kısımlarını göz ardı ederek neredeyse tamamına yakını kendi eserine aktarması⁶⁰ buradaki malumatların Nasûh’un kendi müşahedeleri olarak nitelenmesine ve padişahla yakın ilişkisi olduğu değerlendirmelerine yol açmıştır. Bu husus Nasûh’un kaynakları kullanma metodu hakkında yapılan değerlendirmelere de sirayet etmiştir. Târîh-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm adlı eserin müellifin “el-kıssa” ve “sehâyif-i rûzgârda merhum olan kasas ve ahbâra sâhib-i vukuf olanlardan rivâyet olunur ki” ibarelerini kullandıktan sonra kaynaklardan alıntı yapmaya başladığının belirtmesi⁶¹ ihtiyatla karşılanmalıdır. Zira bu özellikler İshak Çelebi’nin Selîm-nâme’sine aittir.⁶² “El-kıssa” ve diğer ifadenin Târîh-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm’de yer alması bu tabirin Nasûh’un belirtilen mehzadan yaptığı iktibaslar içinde bulunmasından ileri gelmektedir.

II. Bâyezid devrini Enderun’da talebelikle geçirdiği ve ilk eserini Sultan Selim döneminde yazmış olduğu belirtilen Nasûh’un bu seferlere katılmadığı halde Târîh-i Sultân Bâyezid’da mevcut Kili, Akkirman, İnebahtı, Moton ve Gülek’e ait minyatürleri nasıl çizdiği sorusunun⁶³ benzeri müellifin Târîh-i Feth-i Sikloş Estergon ve İstolnibelgrâd adlı eseri içinde geçerlidir. Kanunî’nin 1543 tarihinde çıktığı Sikloş seferini konu ettiği bu eserinde Hayreddin Paşa’nın donanmayla uğradığı yerlerle padişahın geçtiği menzillerin minyatürlerine yer veren Nasûh, Hayreddin Paşa’nın 12 Muharrem 950/17 Nisan 1543 tarihinde donanmayla

⁵⁸ Menâzil, s.18.

⁵⁹ Şehabeddin Tekindağ, “Selîm-nâmeler”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sy. I, İstanbul 1970, s. 200-201; Burhan Keskin, “*Selîm-nâme (İshâk b. İbrâhîm)*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998.

⁶⁰ İki eserin birbirine tekabül eden kısımları için Bkz.: Söylemez, a. g. t., s. 156-284. Keskin, a. g. t., s. 9-165. Bu tez tanzim ve okuma problemlerine karşın iki eser arasındaki benzerlikleri tespit etmeyi sağlayacak niteliktedir.

⁶¹ Söylemez, a. g. t., s. 40, 42.

⁶² Eser hakkında genel olarak Bkz.: Keskin, a. g. t.

⁶³ Bkz.: Söylemez, a. g. t., s. 18.

İstanbul'dan ayrıldığını⁶⁴, padişahın ise 18 Muharrem 950/23 Nisan 1543'te Edirne'den Filibe'ye hareket ettiğini belirtmekle⁶⁵ beraber kendisinin Hayreddin Paşa'yla birlikte sefere katıldığını ima eden ifadeler de serdetmiştir.⁶⁶ Bu cümleden olarak Nasûh'un, donanmayla uğranılan yerlerin minyatürlerini çizmesi gayet tabii görünmektedir. Ancak bu durumda onun padişahın geçtiği menzilleri nasıl çizdiği meselesi ortaya çıkmaktadır. Nasûh'un, Mecma'ü't-Tevârîh'in son cildinde olduğu gibi Târîh-i Sultân Bâyezid'da da Hadîdî'nin eserinden nazım parçalarına yer vermesi⁶⁷ bu eserini geç bir tarihte kaleme aldığını göstermektedir. Zikredilen sebeplerden ötürü Târîh-i Sultân Bâyezid'la Târîh-i Feth-i Sikloş Estergon ve İstolnibelgrâd'da bulunan minyatürlerin nasıl çizildiği sorusuna kesin bir cevap verebilmek şimdilik mümkün görünmemektedir.

5. Rüstem Paşa ve Ona Atfedilen Eserlerle İlgisi

Kanunî döneminin maruf sadrazamlarından Rüstem Paşa'nın Tevârîh-i Âl-i Osmân adlı bazı eserlerin müellifi olarak gösterildiği bilinmektedir. Bununla beraber söz konusu eserler üzerine yapılan çalışmalarda bunları yazan kişinin Rüstem Paşa'yla yakın ilişkisi olan Matrakçı Nasûh olabileceği ileri sürülmüştür.⁶⁸ Bu hususu içeren çalışmayı yapan Hüseyin Gazi Yurdaydın'ın, eserler ve Matrakçı'nın Rüstem Paşa'yla olan ilişkisi hakkında verdiği bilgileri ve mevcut görüşlerini şöyle özetlemek mümkündür:

Kanunî'nin 1548 yılında İran üzerine düzenlediği seferin tarihini kendi ifadesiyle "Rüstem Paşa'nın teveccühüne nail olabilmek" maksadıyla kaleme alan Matrakçı Nasûh'un bu eseri Marburg Staatsbibliothek Hs. Or. Oct. 955'de kayıtlı

⁶⁴ Matrakçı Nasuh, Târîh-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve İstolnibelgrâd, TSMK Hazine 1608, vr. 17a.

⁶⁵ A. g. e, vr. 37a-b.

⁶⁶ A. g. e, vr. 20b-21a.

⁶⁷ Hadîdî, a. g. e., s. 44.

⁶⁸ Menâzil, s. 25.

bulunmaktadır. Matrakçı, ismini burada “matrak oyunun da şöhrat bulan Nasûh” şeklinde kaydetmiştir. Eserinde, devrin padişahı Kanunî’nin cülusundan Evahir-i Zilhicce 954/Ocak-Şubat 1547 yılına kadar gerçekleştirdiği on gazasını yerli yerinde yazmış olduğunu belirten Nasûh, bu seferde geçilen menzilleri zikretmiş ancak minyatürlerini çizmemiştir. Bu eser Rüstem Paşa için yazılmış müstakil bir eserdir. İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi nr. 379’da bulunan ve 1543-1551 yılları vakalarını içeren Nasûh’un diğer eserinde Şehzade Mustafa’yla babası Kanunî’nin Sivas’ta görüşmelerine dair kayıtların bir kısmı karalanmış olmasına mukabil Marburg nüshasında böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Arkeoloji nüshasındaki kayıtların Şehzade Mustafa’nın h.960/m.1553 yılında öldürülmesinden sonra bizzat Nasûh tarafından karalanmış olabileceği hususuna daha önce temas etmiştik.

Mecma‘ü’t-Tevârîh’in* birinci cildine tekabül eden üç ciltlik muhtasar tercüme British Museum Or. 12.879’da bulunmaktadır. İlk cildin serlevhasında Câmi‘ü’t-Tevârîh ismi bulunmaktadır. Aynı ciltte Marburg’da bulunan eserindeki gibi ismini kaydetmiş olan Nasûh, Rüstem Paşa’nın iltifat ve teşvikleriyle bu işe girdiğini belirtmiştir. Görüldüğü üzere Nasûh’un, Rüstem Paşa’nın iltifatına nail olmak için yazdığı ikinci İran seferi tarihinin tesiri görülmüş ve bu defa Nasûh, Rüstem Paşa’nın teşvikleriyle Mecma‘ü’t-Tevârîh adını verdiği Taberi tarihinin tercümesini muhtasar hale getirmiş ve bunu da Câmi‘ü’t-Tevârîh olarak adlandırmıştır. Ancak Câmi‘ü’t-Tevârîh’in, Mecma‘ü’t-Tevârîh’in ikinci ve üçüncü cildine tekabül eden bölümlerine tesadüf edilememiştir. Ayrıca Nasûh - Câmi‘ü’t-Tevârîh’in ilk cildinde - Mecma‘ü’t-Tevârîh adıyla yaptığı tercüme bittikten sonra bazı kaynaklardan istifade ederek Oğuz Hân zamanından 1551 yılına kadar gelen tarihi yazdığını belirtmiştir. Burada Nasûh’un, Rüstem Paşa ve 1550 yılında İstanbul’a gelmiş olan Elkas Mirza’nın huzurunda silahşörlüğünü sergilemesinden ötürü mükafatlandırıldığı görülmektedir.

Rüstem Paşa’ya atfedilen Tevârîh-i Âl-i Osmân adlı eserlerin nüshaların biri Viyana Nat. Bib. Cod. Mixt. 339’da bulunmakta ve h.968/m.1561 yılına kadar

* Kanunî’nin emriyle yaptığı Taberi tarihinin üç ciltlik tercümesidir.

gelmektedir. Diğer iki nüsha ise Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi No. 167 (Og. 6. 33)*; No. 168 (Dd. 4.31)'de yer almaktadır. Cambridge nüshalarından en fazla vakayı içeren nüsha h.955/m.1548'e kadar gelmektedir. Viyana nüshası 1923 yılında Ludwig Forrer tarafından kısmen Almanca'ya tercüme edilmiştir. Forrer, bu eserin müellifinin kesin bir şekilde Rüstem Paşa olduğunun ileri sürülemeyeceğini belirtmiştir. Bu eserin Rüstem Paşa'ya ait olduğunu gösteren kayıt ise "Tevârih-i Rüstem Paşa bi't-tamâm. Sahîh nüshadır - rahmetü'llâhi te'âlâ - Kitâb-ı Târîh-i Âl-i Osmân te'lîf-i Rüstem Paşa yesera'llâhü mâ-yeşâ' âmîn" şeklindedir ki buda büyük ihtimalle muahhar bir ilavelerdir. "Tevârih-i Oğuz Hân ve Cengiz Hân ve Selçukiyân ve Osmâniyân ..." başlığı varak 1b'de yer almaktadır. Forrer'in de belirttiği üzere bu nüsha üç ayrı müstensih tarafından yazılmıştır. Eserin 186. varagina kadar olan kısım Rüstem Paşa'nın sağlığında yazılmıştır. Onun hakkında edilen temenniler bunu açık bir şekilde göstermektedir. Varak 248a'da benzer temennilerde bulunulması bu ikinci kısmın da onun sağlığında tamamlanmış olduğunu gösterir. Bu kısımda Şehzade Bâyezid hakkında kullanılan temenniler bu bölümün onun 1561 tarihinde öldürülmesinden hatta denilebilir ki 1559 yılında İran'a kaçmasından önce tamamlanmıştır. Dördüncü birisi varak 151b ve 152a'yı yazmıştır. Varak 275'e kadar olan kısımda aynı kişi tarafından yazılmış kenar notları vardır. Forrer'in dediği gibi bu kişi bütün nüshayı gözden geçirmiştir. Varak 275-293 arasını teşkil eden üçüncü bölüm ise yazmada belirtildiği üzere h.980/m.1571-1572 tarihinde istinsah edilmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in ölümüne kadar yazılan kısımlar için Tevârih-i Âl-i Osmân, Muhiddin Cemalî'nin Tevârih-i Âl-i Osmân'ı ve özellikle Neşri'nin Cihân-nümâ'sı mehaz olarak kullanılmıştır. Belirtildiği üzere varak 1a'daki kayıt muahhar olduğundan eserin müellifinin Rüstem Paşa olduğunu delillendiremez. Bu konu hakkında önemle belirtilmesi gereken bir husus ise eserdeki Rüstem Paşa'yla alakalı kayıtlardır ki bunlar eserin yazarının Rüstem Paşa olabileceğini ima etmekten dahi uzaktır. Eserde, yazarı olarak gösterilen Rüstem Paşa'nın 28 Şevval 968/11 Temmuz 1561 tarihinde öldüğü kayıtlıdır. Bu da Rüstem Paşa'nın eserin müellifi olamayacağına işaret eder. Bununla beraber eserin varak 278a'sında Şehzade

* Mikrofilmi için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi Mikf. Arş. Nr. 2069. Arşivdeki fişte bu mikrofilmin Camb. Un. No. 167 (Og. 6. 33)'de bulunan esere ait olduğu belirtilmiştir. Fakat eserin içinde Camb. Un. 99- 6.33 (4.31) şeklinde bir kayıt bulunmaktadır.

Mustafa'nın babası Kanunî tarafından 960/1553 yılında öldürtmesinin "Rüstem Paşa'nın fitne ve kizbiyle vücut bulduğu"nın yazılı olması belirtilen hususu teyit eder. Zira Rüstem Paşa'nın yazdığı eserde kendisi hakkında bu ifadeye yer vermesi düşünülemez. İşte bu sebeplerden Rüstem Paşa'yı bu eserin yazarı kabul etmek imkansızdır. Eseri bir yere kadar Rüstem Paşa'nın, geri kalan kısmının ise başkası tarafından yazılmış olabileceği fikride pek kabule şayan değildir. Çünkü eserin baş tarafı Nasûh'un ilgili eserlerinin özeti mahiyetinde olup satır satır benzerliklerde söz konusudur. Bu konuda son bir ihtimal olarak söylenebilecek şey Rüstem Paşa'nın Nasûh'un eserinden bu nüshayı istinsah etmiş olabileceğidir. Ancak Nasûh'un, Rüstem Paşa için kaleme aldığı Câmî'ü't-Tevârîh'in nüshalarının elimizde bulunması bu durumu da şüpheli kılmaktadır. Zira British Museum Or. 12.592'de bulunan ve Rüstem Paşa'ya atfedilen yeni bir nüsha durumundaki eserin vr. 27b'sinde, Mecma'ü't-Tevârîh'in son cildinde Osmanlıların zuhuru hakkındaki kısmın aynen yer almış bulunması da Viyana nüshasının Nasûh'un kaleminden çıkmış olacağını kuvvetlendirmektedir. Bu vesile ile şu da belirtilmelidir ki Kanunî döneminin sadrazamlarından Ayas Paşa'ya atfedilen tarih de Rüstem Paşa'ya atfedilenden farksızdır. Paris Nat. Bib. 54'de kayıtlı yazma da Rüstem Paşa'ya atfedilen eserin 932/1526 yılına kadar gelen bir nüshasıdır.⁶⁹

Yukarıda özetlenmeye çalışılan bilgiler ve görüşler Nasûh'un eserleriyle ilgili bazı değerlendirmeler yapılmasına imkan tanımaktadır. Nasûh'un Marburg nüshasında mevcut ifadesine nazaran Mecma'ü't-Tevârîh adlı tercüme, Târîh-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm, Târîh-i Sultân Bâyezid, Mecmû'-ı Menâzil, Matla'-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân, Târîh-i Feth-i Karabuğdân ve Târîh-i Feth-i Sikloş adlı eserlerini 1547 tarihine kadar tamamlamış olduğu kesin olarak anlaşılmaktadır. Nasûh'un kendi kaleminden çıkan bir müsvedde durumunda olan Arkeoloji kütüphanesindeki yazma 1543-1551 yıllarını havi olup Nasûh'un 1551 yılına kadar gelen tek eseri durumundadır. Nasûh'un, Marburg nüshasında 1547'ye kadar olan tarihi yazdığını belirtmesi onun Arkeoloji nüshasının 1547 yılına kadar gelen kısmını bu eserden önce tamamlamış olduğunu göstermektedir. İkinci İran seferinin, 1 Muharrem 955-26 Rebiyülahır 956/11 Şubat 1548-23 Mayıs 1549 tarihleri arasında

⁶⁹ A. g. e, s. 16-17, 20-25.

vuku bulmuş olması Nasûh'un, Marburg nüshasını Mayıs 1549'dan sonra kaleme almış olduğuna işaret eder. Matrakçı, Câmî'ü't-Tevârîh'in ilk cildinde 1551 yılına kadar gelen olayları yazdığını belirttiğine göre Arkeoloji nüshasının 1547-1551 yıllarını ihtiva eden kısmını Marburg nüshasından sonra Câmî'ü't-Tevârîh'ten önce yazıp tamamlamıştır. Şu halde Câmî'ü't-Tevârîh'i de 1551'den sonra yazmaya başlamıştır. Bununla beraber ikinci İran seferi üzerine yazdığı eser sayesinde Rüstem Paşa'yla ciddi bir yakınlık kuran Nasûh'un, Kanunî'nin, hakkında birtakım dedikodular çıkmış olan oğlu Şehzade Mustafa ile H.955/m.1548 yılında Sivas'ta bir dertleşme havası içinde yaptığı görüşmeye⁷⁰ ait eserindeki kayıtları 1553'te Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine paşadan çekinerek karalamış olabileceğinin ima edilmesi ihtiyatla karşılanmalıdır. Şehzadeyle babası arasındaki görüşme 16 Rebiyülahır 955/22 Temmuz 1548'de gerçekleşmiştir⁷¹ ki bu da ilgili kayıtların Arkeoloji kütüphanesinde bulunan eserden daha önce Marburg'da bulunanda yer aldığını gösterir. Bu eserin etkisiyle Nasûh'u teşvik edip Câmî'ü't-Tevârîh'i kaleme almasını sağlayan Rüstem Paşa'nın, şehzadeyle ilgili kayıtlardan rahatsız olmadığı daha doğrusu bu kayıtların kendisini rahatsız edecek nitelikte olmadığı söylenebilir. Aksi takdirde Nasûh'u Câmî'ü't-Tevârîh'i yazmaya teşvik etme gibi bir harekete girişmesi söz konusu olamazdı. Nasûh'un, Şehzade Mustafa'nın öldürülmesinde pay sahibi olan Rüstem Paşa'nın⁷² bu kayıtlardan rahatsız olacağını düşünerek müsvedde durumunda olan eserinde onların üzerini karaladığını ima etmek bu satırların Rüstem Paşa tarafından daha önce görüldüğüne haliyle Nasûh'un saklayacak ifadelerinin bulunmadığına nazaran kabulü zor görünmektedir. Bu satırların kimin tarafından ne için karalandığı hakkında şu an kesin bir şey ifade etmenin pek de mümkün olmadığı söylenebilir.

Rüstem Paşa'ya atfedilen Tevârîh-i Âl-i Osmân'ın büyük ihtimalle Matrakçı Nasûh tarafından yazıldığının belirtilmesi bazı soruları da beraberinde getirmektedir. Tevârîh-i Âl-i Osmân'ı Rüstem Paşa için kaleme alan Nasûh'un eserde onu sert bir şekilde eleştirmesi mümkün müdür? Nasûh'un, eseri paşaya takdim etmiş olması

⁷⁰ A.g.e, s. 17.

⁷¹ Matrakçı, Süleymân-nâme (Arkeoloji Nüshası), vr. 87b.

⁷² Şehzade Mustafa vakasıyla ilgili genel olarak Bkz.: Şerafettin Turan, Kanunî'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası, Ankara 1961.

halinde bu ifadelere yer vermesi tabii olarak düşünülemez. Bu cümleden olarak söylenebilecek ihtimallerden biri Nasûh'un bu eseri muayyen bir yere kadar kaleme aldığı ve paşa hakkındaki menfi ifadelerin, yazdığı bölümde yer almadığıdır. Bunun kabulü halinde ise eserin geri kalan kısmının kimin tarafından ikmal edildiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu husus bir tarafa iddia edildiği üzere eser tamamıyla Nasûh tarafından kaleme alındı ise bunu Rüstem Paşa'ya takdim etmediği hatta bu sırada onun paşayla olan ilişkisinin inkıtaya uğramış olduğu söylenebilir. Bununla beraber *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'ın varak 1a'sında bulunan ve muahhar olduğu belirtilen ifade de dikkat çekicidir. Burada Rüstem Paşa hakkında iki ifade kullanılmakta ve birisi onun öldüğüne diğeri ise hayatta olduğuna işaret etmektedir. Rüstem Paşa'nın ölmüş olduğuna işaret eden bu kaydın, eserin varak 275-293 arası kısmının 1571-1572 tarihlerinde istinsah edilmiş olduğu bilindiğinden müstensih tarafından yapılan bir ilave olduğu düşünülebilir. Bu durum ise -Rüstem Paşa'nın hayatta olduğuna dair kayıta göz önüne alındığında- eserin Rüstem Paşa'nın sağlığında muayyen bir yere kadar yazıldığını gösterir. Şu halde eserin muayyen bir yere kadar Rüstem Paşa tarafından yazılmış olma ihtimali de ortaya çıkmaktadır. Ancak Nasûh'a olan teveccühünün benzerini müverrih Murâdî'ye de göstererek onun 1543 yılında çıkılan Sikloş seferinin tarihini kaleme almasını sağlayan Rüstem Paşa'nın⁷³ bu iki müellif var iken bir eser yazmaya teşebbüs edip etmeyeceği de başka bir hususu oluşturmaktadır. Dört müstensih tarafından istinsah edildiği belirtilen ve 1572 tarihlerinde hitam bulduğu söylenebilecek Viyana nüshası ile Rüstem Paşa'ya atfedilen ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. Nr. 2438'de bulunan eser arasında da benzerlikler bulunduğu görülmektedir. Bu benzerlikler Viyana nüshasının Üniversite nüshasından istinsah edilmiş olabileceğini yada bunun tersinin gerçekleşmiş olduğunu düşündürmektedir. Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi No. 167 (Og. 6. 33)'de bulunan eserle Nasûh'un Süleymân-nâmesi'nin ilk bölümü olan eser arasında da benzerlikler bulunmaktadır. Fakat bunların paşanın eserleri mi yoksa Nasûh'un, onun için kaleme aldığı kendi eserlerinin muhtasarı mı olduğunu kesin bir şekilde söyleyebilmek ve zikredilen birçok nüshasının bunların kaleminden çıkıp çıkmadığını tespit edebilmek yapılacak ayrıntılı bir çalışmaya bağlıdır.

⁷³ Murâdî'nin Rüstem Paşa'yla olan münasebeti için Bkz.: Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Muradî ve Eserleri", *Belleken*, c. XXVII, sy. 107, 1963 s. 453-466.

Osmanlıların zuhurundan h.956/m.1549 yılına kadar gelen ve 1560 yılında yazıldığı tahmin edilen anonim bir Târîh-i Âl-i Osmân üzerine yapılan araştırmada bu eserin, Nasûh'un Süleymân-nâmesi ile benzerlikler taşıdığı, bu benzerliğin Târîh-i Âl-i Osmân'ın varak 177b'sinde Süleymân-nâme'nin ise varak 81b'sinde anlatılan Osmanlı İmparatorluğu tarafından Habsburg elçisine 1547 yılında verilen ahidname konusundan itibaren başladığı, bu halin Târîh-i Âl-i Osmân'ın bitimine kadar devam ettiğinin beyanıyla Kanunî dönemine kadar olan vakaları râvîlerden naklettiğini belirten müellifin, bundan sonraki olayların anlatımında bu ifadeleri kullanmamasının olayları kendi müşahedelerine istinaden naklettiğini düşündürdüğünü, Târîh-i Âl-i Osmân'ın Nasûh'un Mecnû'-ı Menâzil adlı eseriyle de hamdele, kullanılan bazı ayetler ve Irâkeyn seferine ait kısımlar açısından benzerlik taşıdığı ve Irâkeyn seferinin ilk eserde daha sade dille yer aldığı zikredilmiştir. Bu benzerliklerin eserin Matrakçı Nasûh'un Rüstem Paşa için kaleme aldığı Câmi'ü't-Tevârîh'in Osmanlı tarihine ait ikinci cildi olma ihtimalini doğurduğu ve anonim tarihin, Nasûh'un Osmanlı tarihine ait muhtelif eserlerini daha sade dille kaleme aldığı muhtasar versiyonu olduğu, bu verilerin Nasûh tarafından yazıldığı tahmin edilen ve kendisinin de yazdığını söylediği fakat şimdiye kadar tespit edilememiş müstakil bir Osmanlı tarihinin mevcudiyetini ortaya koyduğundan bahsedilmiştir.⁷⁴

Târîh-i Âl-i Osmân'ın müellifinin başka kaynaklardan yararlandığını gösteren ibareler eserde “râviyân-ı ahabâr şöyle rivâyet iderler kim”⁷⁵, “râvîler şöyle rivâyet iderler kim”⁷⁶, “râviyân-ı ahabâr ve nâkılân-ı esrâr şöyle rivâyet iderler ki”⁷⁷, “ehl-i tevârîh şöyle beyân eylemişler kim”⁷⁸, “râvî eydür”⁷⁹, “râvî eyle rivâyet eyledi

⁷⁴ Bu görüşler için Bkz.: Mustafa Karazeybek, “Târîh-i Âl-i Osman”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 4 -10; a. g. m, “Kânûnî Döneminde Yazılmış Bir Târîh-i Al-i Osman”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, sy. IV, İzmir 2000, s. 183-198.

⁷⁵ Karazeybek, a. g. t., s. 97, 302.

⁷⁶ A. g. t., s. 99.

⁷⁷ A. g. t., s. 142, 244.

⁷⁸ A. g. t., s. 13 (metin kısmı).

⁷⁹ A. g. t., s. 110, 142, 308.

kim”⁸⁰ “râvî şöyle rivâyet idüp eydür ki”⁸¹ şeklinde yer almıştır. Osman Bey’in ölümü hadisesini bu ibarelerden birini kullanarak anlatmaya başlayan⁸² müellif, Orhan Bey’in emareti dönemini zikrettiği kısımda buna yer vermemiştir ki buda onun belirtilen ifadeleri kullanmadan eserde naklettiği ilk vakadır.⁸³ Aynı durum Orhan Bey’in ölümü ve I. Murad’ın emaretinin başlangıcı⁸⁴ ile Sultan Selim’in ölümü ve Kanunî’nin cülusunun anlatıldığı kısımda da mevcuttur.⁸⁵ Bu ifadelerden birine yer verilmeden anlatılan bir diğer vaka ise Hz. Peygamber’e resul olduğunun tebliği meselesidir.⁸⁶ Bunlardan “râvî eydür”, “râvî eyle rivâyet eyledi kim” ve “râvî şöyle rivâyet idüp eydür ki” gibi ifadeler ilk bakışta müellifin sözlü bir kaynağının olduğunu akla getirmektedir. Fakat 1560 yılında eserini kaleme alan müellifin, Sultan II. Murad’ın Menteşeoğlu Yakup Bey’in mahdumlarından İlyas Bey’in oğulları Üveys ve Ahmed Bey’i Tokat kalesinde hapsedmesi bahsine başlarken “râvî eydür” ifadesini kullanması⁸⁷ bu durumu ortadan kaldırmaktadır. Müellif, acaba bu ibareyi kullanarak zikrettiği vakanın kendi değerlendirmelerinden oluştuğunu mu yani “râvî”nin kendisi olduğunu mu işaret etmeye çalışmıştır? Eserde “râvî”den nakledilen kısımlar müellife ait ve söylenildiği gibi bu müellifte Kanunî’nin 1534 yılında Safeviler üzerine düzenlediği Irâkeyn seferine katılmış⁸⁸ ve bu seferin tarihini anlattığı eserinde birçok menzilin minyatürlerini çizmiş olan Nasûh ise onun, Târîh-i Âl-i Osmân’da aynı vakayı anlatırken bunları “râvî”den değil de “râvîlerden” naklettiğini belirtmesinin⁸⁹ ziyadesiyle anlamsız olacağıdır. Eserde râvî ifadelerinin hiç kullanılmadığı kısımların müellifin kendi müşahedelerinden oluştuğu⁹⁰ doğru ise Nasûh’un, bu seferi anlatırken başka kaynaklardan yararlandığını gösteren ifadelere yer vermemesi gerekirdi. Bununla beraber iktibas ifadelerine yer verilmeyen kısımların müellifin -kim olduğu bir tarafa-, kendi müşahedelerinden teşekkül edip

⁸⁰ A. g. t., s. 354.

⁸¹ A. g. t., s. 365.

⁸² “Râviyân-ı ahbâr şöyle rivâyet iderler kim...” a. g. t., s. 24.

⁸³ A. g. t., s. 25 (metin kısmı).

⁸⁴ A. g. t., s. 38-39.

⁸⁵ A. g. t., s. 302-305.

⁸⁶ A. g. t., s. 176.

⁸⁷ A. g. t., s. 110.

⁸⁸ Menâzil, s. 10.

⁸⁹ Burada Irâkeyn seferi “râviyân-ı ahbâr şöyle rivâyet iderler kim...” şeklindeki ifadede sonra anlatılmaya başlanmıştır. Bkz.: Karazeybek, a. g. t., s. 330.

⁹⁰ Karazeybek, a. g. m., s. 185.

etmediği de üzerinde durulması gereken bir husustur. Müellifin iktibas ifadelerine yer vererek anlattığı vakanın akabindeki konuda ve konularda buna yer vermemesi aynı kaynaklardan yararlandığından ileri gelmektedir. Yukarıda belirtilen Osman Bey, Orhan Bey, Sultan I. Murad, Sultan Selim ve Sultan Süleymân'la ilgili eserde mevcut durum buna örnek olarak gösterilebilir. Bunlara ek olarak söylenebilecek bir mevzu ise eserdeki iktibas ifadelerinin farklılaşmasının müellifin, kaynaklarını sayı yönünden ayırmak istemesinden kaynaklandığıdır. Târîh-i Âl-i Osmân ile Arkeoloji nüshası arasındaki benzerlik Kanunî'nin, Elkas Mirza'yla beraber 15 Muharrem 955/25 Şubat 1548'de Azerbaycan'a teveccüh etmeleri bahsinden başlamaktadır.⁹¹ Eserde geçen son râvî ibaresi ise bu konun anlatımında kullanılmıştır. Kaynakları sayı itibarıyla birbirinden ayıran müellifin - benzerliğin başladığı yerden itibaren - tek kaynaktan yani Nasûh'un eserinden yararlanması hasebiyle sonraki vakaların anlatımında iktibas ifadelerini kullanmamıştır. Ancak müellifin bunları büyük bir titizlikle ve özellikle farklı yazdığının kesin şekilde bilinmemesi hatta farklı görünen ifadelerin hepsinin tek şeyi ifade etmek için kullanılmış ve bu ibarelerin yazılmasının unutulmuş olabileceği düşüncesinden hareketle alıntı ifadelerinin kullanılış tarzına istinaden eserin mahiyeti ve müellifi hakkında kesin bir fikir ileri sürmek yanıltıcı olacaktır. Burada esas olarak üzerinde durulması gereken konu Târîh-i Âl-i Osmân'ın Rüstem Paşa'ya atfedilen eserler ile Nasûh'un eserleri arasında malumat açısından benzerlik gösterip göstermediğidir. İlk önce belirtilmelidir ki Târîh-i Âl-i Osmân'ın hem Nasûh'un yazdığı müstakil bir eser hem de Rüstem Paşa için kendi eserlerinden yaptığı muhtasar bir versiyon olamayacağıdır. Nasûh'un mufassal olarak kaleme aldığı Süleymân-nâme'sinin ilk bölümü olan eserle Târîh-i Âl-i Osmân'ın aynı konuları işleyen kısımları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Târîh-i Âl-i Osmân'da Kanunî'nin cülusu tarihi 17 Şevval 926 olarak gösterilirken⁹² mufassal eserde 18 Şevval 926 tarihi verilmektedir.⁹³ Mufassal eserde Zilhicce 926/Kasım 1520 tarihinde asılan Gelibolu Kapudanı Cafer Ağa'dan⁹⁴ ve Lala Kasım Paşa'nın 4. vezir olarak tayin edilişinden bahsedilmesine⁹⁵

⁹¹ Bu benzerlik için Bkz.: Matrakçı, Süleymân-nâme (Arkeoloji Nüshası), vr. 81a-82a. Krş. Karazeybek, a. g. t., s. 395-396.

⁹² A. g. t., s. 305.

⁹³ Matrakçı, Matla'-ı Dâsitân, vr. 8b.

⁹⁴ A. g. e., vr. 12b-13b.

karşın bunlara anonimde yer verilmemiştir. Anonimde Kanunî'nin Belgrad seferi için İstanbul'dan 27 Cemaziyelevvel 927'de⁹⁶ mufassal eserde ise 927 yılı Receb ayı başında hareket ettiği belirtilmektedir. Padişahın Rodos seferi için İstanbul'dan 20 Receb 928'de⁹⁷ mufassalda ise 21 Receb 928 tarihinde ayrıldığı zikredilmektedir.⁹⁸ Mufassal eserde Fransa kralının Osmanlılardan yardım istemesi üzerine Mohaç seferine çıktığı belirtilmektedir.⁹⁹ Anonimde ise bu sebepten hiç bahis yoktur.¹⁰⁰ Mufassal eserde bulunan bazı kayıtların muhtasar versiyonunda yer almaması tabiidir. Ancak muhtasar durumdaki eserin mufassalından daha fazla bilgi içermesi dikkat çekici bir durumdur. Örneğin anonim eserde İbrahim Paşa'nın Mısır'a, Rumeli Defterdarı İskender Çelebi, Ulufecibaşı Hızır Ağa ile Çavuşbaşı Sûfî-zâde Mehmed Ağa'dan oluşan maiyetiyle hareket ettiğinin belirtilmesine¹⁰¹ karşın mufassal eserde bu isimlerden bahis yoktur.¹⁰²

Bariz örnekleri sıralanmaya çalışılan iki eser arasındaki farkların Nasûh'un, Târîh-i Âl-i Osmân'ı müstakil bir eser olarak kaleme almasından kaynaklandığı söylenebilir mi? Târîh-i Âl-i Osmân'ın dili gayet sade olmakla birlikte Nasûh'un eseriyle benzerlik gösterdiği yerlerden itibaren tumturaklı bir hale bürünmüştür ki bu da Süleymân-nâme'deki ifadelerin fazla değişikliğe uğratılmadan ictibas edilmesinden ileri gelmektedir. Nasûh'un Osmanlı tarihine ait eserlerinin tamamı mufassal ve tumturaklı bir ifadeye sahiptir. Onun sade dil ile kaleme aldığı söylenen eserler ise Rüstem Paşa'ya atfedilenlerdir. Rüstem Paşa'ya atfedilen bu eserler haricinde Nasûh'un olduğu tespit edilen eserlerin tümü mufassal olup tumturaklı bir üsluba sahiptir ki onun bu tarzı sade dille bir eser kaleme aldığını düşündürmeye imkan tanımamaktadır. Nasûh 1547 yılına kadar gelen bir Osmanlı tarihi kaleme aldığını ifade etmektedir. - Bu ifadeyle Nasûh'un, Arkeoloji nüshasını

⁹⁵ A. g. e., vr. 36a-36b.

⁹⁶ Karazeybek, a. g. t., s. 309.

⁹⁷ A. g. t., s. 312.

⁹⁸ Matrakçı, Matla'ı-ı Dâsitân, vr. 59b.

⁹⁹ A. g. e., vr. 98b-99b.

¹⁰⁰ Karazeybek, a. g. t., s. 318-322.

¹⁰¹ A. g. t., s. 317.

¹⁰² Matrakçı, Matla'ı-ı Dâsitân, vr. 92b.

işaret etmiş olduğu daha önce belirtmişti - Ancak Târîh-i Âl-i Osmân h.956/m.1549 yılı vakalarıyla sona ermektedir ki bu da Nasûh'un ifadesiyle örtüşmemektedir.

Târîh-i Âl-i Osmân'da iktibas ifadelerine yer verilmeden anlatılan kısımların müellifin kendi müşahedelerinden teşekkül ettiği, bu eserin Nasûh'un Süleymân-nâme'siyle benzerlik hatta aynılık gösterdiği, Nasûh'un, Mecmû'-ı Menâzil adlı eserinde konuların ruhuna uygun olarak kullandığı ayetlerin bazılarının Târîh-i Âl-i Osmân'ın muhtelif yerlerinde yer almasından dolayı Târîh-i Âl-i Osmân'ın Nasûh'un eseri olduğuna dair iddia zikredilen hususlardan dolayı ihtiyatla karşılanmalıdır. Zira bu hususlar Târîh-i Âl-i Osmân'ın Matrakçı tarafından kaleme alınmadığını ancak onun eserlerinden de istifade ile yazılan bir eser olduğunu göstermektedir.

6. Eserlerinin Listesi

I. Mecma'ü't-Tevârîh. Kanuni Sultan Süleymân'ın emriyle yaptığı Taberî Tarihi'nin tercümesi.

a) Birinci Cilde Ait Olan Nüshalar

- * Viyana Nat. Bib. Cod.Mixt nr.999. Hilkatten Hz. Süleyman'ın ölümüne kadar gelen bu nüsha eksik olup toplam 105 varaktır.
- * Viyana Nat. Bib. Cod.Mixt nr.1187. Tam nüsha. 252 varak.
- * Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları nr. O.2. Tam nüsha.

b) İkinci Cilde Ait Nüshalar

- * Paris Bib. Nat. Nr. 50. Tam nüsha. 213 varak. Keykubad devrinden başlayıp Nüşirevan zamanına kadar gelmektedir.

c) Üçüncü Cilde Ait Nüshalar

* Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kol. Nr. 4278. Tam nüsha. 538 varak. Hz. Peygamber'in doğumundan Osmanlıların Karacahisar'ı zapt etmesine kadar gelmektedir.

II. Câmi'ü't-Tevârîh. Rüstem Paşa'nın teşvikleriyle yaptığı Mecma'ü't-Tevârîh'in muhtasar versiyonu.

* British Museum Or. nr. 12879. 430 varak. Üç cilt olan bu eser Mecma'ü't-Tevârîh'in birinci cildine tekabül etmektedir.

III. Mecma'ü't-Tevârîh adıyla yaptığı tercümenin son (3.) cildi olan Fatih nüshasının sonunda Osmanlıların Karacahisar'ı zapt etmesine kadar yazdığı kısma devam ederek mufassal ve tumturaklı bir dille kaleme aldığı Osmanlı Tarihi'ne ait eserleri.

* Karacahisar'ın alınmasından II. Bâyezid'in hükümdar olmasına kadar geçen vakaları içeren bir nüshaya bugüne kadar tesadüf edilememiştir. Buna karşın Nasûh'un, Matla'-ı Dâsitân'da Şehsüvaroğlu Ali Bey'den bahsettiği bir kısımda (vr. 50b) ilgili konuyu daha önce yazdığına işaret eden "tafsîl sâbıkâ Sultân Mehemmed Hân emâretinde tahrîr olunmuşdur" ifadesini kullanması eserin kaleme alınmış olduğunu göstermektedir.

* Târîh-i Sultân Bâyezid. II. Bâyezid devri olaylarını ihtiva eden minyatürlü eser. TSMK Revan 1272.¹⁰³

* Târîh-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm Hân. II. Bâyezid ve I. Selim devirlerini ihtiva eden nüsha. British Museum Add. 23.586. 190 varak.¹⁰⁴

¹⁰³ Nasuhü's-Silahi (Matrakçı), Tarih-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve Estolnibelgrad, Tarih-i Sultan Bayezid, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara 2001. Bu neşir iki eserin minyatürleriyle Gülgün Mandıralıoğlu'nun yazdığı kısa bir değerlendirmeden oluşmaktadır. Envanter gönderme nezaketinde bulunarak bu neşri görmemi sağlayan Gülgün Mandıralıoğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

¹⁰⁴ Bu nüshanın II. Bayezid devri olaylarını içeren kısmı ile Revan 1272'deki nüshasının karşılaştırılmasından müteşekkil metin için Bkz. Söylemez, a. g. t.

* Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân (Mecmû‘-ı Menâzil).¹⁰⁵

Kanûnî’nin Irâkeyn seferinin anlatıldığı minyatürlü nüsha. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. Nr. 5964.

* Süleymân-nâme (Matla‘ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân). Süleymân-nâme’nin ilk bölümü olan bu eser Kanûnî döneminin h. 926-944/m.1520-1537 yılları olaylarını ihtiva etmektedir. TSMK Revan 1286. 302 varak.

* Süleymân-nâme (Fetih-nâme-i Karabuğdân).¹⁰⁶ Süleymân-nâme’nin ikinci bölümü olan bu eser Kanûnî’nin H. 945/M. 1538 yılında çıktığı Karaboğdan seferini anlatmaktadır. TSMK Revan 1284/2. Nasûh’un kendi elinden çıkan bu eser, konu itibariyle İshâk Çelebî’nin Selîm-nâme’sinin devamı gibi olan Sucûdî’nin Selîm-nâme¹⁰⁷ adlı eserinin arka kısmında yer almaktadır ki buda Sucûdî’nin eserinin Nasûh tarafından görüldüğünü ortaya koymaktadır. Nitekim Sucûdî’nin eserinin varak 1b’sinde “Ba‘d-ez-feth ü fâtiha-ı ceng ü cidâl ve pes ez-hatm-i hâtime-i harb ü kıtâl mûcib-i tevşîh-i dibâce-i vâsf ü hâl ve bâ‘is-i terşîh-i risâle-i şerh ü makâl oldur ki...” şeklinde yer alan ifadelerin Feth-i Karabuğdân’ın ilk varağı olan 105b’de “Ba‘d-ez-feth ü fâtiha-ı zafer-nâme-i padişah-ı cihâd ve hatm-i hâtime-i feth-nâme-i hüsrev-i devr [ü] zamân ve terşîh-i dibâce-i gazâ-yı milâd-ı ehl-i îmân oldur ki...” tarzında taklit edilmiş olması da zikredilen hususu teyit eder niteliktedir. Bu durum İshâk Çelebî’nin Selîm-nâme’sini başka bir eserinde kaynak olarak kullanan Nasûh’un¹⁰⁸ Sucûdî’nin eserini de me haz olarak kullanmış olabileceğini ihtimalini doğurmaktadır.

* Süleymân-nâme’nin üçüncü bölümü olması gereken ve 1539-1541 olaylarını içerdiği düşünülen bir esere henüz tesadüf edilememiştir.

¹⁰⁵ Eser Yurdaydın tarafından yayınlanmıştır. Nasûhü’s-Silâhî (Matrakçı), Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara 1976. Nasuhü’s-Silâhî (Matrakçı), Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara 2000. Zikredilen bu yayın kısa bir değerlendirme ve eserin minyatürlerinden oluşmaktadır.

¹⁰⁶ Bu eserin henüz bir neşri yapılmamıştır. A. Decei, “Un “Fetih-nâme-i Karaboğdan” (1538) de Nasuh Matrakçı”, Fuad Köprülü Armağanı (Melanges Fuad Köprülü), İstanbul, 1953, s. 113-124. Decei’nin bu makalesi eserin neşri olmayıp onun üzerine yapılan bir değerlendirmedir. Mihail Guboğlu, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Boğdan Seferi ve Zaferi (1538 M. 945 H.)”, Belleten, c. L, sy. 198, s. 727-805. Guboğlu’nun bu çalışmasında eserin değerlendirmelerde kaynak olarak kullanılmasından ibarettir.

¹⁰⁷ Sucûdî ve eseri hakkında Bkz.: Tekindağ, Selim-nâmeler, s. 216-217.

¹⁰⁸ Bkz.: Bazı Eserleri Üzerine Notlar.

* Süleymân-nâme (Târih-i Feth-i Sikloş Estergon ve İstolnibelgrâd).¹⁰⁹ Kanunî'nin emriyle kaleme aldığı bu eser Süleymân-nâme'nin dördüncü bölümünü oluşturmaktadır. H. 949-950/m.1542-1543 yıllarını içeren eser 143 varaktır. TSMK Hazine 1608.

* Süleymân-nâme'nin beşinci bölümü olan eser h. 950-958/m. 1543-1551 yılları vakalarını içermekte olup İstanbul Arkeoloji Kütüphanesi nr. 379'da bulunmaktadır.¹¹⁰ Müsvedde durumundaki eser 184 varaktır ve baş tarafında eksiklik bulunmaktadır. Bu eksik varakların ne kadar olduğu ve hangi yılların olaylarını içerdiği konusunda kesin bir şey söylemek oldukça güçtür. Nitekim eksik varaklarda sadece 1539-1541 yılları vakaları mevcut olabileceği gibi bu tarihten önceki vakalarında yer almış olması ihtimal dahilindedir. Süleymân-nâme'nin dördüncü bölümü olan eserin varak 33b-143a'sını işgal eden kısmı - minyatürler hariç - Arkeoloji nüshasının varak 1b-52a arasındaki bölümde yer almaktadır. Bu kısmın her iki eserde birbirinden az veya daha çok varağı işgal etmesi Târih-i Feth-i Sikloş'un 13 satır buna mukabil Arkeoloji nüshasının 19 satır halinde yazılmasından kaynaklanmaktadır.

* Nasûh'un, Rüstem Paşa'nın teveccühüne nail olabilmek amacıyla yazdığı H. 955-956/m.1548-1549 İran seferine ait müstakil nüsha. Marburg Staatsbibliothek Hs. Or. Oct. 955.

IV. Rüstem Paşa'nın Teşvikleriyle Kendi Eserlerini İhtisar Ederek Kaleme Aldığı Belirtilen Eserler. (Rüstem Paşa'ya Atfedilen Eserler)

* Osmanlıların zuhurundan 1561 yılına kadar gelen olayları içeren nüsha Viyana Nat.Bib. Cod. Mixt. 339'da bulunmaktadır.

¹⁰⁹ İki kez yayınlanan eserin müellifi olarak Sinan Çavuş gösterilmiştir. Sinan Çavuş, Tarih-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrâd, ed. Tülay Duran, İstanbul 1987. İkinci basım eserin transkripsiyonu, sadeleştirme ve İngilizce çevirisini içermektedir. Sinan Çavuş, Tarih-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrâd, ed. Tülay Duran, İstanbul 1999.

¹¹⁰ Bu eserin mikrofilm için Bkz.: Süleymaniye Ktp. Mikf. Arş. Nr. 1748.

- * Osmanlıların zuhurundan 1548 yılına kadar gelen iki nüsha. Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi nr. 167 (Og. 6.33)¹¹¹, nr. 168 (Dd. 4.31).
- * British Museum Or. 12.592
- * Paris Nat. Bib. 54. 1526 yılına kadar gelen nüsha.
- * İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. Nr. 2438.

IV. Matematiğe Dair Eserleri

- * Cemâlû'l-Küttâb ve Kemâli'l-Hüssâb. Nasûh'un yazdığı ilk eserdir. 1517 yılında yazılan bu eserin 1559 tarihinde istinsah edilen nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. Nr. 2719'da bulunmaktadır.
- * Umdetü'l-Hisâb adlı eseri ise zikredilen Cemâlû'l-Küttâb'ın genişletilmiş halidir. Bu eserin nüshaları Nuruosmaniye Kütüphanesi Nr. 2984; Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kol. Nr. 1987, 1988; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. Nr. 2755'te bulunmaktadır. Buna ait bir nüsha da Zagreb Orijentalna zbirka JAZU, Ms. Br. 85'de kayıtlıdır.¹¹²

V. Harp Sanatlarına Dair Eseri

- * Tuhfetü'l-Guzât. Bu eserin tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Nr. 2206'da bulunmaktadır. Eserde bir varak eksiklik bulunmaktadır.

¹¹¹ Mikrofilmi için bkz. Süleymaniye Ktp. Mikf. Arş. Nr. 2069. Arşivdeki fişte bu mikrofilmin Camb. Un. No. 167 (Og. 6. 33)'de bulunan esere ait olduğu belirtilmiştir. Fakat eserin içinde Camb. Un. 99-6.33 (4.31) şeklinde bir kayıt bulunmaktadır.

¹¹² Bu nüsha hakkında Bkz.: Džemal Čehajić, a. g. m.

C. Süleymân-nâme'nin Kaynakları

Kemalpaşa-zâde'nin Tevârîh-i Âl-i Osmân adlı eserinin I. ve özellikle X. defteri Nasûh'un bu telifatında kullandığı ana kaynak durumundadır. Nasûh, eserinin vr.1b-3b arasını işgal eden kısmını Kemalpaşa-zâde'nin Tevârîh-i Âl-i Osmân'ının birinci defterinin girişinden çok fazla değişikliğe uğratmadan iktibas etmiştir. 10. defterin Rodos seferi ve Mohaç-nâme bölümlerinin önemli bir kısmını muhtasar hale getirerek eserine derc eden Nasûh'un, bunlardan başka Sa'yî'e atfedilen Feth-i Kal'a-ı Belgrâd¹¹³ ile Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân'ı¹¹⁴ ve Celalzâde'nin Tabakât'ını da mehaz olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Celalzâde'nin peyderpey kaleme alarak ilk tertibini 1534'te son tertibini ise 1561 yılında tamamladığı Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik adlı eserinin¹¹⁵ 1532 yılında çıkılan Alaman Seferi'ne ait bölümü ile Nasûh'un eserinin aynı konuyu işleyen kısmı arasında satır satır aynilikler bulunmaktadır. Buna karşın vakayla alakalı zikr edilen kimi tarihlerde ve bazı yer isimlerinin imlalarında farklılık olması, konuyla ilgili pasajların bir bölümünün Matla'da daha kısa yer alması ile Nasûh'un bu sefer haricindeki vakaların anlatımında Tabakât'a pek de müracaat etmemesi¹¹⁶ gibi hususlar Matrakçı'nın, Tabakât'tan yararlanan başka bir eserden konuyu iktibas etmiş olabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Fakat Matrakçı'nın, kaynakları kullanma tarzı onun direkt olarak Tabakât'tan iktibas yaptığını göstermektedir. Bu cümleden olarak Nasûh'un, eserini kaleme aldığı tarihlerde Tabakât'ını tamamlamamış olan Celalzâde'nin Nasûh'u tanıdığı ve bundan dolayı da kendi eserini ona gösterdiği veya kullanmasına imkan tanıdığı anlaşılmaktadır. Nitekim Celalzâde'nin eserinde, 1529 yılında yapılan

¹¹³ Agah Sırrı Levend, Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi, Ankara 1956, s. 39.

¹¹⁴ Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman - F. Giese neşri -, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

¹¹⁵ Celia J. Kerslake, "Celalzâde Mustafa Çelebi", DİA, c. VII, s. 260-262. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Celalzâde'nin, eserini tekaüdlüğünden sonra kaleme aldığını belirtmektedir. Bkz.: "XVI. Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celalzâde Mustafa ve Salih Çelebiler", Belleten, c. XXII, sy. 87, Ankara 1958, s. 391-441.

¹¹⁶ İki eser arasında Mohaç Seferi ilgili pasajlarda da benzerlik bulunmaktadır. Fakat bu benzerlik her iki eserinde bu konuda Kemal Paşazâde'nin X. defterinin Mohaç-nâme bölümünü kaynak olarak kullanmalarından ileri gelmektedir.

şehzadelerin sünnet töreninde maharetini sergileyen Nasûh'tan bahsetmesi¹¹⁷ - bilinen kaynaklar arasında Nasûh'u ilk zikr eden eserdir - onun Matrakçı'yı tanıdığını göstermektedir. Umumiyetle kullandığı kaynaklardan satır satır ve uzunca iktibaslar yapan Nasûh'un, Tabakât'ın Alaman Seferi üzerinde duran kısmından alıntılar yaptıktan sonra akabindeki vakaların anlatımında bu esere baş vurmamasının kendi tercihinden mi yoksa eline geçen Tabakât'ın Alaman Seferi ile noktalanmasından mı kaynakladığı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün görünmemekteyse de ilk şıkkın daha muhtemel olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca Bostan Çelebi'nin Süleymân-nâmesi'nde yer alan bazı bilgilerin de Matla' ile paralellik arz ettiği görülmektedir¹¹⁸. Ancak buna istinaden Nasûh'un onun eserini mehaz olarak kullandığını kesin olarak söylemek mümkün değildir.

¹¹⁷ Geschichte Sultan Süleymân Kânûn's von 1520 Bis 1557 oder Tabakât ül-Memâlik ve Derecât ül-Mesâlik von Celâlzâde Mustafâ genannt Koca Nişancı, Haz. Petra Kappert, Wiesbaden 1981, vr. 197b-198a.

¹¹⁸ Kanunî Sultan Süleymân'ın cülus tarihi olarak verilen 18 Şevval 926 tarihiyle onun Manisa'dayken lalası olan Kasım Paşa'nın vezarete getirilmesi gibi bilgiler Nasuh'un eserindeki kayıtlarla örtüşmektedir. Bostan Çelebi, Süleymân-nâme, Süleymaniye Ktp. Ayasofya nr. 3317, vr. 5b, 6b. Krş. Matla'-ı Dâsitân, vr. 11a, 36a-b.

Matla‘-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân

(1b) Cevâhir-i zevâhir-i hamd ü senâ ol Mâlikü’l-mülk-i bî-zevâlün pâye-i kürsî-i celâline nisâr olsun ki mi‘mâr-ı hikmeti binâ-yı ibret-nümâ-yı maksûre-i ebnâ-i cinn [ü] ins ü beşerün mühendisidür ve bennâ-yı kudreti ahsen-i takvîm ve a‘del-i taksîm üzerine terkîb ü tertîb olan bünyân-ı ma‘mûre-i cihân-ârây-ı fitrat-ı insânun bânîsi ve serây-ı muhkemesâs-ı kuvâ-yı hassâs-ı benî âdemün mü’essisidür ve vurûd-ı revâiyih u durûd-ı nâ-ma‘dûd ol nâsib-i livâ-yı kerâmet-ihtivâ-yı makâm-ı mahmûdun dârûs’s-selâm ravzasına subh u şâm olsun ki şemşîr-i berrân-ı zebân-ı mu‘ciz-nişânla âlem-i fesâhatde cihângîr ve zebân-ı beyânda bî-nazîr (2a) olmuştur...çün hikmet-i ezeli muktezâsınca zamân her anda inkızâ üzere olup bekâyla fenâ arasında istimrâr buldı ve kudret-i lem-yezeli iktizâsınca felek-i devvâr dâ’im inkılâb üstinde cünbüşle ârâm ortasında ber-karâr oldı. Fermân-ı bâhirile arûs-ı vücûd-ı cilve-gâh mezâhir-i şühûdda zâhir oldı...

Tevârîh Âl-i Osmân I. Defter¹¹⁹

Cevâhir-i zevâhir-i sipâs-ı bî-kıyâs ol Melik-i milk-i bî-zevâlün pâye-i kürsî-i celâline nisâr olsun ki mi‘mâr-ı hikmeti benâ-yı ibret-nümâ-yı maksûre-i ebnâ-i cins-i ins ve zümer-i beşerün mühendisi olmuştur bennâ-yı kudreti ahsen-i takvîm ve a‘del-i taksîm üzerine terkîb ü tertîb olan bünyân-ı ma‘mûre-i cihân-ârây-ı fitrat-ı insânun bânîsi ve serây-ı muhkemesâs-ı kuvâ-yı hassâs-ı benî âdemün mü’essisi olmuştur...revâiyih-i vurûd-ı durûd-ı nâ-ma‘dûd şol nâsib-i livâ-yı kerâmet-ihtivâ-yı makâm-ı mahmûdun dârûs’s-selâm ravzasına subh u şâm vâsıl olsun ki şemşîr-i bürrân-ı zübân-ı mu‘ciz-nişânla âlem-i fesâhatde cihângîr ve zebân-ı beyânda sâhib-kırân olmuştur...çün hikmet-i ezeli muktezâsınca zamân ki her anda inkızâ üzerinedür bekâyla fenâ arasında istimrâr buldı ve kudret-i lem-yezeli iktizâsınca felek-i devvâr dâ’im inkılâb üstinde cünbüşle ârâm ortasında ber-karâr oldı. Fermân-ı bâhirile arûs-ı vücûd-ı cilve-gâh mezâhir-i şühûdda zâhir oldı...

¹¹⁹ İbni Kemal, *Tevârîh-i Âl-i Osman I. Defter*, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1970, s. 1-14. (metin kısmı)

**Matla‘-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân
Hân**

**(54b) Haber-i ender-evsâf-ı Kal‘a-ı
Rodos**

Ki kûre-i mezbûre ve cezîre-i ma‘rûfe
letâfet-i hevâ ve nezâfet-i fezâyla
cennetü’l-me’vâya nazîre olup
kusûrdan dûr, nehr-i küfrle ve cûy-i
şirkle ma‘mûr olalı bin yıldan ziyâde
olup küffâr-ı bed-girdârun kimseye
râm olmayan harâmîlerinün makâmı
olmağla iştiâh bulmuşdı. Ol şîrârın
nâr-ı şerrî-i şerârı her diyâra intişâr
bulmuşdı. Reh-zen-i tüccâr olan
ehrimen-hücûm-ı füccâr-ı şûma ve
küffâr-ı meşûma ol bûm mesken ü
makarr olup nâr-ı kârzârdan şerâr-vâr
fîrâr itmeyen filârları ki âzer-i şirk-
şererleridi evkâtlarını savaşı u uğraşıla
geçürürlerdi. Leyl ü nehâr seyl-i bahâr
gibi pür-cûş olup kârzârı ihtiyâr
itmişlerdi. Her zamânda ehl-i
islâmdan...

Tevârîh Âl-i Osmân X. Defter¹²⁰

DER EVSÂF-I KAL‘A-İ RODOS

Mezkûr kûre ve mezbûr cezîre ki,
letâfet-i hevâyile ve nezâfet-i
fezâyile..Cennetü’l-Me’vâya nazîredir
...kusûrdan dûr...nehr-i küfre vu cûy-i
şirke mağmûr olalı biñ yıldan
ziyâdedir, küffâr-ı bed-kirdârın
kimesneye râm olmayan harâmîleriniñ
makâmı...olmağla iştiâh bulmuşdı...ol
şîrârın nâr-ı şerri şerâresi her diyâre
intişâr bulmuşdı. Reh-zen-i tüccâr olan
Ehrimen- hücûm füccâr-ı şûma ve
küffâr-ı meşûma ol bûm mesken ü
makarridi...nâr-ı kârzârdan şerâr-vâr
fîrâr itmeyen filârları ki Âzer-i şerriñ
şererleriyidi...evkâtların savâşı u
uğraşıla geçürürlerdi. Leyl u nehâr
seyl-i bahâr gibi pür-cûş...olup,
kârzârı ihtiyâr itmişleridi. Her zamân
ehl-i îmândan

¹²⁰ Kemal Paşa-zâde, Tevarih-i Âl-i Osman X. Defter, (haz. Şefaettin Severcan), Ankara 1996 s. 129.

Matla‘-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân

(98a) Haber-i itâ‘at-nümûden-i kiral-ı Efrence bâ-hezâr-hulûs u taviyyet ve ez-istilâ-yı pençe-i kiral-ı İspanya istihlâsı talebidi ki der-hisâr-ı mahsûr-şüde bûd-ı tazallum u (98b) tezellül-i o-râ padişâh-ı sâhib-kırân-ı kabûl-kerd ve va‘de-i istihlâs-nümûd fî-evâhir-i Şevvâlû‘l-mükerremü‘l-âhir sene m[ezkûr]

Ol esnâda Efrence vilâyetinün kırâlî dergâh-ı âlem-penâh kıbeline ızhâr-ı ubûdiyyet ile ilçisin gönderdi ki İspanya vilâyetinün kiral-ı bed-fi‘âlinün pençe-i istilâsından der-hisâr olup nice yıldan berü zebûn olmuşdı ki bu mücmelün mufassalı ve bu kaziyyenün muhassalı bu idi ki melik-i mülk-i Alamân ki mülûk-ı tavâ‘if-i küffâr ol cebbârın elinden el-emân dirlerdi ol bed-fercâmlar ehl-i islâm üzerine hücûm-ı kadem-i şûmla dârû‘l-islâm-ı Rûm’a kudûm itmeğe her zamânda hâzır ve hengâm-ı fursata ve eyyâm-ı nehzata nâzırlar idi. Mezkûr Efrence kiralile İspanya kiralı birbirinün memleketin alup kendü memleketlerine rabt itmeğe ikdâm ü ihtimâm idüp her biri Kurûna didikleri efser-i mu‘teberi urunup çasârlığa tâlib

Tevârîh Âl-i Osmân X. Defter SEFER-İ ZAFER-NİŞÂNE SEBEB-İ ÂHARIN BEYÂNINDADIR

Firencse beginin ki, âsitâne-i sa‘âdet-âşiyânina ‘arz-ı intisâb idüp bâb-ı ‘izzet-meâba ızhâr-ı ihtisâs itmişdi, İspânya beğinin pençe-i istilâsından istihlâs husûsında...bu mücmelin mufassalı, ol kıssanın muhassalı budur ki, melik-i mülk-i Alamânki, mülûk-i tavâyif-i küffâr, ol cebbârın elinden el-amân dirlerdi...Ol bed-fercâmlar ehl-i İslâm üzerine hücûma kadem-i şûmile dârû’s-selâm-ı ruma her zamanda hazırlar ve hengâm-ı fursata ve eyyâm-ı nehzata muntazırlardır...ol diyarın civarında olan şehryârlardan İspanya begi ve Firençe begi ma‘mûre-i mezkûrei zabt idüp kendü memleketlerine rabt itmeğe ikdâm u ihtimâm idüp her birisi kurûnei urunup cesarlığa talib olubdururdu. Bir nice yıldı ki, aralarında defâ‘tile muhârebe...miyân-ı meydân-ı mücâdelede mukâtele ve mukâbele olup...¹²¹

¹²¹ A. g. e., s. 218-220.

olup bir nice yıl idi ki aralarında
def`aâtle muhârebe ve miyân-ı
meydân-ı mücâdele ve mukâbele vü
mukâtele olup...

**Matla‘-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân
Hân**

**Haber-i müstevlî-şüden-i küffâr-ı
hüsrân-âyîn be-Kal‘a-ı Koron ve
Bâlyabâdra ve Kal‘ateyn-i Boğaz
der-Mora fî-sene tis‘[a] ve selasîn ve
tis‘a-mi’e**

(203b) Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri zikr olan Alamân seferinde iken Espânya-ı dîn-i la‘înün kapûdânı Enderdorî ve sâbıkâ Rodos fethinde emân ile halâs olan Miğâl Mestûrî dimekle meşhûr bed-fi‘âller bâkî Firengistân beglerinün mu‘âveneti ile azîm donanma cem‘ idüp yirmi biş bin mikdârı ceng-sâz ehremenler ile ale‘l-fi‘l Mora diyârına gelüp kayd-ı keyd birle kal‘a-ı Koron ile Bâlyabadrây ve Boğaz Hisârların alup...

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân¹²²

...ol vakit ki padişah Alman seferinde idi. İspanya la‘în cânibinden Andırya Torya nâm kapûdânı Rodos’un emân ile kurtılan beği Magalı Mastur aslı mel‘ûn biriküp Firengistan beglerinden yardım ve mu‘âvenet alup asker ve donanma cem‘ olup deniz yüzinden elli pâre barça ve elli pâre kadirga ile ve yirmi biş bin mikdârı şavaşçıyile ale‘l-gafle Mora diyârına düşüp evvel Koron kal‘asın alup andan Ballu Badre ve ol iki boğaz hisarların alup ...

¹²² Anonim Tevârîh, Giese neşri, s. 142-143.

Matla‘-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân

(170a) Haber-i teveccüh-nümûden-i sâhib-kırân-ı devrân bâ-asâkir-i deryâ-misâl be-cânib-i diyâr-ı Alamân -bi-inâyet-i Meliki‘l-müste‘ân - fi-şehr-i Şevvâl sene sâmin ve selasîn ve tis‘a-mi‘e ez-dârü‘-s-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniyye- hamiyet-i anü‘l-beliyye-

...vilâyet-i İspanya kiralı Kârlo nâm la‘în-i bî-dîn ki memleketi a‘zam-ı bilâd-ı erbâb-ı hızlân olup millet-i mesîhâda ızam-ı şân ile nâdirü‘l-akrân olmağın cumhûr-ı küffâr-ı sakar-medâra hâkim ü çâsâr (170b) olup âdet-i dalâlet-karîn ve âyîn-i hasâret-rehînlerinde Kurûna dimekle ma‘rûf tâc-ı teblîs-revâcla sâhib-kırânluk da‘vâsın eylemeğın. Kiral-ı merkûm tekallub cihetinden asl kendüsünün vilâyetinden kalkup Alamân memleketine gelüp tâc-ı mezbûr Alamân beglerine mahsûs olmağın...

Nazm

Ehl-i küfr idüp ser-â-ser ittifâk
Gördüler islâmçün nice yerak
İşidecek şâh anı oldu revân
Savt-ı kûsile hemân doldı cihân

Tabakâtü‘l-Memâlik ve Derecâtı‘l-Mesâlik

(206a) Bu derece-i bedî‘a hazret-i pâdişâh-ı azîmü‘ş-şân asâkir-i mansûre-i memâlik-sitân ile - gazâyı bâhirü‘l-bürhânehû olup - müteveccih olup sefer-i Alamân beyânındadır

(209b)...vilâyet-i İspanya kiralı olan Kârlo nâm...ve bî-dîn ü la‘în-i küfr-âyîn ki...âdet-i dalâlet-karîn ve âyîn-i hasâret-rehînlerini...tarîk-i mesîhâda olan fırka-ı selâtîn-i şeyâtîn-temkîne serdâr ü re‘îs olup Kurûna dimekle ma‘rûf tâc-ı teblîs-revâcları...(210a)... la‘în-i mezbûr ol tâca mâlik olmağla sâhib-kırânlık da‘vâsın eylemişdi...tâc-ı mezbûre Alamân vilâyetinde mahfûz olup kiral-ı merkûm tekallub cihetinden...

Nazm

Ehl-i küfr idüp ser-â-ser ittifâk
Gördiler islâm kasdına yerak
Lâ-cerem Sultân-ı âlem itdi azm
Doldı savt-ı kûs ile bu nüh revâk

hazret-i pâdişâh-ı cem-bârgâhun sît-i azm-i sa‘âdet-destgâhları zuhûr-ı nûr-ı âlem-efrûz gibi rûşen ü meşhûr olacak kulûb-ı mağlûb-ı küfr-istînâslarına ki...

...(171a)...hazret-i pâdişâh-ı cem-
 bârgâhun sîr-i azm-i sa‘âdet-
 destgâhları zuhûr ve nûr-ı âlem-efrûz
 gibi rûşen ü meşhûr olıcak kulûb-ı
 maklûb-ı küfr-istînâslarına ki...

Matla‘-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân

(36b) Haber-i azîmet-nümûden-i pâdişâh-ı islâm bâ-asâkir-i deryâ-ihtişâm be-cânib-i Engürûs-ı bed-encâm berây-ı feth-kerden-i Kal‘a-ı Belgrâd ve Bögürdelen ve İslâm Kamet ve Zemîn ve Komînin ve Detmervêc fî-gurre-i Receb sene-i seb‘ ve işrîn ve tis‘-mi’e -bi-inâyet-i meliki’l-allâm-

...(37a) muntazır-ı ilhâm-ı Rabbânî ve mutarassıd-ı i‘lâm-ı Sübhânî birle nâ-gâh âvâze-i işâret ve dervâze-i beşâret gûş-ı hûş-ı cihâniyâna ve sem‘-i cem‘-i âlemiyâna irişüp belâbil-i ervâh ü mehâfil-i eşbâh ve resâ’il-i efrâh ü sâ’il-i iştibâh ile fûrûzende-i mesâcidîn ve sûzende-i me‘âbid-i müşrîkin bülend-pervâz-ı âşyân-ı cihâd ve kemend-endâz-ı âsmân-ı ictihâd ya‘nî sultân-ı Süleymân-ı gazâ-mu‘tâd - azze nasrühû - hazretlerine inâyet-i Ezelî reh-nümâ ve hidâyet-i Lem-yezelî pîşüvâ olup hemân-dem gazenfer-i kârzâr ve İskender-i rûzgâr gibi cihâd necâbına nehzat ve ictihâd rikâbına hareket buyurdu. A‘lâm-ı zafer-encâmun meşra‘-i sa‘âdetden şâri‘ ve tûğ-ı âfitâb-fürûğun matla‘-ı izzetden tâli‘ idüp makarr-ı bârgâh-ı saltanat ve müstekarr-ı (37b) kârgâh-ı

Feth-i Kal‘a-ı Belgrâd¹²³

(39b)...muntazır-ı ilhâm-ı Rabbânî ve mutarassıd-ı i‘lâm-ı Sübhânî birle nâ-gâh âvâze-i işâret ve dervâze-i beşâret begûş-ı hûş-ı cihâniyâna ve sem‘-i cem‘-i âlemiyâna resîden-girift belâbil-i ervâh der-mehâfil-i eşbâh resâ’il-i efrâh (40a)...inâyet-i Ezelî reh-nümâ ve hidâyet-i Lem-yezelî pîşüvâ olup...bülend-pervâz-ı âşyân-ı adl-güsterî kemend-endâz-ı âsmân-ı mülk-perverî... fûrûzende-i mesâcidîn sûzende-i me‘âbid-i müşrîkin...Sultân b. Sultân Süleymân b. Selîm Hân... İskender-i rûzgâr ve gazenfer-i kârzâr gibi.. devlet necâbına nehzat ve nusret rikâbına hareket buyurup...tûğ-ı âfitâb-fürûğun matla‘-ı izzetden tâli‘ ve a‘lâm-ı zafer-encâmun meşra‘-i sa‘âdetden şâri‘ kılup mahmiyye-i Konstantiniye’den ki makarr-ı bârgâh-ı saltanat müstekarr-ı kârgâh-ı memleketdür eymen-i evânda ve ahsen-i ezmânda (40b) azm-i kâmil ve cezm-i şâmil birle çıkup Engürûs-i menkûsun fırka-i bâgiyesinün ve

¹²³ Sa‘yî, *Feth-i Kal‘a-ı Belgrâd*, Süleymâniye Kütüphanesi Esad Efendi Kol. Nr. 2175/2.

memleket olan dârü's-saltana-ı
 mahrûsa-ı Konstantiyye'den eymen-i
 evkât ü ahsen-i sâ'atde azm-i şâmil ü
 cezm-i kâmile... Engürûs-ı me'yûsun
 ...şeb-i vücûd-ı bî-sûdlarını tebâşîr-i
 subh-ı neberdile tâbût itmek için...

zümre-i tâgiyyesinün kal' ü kam'ı
 kasdına...

D. Müellifin Kaynakları Kullanma Tarzı

Matrakçı Nasûh me haz olarak kullandığı eserlerdeki malumatları -umumiyetle- kendi ifadeleriyle nakletmek yerine bunları bazen muhtasar hale getirerek bazende çok az değişikliğe uğratarak eserine derc etmiştir. Zikredildiği üzere Kemâl Paşazâde'nin *Tevârîh-i Âl-i Osmân*' adlı eserinin X. Defterinin Rodos Seferi ve Mohaç-nâme namıyla bilinen kısımlarının önemli bir bölümünü muhtasar hale getirerek eserine kaydetmiştir. Kimi zamanda Nasûh me hazında bulunan uzunca bir pasajın bir kısmını aynen bir kısmını ise muhtasar hale getirerek iktibas etmiştir ki Celâlzâde'nin *Tabakât*'ından bu tarzda yararlanmıştır. Nasûh'un kaynakları bu tarzda kullanması araştırmacıyı hataya düşürebilecek türdendir. Örneğin me hazından iktibas etmiş olduğu¹²⁴ “Şehrköy nâm kasaba civârına nüzûl olundukda”¹²⁵, “kasaba-ı Nîş'den berü bir sahrâ-yı fîrdevs-hemtâya nüzûl eyledükde”¹²⁶ ve “Kâparnak demekle ma'rûf bir hisâr-ı sipihr-âfâk civârına nüzûl eyledükde”¹²⁷ şeklindeki ifadeler araştırmacıyı onun Alaman seferine katıldığını ve kendi müşahedelerini eserine derc ettiğini söylemeye rahatlıkla sevk edecek cinstendir.

Nasûh bu iktibasları yaparken kaynağında hatalı olarak gördüğü bilgileri değiştirmeyi ve eksik olan yerlerde ona ilaveler yapmayı da ihmal etmemiştir. Örneğin Kemâl Paşazâde, eserinde h.928/m.1522 tarihinde Şehzâde Selîm'in doğduğunu belirtirken¹²⁸ bu konuyu ondan ihtisar ederek nakleden Nasûh, doğan şehzâdeye Mehmed isminin verildiğini ifade etmektedir.¹²⁹ Hayreddin Paşa'nın İstanbul'a gelip Kanûnî'ye bağlılığını bildirmesi ve Cezayir Beylerbeyiliği verilerek donanma ile denize açılıp Tunus'u zapt etmesi hadiselerini Anonim *Târîh-i Âl-i*

¹²⁴ Celâlzâde, *Tabakât*, vr. 210b, 212b, 222a.

¹²⁵ Matrakçı, *Matla'ı Dâsitân*, vr. 171b.

¹²⁶ A. g. e., 172b.

¹²⁷ A. g. e., 185a.

¹²⁸ Kemal Paşa-zâde, X. Defter, s. 163-4.

¹²⁹ Matrakçı, a. g. e., 73a-b.

Osmân'dan¹³⁰ iktibas eden Nasûh, kaynağında bulunmayan bazı tarih ve isimleri ilave etmiştir.¹³¹

Kemâl Paşazâde'nin eserlerinin dil ve üslup yönünden Nasûh'un üzerinde fazlasıyla etkili olduğu söylenebilir. Onun eserlerinde mevcut benzetmeler ve terkipleri, Nasûh'un Matla'dan sonra kaleme aldığı eserlerinde de görebilmek mümkündür.

¹³⁰ Anonim Tevârîh, F. Giese neşri, s. 143.

¹³¹ Matrakçı, a. g. e., vr. 205a-206b.

SONUÇ

Eserlerinde kendini Matrakçı lakabıyla tanıtan Nasuh b. Abdullah El-Priştêvî'nin ne zaman doğdu bilinmemektedir. Baba adı onun bir devşirme olarak saraya alındığının göstergesidir. Nasuh buna rağmen memleketini unutmayarak bunu künyesinde kullanmıştır. Genellikle bu kabil yer atıfları aynı adı taşıyanları birbirinden ayırmak üzere Osmanlı bürokrasisince sıklıkla kullanılır. II. Bayezid'in saltanat yıllarının sonuna doğru Enderun'a alınan Nasuh'un, eğitim devresinin akabinde hangi görevlerde bulunduğu dair kesin bilgiler olmamasına rağmen bazı karineler onun katiplik yapmış olabileceğini düşündürmektedir. 1520 tarihinden önce Mısır'a giderek burada silahşörlüğünü sergileyen Nasuh, mezkur tarihte devrin padişahı Kanunî'nin emriyle Taberi Tarihi'ni aslından Mecma'ü'tevârih adıyla Türkçe'ye tercüme etmeye başlamıştır. 1524 tarihinden bir süre sonra bu tercümeyi ikmal eden Nasuh, Kanunî'nin oğullarının 1529 tarihinde yapılan sünnet töreninde kale fethi ve savunmasını tasvir eden İki Hisar-ı Kerr ü Ferr adını verdiği harp tekniklerini sergilemiştir. Nasuh'un, kılıç yerine kullanılan sopanın ismine istinaden Matrak adı verilen oyunun mucidi olduğunun belirtilmesi kaynakların hatalı yorumlanmasından tevellüd etmiştir. Silahşörlük tekniklerinin bir kısmının sergilenmesinden ibaret olan ancak Hz. Peygamber'in harp aletlerinin kullanımını "lu'bet" (oyun) olarak tavsif etmesinden dolayı "lu'bet-i matrak" şeklinde tesmiye edilen oyununun mucidi olarak şüphesiz Nasuh gösterilemez. Onun Matrakçı lakabıyla anılması silahşörlük tekniklerini iyi sergilemesi ve bu tekniklere yenilerini eklemesinden ileri gelmektedir. 1533 yılında düzenlenen Irakeyn seferine katılan Nasuh'un daha sonraki dönemlerde, -hangi zümreden olduğu bilinemese de- "Ağalık" görevinde bulunmuş olabileceği anlaşılmaktadır. I. Süleymân devrinin sadrazamlarından Rüstem Paşa'yla eserleri vasıtasıyla yakınlık kuran Matrakçı'nın 1551 yılından sonra hayatta bulunduğu kesin olarak bilinmektedir. Ancak onun ne zaman öldüğüne dair herhangi bilgi mevcut değildir.

Katiplere divan rakamlarını öğretmek amacını güden Cemâlû'l-küttâb ve Kemâlî'l-hüssâb adlı eserini 1517 yılında kaleme alan Nasuh ileriki yıllarda bunun Umdetü'l-hisâb adıyla genişletilmiş versiyonunu oluşturmuştur. Taberi Tarihi'nin tercümesini ikmal eden Nasuh, bu eserin konu olarak hitam bulduğu yerden Oğuz Hân, Cengiz Hân, Selçuklular devrini ve bunu müteakiben Osmanlıların zuhurundan 1551 yılına kadar gelen tarihi hadiseleri kaleme almıştır. Kanunî Sultan Süleymân'ın cülusu tarihi olan 1520 tarihinden 1551 yılına kadar meydana gelen tarihi vakaları kaleme aldığı Süleymân-nâmesi'nin konu itibarıyla birbirinin devamı olan birkaç eserden oluşturmuştur. Rüstem Paşa'nın teşvikiyle Mecma'ü'tevârîh'i Câmi'ü't-tevârîh adıyla muhtasar hale getirdiğini bu eserinde ifade eden Nasuh'un, paşaya atfedilen bazı Tevârîh-i Âl-i Osmânların da müellifi olduğu belirtilmekte ise de bu konu halen araştırmaya muhtaçtır.

Zikredilen Süleymân-nâme'nin ilk bölümü olan eser TSMK Revan 1286'da bulunmaktadır. Serlevhasında “Matla’-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân -azze nasrühû-” ifadeleri yer alan ve I. Süleymân devrinde h. 926-944/m. 1520-1537 yılları arasında meydana gelen vakaları içeren eser Nasuh tarafından h. 944-945/m.1537-1538 yılları arasında kaleme alınmıştır. Tumturaklı bir dili olan eserin kaynakları arasında Kemalpaşa-zâde'nin Tevârîh-i Âl-i Osmân'ının I. Ve X. Defteri, Celalzâde Mustafa Çelebi'nin, Tabakât'ı, Anonim Târîh-i âl-i Osmân ve Sa'yî'e atf edilen Feth-i Kal'a-ı Belgrâd adlı eserler yer almaktadır. İyi bir kompilasyon olan eserde mevcut kimi malumatlar Bostan Çelebi'nin Süleymân-nâmesi'yle de paralellik arz etmektedir.

Hüseyin Gazi Yurdaydın'ın yaptığı çalışmalar neticesi tanınan Nasuh'un eserlerinin bir kısmının ilgiden uzak olduğu ve ilgiye mahzar olanlarınsa kaynak değerlerinin minyatürlerinin gölgesinde kaldığının belirtilmesi abartılı bir ifade olmayacaktır. Aynı akibete Nasuh'un hayatının da uğradığını söylemek mümkündür.

BİBLOGRAFYA

- Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman, F. Giese neşri, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.
- Âşık Çelebi: Meşâ'ir üş-Şu'arâ or Tezkere of 'Âşık Çelebi, by G. M. Meredith Owens, London, 1971.
- 1582 Surname-i Hümayun Düğün Kitabı, haz. Nurhan Atasoy, İstanbul 1997.
- Bostan Çelebi, Süleymân-nâme, Süleymaniye Ktp. Ayasofya nr. 3317.
- Celalzâde Mustafa Çelebi: Geschichte Sultan Süleymân Kânûnîs von 1520 Bis 1557 oder Tabakât ül-Memâlik ve Derecât ül-Mesâlik von Celâlzâde Mustafâ genannt Koca Nişancı, Haz. Petra Kappert, Wiesbaden 1981.
- Ćehajić, Džemal: "Nasuh Matrakçı Kao Matematičar", PIRILOZI Za Orijentalnu Filologiju, vol. 38, 1-320, Sarajevo 1989, s. 209-216.
- Decei, A.: "Un "Fetih-nâme-i Karaboğdan" (1538) de Nasuh Matrakçı", Fuad Köprülü Armağanı (Melanges Fuad Köprülü), İstanbul, 1953, s. 113-124.
- Gelibolulu Mustafa Âli: Menâkıb-ı Hünerverân, İstanbul 1926.
- Guboğlu, Mihail: "Kanuni Sultan Süleyman'ın Boğdan Seferi ve Zaferi (1538 M. 945 H.)", Belleten, c. 50, sy. 198, s. 727-805.
- Hadîdî: Tevârîh-i Âl-i Osman (1299-1523), haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991.
- İbni Kemal, Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1970.
- Karazeybek, Mustafa: "Kânûnî Döneminde Yazılmış Bir Târîh-i Al-i Osman", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, sy. IV, İzmir 2000, s. 183-198.
- _____ : "Târîh-i Âl-i Osman", Yayınlanmamış Yüksek Lisan s Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.
- Kemal Paşa-zâde, Tevarih-i Âl-i Osman X. Defter, (haz. Şefaettin Severcan), Ankara 1996.
- Kerslake, Celia J.: "Celalzâde Mustafa Çelebi", DİA, c. VII, s. 260-262.
- Keskin, Burhan: Selîm-nâme (İshâk b. İbrâhîm), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998.
- Levend, Agah Sırrı: Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi, Ankara 1956

Matrakçı Nasuh: Fetih-nâme-i Karaboğdan, TSMK Revan 1284/2

_____ : Cemâlû'l-Küttâb ve Kemâli'l-Hüssâb, İÜK. Ty. Nr. 2719.

_____ : Târîh-i Feth-i Sikloş Estergon ve İstolnibelgrâd, TSMK Hazine 1608.

_____ : Tuhfetü'l-Guzât, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi nr. 2206.

_____ : Süleymân-nâme, İstanbul Arkeoloji Ktp. Nr. 379.

Süreyya, Mehmed: Sicill-i Osmânî, c. I, IV. İstanbul 1308-1315.

Müstakim-zâde Süleymân Saadeddin, Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul 1928.

Nasuhü's-Silahi (Matrakçı): Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara 2000.

Nasuhü's-Silahi (Matrakçı): Tarih-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve Estolnibelgrad, Tarih-i Sultan Bayezid, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara 2001.

Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı): Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara 1976.

Nev'îzâde Atâî: Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri (Hadaiku'l-haka'ik Fi Tekmileti's-şaka'ik), haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, c. II.

Nutku, Özdemir: IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675), 2. baskı, Ankara 1987.

16. yy.da Harp Sanatı'na Dair Yazılmış Bir Eser, Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları O. 50.

Pakalın, Mehmet Zeki: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. II, İstanbul 1993.

Rüstem Paşa: Tevârih-i Oğuz Hân ve Cengizyân ve Selçûkiyân ve Osmâniyân, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi No. 167 (Og. 6. 33).

Sa'yî, Feth-i Kal'a-ı Belgrâd, Süleymâniye Kütüphanesi Esad Efendi Kol. Nr. 2175/2.

Sahillioğlu, Halil: "Divan Rakamları", DİA, c.IX, s. 433-435.

Severcan, Şerafettin, "Süleymannameler", Osmanlı 8 (Bilim), s. 301-307.

Sinan Çavuş: Tarih-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrâd, ed. Tülay Duran, İstanbul 1987.

Sinan Çavuş: Tarih-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrâd, ed. Tülay Duran, İstanbul 1999.

Söylemez, Faruk: “Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman (1481-1512)”, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995.

Sucûdî, Selîm-nâme, TSMK Revan 1284/1.

Tekindağ, Şehabeddin: “Selîm-nâmeler”, Tarih Enstitüsü Dergisi, sy. I, İstanbul 1970, s. 197-230.

Turan, Şerafettin: Kanunî’nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak‘ası, Ankara 1961.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: “XVI. Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celalzâde Mustafa ve Salih Çelebiler”, Belleten, c. 22, sy. 87, Ankara 1958, s. 391-441.

Yurdaydın, Hüseyin Gazi: “Muradî ve Eserleri”, Belleten, c. 27, sy. 107, 1963 s. 453-466.

_____ : Matrakçı Nasûh, Ankara 1963.

_____ : “Matrakçı Nasuh”, DİA, c. XXVIII, s.143-145.

Yücel, Yaşar: Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar (Kitabu Mesâlih’il Müslimîn ve Menâfi‘il- Mü’minîn), Ankara 1988.

SÜLEYMÂN-NÂME'NİN METNİ

(1b) Cevâhir-i zevâhir-i hamd ü senâ ol Mâlikü'l-mülk-i bî-zevâlün pâye-i kürsî-i celâline nisâr olsun ki mi'mâr-ı hikmeti binâ-yı ibret-nümâ-yı maksûre-i ebnâ-i cinn [ü] ins ü beşerün mühendisidür ve bennâ-yı kudreti ahsen-i takvîm ve a'del-i taksîm üzerine terkîb ü tertîb olan bünyân-ı ma'mûre-i cihân-ârây-ı fıtrat-ı insânun bânîsi ve serây-ı muhkem-esâs-ı kuvâ-yı hassâs-ı benî âdemün mü'essisidür ve vurûd-ı revâyih u durûd-ı nâ-ma'dûd ol nâsib-i livâ-yı kerâmet-ihativâ-yı makâm-ı mahmûdun dârûs's-selâm ravzasına subh u şâm olsun ki şemşîr-i berrân-ı zebân-ı mu'ciz-nişânla âlem-i fesâhatde cihân-gîr ve zebân-ı beyânda bî-nazîr (2a) olmuştur ve dahi âl ü ashâbı üzerine olsun ki râfî'ân-ı a'lâm-ı îmân ve dâfî'ân-ı leşker-i tuğyân olmuştur - rıdvânü'llâhü te'âlâ aleyhim ecma'in - ammâ ba'dü çün hikmet-i ezeli muktezâsınca zamân her anda inkızâ üzre olup bekâyla fenâ arasında istimrâr buldı ve kudret-i lemyezeli iktizâsınca felek-i devvâr dâ'im inkılâb üstinde cünbüşle ârâm ortasında berkarâr oldu. Fermân-ı bâhirile arûs-ı vücûd-ı cilve-gâh mezâhir-i şühûdda zâhir oldu ve mihr-i sipihrin başına nûrdan efser urup miyân-ı âsmâna şafak-ı la'l-peykerden kemer kuşatdı. Lâ-cerem te'sîr-i takdîr ve muktezâ-yı Rabb-i kadîr böyledür ki emvâc-ı bî-kerân deryâ-yı mevvâc-ımkân her zamânda inkızâ üzerine olup biri birini def' eyler ve bir mevcûn mazhar-ı ma'hûddan şühûd-ı gaybiyyetini bir mevcûn huzûrunu müstetbi' ider ve bir fevcûn manzar-ı şuhûd-ı (2b) vücûdın gurûb [u] kümûnına ve bir fevcûn dahi bürûz u zuhûr[ına] tâbi' olup âsmân-ı gerdânda âfitâb [u] kamer gibi kimi doğar kimi batar gül-istân-ı devrânda eğer gül-i sır-âb ve ger gonce-i nâ-yâb kimi biter kimi yiter kimi serv gibi bir zamân bekâ bulur kimi lâle gibi bir anda fânî olur savlet-i devlet-i cemşîd gibi geh peyker-i münevver-i hurşîd gibi nigâr-hâne-i rûzgarda nakş olup dururdu. Dahhâk-ı bî-bâkın âb-ı tîğ-i mîğ-rengînle yuylub dîvâr-ı kâr-hâne-i zamâne ol ârâyış ü âlâyışinden pâk olup gitdi ve direfş-i âteş-i Ferîdûn-ı nusret-bahş ki ferr-i rûz-efzûn mülûk-i Acem anunla âlemde alem olmuşidi çün fırsat-ı millet-i islâm-ı sabâ-yı safâ-eser esdi çarh-ı berîn rıf'atdan zemîn-i zillete düşüp hâk oldu ve Afrâsyâb-ı kâm-yâbın ki âb-ı şemşîr-i cihân-gîrinde Asyâ-yı merdum-sây-ı çarh-ı gerdûn-gerdândı devr-i âhir olup küre-i ömri dolup tolâb-ı vücûd (3a) girdâb-ı fenâda ser-gerdân olup kaldı

Beyt

Döne döne bu felek-i âb-gûn
Dâne-i ömrini itdi anun un

ve Sikender-i kamer-kemer ki berk-i cihân gibi şarkdan garba cihânı ve şeş-cihât [ü] heft-iklîm-i âlemi dolaşup gezerdi rub‘-ı meskûnda âb-gûnla fermân-ı kazâ-cereyânın deryâ-yı revân gibi bir zamân yürütdi. Âhir zûlumât-ı ademde yol azup son evci dest-i ecel ser-çeşme-i âb-ı hayâtını memâtla kurutdı. Bu âdet muktezâsınca her pâdişâhun bir zamânı ve her zamânun bir kâm-rânı olur.

Nazm

Bu nevbet-hânede bu oldu âdet
Ki nevbetce selâtın urur nevbet
Olur her âlemün bir kâm-rânı
Ki ol karnın olur sâhib-kırânı
Cihândan ol gider bir gün yirini
Biri dahi tutar anun yirini
Hakikat bu cihân bir reh-güzerdür
Giden gitti kalanda gidesüdür

(3b) Matla‘-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân - Azze Nasrühû -

Çün Sultân Selîm Hân - aleyhim rahme ve’l-gufrân ¹³² - كل من عليها فان - mersûm-ı sa‘âdet-rüsûmı muktezâsınca dârü’l-fenâdan dârü’l-bekāya rihlet eyledi. Sipîhr-i mînâ-fâm misâl mirât-ı eşkâl-i ibret-nümûn âyine-i takdîrde bu sûretten yüz gösterdi. Sudûr-ı dîvân-ı saltanat ve bûdûr-ı eyvân-ı hilâfet ki miftâh-ı zebânları kilid-i gencîne-i mühimmât-ı memleketdür fikr-i sâkıb ve re’y-i sâ’iblerin buna mukarrer eylediler ki bu ahvâl-i pür-melâli şehzâde-i cûvân-bahta ya’nî Sultân Süleymân-ı sâhib-i tâc ü tahta i‘lâm ideler yümn ü ikbâl ve sa‘âdet ü iclâl ile tahta gelüp

¹³² “Herkes fanidir”, K.K, Rahmân, 55/26.

irişmeyince ifşâ itmeyeler tâ ki sâha-ı hâl ve arsa-ı me'âl hâşâk-ı mekrden cârûb-ı fikrle pâk olup (4a) rahne-i fitne seng-i sabrîla sedd olup tîr-i tedbîr nişâne-i murâda irüp esrâr-ı melik-i rûzgâr efvâh ü elsinede intişâr ü iştişâr bulmıya ve dost ü düşman miyânında şâyi' olup eşirrânun zarar u fesâdı mizâc-ı mülke sârî olmıya.

Beyt

Nice zîbâ dimiş ol merd-i hüş-yâr
Gerekse ser sakın sırr itme izhâr

- men keteme sırrahû meleke emrahû -¹³³ iktizâsınca ve - aleyküm bi-kitmâni umûri -
¹³⁴ muktezâsınca kitmân-ı esrâra sâ'ir nâsdan mülûk ahvâlinün ihtiyâcı evfer zîrâ ki tedbîr-i mülke her nâkes ü ebter vâkıf olıcak mülke ihtilâl-i küllî târî olmak ihtimâl-i ekser belk[i] mukarrer deyü ol fikr-i ma'kûl üzre

Haber-i azâ-nâme-i firistâden-i sudûr-ı dîvân be-Sultân Süleymân Hân ve taleb-kerden-i o berây-ı nişesten-i ber-serîr-i pedereş-i Sultân Selîm-i sâhib-kırân - aleyhi rahme ve'r-rıdvân -

Muktezâ-yı tenbîh ü kinâye ve turuk-ı telmîh ü isti'âre üzre atanuz hudâvendigâr-ı gerdûn-iktidâr hazretlerinün ömrî âfîtâb-ı zevâl-ı anâya ve ufûl-ı fenâya karîb olup (4b) dâr-ı gurûr ve serây-ı sürûrdan sâye-bân-ı eyvân-ı cinân-ı pür-nûra ve tâk-ı revâk-ı pür-hubûra rihlet u ubûr gösterüp¹³⁵ - الله عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين -
راجعون¹³⁶ - birle cem' olub erhamü'r-râhimîn civârında vatan dutdı.¹³⁶ اولك الذين انعم الله عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين - elden ne gelür bu kadar kuvvet-i kâhire ile kazâ-yı mübremini redd ve bu nice hazâ'in-i vâfir ile ecel-i takdîri sedd idemedi¹³⁷ - الحكم لله الواحد القهار -
Hakk sübhânehü ve te'âlâ - ol şâh-ı gerdûn-iktidâra ömr-i tavîl ve sabr-ı cemîl erzânî kıla - inşâ'llâhü te'âlâ -

¹³³ "Kim sırrını gizlerse işlerine mâlik olur".

¹³⁴ "Size umûru gizlemek gerekir".

¹³⁵ "Onlar Allah'ın kendilerine in'am eylediği enbiya, siddıklar, şehitler ve salihler", Nisâ, 4/69.

¹³⁶ "Biz Allah'ın kullarıyız ve nihayet ona döneceğiz", Bakara, 2/156.

¹³⁷ "Kahhar olan Allah", Yûsuf, 12/39.

Nazm

Bu topun ki var böyle şitâbı
 Cihânun eksik olmaz inkılâbı
 Temâşâ eyle bu çarhun işini
 Gözet gerdûn-ı gerdân cünbüşini
 İder geh nâ-mûrâdı bir mûrâd ol
 İder geh bir mûrâdı nâ-murâd ol
 Kürûbun hâka ol devlet-künânı
 Gurûb itdi sa'âdet-âfîtâbı
(5a) İriş devlet gibi sür'atle tahta
 Gubârından safâ vir raht u bahta

Ki hil'at-ı saltanat ve teşrîf-i memleket Hudâ-yı cihân-dâr-ı mutlak ve Mâlikü'l-mülk-i ale'l-ıtlâk - celle zikrühü - hazretinün atâyâ-yı aliyye ve mevâhib-i seniyyesine muktezî ve müsted'î olup ibtidâ-yı bünyân-ı erkân ve iftitâh-ı bünyâd-ı nihâd-ı kevn ü mekân ilâ ihtitâmü'l-ümem ve inkırâzü'n-nesem bekâ-yı kıvâm-ı mülk ü milel ve devâm-ı dîn ü düvel ve kâr-ı kibâr ve sigâr-ı rüzgar ve hâl-i a'sâr [u] edvâr ber-mûceb - levlâ sultânü le'ekinü'n-nâse ba'dühüm ba'da -¹³⁸ vücûd-ı cihândâr-ı dîndâra ve şehriyâr-ı bîdâra menût ve her vakt bir münsif-i muttasıf ıslâh-ı ahvâl-i re'âyâya merbût ve her devr-i ekâlîm-i âlem bir padişâh-ı kâm-kârla müzeyyen ve her tâc ü taht-ı rûy-i zemîn bir serdâr-ı zevi'l-iktidârla muhassendür İzîd - azze şânehü ve behre bürhânehü - bu envâ'-ı mahlûkâtı beydâ-i ademden sahrâ-yı vücûda getürüp kisvet-i kerâmet ve hil'at-ı sûret ile mütehallî kılmışdur nev'-i insânı **(5b)** ekser tabakâtdan ¹³⁹ - وفضلناهم على كثير ممن خلقنا - ile mufazzal ve ¹⁴⁰ - ولقد كرّمنا - teşrîfîle mükerrerem itmişdür. Hâliyâ min-beynehüm menşûr-ı saltanatını münşiyân-ı kader müsavvir ve muharrirân-ı dîvân-ı ezel kânûn-ı satvetini muharrir ve müşîrân-ı kazâ vü kader kazâ-yı şevketini marzî vü mukarrer idüp nevâhî-i edânî vü ekâsî ve a'inne-i şevârid ü evâbid kabza-i meşîyyetine münkâd ü tâyî' ve ezmine-i bilâd [u] ibâd vikâ' vü bikâ' ve husûn u kılâ' ve ahâlî-i bahr ü berr ve Türk ü

¹³⁸ "Hükümdar olmasa insanlar birbirini yerdî".

¹³⁹ "Yarattıklarımızın çoğunun üzerine", İsrâ, 17/70.

¹⁴⁰ "Şanım hakkı için biz", İsrâ, 17/70.

Tâçîk ve dûr ü nezdîk havza-ı irâdetine müsehher ü tâbî‘ ve ünvân-ı sahâif-i saltanatına delîl-i kâtî‘ ve bürhân mukaddimât-ı hilâfetin beyyine-i sâtî‘dur. A‘zam-ı ni‘am oldur ki dem-i kadem-i hümâyûnuzı nezâret-i hadîka-ı hilâfet cânibine münsarîf ü mün‘atîf buyurasuz tâ kim himâyetinüzde cihân, mahmî-i cihât ve zamân-ı sa‘âdetinüzde müreffehü’l-hâlât ve adl-i adâletinüzde etrâf-ı âlem ma‘mûr ve bîm-i savletünüzde endîşe-i tetâvül sâh[â]t-ı sîneden **(6a)** dûr ve hafv-ı siyâsetinüzden sivâ-yı te‘addî rûşenden me’yûs u mehcûr olup bahâr-ı huceste-fâlûn ve nevrûz-ı mübârek-ikbâlûn kudûmile gülzâr-ı vilâyet tamâm revnak u tarâvet bula deyü yazup gönderdiler. Andan sonra mezkûrun vüzerâ-yı devlet ü dîn - ebkâhümü’llâhü te‘âlâ ilâ-yevmi’d-dîn – alâ-vefki’l-merâm ü âdetü’l-kirâm üzre umûr-ı memleketi ve mesâlih-i vilâyeti görüp durdılar.

Haber-i âgâh-şüden-i Sultân Süleymân Hân-ı keyvân-bârgâh ez-vefât-ı pedereş-i Sultân Selîm Şâh ve teveccüh-nümûden be-sû-yi taht-gâh

Mevkî‘-ı refî‘-i azamet-penâh ve mahfil-i menî‘-i celâlet-destgâh ya‘nî şâhzâde-i melâ’ik-intibâh üzre bir mûrg-zâr-ı makâm-ı dil-güşâda ârâm-ı pür-merâm idüp bülbülân-ı hoş-elhân ve tûtîyân-ı şîrîn-zebân Mûsâ-ı ümrân gibi len terânî kavline mâsadak olup vücûd-ı pür-cûdları nûr-ı tecelliye **(6b)** gark ve hâtır-ı deryâ-mekâtirleri ilhâm-ı sübhâniye müstağrak olup dururken nâ-gâh bir subh-dem ki sultân-ı hâver-i iklîl-zer ve âlem-i ejderhâ-peykeriyle zülemât-ı şebinden İskender-sıfat ve Hızır-hayât ve asâkir-i âlem-gîr ve rûşen-i zamîrle peydâ olduğu hinde nusûs-ı tenzîl-i Rabbânî ve medlûl-ı kelâm-ı kadîm-i Rahmânî - Hays-i kâla’llâhü tebârek ve te‘âlâ ¹⁴¹ كل نفس ذايقه الموت - fehvâsınca atası hudâvendigârın rihleti haberi kâh-ı şâh-ı zeberced, âteş-i vürd-i perde-i gaybden ke’n-nâr-ı alâ-kûh-ı âlem zâhir ü hüveydâ olup irişecek fî’l-hâl derûnına velvele ve uyûnına zelzele düşüp câmesinün girîbânın dâmenine varınca dest-i hayretle pâre pâre ve sînesini müşt-i hasretle kare kare eyledi. Ol hâlet-i pür-ibretten nice kimesneler mecnûn-vâr kabâ-yı sabr u karârı çıkarup deşt ü sahrâda zencîre ve sûsenler gibi mahzûn **(7a)** olup sahn-ı gülşende şemşîre düşdi ve nihâl-ı erguvân gibi gözleri derûn-ı enâr gibi katre katre kan doldı

¹⁴¹ “Her nefis ölümü tadacaktır”, Âl-i İmrân, 3/185.

ve gül-i nesrîn gibi ve berk-i hazân gibi benzleri sarârdı ve soldı ve benefşe ve sünbül gibi dūd-ı âha boyandılar ve şakā'ik-i nū'mân-misâl âteş-i firâka yandılar çınar-ı serdâr gibi müşt-i dürüş ile göğüslerin döğüp ve dülâblar gibi anın idüp gözleri yaşın dökdiler ve'l-hâsıl her birine bir derecede dehşet ve bir mertebede hayret müstevlî oldu ki rûz-ı mahşer gibi ser-â-ser mey-i hayretle sekrân ve esrâr-ı ibretle hayrân olup durdılar.

Nazm

Gırra olma bâğ-ı ömrün olduğına nev-cüvân
Her bahârun rüzgârile olur sonı hazân
Yusûf-ı gül andelîbe nâzını az eylesün
Dâmenini çâk ider âhir Zelîhâ-yı zamân

Hazret-i şehriyâr-ı nâmdârun zamîr-i münîrine atası hudâvendigârun (7b) sûret-i hâli ma'lûm olup turdukdan sonra ¹⁴² - ان الله يوف الصا برون - muktezâsınca kazâyâ rızâ virüp gül-bün-i ikbâlden gonce-i âmâli şüküfte ve handân olması haberin ¹⁴³ - المفتون - fehvâsının mazmûn-ı hümayûnı gûş-ı hûşına tebşîr idüp baht u ikbâl kendüye istikbâl itmesi haberi vârid olıcak hemân-dem ol günün ertesi ale's-sabâh dîde-i baht-ı rüzgâr bîdâr olup bâd-ı subh-ı mübârek-nefs cemâl-i âfitâb-ı cihân-tâbı müşâhade itmeğe muntazır-ı dîdâr oldukda südde-i sa'âdetinde dâ'im-i lâzım ve Âsitâne-i devletinde müdâm-ı mülâzım olan cüyûş-ı deryâ-cûş ve cünûd-ı nîl-hurûşla sürûr u râhata vedâ' ve huzûr u istîrâhatdan alâka-ı inkıtâ' idüp istidâmet-i saltanat ve istimrâr-ı hilâfet için ¹⁴⁴ - نتوكل على الله - ve müsta'înen bi'llâh deyü Mâğnissâ'dan dârû's-saltanat-ı mahrûsa-ı ma'mûre-i (8a) Konstantiniyye cânibine devlet ü sa'âdetle azîmet gösterdi.

Nazm

Hemân-dem taht-ı Mâğnissâ'dan indi
Süleymân-veş serîr-i bâda bindi
Yanınca nîce bin deryâ-ı pür-cûş
Çü çarh-tîriz ve cümle zırh-pûş

¹⁴² “Şüphe yok ki Allah sabredenler için”

¹⁴³ “Yakında göreceksin ve görecekler hanginizde imiş o fitne”, Kalem, 68/5-6.

¹⁴⁴ “Ne için Allah’a tevekkül etmeyelim ki”, İbrâhim, 14/12.

Înân elden dil ü câniyle salup
Biş on günlük yolu bir günde alup

kat'-ı berâr[î] vü bihâr ve tayy-i bevâdî vü kufârla Üsküdar'a

Nazm

İrişdi devlete tahta nâ-gâh
Kudûm-ı şehden oldu halk âgâh
Haber erdi sipâh-ı zer-külâha
Beşâret doldı yekser taht-gâha

Haber-i resîden-i pâdişâh-ı cemşîd-savlet be-Üsküdar ve âgâh-şüden-i a'yân-ı devlet ve istikbâl-kerden bâ-merâkib-i nusret der-sâmin-i aşer-i şehir-i Şevvâl sene-i sitt[e] ve ısrîn ve tis'a-mi'e

Çün sipihr-i hüma-yı hilâfet-intimâ perr-i fersâ-yı saltanat-nümâyla Üsküdar'a **(8b)** gelüp dokuz yüz yirmi altı Şevvâlinün on sekizinde nüzûl eyledi. Bu cânibden ahâlî-i şehir ve kuttân-ı bahr ve sâ'ir asâkir-i âlî-kadr ile sehâb-bâdbân kayıklar ve minâre-sütûn kadırgalar ile istikbâle varup şol ki merâsim-i istikbâl ve levâzım-ı ta'zîm ü iclâl idi yirine getürdiler. Pâdişâh-ı pâdişâh-nijâd ve şehinşâh-ı ferîşte-nihâd hazretleri yümn ü ikbâl ve fer ü iclâl ile bir merkebi ebreş-i ebr-reftâra süvâr olup

Nazm

Şeh-i deryâ-dil ü valâ-güher çün
Karâr itdi girüp keştîye ol gün
Sefinile pür oldu rûy-i deryâ
Şükûfile bezendi sanki sahrâ

Kuvvet-i mâ' ve hareket-i hevâ birle deryâ-yı sîm-âbı ubûr ve kilîd-i bahrı mürûr idüp iskeleye gelicek hezâr-şevket ü haşmetle kâân-ı kadr-vakâr, İskender-iktidâr, zühre-sûret ve müşterî- **(9a)** sîret Dârâ-yı Süleymân-temkîn - azze nasrühû - hazretleri bir semend-i pîrûz-mende ki sa'âdet-i tâlî'le hem-inândı süvâr olup merrîh-

sıfat cümle yeniçerî ve bir ceyş-sûret kapû halkı rikâb-ı hümâyûnunda hâzır olup kafasında hûrşîd-likâ Silahdâr ve Rikâbdâr¹⁴⁵ ve önünce gonçe-i¹⁴⁶ zanbak¹⁴⁷ gibi pür-revnağ kemân-fenn-i sefid-dâmen Solaklar ve pûlâd-nihâd şeş-per-i berdûş çâvuşân-ı pür-hurûşile inân-ı azîmetin medâr-ı hall [ü] akd-ı umûr-ı cumhûr olan serây-ı sürûr cânibine mün‘atıf kılup ol ka‘be-i mekâsîd-âmâlin iki tarafından serâyâ varunca ehl-i tavâf¹⁴⁸ - فاذكروا اسم الله - tavâf-ı sebîline sâlik olup pâdişâh-ı memleket-penâhun mübârek cemâli müşâhadesin ahsen-i vücûh üzre müyesser olup izhâr-ı şükr eylediler. Dârü’s-sa‘âde’ye vusûl bulıcak a‘yân [u] erkân ve sudûr-ı **(9b)** dîvân ve kapû halkı ve sâ‘ir dilâverân safflar ve âlâylar bağlayup arz-ı istikâmet ü sadâkat içün silk-i intizâmda râst durmuşlardı ki¹⁴⁹ - لا ترى فيها عوجا ولا امنا - ma‘nâsı sûret-i hâlleri vâkı‘ oldı.

Nazm

Olup pür her taraf mîr ü sipehden
 Dolup her sû serân-ı zer-külelden
 Urup rûy-i niyâzı hâka yir yir
 Du‘â eylerleridi şâha bir bir
 Girüp devlet-i serâyâ seddü’l-islâm
 Serîre geçdi ve hoş kıldı ârâm

Haber-i istikbâl-kerden-i hüsrev-i sâhib-kırân meyyit-i pedereş-i Sultân Selîm Hân ve defn-kerden-i o - aleyhim rahme ve’l-gufrân -

Yarandası ale’s-seher ki kebûter-i sefid-bâl subh-ı âşiyâne-i burûc-ı âsmândan fezâyı cihâna tayerân ve zâğ-ı siyeh-fâm-ı şeb-i ankâ-sıfat kûh-ı kâf-ı ademe seyrân kalduğı **(10a)** hinde öte cânibden şâh-ı cihânun tâbûtı meyyitle İstanbul’a irişüp önince a‘yân [ü] sipâh cümle siyâh giyüp nice lâle-haddler benefşe gibi yüzlerin hâka ve nîce serv-kaddler gonçe-veş yanakların çâk idüp mâh-ı münîri zülâm-ı gamâme hâle-vâr ihâta ve felek-i gerdûn mahzûn olup hümûm [u] gumûmla sitâre vü nücûmı

¹⁴⁵ İrkâbdâr

¹⁴⁶ H. Gonçe

¹⁴⁷ M. Zanbak

¹⁴⁸ “Allah’ın ismini zikredin”, Hacc, 22/36.

¹⁴⁹ “Onda ne bir eğrilik; ne bir yumruluk göremeyeceksin”, Tâhâ, 20/107.

gözden bırakmışdı. Ehl-i zemînün dūd-ı sadâ-yı na'ra-ı bâng-ı cenâzedden dîde-i nücûm hîre ve subhun nefis-i serdinden meş'ale-i mihr ü mâh söyünüp rûy-i cihân tîre olmuşdı. Pâdişâh-ı sa'âdet-destgâh hazretleri çün bu hâl-i ezel-i âzâlde mukadder ve bu kaziyye defter-i kazâda müsbet ü mukarrer imiş. Nâ-çâr bâr-ı belâya tahammül itmek gerek deyü atası hudâvendigârın istikbâline varup gözleri **(10b)** yaşın çün seyl akudup ve mâtem libâsların hem-çün leyl giyüp durdı.

Nazm

Nazar saldı Süleymân-ı kadr-fer
 Irakdan gördi tâbûtı Sikender
 Dil ü cândan virüp rahmet selâmın
 Gönülden eyledi izzet kelâmın
 Kafasınca gelüp zerrîn-küleher
 Gazâ-yı şâhçün giymiş siyehler
 İrişdi câmi'-i nev-sahnına çün
 Nâmazın kılmağa dikdi birezâvin
 İdüp dergâha hep arz-ı niyâzın
 Tazarru' birle kıldılar nâmazın
 Götürdiler yine el üzre şâhı
 Piyâde önce ol halkun penâhı
 Serây-ı âlemin sâhib-i serîri
 Selîm-i evvel rub'-ı meskûnun emîri
 Ser-i gûra serîri urdı âhir
 Serâyı saldı gûra girdi âhir
 Kanı benim diyenler garb u şarkı
 Mutî' idenler ahkâmına halkı
 Koyup bu tâc u taht ve mülk ü mâl
 Turâba kıldı bunlar intikâli

(11a) Haber-i cülûs-ı Sultân Süleymân Hân ber-serîr-i hilâfet ve icrâ-yı kavânîn-i adâlet ve tenfîz-i âyîn-i ahkâm-ı siyâset ve hall-i mekâsıd-ı memleket

ve feth-i mekālîd-i mühimmât-ı saltanat fî-sâmin-i Şevvâlü'l-mükerrem sene-i sitt[e] ve ısrîn ve tis'a-mi'e

Çün ol güzîde-i selâtîn-i zevîyyü'l-iktidâr Sultân Süleymân Hân-ı gerdûn-medâr sene-i dokuz yüz yirmi altı Şevvâlinün on sekizinde ¹⁵⁰ - يحكم ما يريد - ve ¹⁵¹ الله ما يشا - يفعل - mefhûm-ı sa'âdet-mersûmı muktezâsınca atası yirine saltanata cülûs itdi.

Nazm

Zihî devlet olasun dökmeden kan
Tekellüfsüz cihân mülkine sultân
Ne âzâr-ı peder ne cevri-i mâder¹⁵²
Ne katl ü ceng ve gavgâ-yı birâder
Ne dir gûş ile cândan merd-i âgâh
Çalışdı sa'y idüp Sultân Selîm Şâh
Belâsın çekdi dehr-i bî-vefânun
Huzûrun görmedi bu bî-bekânun
(11b) Geçüp Sultân Süleymân heft-tahta
İrişdi devlet ü ikbâl ü bahta

Cemî' vüzerâ vü ümerâ ve asâkir-i nusret-intimâ muntazamü'l-ahvâl ü müreffehü'l-bâl olup vücûd-ı sa'âdet-cûdile nizâm-ı kâr-ı memâlik revnak-ı tamâm ve bâzâr-ı mehâm-ı halâ'ik revâc-ı mâ-lâ-keâm buldukdan sonra teshîr-ı sügûr u bilâd ve teskîn-ı kulûb-ı ibâd ve hall-i mekâsid-i mühimmât-ı memleket ve feth-i mekālîd-i mübhemât-ı saltanat ve hengâm-ı nizâm-ı umûr ve kıyâm-ı mehmâm-ı cumhûrda ber-mûceb-i - mâ-teşâvere kavmün illâ hedâhümmü'llâhü li-irşâdi umûrihim -¹⁵³ netâyic-i efkâr-ı isâbet-şî'âr ve nesâyic-i re'y-i memleket-ârâları mukterin-i salâh-ı ehl-i âlem mutazammîn-ı nizâm-ı benî âdem olan vüzerâ-yı sâkıb-zamîrlerün tedbîr-i isâbet-pezîrlerine mürâfakat idüp ¹⁵⁴ - و شاورهم في الامر - kadem-i mübâşeretlerle

¹⁵⁰ "Dilediği ile hükmeder", Mâide, 5/1.

¹⁵¹ "Allah ne isterse yapar", İbrâhim 14/27.

¹⁵² Mâzer

¹⁵³ "Bir kavim işlerini düzgün tutmak amacıyla istişarede bulunursa Allah onlara yardım eder".

¹⁵⁴ "Emr hususunda müşavere yap", Âl-i imrân, 3/159.

câdde-i müşâveretden kûşe-gîr olmayup **(12a)** imâret-i memâlik ve ri‘âyet-i halâ‘ık ve revnak-ı ummâl ve ta‘mîr-i hazâ’in ü emvâl ve mekâyid-i a‘dâ-yı devlet ve gazâ‘im-i müdde‘iyân-ı memleket ve tenfiz-i ahkâm-ı siyâset eciliçün etrâf-ı âleme ve esnâf-ı benî ümeme hükm-i vâcibü’t-ta‘zîm ve emr-i lâzımü’t-tekrîm irsâl olmasın emr idüp ol emr-i vecîh üzre fî’l-hâl alâ-tarîkü’l-isti‘câl irsâl olup eknâf-ı âleme varup münteşir olıcak pâdişâh-ı dârâ-mehâbet ü iskender-salâbetin debdebe-i kûs-ı satveti tâs-ı âsmâna sadâ-yı bîm ü be’s ve tantana-i şükûh [u] şevketi mesâmi‘-i cihânâna tanîn-i ru‘b [ü] hirâs müstevlî olup selâtîn-i nâmdâr âsitâne-i âsmân-medârında gulâm halka-begûş ve havâkîn-i refî‘ü’l-mikdâr südde-i sidre-makâmında hüddâm-ı gâşiye ber-dûş olup müterakkıb-ı fermân ve müterassıd-ı emân oldılar.

(12b) Nazm

Nikâbın ref‘ idüp devlet yüzünün
Sa‘âdetle cülûsına özinin
Didi târîh-i evvel bahrî-i ulûmun
Onıncı kayseriyem mülk-i Rûm’un

Haber-i maslûb-şüden-i Ca‘fer Ağa Kapûdân-ı Gelibolı fî-evâ‘il-i Zi’l-hicce sene-i mezbûr

Andan sonra pâdişâh-ı adâlet-âyîn hazretleri eyyâm-ı ma‘deletinde zehr-i efâ‘î-i zulm ü ittisâf teryâk-ı devâ‘î-i adl ü insâfiyle mün‘adim ve bünyâd-ı cevri ü bî-dâd kavâ‘id-i nasfet ü dâdile münhedim olmak için ahkâm-ı ihkâm-ı siyâseti icrâ idüp bast-ı bisât-ı adâlet üzre dârü’l-guzât ve’l-mücâhidîn Gelibolı ve sefâ‘in-i nusret-pervîn Kapûdânı kıdvetü’l-ümerâi’l-kirâm umdetü’l-küberâi’l-fihâm Ca‘fer Ağa-yı peleng-intikâm sıyânet-i nâmûs-ı şer‘-i nebevî ser-haddinden tecâvüz idüp dest-i te‘addî vü tasallutun re‘âyâ-yı vilâyete ve ahâlî-i memlekete dırâz itmeğin **(13a)** - el-adlû ye‘ummû alâ-avâ‘idi -¹⁵⁵ iktizâsınca teftîş itdürüp salb eyledi.

¹⁵⁵ “Adalet bütün iyilikleri kapsar”.

Nazm

Hirâsân saldı anunla rûy-i ferşe
Anı asdı kılıcın asdı arşa
Cihân halkı anun târîhini hûb
Didiler hâdim pes oldu maslûb

Haber-i isyân-nümûden-i mîr-i mîrân-ı Şâm Cânberd Gazâlî-i bed-nâm ve asker-keşîden-i Ferhâd Paşa-yı peleng-ikdâm bâ-mîr-i mîrân-ı Karamân

Âyîn-i hürreme ri'âyet iden dûrbîne gerekdür ki ayn-i dirâyet-i sâkıble âyine-i fikr-i âfiyetde sûret-i âkıbete - kuddime'l-hurûci kable'l-vulûci -¹⁵⁶ iktizâsınca nazar ide ve mesâlik-i ûli'l-azme sâlik olan hâdime lâzımdur ki mevârid-i umûrda mesâdir-i mahtûrun zararından hazer ide ki mirât-ı kâ'inât-nümâ-yı ihtiyârda ihtiyâr-ı re'y-i maslahat-ârâyçün rûy-i efkâra dem-â-dem nâzır olmayan âdemün enzâr[ı] nâ-tamâmdur. Câm-ı pür-nûr **(13b)** ve ziyâ-yı i'tibâr-ı huzûr re'y ü sürûr-fezâyda fercâm-ı kâra ve ser-encâm-ı rüzgâra nazar itmeyenlerin işi nâ-tamâmdur. Sâbıkâ tahrîr olunan ahvâl ve takrîr olunan akvâl üzre bekâyâ-yı ümerâ-yı bed-re'y-i Çerâkise-i neket-encâmdan melikü'l-ümerâ-yı Şâm olan Cânberd Gazâlî cür'et ü celâdetle mevsûf ve makâm-ı mehlike-i tehlikede tehevür ü ikdâmla ma'rûf olmağın merhûm hudâvendigâr hüsâm-ı intikâmla telef ve sîne-i pür-kînesin tîr-i tedmîre hedef itmeğe kıyamayup tâb-ı âfitâb-himmetile terbiyet idüp rikâb-ı kâm-yâbında hâzır olan sâ'ir ümerâ-yı âlî-cenâb küberâ-yı ma'âlî-nisâb gibi hidmet-i mülâzemete lâyük u müstahıkk görüp ri'âyet itmişti. Emîr-i kebîr Hayr Beg'i vilâyet-i Mısr'un eyâletile teşrîf itdikde ana Kudüs-i şerîf ile Gazze nâhiyetlerinin emâretini virmişti. Mihr-i sipihr-i hilâfetün pertev-i inâyetile **(14a)** gurre-i kadri bedr olup livâ-yı rıf'atınun ucı evc-i semâ-yı şerefe irmişti. Sonra melikü'l-ümerâ-ı Şâm olup celâl ü ihtişamı tamâm olup kemâl bulmuşdı. Ceyş-i bed-kîş-i Çerâkisün bed-nihâd ü fesâd-endîş nâkesleri etrâf u eknâf-ı Şâm u Haleb'e müteferrik olup pençe-i pür-şikence-i şîr-i şemşîr-i sultân-ı cihân-gîrden halâs bulup berr-i Arab'a dağılmışlardı. Mezkûr Cânberd Gazâlî'nün yanına cem' olup diyâr-ı Şâm'da olan tîmârlara mutasarrıf ve

¹⁵⁶ “Birşeye dahil olmadan önce ondan çıkmayı düşün”.

ebvâb-ı fütûhları meftûh ve esbâb-ı ma'âşları ve inti'âşları intizâm bulup sâh[â]t-ı râhatda ve pister-i ferâgatde huzûr u sürûrile yatup cây-ı ri'âyetde ve himâ-yı himâyetde her biri deryâ-yı ni'mete batup makâm-ı işretde ârâm bulmuşlaridi. Ammâ sadâ-yı pür-safâ-yı emân-ı sultân-ı zamân ol bed-gümânların gûş-ı hûşlarına girmişdi ol ecilden **(14b)** kinde haşem-i hışm-gînün hışmından emîn olamamışlardı. Cân-ı nâsipâsları havf u hirâsla dolmuşdı. Derûnları sehm-i vehmle ol serkeşlerün âteş-i unfları iltihâbda ve ızdırâbda olup her gâh bisât-ı ihtiyât düşünürlerdi. Ol bed-gümânlar kemîn-i kinde kemân-ı intikâmı kurup eyyâm-ı fursata nâzır ve hengâm-ı kudrete muntazır olup durmuşlaridi. Sultân-ı azîmü's-şân-ı kahramân-ı Rûm Selîm Hân-ı merhûmun nişîmen-i cihândan gülşen-i cinâna irtihâl [ü] intikâli vâkı' olıcak ol haber-i şîrâr-eser her diyârda intişâr bulup bahr ü berrde huşk u terde ve etrâf-ı memâlik ve eknâf-ı mesâlikde şâyi' olıcak mezkûr semend-i hevâya süvâr olan bed-girdâr-ı mağrûr nakş-bend-i vesâvis-i şeytânî ve sûret-ârây-ı hevâcis-i nefsanî tağrîr ve nefsi muhâl-endîşini nakş-ı istîlâ-yı nıks cehl-i mürekkeb **(15a)** ve midâd-ı sûdile levh-i hayâlinde tasvîr itdi. Merkebi cehle süvâr olup hemân-dem Süleymân-ı zemâna isyânı âşikâr ve âsâr-ı tuğyânı izhâr eyledi. Eyyâm-ı fetret ve hengâm-ı fursatdur deyü ol bed-fercâm-ı nekbet-encâm - men-galebe sülîbe - kânûna muvâfık muhâlif-i perdede sâz u selb-i ceng izhâr eyledi.

Nazm

Ne resme oldu ol hâ'in nazar kıl
 Hıyânet bed-sıfatdır ki hazer kıl
 Çıkarır kişii başdan hıyânet
 Hıyânet eylemez ehl-i sıyânet

Dârü'l-mülk-i Şâm'da makâm-ı hizmetde olan hüddâm-ı şâhî kayd-ı keydle sayd u şikâr itmek tedbîrin idüp dahi fikr ü mekr ü tezvîrle serdârları kabza-i teshîrine alup ol bed-girdâr-ı dimine-misâl kimini tu'me-i şîr-i şemşîr ve kimini lokma-ı ejderhâ-yı zencîr idüp taht-ı eyâletinde dâhil olan vilâyetlerde hızâne-i âmire-i sultân-ı **(15b)** cihân-bâna vâsıl olıcak ummâl elindeki emvâl-i bî-kerânı alup ol mâl sebeble me'âl-endîş olmayan bed-kışleri asker ü ceyş idindi.

Haber-i teveccüh-nümûden-i Cânberd Gazâlî ez-Şâm be-cânib-i Haleb ve muhâsara-kerden-i Haleb-râ bâ-asker-i hezîmet-eser

Çün ol dîv-nijâd-ı bed-nihâdun âsitânesinde ki fitne ü fesâd âşyânesidi haylî âdem cem‘ oldı. Süvâr ü piyâde on binden ziyâde âlet-i darb ü harbi ve mühimmât-ı cidâl ü kıtâlî müretteb ü mükemmel merd-i neberdle dârü’s-selâm-ı mahrûsa-ı Şâm’dan çıkdı sanki sedd-i iskenderi yıkdı. Leşker-i bî-hadd-i ye’cûc hurûc idüp reh-güzârında olan diyâr ehlinün gözlerine gülşen-i cihân pür-hâr ve rûşen-i nehâr şeb-i târ olup ol bed-girdârun sadâ-yı gavgâ-yı gîr ü dârı evc-i âsmâna urûc eyledi. Etrâf u eknâfda igvâya kâbil olan eşrâf-ı kabâ’il-i Arab’a seylâb-ı **(16a)** isyânınun tuğyânı haberlerini i‘lâm eyledi. Kendüsi sehâb-vâr-ı pertâb [u] şitâb olup semend-i himmet-bülendinün inân-ı azîmetini Haleb diyârına dönderdi. Hums ve Hamâ havâlfilerinde olan kasabât ve kurâlarınun vâlî vü hâmîleri himâyet ü hirâset emrinde kâsır u âciz olup reh-güzârda hâzır olan begler ve leşker seyl-revân-ı bî-meyl ü emânun öninden - el-fîrârü mimmâ lâ-yutâku min süneni’l-mürselîne -¹⁵⁷ muktezâsınca sünen-i üli’l-azme sülûk[ı] evlâ görüp mesâlik-i zevi’l-hazme sâlik olup cây-ı mehâlikden pâ-yı fîrâr ile intikâl ve irtihâl re’yin ihtiyâr itdiler.

Beyt

Diyârı gördük oldı pür-mehâlik
Karâr itme fîrâr it olma hâlik

Ol tîr-hürde-i hıznîr gibi doğrılup gelen peleng-hûy-ı **(16b)** ceng-cûya şîr-gîr-i dilîr beglerden bir kimesne karşı duramayup nâ-çâr reh-güzârundan ayrulup sâz u selb-i bezm ü rezmi telef ve kendüleri ol hayl-i bî-meyle alef itdürmeyüp Haleb’de olan serdâr ki elsine-i enâmda Karaca Paşa ünvânile iştiâhârı olan kıdvetü’l-ümerâi’l-kirâm Ahmed Paşa-i şîr-ikdâm yanına varup cem‘ oldılar. Bu cânibden ol adû-yı bed-re’y bilesince olan ceyş-i nekbet-ârâyla sene sitt[e] ve ısrîn ve tis’a-mi’e Zi’l-ka‘desinün yirmisinde kazâ-yı mübrem gibi fezâ-yı hürrem-zidây-ı Haleb’e kadem-i şûmile kudûm idüp şehrin üzerine düşüp âteş-i cidâl ü kıtâlün esbâb-ı işti‘âlin

¹⁵⁷ “Gönderilmiş peygamberlerin yolundan kaçmaya kimsenin gücü yetmez”.

gösterüp tenevvür-i şerr ü şûra iltihâb virüp hayl-i cerrâr-ı seyl-reftâr ve mûr u melah- girdâr gibi ma'mûre-i mezbûreye her kenârından üşüp top-ı kal'a-kûbla **(17a)** döğmeye musırr olup durdı. Ol yirde olan neberde yarar süvârlar ve âr ü nâmûs-ı Tûs-savlet begler ki mukaddem-i mukdimleri dilîr-i ser-âmed Emîr Ahmed pâ-yı celâdeti cây-ı cür'et ve ikdâmda muhkem basup miyân-ı himmete gayret kuşağın kuşanup tâc-ı hamîyyete terk-i serden terk itdiler. Mukâtele-i adû-yı bed-sîret ü nekbet-encâmıla makâm-ı mukâbelede mukâtele idüp hayl-i seyl-pûyile şehre akup gelen kîne-cû-yı âteş-hûy-ı bed-girdârları gîr ü dârıla dârlarında girü eyleyüp sokakların şakâklarını çûb-ı sinân-i sîne-gûzârla üstüvâr kıldılar ve dîvâr rahmelerini hâr-ı peykân-ı cân-sitânla perkitdiler. Kadîmden ol sûr-ı azîmün taşrasında sâkin Menkûsâ Ugurları ve sâ'ir celâdetle meşhûr cemâ'atün dilâverleri hışm-ı sultân-ı keyvân-kîn ü behrâm-intikâmdan havf idüp **(17b)** asker-i mansûra mu'în ü nâsır oldılar. Miyân-ı meydân-ı pür-şûr u şerrde ol hasm-ı bed-ahterle siper gibi yüze yüz olup makâm-ı hamlede cümle bedenleri ve tamâm endâmları cevşen ü zırh gibi ser-â-ser göz göz olup hengâm-ı cenge ikdâm ve âheng-i cenge nâzır olup durdılar. Düşman-ı bed-girdâr hisâr-ı üstüvârı ve kal'a-ı metîn-karârı alamayup sûr-ı ma'mûrdan içerü nehr-i pür-şûrî akıdamıyıcak kûs-ı gîr ü dârı çalmağla ol tâğî-i menhûsun dâmen-i arûs-ı fethine el iremiyicek pâ-yı ısrâr üzerine cây-ı inâdda durup bünyâd-ı serây-ı karârı ol diyârda urup kenâr-ı şehirde ordusun kurup oturdu.

Haber-i i'lâm-kerden-i ümerâ-ı peleng-intikâm ahvâl-i ân-düşman-ı hezîmet-encâm be-dergâh-ı sultân-ı hûrşîd-gulâm ve irsâl-kerden-i mîr-i mîrân-ı Karam[â]n bâ-hüddâm-ı dergâh-ı âlî-şân be-cânib-i Haleb fî-râbi'-i Zi'l-hicce sene

(18a) Mezkûr serdârlar mahsûr olup Haleb hisârında kalıcak ol ahvâl-i pür-ehvâlî dergâh-ı keyvân-ihtişâma i'lâm itdiler çün mezkûr yagı-i bâğînin şerer-i şerr-i tuğyânı menşûr u meşhûr olup haber-i eser-i isyânı dergâh-ı âsmân-iştibâha sultân-ı penâh ma'lûm olduğu, ihtilâl-i ahvâl-i vilâyet-i Şâm ve Haleb'de, hâtır-ı âtırdan eser-güzer-i infî'âl ve zamîr-i münîr-i câm-ı cihân-nümâ nazîrinde suver ü eşkâl-i hâl zâhir olup sar sar-ı gayret nâr-ı pür-tâb-ı hamîyyete iltihâb ve leheb-i gazabına ızdırâb ve iştigâl virdi. Bâl-i me'âl-endîşinde ceyş-i bed-kîş-i a'dâyı pay-mâl itmeğe

kemâl-i ikbâl ve tamâm-ı ihtimâm hâdis ü bâ'is olup sürûr-ı ta'âm ü şarâb ve huzûr u ârâm gidüp pâdişâh-ı âlem-penâh - azze nasrühû ve nasre asrühû - hazretleri düşmanun **(18b)** def'i ve adûnun ref'i husûsında vüzerâyâ ebvâb-ı müşkilât-ı mühimmât-ı mülkî sizlerün kilîd-i endîşe-i sevâb-endîşile feth olur zamân-ı imtihânda zihn ü akl ve revân ki tecrübe-i fehm ü fazldır her gevher-i fikri ki dürc-i zamîrinüzde mahzûn kalmış olasıñ rişte-i beyâna çeküp tabak-ı arza koymak gereksiz ve her nakd ki dârü'd-darb-ı kalbinüzde tamâm ayâr bulasız. Sikke-hâne-i imtihândan bâzâr-ı zuhûr [u] ıyâna getürmek gereksiz deyü hitâb eyledikten sonra vüzerâ dahi bâb-ı medh ü senâyı feth idüp

Nazm

Şehâ ol hemîşe penâh-ı cihân

Senâ-hânın ola zemîn ü zamân

re'y-i âlî bu bâbda her ne buyurursa savb-ı sevâba akreb ve âlem-i gaybden zamîr-i münîre her ne lâyh olurise evlâ vü esvâbdur. **(19a)** Biz bendeler bu akl-ı kâsır ile ne fikr idevüz ki andan evlâ olup murâde-i hâtır-ı padişâhda hüveydâ olmya ve bu çâkerlerün tedbîrile safha-ı zamîrde ne tahrîr ideler andan a'lâ levh-i dâniş-i şehinşâhda irtisâm bulmya. Ammâ - bi-hükmi'l-me'mûru ma'zûrün ⁻¹⁵⁸ ve emr-i mezbûrda mikdâr-ı vüs' u makdûrumuz mebzûl olunmak lâzımdur. Eğerçi ki hâtır-ı şâhî ki mişkât-ı envâr-ı İlâhî'dür, meknûn-ı zamîr-i kâsır ve mahzûn-ı bâtin ü zâhirimüze ârif ü âlimdür şol vezîrlar ki bizden sâbık şîr-i tedbîre zencîr-i teshîr urmuşlardur dest-i işretle muhadder-i memleketi ol şehriyâr der-âgûş eyler ki âb-ı şemşîr-i âteş-bârla nâm-ı hasm-ı bed-girdârı safha-ı rüzgârdan yuya ve leb-i murâdla sâgar-ı safâyı ol tâc-dâr-ı nâmdâr nûş ider ki sifâl-i temennâ-yı düşman-ı bed-sigâli seng-i bevârla **(19b)** sıya. Hâle-i maslahat budur ki bir serdâr-ı ra'd-iştihârı bir mikdâr askerile üzerine gönderevüz tîr gibi râst ve gönder gibi doğru varup meydân-ı kâr-zârda pây-dâr olup pâdişâh devletinde ehl-i cihâna dâsitân-ı Rüstem'i ve destân-ı Sâm ü Dîmân'ı unıtdura tâ kim çehre-i arûs-ı nâmûs gubâr-ı ârdan pâk ve arsa-ı ceng-i nâm ü neng içün âmîhte-i hûn u hâk ola ki nice def'a ol bed-ahvâl-i nekbet-

¹⁵⁸ “Memur emredilenden sorumlu değildir”.

âmâl gûşmâl ve ganîmet yirine hezîmet görmîşdür. Herkes ki tehevvr-i tamâmla harbe-i darbı niyâm-ı intikâmdan çıkarup bir düşmanun şerbet-i darbından nice def‘a cur‘a içmiş ola ol bî-iştibâh güzer-gâh-ı seylde yatmış belki deryâ-yı helâka kendüsün atmış gibidür deyü ol hasm-ı bed-fi‘âlün mevâdd-ı fesâdını nâr-ı peykârla hasme ve ol fâsid-nihâdun şerer-i şerrini âb-ı tîğ-i mîğ-tâbla def‘e ve gülzâr-ı kişverden dest-i şemşîr ü engüş-i tîrle ref‘e şikâr-gîr-i şîr- **(20a)** dilîrler ile mukaddemâ Karamân Beglerbegisi olan Hüsrev Paşa umûmen Karamân askerile ve dergâh-ı âlem-[me]dârdan bin Silahdâr, baş Mehmed Ağa [ile] ve bin sâ‘ir kapû halkile Mısr’a nevbetci tarîkile yakîn olup irsâl olan Sol ulûfeciler Ağası ki elsine-i enâmda Bostancı Ali Beg dimekle meşhûr ağa havâl[e] olup sene-i mezbûre Zi’l-hiccesinün onında irsâl olunup gönderdiler. Mezkûrlar dahi iki menzili bir idüp varup Çukûrava’da cem‘ olup irişmek üzerine oldılar. Bu cânibden

Haber-i ser-asker-şüden-i Ferhâd Paşa ve azîmet-nümûden be-cânib-i Şâm bâ-asâkir-i nusret-encâm fî-gurre-i Muharremü’l-harâm sene-i seb‘a ve ısrîn ve tis‘a-mi’e

Takrîr olunan emrün tedbîrinde sultân-ı sâhib-kırânun fermân-ı vâcibü’l-iz‘anı bu minvâl üzre zuhûr u sudûr buldı ki bûdûr-ı âsmân-celâl ve sudûr-ı dîvân-ı keyvân-eyvândan sârimü’s-samsâm kâmi‘-i kamkâm Ferhâd Paşa-yı peleng-intikâm mevâkib-i pür-uded ve kevâkib-i **(20b)** pür-adedün bir fevcile ve ol deryâ-yı cihân-peymâdan bir mevcile varup ol hasm-ı bed-gümâna emân virmeyüp etbâ vü eşyâ‘ı ve kendüye ittibâ‘ iden hadem ü haşemile deryâ-yı fenâya salup bâr ü bûngâhla ve hayme vü har-gâhla seyl-i hayl-i bî-meylle garka vire.

Nazm

Gör imdi sar sar-ı kahrın hurûşın
 Temâşâ eyle bahr-ı k[î]ne-cûşın
 Hemân sa‘ât taşup seylâb-ı savlet
 Buyurdu cem‘ olup a‘yân-ı devlet
 Didi Ferhâd’a ey sâni-i âsaf
 Çerîden kıl güzîde bir nice saff

Serî'ü's-seyr iriş ol dîv-i hâ'in
 Fesâda virmeden âlem serâyın
 Çün irdi âsaf-ı devre işâret
 Dilinde mevc urup bahr-ı beşâret
 Öpüp tahtun ayağın durdı derhâl
 Hırâmân çıkdı hem-çün Rüstem-i Zâl

Mezkûr düstûra destûr-ı mukarrer üzre sefer-i necâm-esere ve gazâ-yı felâh-semere lâzım ü mühimm olan yarâğı ve yesâğı sür'atle ihzâr ve ol **(21a)** bâbda şart-ı cür'et ü celâdeti ve fart-ı ikdâm u ihtimâm izhâr olundı ki fasl-ı şitâ ve hengâm-ı sermâ irüp hengâme-i germiyyet-i germâ savulup savukdan âsmânın yüzi gögerüp ve kara bulutlar muttasıl ağup ve kar ve yağmur mütevâtir yağup penbe-i berfle semânın zarfı dolmuşdı.

Nazm

İşit aslile şerhin fer' ü aslun
 Ne dir râvî vasfın o faslun
 Evânidi meğer berd-i adûnun
 Zemânidi şitâ-yı saht-rûnun
 Olup deryâların rûyî reh-i taht
 Sular olmuşdı âhenden dahi saht

Rû-yi çarh-ı berîn cebîn-i siper gibi pür-çîn olup püşt-i dürüş-ti zemîn-i rûyîn-beden zırh-ı âhenîn gibi girih girih olup mecârî-i mâ'-i cârî insidâd ve iştidâd u imtidâd bulup bâd-i serd-hevâ ile âb-ı revânlar cereyândan kalup incimâd bulmuşdı ve bîşelerde şâh-ı şecer **(21b)** şişe-gerd kânına ve kâhlar kenârı donmuş buzlardan elmâs kânına dönmişdi. Sefer eyyâmı değildi. Lâkin zarûret iktizâsı ve hikmet muktezâsile iltizâm olunup cây-ı hazere, teng-nây-ı hatara iktihâm u ihtimâm olunup ol maslahat itmâmına vech-i ihtimâm üzre ikbâl ve fermân-ı kazâ-mazâ vü kader-eser sudûr [u] zuhûr bulup leşker-i zafer-eserin ihzârına berîd-i şimâlle hem-inân ulaklar âfâk-ı cihâna irsâl oldılar. Anadolu diyârının ve bûm-ı Rûm'un beglerbegilerine ve Şehsüvâroğlu Ali Beg'e ve Ramazânoğlu Pirî Beg'e ve sâ'ir Türk ve Türkmân sâlârlarına ve serdârlarına dîvân-ı âsmân-nişân-ı sultân-ı cihân ü süleymân-ı

zamândan ahkâm-ı vâcibü'l-ihtirâm vârid olup peyâm-ı lâzımü'l-iltizâm vardı ki nâ'ib [ü] menâb hâkân-ı kâm-yâb-ı âfitâb-menziletin yanına müctemi' olalar ve mâh-ı âsmân-bârgâhun ordu-yı hümayûn-pûyende dâhil olan **(22a)** bende vü âzâde âheng-i cenge âmâde mevâkib-i kevâkib-şükûhun gürûhlarından bir nice âlây gurâba gitdikde şâh-ı cihân-penâhun râyet-i nusret-âyeti ve alem-i âlem-güşây sâyesinde nâzil olan râkib ü râcil efvâc-ı deryâ-emvâcun bölüklerinden ve yeniçerîlerden top u tüfek ve yarâğ vu zenberek bile koşulup ikdâm u ihtimâm üzerine duruldu. Sefer-i zafer-eserün yerağı ve yesâğı tamâm olup görüldükden sonra vezîr-i nâmdâr ü müşîr-i âlî-mikdâr sultân-ı cihân-sitânun sa'âdet-âşyânından alem-i âlem-gîri kaldırıp nefîr-i sûr-ı sagîr-i rihleti çaldırıp rûz-ı pîrûz ü sâ'at-ı dil-efrûzda sene-i seb' ve ısrîn ve tis'a-mi'e Muharremünün on yedisinde deryâdan ubûr idüp öte yakaya mürûr eyledi.

Beyt

Bürüyüp âlemi sehâb gibi

Gitdiler berk-i pür-şitâb gibi

(22b) Mezkûr sipeh-sâlâr asker-i mansûr la fî'l-hâl irtihâl idüp per-i ferr ü bâl-ı ikbâlle uçup gitdi. Ol sefer-i zafer-rehber me'mûr olan serdârlar haberdâr olup her biri sehâb-ı nev-bahâr ve seylâb-ı kûh-sâr gibi pertâb u şitâb ile varup mezkûr düstûr-ı mûkerremün ordu-yı gerdûn-pûyına irdiler. Yaprak-ı berk-tâb ve direfş-i âteş-dirahşla çâr-sû-yı kûy-i zemîn donanup kızıl ve âlâyile çarh-ı vâlânun yüzi bürünüp şa'sa'a-i zerrîn-miğfer ü şâ'-siperle hevâ deryâ-yı sîm-âb olup durdu.

Haber-i azîmet-nümûden-i Cânberd Gazâlî ez-mahr[û]sa-ı Haleb bâ-asker-i hezîmet be-cânib-i dârü's-selâm-ı Şâm-ı pür-tarab

Sâbıkâ mastûr u merkûm olan misâl ü minvâl üzre mezbûr şerr u şûr la meşhûr u ma'lûm olan bed-girdâr sâz u selb ve âheng-i ceng-i müretteb ile taleb-i istîlâyla Haleb diyârına hücûm-ı kadem-i şûmile **(23a)** ol meyşûmun hadem ü haşeminün ma'mûre-i mezkûreye kudûmı vâkı' olup etraf-ı âleme şâyî' ve hirmen-i kişverde düşman-ı bed-ahter-i fesâd-nihâdın bâd-ı fesâdınun âsârı cihâna intişâr bulıcak

cüyûş-ı sehâb-tâb ü seylâb-şitâbının sadâ-yı gavgâ-yı vegâsı kenâr-ı cûy-bâr-ı Fırât ve ser-hadd-ı Irâk'da seyl-i hayl-i adû-yı bî-meyl ü emâna sedd olan ser-âmed beglerin kulaklarına dolıcak habâb-vâr-ı pertâb olup nâr-ı ılgârla hasm-ı bed-girdârın mevâdd-ı fesâdını hasme ikdâm u ihtimâm itdiler. Hengâm-ı hizada mekâm-ı hidmetde hâzır olan hademe çeşm-i hazmla rû-yı azm-i adû-yı rezm-cûya nâzır olanlara âheng-i cengi i'lâm itdiler. İklîm-i kadîm Dûlkadirlü'nün şehriyâr-ı azîmü's-şân Şehsüvâroğlu Ali Beg bâd-i bahâr gibi sebûk-hîz olup azm-i rezm-i seyr eyledi ve civârında olan serdârlar kenâr-ı cûy-bâr-ı Fırât'daki sipah-sâlârlar ki **(23b)** Darende ve Divrigi ve Meşâr ve Malâtıyye ve Rûm Kal'a ve Kâhta ve Gerger ve Behsâ ve Antâb begleri kadem-i azm-i rezm üzerine durup sîne-i pür-kîneleri tâb-ı şitâbla dolup isti'câl ile mezbûr şeh-bâzlar hevâ-yı vegâda pervâz urdılar. Öte cânibde emîrû'l-ümerâ-yı Yûnân zemîn-i Kayseriyye ve Niğde ve Karahisâr ve Akserây ve Akşehir ve Begşehri ve Konya ve Lârende ve Tûrgûd ve Bâyburd ve Eski İl ve sâ'ir tavâ'if-i Karamân ve Mûd ve Silifke ve Tâş ve İç İli beglerle ve kapû halkile düşman-ı fâsid-sîret kasdına sâbıkâ Çukûrav[a]'ya nüzûl idüp o hasm-ı mağrûr şikâr itmek içün hevâ-yı pervâzla cem' olup turan askeri ol düşman-ı bed-ahvâl istimâ' idicek hemân-dem ceng ü cidâl ve harb u kîtâlle mukâbele vü mukâtele ikdâmından geçüp zamân-ı ihtimâmın cânib-i fikr-i mekr ü âle dönderüp dahi Şehsüvâroğlu Ali Beg ve Ramazânoğlu ve sâ'ir azîmü's-şân Bulgâr Beglerine ki **(24a)** kadîm-i hânedân sâhibleridi nâmeler gönderüp

Beyt

Gördi bitmez maslahat şemşîrle

İstedi kim bitüre tedbîrle

ol azm-i cezm-i bezm-i rezm-nişîmen-i muvâfakate da'vet eyledi ve diyâr-ı şarkda olan Şâh İsm[â]l'e itâ'at-şî'ârını izhâr idüp ol güm-râhun Bağdâd-ı hilâfet-âbâdda olan beglerinden ve leşkerinden kendüye i'ânet ü imdâd iş'âr kıldı. Hevâ-yı mülk ü kişver ve sevdâ-yı taht u efserle mezbûr bed-baht-ı rû-siyâh Kızılbaş tâcın urunup ol âlle yüz ağardım sandı. Mezkûr şûm-ı kadem-i meyšûm u mel'ûnun dem-i efsûnı mukaddem hadem ü haşem olan emîrlere te'sîr itmedi. Fikr-i mekri ve tedbîr ü tezvîri sîne-i pür-kînelerde cây-gîr olup zamîrlerinde yir itmedi. Anlardan derdine

devâ ihtimâli olmayacak Haleb Kal'ası'nı Şâm kapûsı tarafından döğüp duran topların (24b) fî'l-hâl yire gömüp sâ'ir ahmâl ü eskâli döküp seyl-vâr Çukûrâvâ'dan üzerine akup varan asker-i nusret-rehbera karşı duramayacak deşt-i firârda dest-i ıztırârla kâr ü bâr-ı karârı târ ü mâr idüp Haleb'den girü Şâm tarafına azîmet-i pür-hezîmet gösterdi. Ol

Haber-i dâhil-şüden-i ümerâ-yı Yûnân be-mahrûsa-ı Haleb-nâm ve tevakkuf-nümûden be-Ferhâd Paşa-yı sa'âdet-encâm fî-Muharremü'l-harâm

Düşman-ı bed-fercâm-ı nekbet-encâm pîrâmen-i Haleb'den göçüp makâmına mürâca'at idüp dâmen-i taleb-i mülki elden koyup kadem-i şûmile ol meyšûm girü Şâm'a avdet itdüğünü hüddâm-ı âlî-cenâb andan sonra ma'âlî-nisâb-ı âsitân-ı sultân-ı cihâna i'lâm idüp esbâb-ı gîr ü dâr ve eslâb-ı kârzârla Haleb'e girüp hirâseti bâbında ve ra'yyetin himâyeti emrinde tamâm ü ihtimâm eylediler. Dergâh-ı pâdişâh-ı hilâfet-destgâhdan emr gelinciye değin eşrâf-ı ümerâ-ı kişver-penâh ol (25a) nâhiyetde bünyân-ı eyvân-ı ârâm u sükûnı urup durdılar. Öte cânibden mezkûr Cânberd Gazâlî-i dîn-i mağrûr ki kûhistân-ı Destân idi meydân-ı şecâ'atde Rüstem'e âdem dimezdi zamân-ı hud'ada âlemin Destân-ı Zâl'idi. Bu cânibden hayl-i seyl-pûyla gelen saff-der serdârlar kendüyi ortaya alup şikâr ideler deyü kahrla mezbûr şehir-i meşhûr alup gîr ü dârla hisârına giremiyecek ve arûs-ı feth ü zaferûn dâmenine dest-i iktidârı iremiyecek vusûl-ı merâd ve husûl-ı murâddan me'yûs olup girü Şâm'a varup nüzûl idicek ol bed-girdâr tekrâr seyf-i hayfî niyâm-ı intikâmdan çıkarup emrine râm olmayanları katl eyledi. Merkûm-ı meyšûm-ı şûm-kudûmun elinden ne gâzî ve ne hâcî kurtuldu. Pîr ü cüvân kavî vü nâ-tüvân dimedi ne fakîr-i muhtâcî ve ne şeyh-i sâhib-i hırka vü tâcî ol la'în-i bî-dîn bulduğunu öldürdi ve mezkûr kişver-i ma'mûrun tüvân-gerlerini (25b) pençe-i şikence ile sıkup pûte-i pür-tâm-ı azâbda süzerdi. Ol dârda olan mâldârlara emvâl-i bî-kerân saldı. Tekrâr leşker-i bî-şümâr ihzâr idüp yanına dürdi. Ol bed-re'y bekâyâ-yı ceyş-i bed-kîş-i Çerkes'den her kimse ki melikü'l-ümerâ-yı Hayrbây hidmetinde olurdı ol emîr-i rûşen-zamîrûn ki hüsn-i tedbîrile dâ'ire-i teshîre girmişlerdi hevâ-yı isyân ve sevdâ-yı tuğyândan geçüp sultân-ı asra ve hâkân-ı dehre şî'âr-ı itâ'ati izhâr idüp halka-ı hidmetde ve tavk-ı ubûdiyyete ta'ven ve rav'en boyun virmişlerdi peyâm-ı hâm gönderüp Şâm'a

da‘vet idüp kendünün câdde-i emân-ı Süleymân-ı zemândan hurûcın ve evc-i burûc-ı âsmân-ı tuğyâna urûcın ebnâ-yı cinse i‘lân ü i‘lâm kılmışdı. Cinsiyyet-i illet zamm ola deyü ol dîv-i hîre-ser ü tîre-re’y Hayr Beg’e dahi âdem göndermişdi. Taleb-i muvâfakat ü mürâfakat idüp ol tarafda olan saff-şiken **(26a)** ü tîğ-zenleri gönder deyü haber îsâl idüp mezkûr emîr-i rûşen-zamîr-i sâ‘ib-tedbîr sadâkat yolında udûl itmeyüp ol sâhib-i re’y-i münîre igvâ-yı tâgî-i bâgîye mâ‘il olup kelâm-ı hâm-ı nedâmet-encâmına kâ‘il olup kulağına koymamışdı. Câdde-i itâ‘at-i sultân-ı âlemde kadem-i ihlâs üzerine durup alem-i ihtisâs[1] ref‘ idüp tarîk-i refîk-i tevîk ile cân ana hem-râh olup vesvese-i iblîs-i pür-telbîs ü şeytân-ı bed-gümânı def‘ idüp muktezâ-yı re’y-i kâmil ile âmil olup ahvâl-i pür-ehvâlî i‘lâm u ifhâmçün dergâh-ı âsmân-ı iştibâha, sultân-ı cihân-penâha peyk-i nîk-mahzar irsâl idüp ihtilâl-i hâl-i vilâyet-i Şâm’ı hikâyet idüp mezkûr bed-fercâm-ı nekbet-encâmdan kendüye vâsıl olan nâme-i hüddâmı südde-i sidre-makâma îsâl idüp i‘lâm itmişdi. Mezkûr ü mezbûr olan misâl üzere **(26b)** sultân-ı cihânun ve kahramân-ı zamânun fermân-ı vâcibü’l-inkıyâdile erkân-ı dîvân-ı keyvân-eyvândan adû-yı bed-nihâd cânibine sâz u selb ve bezm-i rezmi müretteb kurup kâ‘id-i tevîk-i Hakk refîk ve sâ‘ik-i takdîr-i sâbık hem-inân olup tîr-i tedmîri ol düşman-ı bed-ahvâlün hedef-i tedmîrine doğruldup şerbet-i zehr-âlûdla sâhil-i vücûdın girdâb-ı ademe salmak için bilesince olan hücum-ı peleng-ikdâm kudûm-ı Rûmla Şâm’a azm idüp ol Gazâlî-i bed-fi‘âl[i] şîr-i şemşîrle sayd-ı kaydın görüp sehâbla hem-inân ve âfitâbla hem-sinân olup sîne-i pür-kînesi berk-vâr-ı tâb-ı şitâbla tolup seyl gibi ta‘cîl gidüp kazâ-yı mübrem-i âsmân ve hükm-i muhkem-i takdîr-i Yezdân gibi tebdîl [ü] tağyîr kâbil ve deryâ-yı cihân-peymây gibi redde vü sedde mütehammil değil mecâl vormeyüp bî-ihmâl ü imhâl varup Antâkıyye’ye nüzûl idicek

(27a) Haber-i mülâkî-şüden-i ümerâ-yı Karamân be-Ferhâd Paşa-yı azîmü’ş-şân der-sahrâ-yı Hamâ ve teveccüh-nümûden be-savb-ı Şâm bâ-asker-i nusret-encâm

Tûs-savlet ve kâvus-şevket begler ile sâbıkâ Karamân Beglerbegisi müşârûn-ileyh Hüsrev Paşa-yı şîr-ikdâm mahrûsa-ı Haleb’e varup ol vilâyetin hirâseti ve ra‘iyyetinün himâyeti emrinde nice gün sükûn u ıstıbâr idüp durmuşdı. Bu cânibden

serdâr-ı kavî-re'y Ferhâd Paşa-yı memleket-güşây asker-i nusret-eserle Antâkıyye'den Hamâ'ya varup vusûl bulıcak mezbûr Karamân Beglerbegisi yanında olan beglerle ve kapû halkıyla Hamâ'ya varup mülâkî oldılar. Andan sonra vezîr-i sâhib-i şemşîr-i aristo-tedbîr asker-i a'dâ-şikârı ile Şâm tarafına azîmet gösterdi. Düşman-ı bed-girdâr gülşen-i diyâr-ı Şâm'da karâr ve makâm-ı sürûrda **(27b)** ârâm idüp müdâm-ı gurûrla ser-mest olup otururken leşker-i zafer-rehberün ve hayl-i seyl-hücûmun kudûmı haberi varup irdi. Verd-i ter ü lâle-i ebter gibi berg [ü] bâr-ı îşin fenâya virdi. Ol bed-fi'âl-i fâsid-hayâlün cân-ı bed-kîş ü canân-ı fesâd-endîşinün nûş-ı huzûrına nîş-i zünbûr-ı teşvîş girdi. Seylâb-ı pür-şitâb gibi akup varan cüyûş-ı deryâ-cûşun hurûşını gûş-ı hûşına irince humâr-ı hamr-ı şürûrdan ayılup sürûr-ı sekr-i gurûrî zâ'il olup etrâf-ı vilâyete perâkende olan tâgîleri yanına cem' idüp ikdâm-i cür'et-akdâm üzerine durdı. Dahî bu cânibden kendüyi arayı varan ümerâ-yı rezm-ârâyla meydân-ı mukâbelede azmin cezm idüp etrâf-ı memâlikde ve eknâf-ı mesâlikde müteferrik olan bende vü âzâd-ı bed-nijâd mukâtelesin ihzâr ve nihâdında olan celâdet-âsârın izhâr eyledi. **(28a)** Sâz u selb-i kârzârı müretteb yirmi bin süvâr-ı gîr ü dâr ve on binden ziyâde merd-i neberdle âheng-i cenge hâzır oldı. Ol meyšûm gürûh-ı nücûm-şûkûh-ı husûm-rücûmun diyâr-ı Şâm'a kudûmına nâzır ve hengâm-ı bâzâr-ı peykâra muntazır olup gelen düşman-ı niheng-azmle bezm-i rezmi kurmağa cezm kılup hâristân u çüb-ı nîze-i cân-sitânla kârzârı yakup miyân-ı meydân-ı pür-âşûb-ı dâr u gîrde hasmla merdâne dürüşmek kasd eyledi. Ammâ sultân-ı âsmân-âsitân-ı dehre ve hâkân-ı keyvân-mekân-ı asra izhâr-ı şî'âr-ı isyân itdüğüne peşîmân oldı.

Beyt

Nedâmet odı içen itdi pür-dûd

Peşîmân oldı lîken itmedi sûd

Zimâm-ı ihtiyâr elden gitdüğün görüp hükm-i ıztırârla makâm-ı ıstıbârda nâ-çâr durup hasm-ı dırgâm-ikdâmla buluşmak **(28b)** tedbîrin takdîr idüp ol bed-girdâr dârı üzerine başı gidince çalışmak emrin mukarrer eyledi. Heyl ü heylemânla varup iren seyl-i hayl-i bî-hey l ü emânun öninden ehl ü ıyâlin ayırup girân-kıymet ve bî-kerân ü nihâyet mâl ü menâlin ahmâl ü eskâlden gerek olan miyân-ı beriyyede biriye inkıyâd olmayan bed-nihâdlar diyârının kenârında Şûbek Hisârı ki Kal'a-ı Kerk ismil[e]

mezkûrdur gönderdü[ği] haşem ü hademi cimâl ü bigâlle salup kendüsi ricâl-i cidâl ve ebtâl ü kîtâlle kalup re'y-i azm-i cezmle pâ-yı hazm üzerine durup kenâr-ı Şâm'da Mastaba dimekle mezkûr mahallde ordı kurup durdı. Bu cânibden varan saff-derler neyistân-ı meydânun ve kûhistân-ı gîr u dârun ve sahrâ-yı pür-gavgâ-yı vegânun şîr-dilîrleri ol Gazâlî ki mekr ü âlle dimine-misâl idi nehcîr-i tedbîrinde isti'câl idüp cidâl ü kîtâle ikbâl **(29a)** idemeyüp ol bed-sîreti hayret yatağında avlayup irdiler. Sene-i mezbûre Saferinde sabâh-ı necâh-eser-i pîrûz-ı rûzda râyet-i nusret-âyet-i sultânî âfitâb-ı cihân-tâb gibi tulû' idüp talî'a-ı sipâh-ı zafer-penâh fursat-ı hem-râh-ı tâlî'-i hümayûn-mütâlî'le matla'-ı meymûnda zâhir olup hevâ-yı recâ-yı sevâb gazâ-yı sevâbla recâ-yı vegâyı dâ'ire idüp a'zâ-yı a'dâ-yı bed-re'yi un gibi sâ'ir itmeğe hayl-i sâ'ir-i seylâb-ı pür-şitâb gibi bâyırlardan aşağı atdılar. Rücûm-ı hücûm-ı Rûmîlerün savaş kumâşile ârâste âlaylârile sahrâ-yı Şâm tamâm doldı.

Nazm

İrişdi kişver-i Şâm'a çerîler
Kimi dîv ve kimi şeklen perîler
Yine sahrâ-yı Şâm'a düşdi âteş
Cihânı dutdı ol mârân-ı serkeş

Ol gün hasm-ı meyšûm-ı şûm-tal'etün başına ne geldi gör. **(29b)** Cüyûş-ı deryâ-cûşun ve efvâc-ı deryâ-emvâc-ı sahrâ-pûşun süm-i seng-reng semendile ve âteş-dirahş nîzelerün bayrak-ı berk-tâbı ve âfitâb-ı peyker ü zerrîn-ser sancakların direfş-i şafak-mânendile zemîn ü âsmân bürünüp düşmân-ı güm-râh-ı tîre-nazar ü hîre-ser serâsime olup mîğ-i siyâh gibi yüzi kararup tîğ-i bîmle kalbi dönmeye ve rûz-ı rûşen gözine karanu olup berg-i hazân gibi endâmı lerzân olup kîş-i cân-ı bed-endîşine sehm ü vehm doldı.

Beyt

Bûd gürg-i derrende gerçi dilîr
Şûd âciz ez-pençe-i nerre-şîr

Hevâ-yı mülk ü kişverden ve sevdâ-yı taht u efserden geçüp teng-nây-ı helâkdan başın kurtarmak teşvîşine düşdi. Gördi ki hayl-i bî-meyl gelüp irdi hemân-dem kâr ü

bâr-ı karârı târ ü mâr idüp havâss-ı haremi ve kendüye ihlâs u ihtisâsı olan **(30a)** hademiyle re'y- fîrârı terk idüp nâ-çâr pâ-yı ıstıbâr üzerine durup cü'ret ü celâdetin izhâr eyledi.

Beyt

Ser-i cevki adû Cânberd-i hâ'in
Elile ol yakan kendü serâyın

Haber-i muhârebe-i Cânberd Gazâlî bâ-Ferhâd Paşa der-sahrâ-yı Şâm ve inhidâm-yâften-i ân-bed-nâm fî-seb'-i aşer-i Safer sene-i seb' ve ısrîn ve tis'a-mi'e

Hasm-ı menkûs u adû-yı menhûs kara dağlar gibi taş ve demûrdan katı âlâylarla miyân-ı sahrâyı ve kenâr-ı dağı başdan başa bürüyüp sehâb-tâb-ı dâr-ı nev-bahâr gibi yürüyüp ser-tîz-i dirahşân nîzelerle hevâya bakup ve seylâb-ı pür-şitâb-ı kûh-sâr gibi akup çağıldı. Bu cânibden Ferhâd Paşa-yı pür-hazm ü re'y kalb-i salb-i zafer-rehber-i cenâh-ı necâh-eserin düm-i tâvûs gibi pür-zîb ü fer kılup **(30b)** ümerâ-yı rezm-ârâyın âlâyları iki kolda her biri yollu yolile durup dergâh-ı âsmân-iştibâh-ı pâdişâh-ı cihân-penâha ihtisâsı olan Şehsüvâroğlı Alî Beg ile Anadolu Beglerbegisi Ayâs Paşa sağ tarafında ve Karamân Beglerbegisi sol tarafda ve sâ'ir havâss-ı mevâkib-i pür-uded ve kevâkib-i bî-aded alem-i âlem-gîr-i sultânî ve livâ-yı nusret-ihtivâ-yı hâkânî sâyesinde her fevc deryâ-yı mevc-pâyesinde karâr idüp ve yeniçerînün tûfeng-endâz ser-bâzları safflar bağlayup ve top arabaların ki dîvâr-ı hisâr-ı revândı önlerine dutup ol sedd-i üstüvârla cûy-bâr-ı hayl-i seyl-reftâr-ı adû-yı bâr-pûy u fesâd-cûyın önün bağladılar. Kûs-ı harb-ı ra'd-vâr görölüp tîğ-i mîğ-i berk-girdâr şakıyup tûfeng-i saff-şiken dolu gibi yağup sehâb içinde kalmış kûh-sâr gibi **(31a)** pür-şükûh gürûhlar seylâb-ı nev-bahâr gibi çağıldılar.

Beyt

Dutdı âfâkı sadâ-yı ra'd-ı kûs
Güm güm ötdi tâk-ı çarh-ı âb-nûs

Deryâ-yı cihân-peymâya benzer âlâylar sar sar-ı hamle ile cümle bir yirden harekete gelüp cûş u hurûşla yürüdiler. Fevc fevc niheng-aheng ü şîr-gîr dilîrler¹⁵⁹ mevc-i şemşîr-i âb-dârla sahrâ-yı pür-gavgâ-yı gîr ü dârın yüzini ser-â-ser bürüdiler. Sinân-ı berk-nişân-ı âteş-feşânun âsîb-i berk-i pür-nehîbinden aşunup perde-i gird-i neberdi çeşm-i mihre asup cüyûş-ı deryâ-cûşun mehîb-i hurûşından incünüp penbe-i sehâb-ı pertâbı sipihr gûşına takdı.

Beyt

Düşerdi yire lerzedden çarh-ı pîr
Asâ-yı alem olmasa dest-gîr

Adû-yı kîne-cûy tarafında bî-hadd ü kıyâs kavvâslar saff saff durup bâzâr-ı kârzârı kurup savaş kumâşını satup **(31b)** per-i ukâbdan fer-i âfitâba hicâb ve hevâ-yı vegâya tîr-i pertâb-ı bî-hesâb atdılar. Sehâb-ı kemândan bârân-ı tîr değmeyüp şerâr-ı peykârla peyk-i revân-ı haber-i şerrdi hevâ-yı vegâya ağup ol matar-ı pür-hatarın katreleri durmayup dâmârdı eyyâm-ı şitâda ki demdeme-i sadâ bırakmışdı. Her kimseye ki dokinsa hemân-dem ter-lâle vü tâze-erguvân açulurdı.

Beyt

Yağdı halk üstine ok bârân gibi
Yâreler açdı gül-i hândân gibi

Nâr-ı kârzârı ve şûr-ı harb u darb germ olup bezm-i rezm-i câm-hüsâmdan saçılan cur'a-ı hûn-ı gülgûnden mübârizlerün yüzi kızıl güle döndi. Sahn-ı siper ü kâse-i ser darb-ı nîze vü zahm-ı tîrle pür-hûn ve sîne-i kefgîr gibi göz göz ve girîbân-ı cevşen dâmân-ı gül gibi hâr-istân gevçinden çâk olup çeşm-i zırh hâşe-i peykân ucından kanla doldı. Ceyş-i nusret-kîş cümle biryirden hamle idüp **(32a)** hasm-ı bed-re'yün âlâyını dağıdup sîne-i kîne-dârlarını nâr-ı gîr ü dârı pür-dâğ itdiler.

Nazm

¹⁵⁹ Niheng-i şîr-gîr ü âheng dilîrler

Rivâyet rezminün çâpük-süvârı
 Bu resme kıldı nakl-ı kârzârı
 Ki salmadı dahi Ferhâd ü Hüsrev
 Saff-ender saff dürerken leşkerünü
 Görüp cûşın adû-yı tîre-bahtun
 Çü deryâ mevcini ol kalb-i sahtun
 Adûdan nicesi saldı yire ten
 Görüp ol hâli sındı kalb-i düşman
 Ser-â-pâ anda ol ceyş-i hurûşân
 Ecel hamrından oldu bâde-nûşân
 Kimi çün lâle-i pür-hûn dağa urdı
 Kimi çün hâr-ı pür-gül bâğa urdı

Çün sabâ-yı safâ-eser-i feth ü nusret esüp kâmet-i râyet-i zafer-peyker mütemâ'il olup gird-bâd¹⁶⁰ düşman-ı hâk-sârün gözine saçulup nekbây-ı nekbetle pâ-yı sebâtı menzelzil ve hirmen ve sabr u karârı sar sar-ı hücum-ı husûm mütehalhil eyledi. Kâr ü bâr-ı şevketin seyl-i hayl-i gâret ki götürdi gitdi. Miyân-ı meydân-ı gîr ü dârdan ol bed-re'y kenâr-ı emâna **(32b)** çıkmak ardınca olup kâr ü bâr-ı karârı dağıdup firâr ihtiyâr eyledi. Nâr-ı âr u gayretle canânı yanup cânından bîzâr olup gubâr-ı nekbâ-yı nekbete girdâd-ı derd-i hezîmete bulanup kaçarken bir dilîr-i şîr, tâb-ı şihâb-ı nîze ile arduradan yitüp darb-ı sinân-ı cân-sitânla atından yıkup hüsâm-ı intikâmla fî'l-hâl başın kesdi.

Nazm

Ser-i adû Cânberd-i hâ'in
 Elile yakan kendü serâyın
 Dilerken Hüsrev'ile duta pençe
 Yedi Ferhâd'ın şîrîn tapanca
 Kılıc suyile rûy-i safha-ı hâk
 Çün oldu ol mülevves-i dîvden¹⁶¹ pâk
 Helâkın gûş iden bî-zahmet ü kedd
 Didi târîh-i merg-i hâ'in-i bed 927

¹⁶⁰ Girdâd-bâd

¹⁶¹ Dîv-ben

Ol dîv-nijâd-ı bed-nihâd-ı fesâd-endîşenün ceyş-i bed-kîşi dağa ve râğa dağılup târ ü mâr oldı. Ejderhâ-girdâr serdârları girdâb-ı gîr ü dârdan çıkamayup miyân-ı meydân-ı dâr ü gîrde hedef-i tîr **(33a)** ve alef-i şemşîr olup bâr ü büngâhları ve hayme vü hargâhları gâret olunup dârlarına cârûb-ı hasâret çaldılar. Mezbûr mağrûr-ı bed-nijâd bâd-ı gurûrla habâb-vâr-ı pertâb olup şişmişdi. Bir demde serâyı süst-i gurûb idüp cilve-gâh-ı tâvus-ı behcet-nümâ olan gülşen-i meskeni nişîmen-i bûm u gurâb olup durdı. - el-bâtılü yeğuru yeğuru sümme yeğuru -¹⁶² defter-i vücûd-ı bî-sûdı ebter olup dîvân-ı hayât-ı bî-sebâtı bozuldı. Ol bed-fercâmun sûret-i nekbeti ki sahîfe-i kütubda ikdâm-ı sihâmle tasvîr ü tahrîr olunmuşdı.¹⁶³ - وكان ذلك في كتاب مسطورا - i'lâm-ı enâma i'lân ü i'lâm maslahatıçün her diyâra berk-reftâr ulaklar irsâl olundu. Her nâdiye münâdî-i şâdî varup karârı bilâdı ol haber-i ferah-fezâ vü tarah-zedâyı pür-sürûr u huzûr-ı kulub-ı ra'yyete meserret ve refâhiyyet doldı. Bu feth-i mübîn ki hazret-i sâhib- **(33b)** kırân-ı nusret-karînin fâtiha-ı âsâr-ı devleti olup hâtim-i risâletin hicreti târîhinün dokuz yüz yirmi yedi Saferinün on yedisinde vâkı' olan âyet-i bâhire-i hilâfet-i hâkân-ı asr zâhir olup mehâbet-i saltanat-ı kâhire-i kahramân-ı zamânla cihân-ı Mısırî doldı. Mezbûr makhûr-ı bed-gümânun ser [ü] sâ mânı ki sevdâ-yı taht u efser ve hevâ-yı mülk ü kişverle dolmışd[ı] pür-gâh olup dergâh-ı âsmân-iştibâh-ı padişâh-ı cihân-penâha irsâl olundu. Bilesince sanâyi'-i belâgatı ve berâyi'-i berâ'ati şî'r-i feth-nâme ki hatîb-i müşkîn-i immâme-i hâme minber-i sûtûr üzerinde inşâ vü imlâ itmişdi a'yân [u] erkân-ı dîvân-ı Süleymân-ı zamâna irsâl olundu. Ol esnâda silahdârlardan birisi ahâlî-i şehre dest-i zulmün dırâz itdüğinden ötürî paşa-yı sâhib-i adl siyâset eyledi. Ol sebebdan silahdârlar umûmen serdâr-ı kavî-re'y [ü] medârun **(34a)** otağın basup öldürmek istediler. Şehsüvâroğlı Ali Beg ortaya girüp ıslâh eyledi. Ba'de'l-ıslâh paşa-yı peleng-intikâm Sol Ulûfeciler Ağası Bostâncı Ali Beg'i bin kapû halkile Mısır'a ve bin silahdâr ile Silahdârbaşı Mehemed Ağa'yı Diyârbekir muhafazasına irsâl idüp kendüler sevâd-âbâd-ı Şâm'da sâ'ir ümerâ-yı pür-hazm ü re'yle bünyâd-ı serây-ı karârı urup kenâr-ı dârü'l-mülk-i Şâm'da Mastaba nâm makâmdaki hasm-ı bed-fercâmun ordusu yiridi hıyâm-ı ikâmeti kurup oturdu. Zulâm-ı zulm-i vehîmü'l-âkibet ki eyyâmidi ol diyâr-ı kadîmenün ve vilâyet-i

¹⁶²“ Batılla uğraşan kurtuluşa ermez; onun içine daha çok batar”

¹⁶³“Kitapta bu mastur bulunuyor”, İsrâ, 17/58.

azîmenün üzerine çöküp oturdu. Envâr-ı âsâr-ı adl ü dâd izhârla deycûr-ı cevri devri riyâdan def' ü ref' idüp giderdi.

Haber-i melikü'l-ümerâ-yı Şâm şüden-i mîr-i mîrân-ı Anadolu Ayâs Paşa

Düşman-ı bed-fi'âlün binâ-yı serây-ı ikbâli seylâb-ı hayl-i pertâbla yıkulup **(34b)** huzûr-ı pür-hubûr-ı şehriyâr-ı kâm-kârda zuhûr bulıcak hirmen-i kişver-i şerer-i şerr-i düşmanun def' ü ref'i muhakkak u musaddak olıcak niyâbet-i vilâyet-i Şâm emîrû'l-ümerâi'l-azâm Anadolu Beglerbegisi Ayâs Paşa-yı şîr-ikdâma virildi. Ma'mûre-i mezkûrenün kurâsında ve bilâdında nevbet-i emâret anun adına uruldu. Kenâr-ı cûy-bâr-ı Fırât'dan Arîş'e varınca ki ser-hadd-i diyâr-ı Mısır'dur ekâlîm-i azîm-i Şâmân'da olan ceş-i zafer-kîşe vü ceng-pîşe ser-henglere muktedâ olup durdu ve serdâr-ı mukaddem ve sipahsâlâr-ı mu'azzam Ferhâd Paşa'ya misâl-i vâcibü'l-imtisâl vârid olup fermân-ı lâzîmü'l-iz'ân-ı sâhib-kırânî bu minvâl üzerine vârid oldu ki evân-ı bahâr değîn ol diyârda bünyâd-ı karârı urup dura muktezâ-yı re'y-i maslahat-ârâyla re'âyâ-yı ri'âyet ve himâyâ-yı memleket[i] himâyet emrinde vâkî' olan mühimmi göre eyyâm-ı fetret ve hengâm-ı fırsatda âteş gibi ser-keşlik itmiş **(35a)** şerâr-vâr baş kaldırmış bed-girdâr her ne diyârda varise seylâb-ı tiğ-i mîğ-tâbla ocağını söyündüre ve tuğyân dağına ağan tâgîlerin durağını dağıdup nâr-ı dimârla bed-gümânların cânlarını pür-dâğ idüp hirmen-i fesâd-ı düşman-ı bed-nihâdî göyündürüp gülzâr-ı kişveri ehl-i fesâddan pâk ide.

Beyt

Arıdup gül-zâr-ı mülki hârdan

Pâk ide ol dârı bed-girdârdan

Mezbûr düstûr muktezâ-yı fermân-ı kazâ-mazâ-yı sultânîle hengâm-ı şitâyı ve ârâm-ı sermayı Şâm'da geçürüp oturdu. Tedbîr-i sevâb ü re'y-i sedâdla meşâyih-i A'râbî mürîd idünüp merede-i iblîs-i pür-teblîs olan bed-gümân cüvânları hadd-i hadîd-i şemşîr ve bend-i şedîd-i zencîrle etrâf-ı memâlikden ve eknâf-ı mesâlikden ayırdı. Nass-ı kitâbda vârid olan hitâb-ı müstetâbı **(35b)** ki itâ'at-ı ûlû'l-emr îcâb itmişdi gûş-ı hûşla sâmi' olmayan müfsidlere sinân-ı lâmi' ve hüsâm-ı kâtî' birle cevâb virdi.

Mısır ve Şâm ve Haleb tamâm cezîre-i Arab istîlâ-yı deryâ-yı şemşîr-i cihân-gîr-i sultân-ı asr u hâkân-ı dehrle mahfûz u mazbût olup sâ'ir ekâlîm-i azîme gibi ki iklim-i kadîm-i âl-i Osmân-ı âlî-şâna mülhak olmuşdur. Hazret-i sâhib-kırânun eyyâm-ı devletinde kemâl-i rabtla merbût olup ma'mûre-i mezkûrenün cânib-i şimâlden cihet-i cenûba münbasit olan arzı taraf-ı şark u garba mümtedd olan tûlî ki kenâr-ı cûy-bâr-ı Fırât'dan ser-hadd-i diyâr-ı Berka'ya varup müntehî olur. Leb-i deryâ-yı Rûm da sâhil-i bahr-ı Hind'e vâsıl olup ol gâyetde nihâyet bulur. Hüsrev-i behrâm-gulâm ve cemşîd-i hûrşîd-makâmın himâyetinde dâhil olup hüddâm-ı südde-i sidre-kıyâmının kefi kifâyetine girüp (36a) sultân-ı zamân-ı rahş-ı cihân-bahş-ı cûvân-baht - azze nasrühû - hazretleri serîr-i hümayûn-ı gerdûn-nazîrinde kutb-vâr karâr idüp mevâkib-i kevâkib-şümârı harekete getürmek ile etrâf u eknâfda olan a'dâ-yı bed-re'ye deryâ-yı pür-âşûb gibi ızdırâb u inkılâb virüp himâ-yı himâyetinde râhat olan âmme-i re'âyâyâ sükûn ü ârâm virdi.

Haber-i vezîr-i râbî' şüden-i Lâlâ-i Kâsım Paşa

Pâdişâh-ı sâhib-kırân ser ü âzâde-i gülşen-i hilâfet-i Mağnissâ'da iken hidmetinde lâla olan Kâsım Paşa'nun sabâ-yı ikbâlî nekbâ-yı idbâra münkalib olup iktizâ-yı devr-i pür-cevr-i feleki ki melik-i melek-hisâlün huzûrından dûr olup Selânîk virilmişdi. Nakd-i vaktin tâ'at u ibâdete oturup sarf iderdi. Amel-i hall ü akden el çeküp ol kenârda mehcûr olup durmuşdı. Hazret-i hudâvendigâr cûlûs-ı hümayûn-âsâriyle serîr-i gerdûn-nazîr-i hilâfete (36b) şeref virdikden sonra ol mihr-i sipihr-i saltanatun âfitâb-ı cihân-tâb-ı devleti evc-i sa'âdete irdikden sonra mezkûr salâh-pîşe vü felâh-endîşe pîr-i rûşen-zamîr-i sâ'ib-tedbîri vezîr idindi. Merhûm [u] mağfûr Sultân Selîm Hân - aleyhi rahme ve'r-rıdvân - devrânından üç vezîr-i azîmü'ş-şân kalmışdı anunla dört olup dîvân-ı Süleymân-ı zamânun erkân-ı erba'sı tamâm olup ol unsur-ı vüzerânın imtizâcile mizâc-ı maslahat-ı saltanat kemâl-i i'tidâl buldı.

Haber-i azîmet-nümûden-i pâdişâh-ı islâm bâ-asâkir-i deryâ-ihtişâm be-cânib-i Engürûs-ı bed-encâm berây-ı feth-kerden-i Kal'a-ı Belgrâd ve Bögürdelen ve İslâm Kamet ve Zemîn ve Komînin ve Detmervîc fî-gurre-i Receb sene-i seb' ve ısrîn ve tis'-mi'e -bi-inâyet-i meliki'l-allâm-

Tahrîr olunan ahvâl-i muhakkak ve tasvîr olan makâl-i musaddak üzre öte cânibde ol Cânberd-i dîn-i nekbet-âmâlün serây-ı **(37a)** hayâtı mi'mâr-ı şemşîr-i âb-dâr ve tîğ-i berk-iştihârile yıkılup himâ-yı himâyetde râhat olan re'âyâ sükûn ü ârâm üzerine olduklarından sonra muntazır-ı ilhâm-ı Rabbânî ve mutarassıd-ı i'lâm-ı Sübhânî birle nâ-gâh âvâze-i işâret ve dervâze-i beşâret gûş-ı hûş-ı cihâniyâna ve sem'-i cem'-i âlemiyâna irişüp belâbil-i ervâh ü mehâfil-i eşbâh ve resâ'il-i efrâh ü sâ'il-i iştibâh ile fûrûzende-i mesâcidîn ve sûzende-i me'âbid-i müşrîkin bülend-pervâz-ı âşyân-ı cihâd ve kemend-endâz-ı âsmân-ı ictihâd ya'nî sultân-ı Süleymân-ı gazâ-mu'tâd - azze nasrühû - hazretlerine inâyet-i Ezelî reh-nümâ ve hidâyet-i Lem-yezelî pîşûvâ olup hemân-dem gazenfer-i kârzâr ve İskender-i rûzgâr gibi cihâd necâbına nehzat ve ictihâd rikâbına hareket buyurdu. A'lâm-ı zafer-encâmün meşra'-i sa'âdetden şâri' ve tûğ-ı âfitâb-fûrûğun matla'-ı izzetden tâli' idüp makarr-ı bârgâh-ı saltanat ve müstekarr-ı **(37b)** kârgâh-ı memleket olan dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiyye'den eymen-i evkât ü ahsen-i sâ'atde azm-i şâmil ü cezm-i kâmile hicret-i hazret-i risâlet-menzilet tarîh-i mübârekinün sene-i seb' ve ısrîn ve tis'a-mi'e Recebinün gurreinde abede-i esnâm ve anede-i islâmın mu'azzamı ve mu'allemi Engürûs-ı me'yûsun ki münkirân-ı risâlet-i Ahmedî ve mu'ânidân-ı nübüvvet-i Muhammedî'dür kalb-i salb-i nâsiyelerinde biten şecere-i küfr ü şikâk pür-semere-i buğz u nifâk olmağın şeb-i vücûd-ı bî-sûdlarını tebâşîr-i subh-ı neberdile tâbût itmek içün meyâmin-i izz ü celâl ve asâkir-i encüm-misâlle azm-i karînü'l-cezm-i hümâyûn ve niyyet-i nahzet-i fursat-makrûnların musammem kılup

Nazm

Aceb leşker ki yok hadd ü kıyâsı
 Bidâyet ana vehmin müntehâsı
 Biner her biri bir ankâ-nijâda
 Uçar ceşş-i Süleymân san hevâda
(38a) Hevâyı öyle dutdı mürğ-i pertâb
 Görünmez oldı rûy-i çarh-ı dülâb

**Haber-i irsâl-şüden-i Ahmed Paşa-ı mîr-i mîrân-ı Rûmili be-Kal'a-ı Böğürdelen
bâ-asâkir-i saff-şiken**

Kat'-ı merâhil ve tayy-ı menâzille Semendire hudûdına yakîn ve Alâca Hisâr sugûruna karîn olduklarında fermân-ı kazâ-cereyânları buna müncer oldu ki mukaddemâ peleng-i kal'a-ı vegâ fireng-i deryâ-yı heycâ Rûmili Beglerbegisi Ahmed Paşa umûmen Rûmili askerile metânet ü müdâhil ve su'ûbet ü mu'âkıl ile meşhûr Böğürdelen kal'ası üzere varup şart-ı şehâmeti zuhûr ve fart-ı şecâ'ati sudûra getürüp mûmâ-ileyh paşa-yı şîr-ikdâm emr-i âlî-şân iktizâsınca zikr olan Alâca Hisâr'dan azîmet gösterüp varup vusûl bulduğı sâ'at bir ân tevakkuf itmeyüp hemân-dem yanında olan dilâverân-ı dîn-dâr ve mübârizân-ı tâzî-süvârları atlarından indirüp **(38b)** dahi top-ı kal'a-kûbı kurmayup nerdübânlarla kal'anun etrâfında burûc-ı müşeyyidesine ankebût-misâl çıkup içindeki küffâr-ı hâk-sârı siper gibi yüze yüz olup gereğı gibi savaş ve kerr ü ferrle muhkem uğraş eylediler. Âhir -bi-inâyeti'llâh-suhûletle kal'ai feth idüp içinde bulunan bî-dînleri kılıcdan geçürdiler.

Nazm

Gör ol gayret erinün himmetini
Ki topun çekmeyüp hiç minnetini
İşâret kıldı hep ceş-i süvâra
Piyâde oldu ve üşdi hisâra
Der-i hısna hücum itdi çü ejder
Sanasın Hayber'in bâbına haydar
Kurup anı urubın nerdübânlar
Ser-i burcına çıkıdı pehlüvânlar
Salup her sû alemler taylesânî
Kılıcdan geçdi ehl-i şîrk ânı
Didi târîhini hicret-şinâsân
Adûnun kal'asın aldı şeh âsân

Zikr olan kal'anun fethi sūdde-i sidre-esâs ve serâ-perde-i **(39a)** devlet-iktibâsa arz olunup ma'lûm oldukdan sonra

Haber-i irsâl-şüden-i Vezîr-i a‘zam Pîr Mehemed Paşa bâ-asker-i memleket-güşâ berây-ı muhâsara-kerden-i Kal‘a-ı Belgrâd-ı pûlâd-nihâd

Hudâvendigâr-ı gerdûn-iktidâr hazretlerinün fermân-ı lâzımü’l-iz‘ânı bunun üzre oldu ki kilid-i memâlik-ı küffâr-ı bed-nihâd ve melcâ-ı füccâr-ı dîv-nijâd Kal‘a-ı Belgrâd ki tekâdüm-i ezmândan ilâ-hazâ el-ân güşâd bulmayup içindeki küffâr-ı dîv-nijâd metânetine i‘timâd ve hasânetine i‘tikâd idüp dahi inâd üzre musırr olup durmuşlardı. Fî’l-vâkı‘ kal‘a-ı mezbûre uluvv-ı kadr ve irtikâ-i mahallî ile felek-i zühale mu‘âdil ve istihkâm-ı bünyânı metânet-i hazer ile zelle vü halle kâbil değildi.

Nazm

Urûc idüp feleklerden burûc
Burûc çarhdan kılmış hurûc
İrirmiş kal‘a-ı gerdûna pâye
Bırmış kal‘a-ı kâf üzre sâye

(39b) Bûdûr-ı dîvân-ı keyvân-makâm ve sudûr-ı dîvân-ı âsmân-kıyâm olan Pîr Mehemed Paşa bir nice asker-i memleket-güşâyla üzerine varup kuşada. Mûmâ-ileyh paşa-yı sâhib-i re’y emr-i lâzımü’l-iz‘ân-ı hâkânî muktezâsınca dilâverân-ı kal‘a-şiken ve mübârizân-ı merd-efgen ve sâ’ir tûfeng-endâz ü ceng-sâz askerile ra‘d-dem ve sâ’ika-âvâz-ı âteş-femm toplar ve ef‘î-sûret ü mâr-he’yet darbazenlerle azîmet idüp az müddet içinde varup zikr olan kal‘a-ı felek-medârı ve kulle-i gerdûn-iktidârı cânib-i berdden kuşadup dahi yir yir toplar ve badaluşkalar kurup tahrîbine mübâderet ve muhâsarasına mübâşeret idüp durdı.

Nazm

Çün irdi cûşla ol bahr-ı a‘zam
Revân emr itdi düstûr-ı mûkerrem
Kuruldu nice bin top-ı kavî-dil
Savâ’ik-hamle vü gerdûn-heyâkil
Zemînden arz idüp tûfân-ı tûfegler

(40a) Hevâdan oldu perrân-ı zenberekler
 Üşüp hısna Süleymân-ı ceyş çün mûr
 Bu resme cenge meşgûl oldu düstûr

Bu cânibden şehriyâr-ı felek-iktidâr âfitâb-ı âlem-tâb gibi kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil kılup devlet-i nâm ve şevket-i tamâmla diyâr-ı kaviyyü'l-i'tibâra ittisâl bulup mâ'-i Sâva ki kesret-i bahr-ı hasmdur kenârına hıyâm-ı gerdûn-kıyâmın kurup oturdu.

Nazm

İrişüp nâ-geh ol sultân-ı âlem
 Kenâr-ı Sâva'ı kıldı muhayyem
 Kudûmından o şâhın didi râvî
 Ki Sâva oldu deryâya müsâvî

Bir nehr-i azîmdür ki Seyhûn seyelânında hayrân ve Ceyhûn cereyânında sergerdândur. Ba'zı yirlerinün gavvâs-ı cihân umkuna gâyet ve ka'ına nihâyet bulmaz ve mûrg-i tîz-per vehm-i etrâfından şînâver olmaz. Câ-be-câ girdâblar ma'sûklar zenahdânı gibi pür-çâh-ı belâ ve âşıklarun çeşm-i hûn-efşânı gibi pür-seyl-i anâ.

Nazm

(40b) Dem-â-dem mevc urup geldikce cûşa
 San ejderdür ağız açar hurûşa
 Eğerçi cünbüşi âb-ı revândur
 Ve lîken gurrişi şîr-i jiyândur

Ba'd-ez-ân hüsrev-i sâhib-i kırân-ı kâr-dân-firâset ma'berlerde aşikâr ve kiyâset-i kantaraların üstüvâr idüp buyurdu kim asâkir-i encüm-şümârın mürûr u ubûrları için zikr olan mâ'-i Sâva'nın üzerine köprü yapılp zafer topları meydânında kapla. Ol emr üzre kavî vü za'îf vazî' vü şerîf alâ-vechü't-ta'cîl mühimm olan esbâbınun tahsîline himmet ve tekmîline azîmet gösterüp kulel-i cibâlden azîm dirahltlar kesüp kenârına getürdiler ve üstâd neccârlar ve kâmil pîşe-kârlar ihzâr olunup köprünün itmâmına ikdâm ve tamâmına ihtimâm eylediler.

Nazm

Çün oldı köpri esbâbı müheyyâ
 Suya uruldı bir zencîr-i a'la
 Çü zencîri Savâ üzre bağladılar
(41a) Dil-i küffârı yakup dağladılar
 Çü zencîr âb-ı hoş-reftâra bendî
 Şeh-mârân sanasın mâra bendi
 Çü düşdi aksi zencîrün bu suya
 Didiler ejderî girdi bu suya
 Meğer şîr-i neridi âb-ı hoş-rev
 Ki zencîre çeküpdür anı hüsrev
 İrişüp köprinün emri temâmet
 Niceler geçdiler sağ ü selâmet

Hikmet-i Yezdânî ve kudret-i Samâdânî celle hükmühû anü't-tağyîr ve't-tebdîl
 emrühû anü't-te'hîr ve't-ta'cîl iktizâsile

Nazm

Nice gün yağdı yağmurlar pey-â-pey
 Cihânı dutdı âvâz-ı hey-â-hey
 Nice ağaçları yıkup getürdi
 Götürüp köpri katına getürdi
 Gelüp köpriye oldılar müzâhim
 Yulara olmayup köpri mukâvim
 Teferrük irdi tâ ki ittisâle
 Ki ba'zı yiri vardı infisâle
 Meğer kim hâme-i kudret-i ezelde
 Bunı yazmışdı levh-i lem-yezelde
 Figân u furkatı eşcâr-ı sahtın
 Gözi yaşı gelsin ter-i dirahtun
(41b) İrişüp nâ-gehânî seyl-i hikmet

Yıkar cisri kalur insâna zahmet
 Her işde kudret-i mutlak anundur
 Bu cünbüşler kamû'l-hakk anundur
 İrişmez kudretine fehm-i âlem
 Yitişmez hikmetine vehm-i âdem

bu emrün zuhûrında ve bu hükmün sudûrından sonra şâh-ı cihân-penâh fikr-i sâkîb-ı zevrakın re'y-i sâ'ib-i deryâlarına saldurup azm-i cezm-i bâdbânların evc-i âsmâna kaldurup buyurdı kim bâkî asker-i mansûr u muzaffer gemileriyle geçeler iki üç günde geçüp hudâvendigâr dahi zıll-ı zalîl-i râyât-ı feth-âyât u nusret-beyyinât müşerref ü muğtanem olup ol diyâr hıyâm-ı gerdûn-kıyâm ve asâkir-i encüm-ihtişâmıla toldıktan sonra kıdvetü'l-ümerâi'l-kirâm Bosna Sancağı Begi Hüsrev Beg-i devlet-merâm Zemîn nâm kal'a üzre gönderdiler varduğı gibi - bi-inâyeti'llâhi te'âlâ - zikr olan kal'ai feth idüp içinde bulunan kefare-i feceresin kılıçdan geçürüp kal'ai temelinden yıkup hâka beraber eylediler.

(42a) Haber-i hayl-engihten-i zen-i Kaydâfe-sûret ve cân-bürden-i o ez-dest-i Süleymân-ı sikender-sîret

Ol ahvâl-i musîbet-âmâli Despot Karısı demekle meşhûre avret istimâ' idicek itâ'at sûreti üzre dergâh-ı âlem-medâra âdem gönderüp istid'â-yı emân taleb eyledi. Emân-nâme sadaka olunup ana çâvuşları kayd-ı keydle olup kırâl-ı nekbet-amâl cânibine alup gitdi.

Beyt

Karı düşman olur mı dost hergiz
 İnânma mekrine oldukda âciz

Akabince âdemler irsâl olunup ele gelmeli müyesser olmadı. Andan sonra Mustafâ Paşa ile Yahyâ Paşaoğlu Bâlî Beg'i bir nice bin asker-i nusret-eserle İslâm Kamen Kal'ası üzre gönderüldi. Anlar dahi varup vusûl buldukları gibi içindeki azgunlar darbe-i hücum-ı ehl-i islâma mütehammil olamayup nâ-çâr kal'ai bırağup kaçdılar. Paşa-yı **(42b)** rûşen-zamîr mûmâ-ileyh Yahyâ Paşaoğlu Bâlî Beg-i aristo-tedbîr kal'ai

yıkup etrâfında vâkı‘ olan bir nice kal‘aları dahi ki her birinin burûc-ı müşeyyedesi sipihr-i berîne müzâhî ve bârû-yı refî‘i evc-i ayyûka müsâvî¹⁶⁴ idi sâhib-kırân-ı nusret-karînün şân-i âlî-şân-ı ma‘delet-nişânına müyesser ü mukadder olup anların feth ü fütûhundan Engürûs değil cümle-i Firengistân ve kâfiristânın böğürleri delünüp dururdu.

Nazm

Şeh-i himmet-bülendün niyyetini
 Temâşâ eyle seyr it himmetini
 Çü saldı nehr-i kavm-i kahr-i âsî
 Belgrâd üstine düstûr-ı hâssı
 Kulağına salup havf ü hirâsân
 Diledi kişveri feth ide âsân
 Kral üzre çeküp savlet-i sipâhın
 Ala darbı elinden taht-gâhın

Andan sonra hazret-i hilâfet-penâh-ı sa‘âdet-destgâhdan fermân-ı kazâ-cereyân-ı kadr-tüvân vârid oldu ki vüzerâ-yı uhûd ve ümerâ-yı cünûd **(43a)** dîvân-ı adâlet-cereyâna gelüp cem‘ olalar. Ol emr üzre dîvân-ı keyvân-ihtîşâma gelüp yirlü yirinde oturup adûnun ahvâli müşâvere olundukda fikr-i bîkr-i ma‘kûle şöyle sülûk eylediler ki Kal‘a-ı Belgrâd feth olup kabza-i teshîre girmeden kral-ı dâlâlet-âmâlin üzerine gitmek ma‘kûl değil deyü ol tedbîrden ferâgat olunup Belgrâd üzre asker çekmek için köprü yapulsun deyü tedbîr olunup ol tedbîr üzre köprü yapıp tamâm oldukdan sonra Rûmili Beglerbegisi mûşârûn-ileyh Ahmed Paşa Rûmili askeri ile akabince hudâvendigâr-ı sa‘âdet-medâr hadem ü haşemi ve tûğ ve tabl u alemile göçüp kal‘a-ı mezbûre mukâbelesinde Arâcâr mevzi‘[in]de sükûn ü ıstıbâr üzre olup dahi mûmâ-ileyh Ahmed Paşa ve a‘yân-ı devletin ve erkân-ı hazretin her biri hisârın bir cânibin ihtiyâr ve azm-i rezmi derûn-ı dilde **(43b)** üstüvâr kılup efkâr-ı kârzârı muhkem ve gîr ü dârı müstahkem idüp şîrân-ı peykâr ve dilîrân-ı şîr-şikârile Belgrâd’ı her taraftan - ke-ihâtati’l-hâleti bi’l-kameri -¹⁶⁵ ihâta top-ı ra‘d-âhengle

¹⁶⁴ Mesâ‘î

¹⁶⁵ “Ayı ihata eden ağıl gibi”.

döğüp nice gâzîlere şehâdet müyesser olup nûr ve nice kâfirler cehenneme gidüp nâr oldu.

Haber-i meftûh-şüden-i bîrûnî-yi Kal‘a-ı Belgrâd bi-nîrû-yi tophâ-yı pûlâd-nihâd fî

Dilâverân-ı dîndâr ü mücâhidân-ı kârzâr küffâr-ı hâk-sârun top u tüfengine ve prango vü zenberekine bakmayup hemân-dem siper-i ikdâmı başlarına ve kemer-i ihtimâmı billerine bağlayup hurûş u cûşlarından¹⁶⁶ tuyûr ü vuhûşun hûşı gidüp velvele-i kûsdan gâvers-i rû‘ûs-ı felek mütelâşî olup küffâr-ı bed-girdârun bahtı ser-nigûn ve hâl-i nedâmet-me‘âlleri diğér-gûn olup durdı. Bu hâl üzre def‘aâtle cidâl u kîtâl vâkı‘ olıcak kal‘anın burûc-ı müşeyyedesi büyü-tı hâviye gibi **(44a)** inhidâma ve ka‘r-ı müşeyyidi bi‘r-i mu‘attele gibi in‘idâma yüz dutup nice kulleleri ser-i eşrâr gibi galtân ve nice bârûları dil-i füccâr gibi vîrân olup âhirü‘l-emr - bi-takdîri men lehü‘l-halk ve‘l-emr -¹⁶⁷ şîrân-ı cevşen-pûş ve dilîrân-ı âhen-düş deryâ gibi cûşa ve ejderhâ gibi hurûşa gelüp kefer-i bî-kîş ü fecere-i bed-endîş üzre yürüyüş kılup Ramazân-ı mübârekün on beşinci gün[i] taşra hisâr feth olup a‘lâm-ı islâm-ı nusret-peyâm bu vechle kal‘adan lisân-ı hâlîle¹⁶⁸ - وفاتلوهم حتى لا تكون فتنة - âyetün zümre-i gazânun gûş-ı hûşlarına i‘lâm eylediler. Andan sonra iç hisârun fethine mübâşeret ve içindeki düşmanın tedmîrine mübâderet olunup leşker-i mü‘minîn gördiler ki merede-i bî-dîn ü anede-i müşrikîn temerrüd ü adâvetlerin ve tazallül ü gavâyetlerin komazlar pes gayret-i İlâhî zâhir ve hamîyyet-i pâdişâhî kâhir olup tekrâr ol berk-nefeslü ejderler meydâna ve ol sâ‘ika-sayhalu dilâverler **(44b)** cevelâna gelüp her birisi ikdâm ü iktihâm gösterüp neberd-i azîm ü nâverd-i cesîm kıldılar. Ba‘d-ez-ân re‘y-i rezîn ve fikr-i metîn bunun üzerine mukarrer oldu ki nakb-endâzlık hîrfetinde mâhir ve nakb san‘atında kâdir kimesneleri getirüp hisârın cevânibinden nakb uralar ba‘dehû odurup külin göğsü savurular. Ol emr-i ma‘kûl üzre câ-be-câ nakblar oyup ve odlar virilüp hemân-dem burc¹⁶⁹ u bârûsı hedm olunup nice kâfirler hevâ yüzine perrân olup cân-ı nâ-pâkların cehenneme ısmarladılar. Bâkî ol cemâ‘at-i mezkûre bu hâlet-i

¹⁶⁶ Cüyûşlarından

¹⁶⁷ “Herşey Allah’ın takdirine bağlıdır”.

¹⁶⁸ “Hem bir fitne kalmayıp”, Bakara, 2/193.

¹⁶⁹ Mükerrer

mezbûrei göricek hayâtun infisâlin yakîn ve memâtun ittisâlin ta'yîn bilüp fî'l-hâl alâ-vechü'l-isti'câl itâ'at-şerâ'itin takdîm ve kal'a mefât[î]hin teslim eylediler. Mâh-ı Ramazânun yirmi altıncı günü iç hisârı feth [ve] mülhakât-ı memâlik-i mahmiyeye ve müzâfât-ı ekâlîm-i mevkıyyeden olup zâhir ü bâtın-ı hisâr-ı mezkûr bahâdırân ü dilîrân **(45a)** yevmü't-takiyyi'l-cem'ân ile şöyle üstüvâr oldu ki karâbet-i hayâl-i ehl-i dalâl dâmen-i kibriyâ-i celâlete irmek mahz-ı hayâl ve dîde-i eshâb-ı cidâl anun hayâl-ı visâlin görmek muhâl andan gayrı ebvâb-ı harb u kıtâl güşâde ve eshâb-ı ceng ü cidâl âmâde oldukca alâ-vefk-i nusret bâd-ı sabâ-yı nusret ¹⁷⁰ الان حزب الله هم الغالبون - mehebbinden tenessüm idüp sırr-ı azîzü'l-Hakk - ya'lû velâ yu'lâ ¹⁷¹ safahât-ı leyl ü nehârda - ke's-semi vezuhhâ ¹⁷² vâzıh ü lâyıh olup her-bâr leşker-i küffâr-ı bedgirdâr merâkib-i mevâkib-i nusret-me'âl ve deşt-i hâmûn-geşteleri meşhûn ve kimi kayd-i silsile-i isâr ve zell-i refiyyetde esîr ü giriftâr olup cümle asker-i hazîmet-eserinden sigâr u kibâr tu'me-i tîğ-i âb-dâr ve lokma-i şemşîr-i şihâb-asâr olup içinde ma'âbid-i esnâm mesâcid-i islâm ve şe'ârîr-i dalâl u zallâm şerâyi'-i şefî'ü'l-enâma mübeddel oldu.

(45b) Haber-i vefât-ı şehzâdegân-ı Sultân Murâd ve Sultân Mahmûd -tâbe serâhümâ-

Ol feth-i fütûhun esnâsında nâ-gâh dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiyye cânibinden ulaklar gelüp cevâhir-i esdâf-ı hilâfet ü kâm-rânî ve kevâkib-i burûc-ı saltanat u cihân-bânî ve usûl-ı şecere-i keyânî ve fûrûğ-ı devha-ı hüsvânî ya'nî evlâd-ı sa'âdet-medâr ve ensâb u a'kâb-ı haşmet-şi'âr-ı sultânîden Şehzâd[e] Sultân Murâd ile Sultân Mahmûd'un ferrâş-ı ecel firâş-ı emellerin dürüp dâr-ı fenâdan serây-ı sürûra rıhlet eyledikleri haberin virdiler.

Nazm

Gazânun kıssasını eyleyin şerh

İdüp dilden sürûr u şâdiyi tarh

Didi çün dâver-i devrân-ı Süleymân

¹⁷⁰ “Allah’ın o taifesi galip olacaktır”

¹⁷¹ “Yükselten ve alçaltan odur”.

¹⁷² “Güneşin parıltısı gibi”.

Gazâya sürdi bin bin rahş-ı yek-rân
 Gül-i ter-bâve-i bâğ-ı murâdı
 Serverî kalbinün Sultân Murâdı
 Birader¹⁷³ ya'nî Mahmûd ol meh-i nev
(46a) Çerâğ-ı kalb ve nûr-ı çeşm-i hüsrev
 Solup çün ol iki nev-bâve-i gonce
 Gömüldi iki genci iki gonce
 Gurûb itdise n'ola iki encüm
 Hemân mihr-i sa'âdet olmasun güm

Eğerçi pâdişâh-ı bahr-nevâlün ol haberden fî'l-cümle hâtır-ı deryâ-mekâdirleri melûl
 oldu lâkin bu fütûhun sürûrî gâlib olup girü ol diyârun teshîrine meşgûl oldu.

Nazm

Dilâbesdür¹⁷⁴ (?) mâtem gammın ko
 Yiter seyr ile gussa-i âlemin ko
 Bekâ-ı Ummân'a di salmadın bîh
 İki incü şikeste oldu târîh

**Haber-i ahkâm-dâden-i Sultân Süleymân Hân be-hısn-ı Belgrâd ve ber-
 gümâştan-i Bâlî Beg**

Zikr olan Kal'a-ı Belgrâd'un yıkılan yerlerini ta'mîr ve top ve darbazenlerin tezyîn
 eyledi.

Nazm

Ne dir râvî çü feth oldu Belgrâd
 İrüp fermân hezârân-ı merd-i üstâd
 Olup her biri bir Ferhâd-ı sâni
(46b) Harâb olmuş yirini yaptı anı

¹⁷³ Birazer

¹⁷⁴ دلایسدر

Pes andan sonra sâlâr-ı cihân-gîr
O yurdun zabtına Bâlî Beg'i mîr

Ol diyârun hıfz u hirâsetini mîr-i celâdet-pîşe ve dilîr-i şecâ'at-endîşe mûmâ-ileyh
Yahyâ Paşaoğlu Bâlî Beg'e sadaka idüp ol diyârda İn ile Irşovâ nâm iki kal'a dahi
vardı anları muhâsara idüp kabza-i teshîre alsun deyü emr eyledi.

Nazm

Zemîn-i bünyâd ammâ kim felek-bâm
Birine İn birine Irşovâ nâm
Cihân durdukca ref' olup livâsı
Çalınsun nevbet-i feth ü gazâsı

**Haber-i avdet-nümûden-i pâdişâh-ı âlem-penâh be-taht-gâh-ı ma'delet-destgâh
ez-Kal'a-ı Belgrâd fî-evâsıt-ı Şevvâl sene-i mezbûre ve şikâr-kerden bâ-
mukarrebân-ı bârgâh**

Ba'de hazâ savârif-i¹⁷⁵ hevâ ve bevârik-i semâ fî'l-cümle şedâ'id-i şitâ evânı olup
sefer mülâ'im olmaduğı ecilden etrâf-ı âleme ve esnâf-ı benî ümeme feth-nâmeler
irsâl olundu. Memâlik-i âfâk u yakîn u ırak sadâ-yı (47a) beşâret ü nidâ-yı meserret
ile doldıktan sonra hudâvendigâr-ı dârâ-serîr hazretleri feth ü fütûh birle Kal'a-ı
Belgrâd'dan avdet idüp inân-ı azîmet-i hümayûnları medâr-ı sa'âdet ve pâ-y-taht-ı
hilâfet cânibine mûnsarif kılup giderken gencûr-ı hazâ'in erzâk-ı sayd u şikârı¹⁷⁶-
mürğân-ı kebg-i hırâmın câzibe-i iştihâların kendülere erzânî
buyurmağın. Cibâle-i sayd u şikâra ve bend-i kemend-i dâm-ı kayd-ı kenâra çekmek
içün mülâzimân-ı dergâh ve mukarrebân-ı bârgâhla sayd u şikâr ve seyr-i dâr u diyâr
iderdi.

Nazm

Buyurdi kim sipehdârân-ı mümtâz
Yüridi sayda çün şâhîn ü şehbâz

¹⁷⁵ Savârik

¹⁷⁶ "Sizin için orada nefislerinizin hoşlanacağı her şey var", Fussilet, 41/31.

Urup el tîre yir yir pehlûvânlar
 Çeküp zencîr ü zihden sad-kemânların
 Olup gark esb-i rahşânun tozına
(47b) Siyâh oldı cihân âhû gözine
 Yiyüp şemşîr ü tîrin şehriyârun
 Çü ırmaklar akup hûn-ı şikârun

Kat'-ı merâhil ve tayy-ı menâzil ile sene-i mezbûre Zi'l-ka'desinün evâhirinde dârü's-saltaniye gelüp nüzûl eyledi. Cenâb-ı Vâhibü'l-'atâyâ - celle şenâhü ve amme ihsânühü - dan mercûdur ki hemîşe a'dâ-yı dîn ü devlet mağlûb u makhûr ve eviddâ-yı saltanat mesrûr ve râyât-ı feth-ayât-ı pâdişâhî ilâ-yevmi'n-nüşûr menşûr ola - inşâl'lâhü te'âlâ -

Haber-i ferâgat-kerden-i Kâsım Paşa ez-vezâret ve vezîr-şüden-i becây-ı o Ahmed Paşa-ı mîr-i mîrân-ı Rûmili ve mîr-i mîrân-ı Rûmili şüden-i becây-ı o Ayâs Paşa

Mezbûr Kâsım Paşa sinn-i kümûletden mütecâviz olup suhûletle hizmet-i vezâret ikâmetinden âciz olmağın bir mikdâr emânet ü istikâmetle vezâret eylediğinden sonra hüsn-i ihtiyârile ferâgat eyledi.

Nazm

(48a) Kusurûndan olup âgâh özinün
 Görür çün za'f ü aczin kendü zînün
 Yasup yayın atup ol lahza-i tîr
 İder dergâh-ı şehde arz-ı pîrî
 Vücûdum ankebût oldı ser-â-pâ
 Olup dâmı ser-â-ser mûy-ı a'zâ
 Kapûnda gerçi cândan bendedür dil
 Kusûr-ı hidmete şermendedir dil
 Olaydı zerrece cismümde ker-i zûr
 Kapûndan olmazidim gün gibi dûr

Be-gûn-ı mûy-ı sefidümdür özr-hâh
 Dil-revin vire destûrî şehinşâh
 Ki bir künc ihtiyâr idüp du'âya
 Olam meşgûl âğız açup senâya
 İdüp özrin kabûl ol demde sultân
 Bilüp hakkın kılur tahsîn ü ihsân

Hazret-i hudâvendigâr-ı gerdûn-ıktidâr hazretleri iki yüz bin akçelik oturak tîmârile ri'âyet eyledi. Anun yirine hidmet-i vezârete kifâyet-i tedbîrle meşhûr ve rezânet ü aklla mezkûr emîrû'l-ümerâî'l-kirâm Rûmili Beglerbegisi Ahmed Paşa-yı peleng-intikâma lâayık u erzânî görölüp sadaka olundı ve Anadolu Begler (48b) begisi Ayâs Paşa Rûmili Beglerbegisi ve Güzelce Kâsım Paşa Anadolu Beglerbegisi oldu ki sene-i mezbûre Zi'l-hiccesinün on yedisidi.

Haber-i ser-asker-şüden-i Ferhâd Paşa ve reften-i o bâ-asâkir-i memleket-güşâ be-cânib-i Sîvâs fî-evâhir-i Cemâziye'l-âhir

Andan sonra cemşîd-i cihân-sitân ü hûrşîd-i âsmân-âsitân hazret-i sâhib-kırân fermân-ı fermây keştî-i azîmeti deryâ-yı gazâyâ salup Rodos hisârını küffâr-ı menhûs [u] menkûs elinden almak tedbîrinde ve [ö]te Mar'aş ve Elbistân diyârlarında âteş-girdâr serdârlarun sâlârı olan Dûlgadiroğlu Ali Beg bin Şehsüvâr tedmîrinde olan mukaddemâ Ferhâd Paşa'yı ser-asker idüp Sîvâs cânibine gönderdi.

Haber-i ahvâl-i Ali Beg bin Şehsüvâr bin Süleymân ki ez-Sultân Selîm neşv ü nemâ-i yâfte-bûd der-sene-i isnâ ve ısrîn ve tis'a-mi'e

Mezkûr Ali Beg bâbâsı Şehsüvâr-ı nâmdâr atası Süleymân Beg-i (49a) şîr-iştihâr vefâtından sonra karındâşı Melik Arslân atası yirine Elbistân'a beg olup dururken öte cânibden Mısır sultânı Hoşkadem fedâyî gönderüp Melik Arslân'ı mescid içinde şehîd eyledi. Yirine karındâşı Bûdâk Beg, Sultân Hoşkadem mu'âvenetile beg olup

istikrâr bulıcak karındâşı Şehsüvâr Beg, merhûm Sultân Mehemed Hân'a gelüp mütâba'at itmişdi. Anlar dahi Cirmen Sancağı'yle ri'âyet idüp sonra Artukâbâd'la Bozok'ı virmişdi. Ba'dehû sene-i seb'în ve semân-mi'e yılında ki Sultân Mehemed Arnavud seferinde iken karındâşı Bûdâk Beg'ile Zemântı Kal'ası'nun sahrâsında ceng idüp Bûdâk Beg'i sıyup Zemântı'yı alup Elbistân'a beg olup göğsinde oturmuşdi. Sonra sene-i ihdâ ve seb'în ve semân-mi'e yılında Çukûrâva ile Üçok'ı ki Adâna'dur ve Tarsûs'ı feth idüp akebince Kevâre ile (49b) şehir-i Ayâş'ı elinden alup Mesîs ile Sîs'i hisâr idüp dururken öte cânibden Şâm ve Haleb askeri ile karındâşı Bûdâk gelüp ceng eylediler. Şehsüvâr Beg, Şâm askerin sıyup ve karındâşını kaçurup ve kendüsi mansûr u muzaffer olup durdı. Sonra isnâ ve seb'în ve semân-mi'e yılında Sîs Kal'ası'nı feth idüp Bâbü'l-mülk deyü âd virdi ve kendüye serây idüp oturdu. Ol esnâda Mısr Sultânı Hoşkadem vefât idüp yerine Yûlbây sultân oldu. Anı giderdiler Tîmûrbây oldu anı dahi giderdiler Hayr Beg oldu anı dahi giderdiler yerine Kayıtbây sultân oldu oldukdan sonra beglerin cem' idüp Şehsüvâr Beg'in ele gelmesin tedbîr ü tedârük itdiler.

Beyt

Kaçın tedbîrle çakmak çakavüz

Cihânı ser-be-ser oda yakavüz

(50a) Andan sonra Emîr Cânibegî nice bin askerle üzerine gönderdiler. Ol tedbîr üzre Emîr Cânibegî gelüp Ayntâb sahrâsında muhkem ceng idüp âhirü'l-emr mezkûr Cânibegî dahi sıyup kaçurdu sonra penc def'a dahi asker gönderdiler. Her-bâr ki asker gelüp ceng eyledi münhezim olup gitdi. Şehsüvâr'un baht-ı rûz-efzûnı günden güne terakkîde dururken ve kevkeb-i devleti burûc-ı sa'âdete urûc idüp gide yürürken merkûm şehriyâr-ı merhûmun südde-i âsmân-addesine isnâdile anun dergâh-ı cihân-penâhına i'timâdile ziyâde miknet ü iktidâr ve savlet ü iftihâr hâsıl idüp şevk-i şevketi evc-i feleke irmişdi. Mevâkib-i kevâkib-şümârla diyâr-ı Şâm'ı bir nice kerre mihr-i cihân-gîr gibi darb-ı şemşîrle dağıdıp Mısr'ın beglerine ki Çerkes-i asrın yekleridi yedi sekiz kerre gâlib olmuşdi ol (50b) sebebdan dimâğ-ı pür-fesâdı bâd-ı gurûrla dolup iblîs-i pür-telbîse uyup şâh-râh-ı selâmeti koyup meslek-i pür-mühlik-i dâlâlete gidüp dahi Karamânoğlu Pîr Ahmed Beg'le ol zamânda Sultân Mehemed

Hân Anadolu'ya geçüp Uzun Hasan üzre sefer itmişdi ahd-i sâbık üzre mezbûr Karamânoğlu'yla Şehsüvâr ahde vefâ itmeyüp gelmiyecek Sultân Mehmed, Uzun Hasan seferinden vazgelüp Karamânoğlu üzre sene-i isnâ ve seb'în ve semân-mi'e Zi'l-ka'desinün onında yürüdi ki, tafsîl sâbıkâ Sultân Mehmed Hân emâretinde tahrîr olunmuşdur, andan sonra Dûlkadiroğlu Şehsüvâr Beg pâdişâh-ı âlem-penâhun sermâye-i ri'âyetinden mahrûm ve sâye-i himâyetinden dûr düşüp ayn-i inâyetile manzûr olmaduğı zuhûr bulıcak merkûm nekbet-me'âlin hâli ma'lûm olıcak öte cânibden garîm-i kadîm azîm askerile ûlû dîdârile **(51a)** Şâm melik-i ümerâsın¹⁷⁷ gönderüp gelüp kişverine hücûm idüp diyâr-ı Şâm'dan husûm-ı şûm ol meşûmun üzerine kudûm idüp zûnbûr-ı şerr ü şûr başına üşüp ceng eylediler. Âhirü'l-emr - izâ temme emrû denâ nakasahû -¹⁷⁸ emrile mukâvemetle anlarile istitâ'at idemeyüp bi'z-zarûrî Zemânî Kal'ası'na girüp mahsûr oldukdan sonra hezâr zâr u zûrla ve ahd ü emânla sûrdan çıkarup ol şîri zencîrle Mısır'a iletüp bî-ceng ü cidâl, âlle ele getirüp miyân-ı meydân-ı siyâsete yaturup Bâb-ı zevîla'da ber-dâr idüp ebnâ-yı asra ve ashâb-ı hibrete ibret-nümâ itmişlerdi. Andan sonra karındâşı Alâi'd-devle atası diyârına hudâvendigâr-ı merhûmun imdâdı ve i'vâdı ile şehriyâr olup zerre-vâr-ı tâb-dâr iken ol âfitâb-himmetün nazar-ı inâyetile bedr-i kadri kemâle irüp sadr-ı âsmân-ı ikbâlde iştihâr bulmuşdı. **(51b)** Cengîz-i cihân-güşânın evlâd-ı encâdından Mengli Girây Hân'la ikisine bir günde mezkûr heft-kişver-i mihr-i enver gibi efser-i zer ve alem-i zerrîn-ser virüp ve tîğ-i mîğ-peyker kuşadup anı deşt-i Kıpçak ale'l-ıtlâk hân ve bunı Türkmân iklimine, ecdâdınun bilâd-ı kadîmine sultân idüp dururdu. Ol hân olunca hakk-ı nânı gözetmiş ammâ bu Türkmân kemân-ı peymânı uşatmışdı. Sultân Sa'îd merhûm Sultân Beyâzîd Hân zamânında ve kahramân-ı kurûm-ı Rûm hâkânı azîmü's-şân Sultân Selîm Hân devrânında mezbûr Alâi'd-devle'nün dahi nefsi-i pür-tuğyânında nakş-ı isyân zâhir olup merhûm Sultân Selîm'ün hüsâm-ı intikâmile ser-i bî-a'mâli sezâsını bulup mezbûr Şehsüvâroğlu Ali Beg sene-i isnâ ve ısrîn ve tis'a-mi'e Rebî'ü'l-âhîrinün on dokuzuncı gün[i] Sultân Selîm Hân'un nazar-ı kîmyâ-eser-i ayn-i inâyetile manzûr **(52a)** olup Alâi'd-devle yerine beg olmuşdı. Zer-re-vâr hâk-ı felâketde kalup mestûr olmuşken ol âfitâb-himmetün terbiyyetile anun dahi bed-i kadri evc-i eflâk-ı rı'fata urûc idüp devlete irmişdi. Ol nâkıs-fikrûn tâli'-i sâ'idi

¹⁷⁷ Mârasın

¹⁷⁸ "Bir iş tamamlanınca noksanları azalır".

müsâ'id olmağla devletine mağrûr olup hevâ-yı nefs-i bed-re'yle habâb-ı âb gibi pertâb olup dimâğ-ı pür-fesâdı bâd-i nahvetle dolup dururdu. ¹⁷⁹ ليطغى ان راه استغنى - ان الانسان ucb ü kibr ve haslet ki cibiliyetinde vardı zamân-ı ihtiyâcında ve âvân-ı zilletinde mektûm u mestûr olup sonra semend-i baht-ı bülende süvâr olup taht-gîr ü tâc-dâr oldukdan sonra zuhûr itdi.

Beyt

Arûs-ı saltanat aldı dimâğın

Gilîminden bürûn itdi ayağın

Ol zamânda ki serây-ı cihân ziyâ-yı huzûr ve nûr u sürûrla dolup serîr-i gerdûn-nazîr-i hilâfet Sultân Süleymân-ı hüma-himmet ü hümayûn- **(52b)** tal'et cülûs-ı meymûnla müşerref olmuşdı nücûm-ı kudûm-ı Rûm ile dîvân-ı Süleymân-ı zamân-ı âsmân-nişân olup etrâf-ı memleket ve eknâf-ı vilâyetden ümerâ-yı saff-ârây tehniye-i saltanat hidmetin edâ itmeğe gelüp tûs-savlet ve keykâvus-şevket begler taht-ı dürrîn ve serîr-i zerrîn öninde zemîn-bûsla şeref bulmuşlardı. Mezkûr Ali Beg mağrûr, sâ'ir taraf-ı dâr-sâlârlar gibi pîşkeş gönderüp kendüsi huzûr-ı pür-hubûr-ı cenâb-ı kâm-yâbda şeref-i mesûbe vusûl bulmamışdı. Ol bâbda imhâl ü ihmâl a'yân-ı haşeminden birile âsitân-ı âsmân-nişâna ki cihân serkeşleri başın indirecek yirdir tuhaf gönderüp kendü gelmediğine bî-hadd-i i'tizâr göstermişdi. Nefsindeki habs-i habâsetinden nesne zâhir değildi. Ammâ nefs-i nakîzı ve akd u ahdi bîdâr idüp sûret-i özrde ma'nâ-yı gadrı izhâr eylemişdi. Ana binâ'en sultân-ı âlemün ve hâkân-ı benî ümemün zimmet-i hüma-himmetine **(53a)** ol bed-fî'âli gûşmâl belki tûğ-i âbdârla pâ-y-mâl itmek farz-ı lâzımü'l-edâ hükmin bulmuşdı. Bünyân-ı eyvân-ı devletin ve binâ-yı sûr-ı ma'mûr-ı kusûrın harâb idüp kâr ü bâr-ı iktidârın hevâ-yı fenâyâ virüp ol serkeş-i âteş-nihâd üzre haylet-i hîle vesîlesile vusûl bulmak ve ol dimine-i kelîle-misâl-i bed-fî'âl kayd-ı keydle sayd olmak ve öte cânibde Kızılbaş fikr ü mekr ü âlle nâ-gâh hurûc idicek olursa anun dahi diraht-ı baht ü ikbâlinün bîh-i sahtın koparmak tedbîri takdîr olunup ki ol esnâda Diyârbekir serdârı şîr-i şecâ'at-pîşe Bıyıklu Mehmed Paşa-yı salâbet-endîşe vefât idüp yerine Hüsrev Paşa irsâl olunmuşdı ber-

¹⁷⁹ “ İnsan muhakkak tuğyan eder, kendini müstağni görmekle”, Alak, 96/6-7.

muktezâ-yı re'y-i maslahat-ârâyyla ol mühimmin husûlına fâris-i meydân-ı vezâret, hâris-i dîvân-hâne-i sadâret Vezîr-i sâlis Ferhâd Paşa-yı pür-salâbet ser-asker ta'yîn olunup irsâl olundu ki andan gayrı bu fikr-i bikri bilür **(53b)** yoğidi hemân anlara mahsûs idi. Ol kâbil-i kemâlün kavlı-i kabûlile ki menkûl olunur âmil ol deyü me'mûr-ı mezkûre buyuruldu ol garaz-ı aslı erkân-ı dîvân huzûrında arz olmayup hemân bi'l-arz olan emr izhâr olmuşıdi. Zabt-ı memâlik ve hıfz-ı mesâlik için kenâr-ı kişverde bir mikdâr asker ile mezkûr düstûra buyuruldu ki Sîvâs'a varup vilâyet-i Karamân'nun ve Rûm'un beglerini ve leşkerini cem' idüp ol diyârda dura. Andan sonra cenâb-ı emâret-me'âbları vezîr-i sâhib-i tedbîr müşâvere îcâb ider mühimm vardur deyü mezkûr Şehsüvâroğlı Ali Beg'i eyle da'vet idüp gelicek ber-mûceb-i emr-i âlî-şân hakkından gele. Ol minvâl-i mukarrer ve misâl-i muharrer üzre mûmâ-ileyh Ferhâd Paşa-yı sâhib-i şemşîr menzil-i ma'hûd ve makâm-ı meşhûd cânibine sene-i mezbûre Cemâziye'l-âhîrinün âhîrinde azîmet gösterdi. Kat'-ı merâhil ile **(54a)** Artûkâbâd'a varup re'y-i pâdişâh-ı âlem-penâhun muktezâsınca binâ-yı umûrî esâs-ı hikmet üzre kılup ve her mühimmâtı kânûn-ı akla tatbîk idüp esâs-ı ikâmeti urup oturdu.

Haber-i tehyi'e-i mühimmât-ı donanma-ı hümayûn ve ihzâr-şüden-i asâkir-i nusret-füzûn berây-ı feth-i Kal'a-ı Rodos ez-küffâr-ı şekâvet-nümûn

Andan sonra zıkr olan Rodos hisârının teshîrine sene-i hams ve semânîn ve semân-mi'e yılında Sultân Mehmed Hân - aleyhi rahme ve'l-gufrân - Mesîh Paşa'yı gönderüp ol kal'adan varup bîh-i saht-ı diraht-ı küfri gidere. Anlar dahi varup sa'y-ı cemîlle ecr-i celîl tahsîl idüp vusûl-ı merâd [ve] husûl-ı murâddan me'yûs olup taleb-i bî-hâ'il ve te'ab-ı bî-hâsıdan ferâgat itmişdi. Ol bâr-ı nâmûs u ârı yârî-yi Bârî ile ortadan götürmeğe hazret-i hudâvendigâr-ı gerdûn-iktidâr azm-i cezm idüp kuvvetinde olan **(54b)** âsâr-ı kudreti izhâr idüp küffâr-ı bed-fercâma câm-ı hüsâm-ı hûn-âşâmı içürmeğe ihzâr-ı âlât-ı bezm-i rezm eyledi.

Haber-i ender-evsâf-ı Kal'a-ı Rodos

Ki kûre-i mezbûre ve cezîre-i ma'rûfe letâfet-i hevâ ve nezâfet-i fezâyla cennetü'l-me'vâya nazîre olup kusûrdan dûr, nehr-i küfrle ve cûy-i şirkle ma'mûr olalı bin yıldan ziyâde olup küffâr-ı bed-girdârun kimseye râm olmayan harâmîlerinün makâmı olmağla iştiâh bulmuşdı. Ol şirârun nâr-ı şerri şerârı her diyâra intişâr bulmuşdı. Reh-zen-i tüccâr olan ehrimen-i hücum-ı füccâr-ı şûma ve küffâr-ı meyşûma ol bûm mesken ü makarr olup nâr-ı kârzârdan şerâr-vâr firâr itmeyen filârları ki âzer-i şirk-şererleridi evkâtlarını savaşı u uğraşıla geçürürlerdi. Leyl ü nehâr seyl-i bahâr gibi pür-cûş olup kârzârı ihtiyâr itmişlerdi. Her zamânda ehl-i islâmıdan biş altı **(55a)** bin mikdârı kimesneler ol bî-dînlerin elinde esîr ü dest-gîr olup gündüz boyunları gull-ı zülde ve gice elleri ve ayakları zencîr-i teshîrde olup ashâb-ı tâb u tûvân olan cüvânları hisâr-ı meşhûrun imâreti hizmetine tevzî' idüp kimesne dîvâr-ı refî'ni tersî' ve kimesne hendek-i vasî'ni tevsî' itdirürlerdi. Leyl ü nehâr ol pür-veyl-i dil-figârları aşğa yukaru durmadan sürürlerdi. Kusûrdan dûr sûr içinde dûr u kusûrı ma'mûr olan şehir ki şühre-i âfâkdır hasânet ü metânetle bu tâk-ı lâjiverd-nîtâk altında misli yokdur. Heft-eyvân-ı zeberced-hışt ve nüh-cevsak-ı mînâ-sirişt imâret olaldan berü yir yüzinde anun nazîri kal'a ta'mîr olmuş değil. Kesâfet-sîretle ve letâfet-sûretle câmi' ve envâr-ı eşcâr-ı müşâcere yüzinde lâmi' gül-zâr-ı kârzâr içinde açılmış ve etrâf u eknâfında bî-şûmâr u endâze berg ü bâr-ı bahâr-ı gîr ü dâr saçılmış hisâr, çarh-ı devvâr gibi **(55b)** dîvâr-ı üstüvârı kat kat her katı sahîn¹⁸⁰ ü metîn ol mekânda mekîn olanların evkât-ı zamânı emn ü emânla geçerdî. Cânları ve hânumânları âfât-ı zemînden emîn cezîre-i mezbûrenin bir kûşesinde yapılmış sûr-ı ma'mûrenün sülüsânın deryâ ihâta idüp

Nazm

Meğer ol kal'a kim adidi Rodos
İdinüp kıble anı ehl-i nâkûs
Yapardı muttasıl gebr-i kavî-ten
Burûcın serden ve sûrın bedenden
Nice hendek nice bârû-yı muhkem
Binâ olmuşdı çün çarh-ı a'zam
Nice salmış sipah Sultân Mehemmed

¹⁸⁰ Şahîn

Ve lîken zeyl-i fethe¹⁸¹ irmemiş¹⁸² yed
 Mehmed'den şehin-şeh Beyâzîd'e
 Olup sünnet yine ceng-i cedîde
 Mülûke cümle çünkim gâlib oldı
 Mukarrer kim Selîm'e vâcib oldı
 Vücûbın eğleyüp kılmışdı niyyet
 Çalındı lîk nâ-gâh kûs-ı rihlet
 Çün irdi nevbet-i Sultân Süleymân
 Sadâ-yı kûs-ı heyli doldı eyvân

(56a) zamân-ı sâlifde bir sâhib-i şemşîr ü sâ'ib-i tedbîr sultân-ı cihân-gîrün bâzû-yı kemend-i teshîrine zebûn olup boyun virmiş değildi. Edvâr-ı sâbıkda bir şehriyâr-ı nâmdâr-ı tâcdâr-ı gerdûn-iktidârın dest-i iktidârı dâmen-i fethine irmiş değildi. Hazret-i sâhib-kırân-ı cihân kâhir-i tugât ü bugât ve kahramân-ı zamân deryâ-yı gazâ-yı garrâ-yı cihân-ârâya tâlib ve cevâhir-i zevâhir-i girân-mâye-i cihâda râgıb olup mevâd-ı husûl ve murâd-ı i'dâd vusûlûne kıyâm idüp ikdâm u ihtimâm üzerine dest-i himmetle kemân-ı azîmeti kurup erkân-ı bünyân-ı dîvân-ı Süleymâniyye ki sudûr-ı izzet ü ikbâl ve bûdûr-ı âsmân-ı azamet ü celâl idiler sefer-i zafer-eserün yerağın ve mühimmâtın görmek emr eyledi. Fermân-ı kazâ-mazâ sudûr u zuhûr bulınca rû'ûs-ı haşem ü vücûh-ı hadem kadem-i hizmet üzerine gelüp sâk-ı ciddi teşmîr ve mesâk-ı tedbîri muhkem ve mübrem (56b) itdiler. Sancak beglerine ve sûbaşılarına ve çeri başlarına savaş kumâşısı ve uğraş âletile asker-i zafer-rehberi sefer-i nusret-asâra ihzâr için ahkâm-ı kadr-ihkâmla sehâb-sür'at ü şihâb-şitâb ulaklar irsâl it[d]iler. A'lâm-ı islâm-ı nusret-encâmun hareket-i bereket-eseri haberin i'lâm idüp âfâk-ı cihâna ol peyâmı bildürdiler. Ol sâl-ı ferruh-fâl-ı ferhunde-me'âlin rebî'-i pür-envâr-ı bedî'-asârinun evâ'ilinde nev-rûz-ı firûz-ı cihân-efrûz ve âsmân-firûz rengden jeng ve keder-i gerd-i berdi giderdükden sonra süffe-i gabrâ kubbe-i hadrâ gibi ser-sebz olup sebze-zârla sahrâlar bahr-ı ahdar gibi mevc urup eşcâr-ı pür-envârdan bâdbânları açılmış keştîler tolup durdı. Sipâh-ı giyâh-şümârun hareket-i bereket-eserile sefer-i zafer-rehber hurûcına serdârlarun mi'râc-ı pâye-i gazâ-yı garrâ

¹⁸¹ M. Fethe

¹⁸² H. İrmemiş

urûcına sâbıkâ takrîr olunan minvâl üzre hazret-i sâhib-kırân-ı **(57a)** tâc-bahş ü âsmân-rahşun misâl-i vâcibü'l-imtisâli ve fermân-ı lâzımü'l-iz'anı mütevârid olup aksâ-yı İncâz'dan müntehâ-yı Hicâz'a ve nihâyet-i vilâyet-i Bulgâra ve Lâz'a ve sahârî-i deşt-i Kıpçâk'dan berârî-i diyâr-ı Irâk'a varınca yakînde ve ırakda olan beglere ve leşkere tekrâr ulaklar varup sadâ-yı salâ-yı gazâ-ı âlem-ârây heft-kişverün şeş-kûşesinde vâkı' olan esnâf-ı ümemün ve eşrâf-ı benî âdemn gûşına girüp ahkâm-ı kadr-ihkâma hükkâm-ı leşker-i kişver-sitân ve hüddâm-ı âsitân-ı âsmân-nişân gûş-ı hûşla semî' vü mutî' olup cemî'i akdâm-ı ikdâm ü ihtimâm üzerine kıyâm idüp fî'l-hâl bî-emhâl ü ihmâl cihet-i intikâle ve semt-i irtihâle simet-i imtisâlle ikbâli tâm itdiler.

Haber-i azîmet-nümûden-i Ayâs Paşa-ı mîr-mîrân-ı Rûmili ez-ma'ber-i Gelibolî fî-gurre-i Receb sene-i mezbûre 927

(57b) Rûmili Beglerbegisi Ayâs Paşa ma'mûre-i mezkûrenün kurûm-ı nücûm-şükûhile taht-ı eyâletinde olan asker-i nusret-eser ile sene-i mezbûre Recebinün gurresinde Gelibolî'ya gelüp efvâc-ı deryâ-emvâc ile bahrdan ubûr idüp ol gâzîlerle Boğazı geçüp Anadolu yakasına mürûr itdi ve Anadolu Beglerbegisi Güzelce Kâsım Paşa dahi Sultânöni'ne varup kondı hıyâm-ı gûn-â-gûnla deşt ü hâmûn tamâm bürünüp kenâr-ı bâğ u râğ eşcâr-ı pür-envârla zeyn olmuş gülistâna döndi.

Haber-i leşker-keşîden-i vezîr-i sâni Mustafâ Paşa be-Kal'a-ı Rodos bâ-donanma-yı hümayûn fî-âşir-i Receb sene-i mezbûre

Andan sonra bu cânibden dîvân-ı âlî-şân-ı âsmân-nişân-ı sâhib-kırân-ı zamândan misâl-i vâcibü'l-imtisâl bu minvâl üzre sâdır oldı ki asker-i efvâc-ı deryâ-emvâc bahr u berdden huşk ü terden yürüyüp bâd-ı cihâdî hurûşa ve deryâ-yı gazâi cûşa getirüp varup **(58a)** Cezîre-i Rodos'da bulunan küffâr-ı menhûsı etrâf u eknâfindan bürüyeler ve zikr olan kal'a cenginün ve hisâr fethinün mühimmâtın ağırbaşlılara ve mâvnalara¹⁸³ ve top gemilerine koyalar dahi deryâdan¹⁸⁴ alup¹⁸⁵ gideler. Umûr-dîde-i

¹⁸³ Mâvtalara

rüzgâr emîr-i deryâ-bâr Kapûdânı Palâk Mustafa Beg ile sudûr-ı dîvân-ı adâlet-ünvândan bânî-i mebânî-i hayr u ihsân sâni-i vezîr-i âlî-şân Mustafâ Paşa-yı sa‘âdet-nişâna ol hizmetün itmâmına ve ol maslahatın ihtimâmına kıyâm buyuruldu. Erbâb-ı tabl u alemde Avlona ve Kocaili ve İlbasân ve Teke ve Bîga ve Bûrsa ve Sârûhân begleri taht-ı livâ-yı vilâyetlerinde olan sipâhîlerle mezkûr vezîr-i sâhib-i tedbîrle bile olmak emr olundu. Sene-i mezbûre Recebinün onında kûs-ı rihleti çalup ve lenger-i ikâmeti alup ve bâdbân-ı azîmeti kaldurup yürüdiler.

Nazm

(58b) Dürildi çün cünûd-ı ehl-i islâm

Sipâh-ı Rûm ve Mısır ve leşker-i Şâm

Çerî gibi gemilerden donanma

Yerağ u yâtlâ oldu müheyyâ

Dikildi her gemide sancağ-ı âl

Güşâde çün cemâl-i feth ü ikbâl

Çalındı her gemide tabl-ı cengî

İrüp dutdı sadâ mülk-i Fireng’i

Sehâb-pertâb bâdbânla rûy-i âsmânı başdan başa örtüp fûlk-i felek-nişânla deryâ yüzini bürüdiler. Kadırgaların kürekleri deniz dibine kolların uzatdılar ve küleklerinin başları gök yüzini gözetdiler ve dümenlerinin kıçı ve serlerinin ucu ka‘r-ı bahra girüp reng-â-reng bayrâklar ve sancaklar ile donanma gemileri açılmış çiçekler ile zeyn olmuş gülistâna döndi. Ak yelkenler ile tâk-ı kebûdun yüzi bürünüp direklerle deniz içi nahlistâna döndi. Âsâr-ı ibret-nümâ-yı bahâr-ı nusret sudûr u zuhûr bulup berg-i sebzle yaşarmış neyistân neyyirile deniz içi kuru yire benzerdi ol gögelerin (59a) külekleri göğe urûc idüp ucu evc-i âsmâna irişüp üstindeki sancakların altûn bayrakları âfitâb gibi tâb virmişti. Her bir geminin içinde bir sancağ-ı zerrîn-ser mihr-i âlem-ârâ gibi tâb virüp bâd-ı nusret esdikce bayrakları eşcâr-ı gül-zâr-ı fethün yapraklaridi yalbirdı ve deryâ yüzü ser-â-ser bâdbân olup gûyâ ki bir sahrâ uçdan uca çadırlar ile dolmuşdı. Âsmân-misâl gemiler lenger-i hilâl-

¹⁸⁴ M. Deryâdan

¹⁸⁵ H. Alup

peykerlerin içlerine alup bir nice yüz pâre gemi yürüyüp dâ'im mülâ'im esen bâd-ı nusretün önine düşüp maksad-ı ma'hûde cânibine revâne olup gitdiklerinden sonra

Haber-i mün'atıf-şüden-i Sultân Süleymân Hân-ı Sikender-kûs inân-ı azîmet-râ be-feth-i Kal'a-ı Rodos - bi-avni'llâhi'l-meliki'l-kuddûs - der-ışrîn-i şehir-i Receb sene semân ve ışrîn ve tis'a-mi'e ez-dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiyye - hamiyet-i ani'l-beliyye-

(59b) Bir sabâh-ı necâh-nişânda ki mellâh zamân-ı fülk-i feleke nûrânî bâdbânlarile zînet virüp sultân-ı mihr-i sipihr-serîr deryâ-yı semâyı ubûr itmekîçün zevrak-ı şafaka girmişdi. Tâli'-i hümayûn u baht-ı rûz-efzûnla sultân-ı taht-gîr ü tâc-bahş rahş-ı esmâ-aheng-i bî-şeynnine sâ'id-i şâh-râh-ı zafer-süvâr olup sene-i mezbûre Recebinün yirmi birinci gün[i] mihr-i sipihr-ârâ gibi alem-i âlem-efrûzun kaldurup serây-ı sürûr-fezâsından çıkup fülk-i felek- sîmâya varup girdi. Ol gevher-i dürc-i hilâfet ve dürr-i sedef-i saltanat deryâyı şeref viridi. Sanasın ki âfitâb-ı cihân-tâb burc[a] irdi. Çün keştî-i hilâl ol mâh-ı ferruh-fâl-ı ferhunde-i ahteri içine aldı. Bâd-ı himmet harekete gelüp berk-dirahş sancakların bayrakları direfşinden bâdbân açdı ve nîze-i hûn-feşân-ı fitne-nişânın tâb-ı sinân-ı dırahşân-ı şihâb-nişânı âb üzerine âteş saçdı. Sadâ-yı kerrânayile nidâ-yı hoş-edâ-yı dârâyile çâr-sûy-ı (60a) kûy-ı zemîn tolup dahi gavgâ-yı cûş-ı cüyûş-ı sahrâ-pûşla âfâk-ı cihân pür olup dergâh-ı felek-iştibâhda gâh u bî-gâh hâzır ve nühüft-ı pâdişâh-ı hilâfet-penâha nâzır olan sipîh-ı pür-uded ve mevâkib-i kevâkib-aded ki yola girdiklerinde gerd-i râhdan gök yüzi siyâh olurdu geçüp Üsküdar yakasını gerdûn gibi âl bayraklar ile gülgûn idüp miyân-ı deşt ü hamûnı sâye-bân u otağla reng-â-reng serâ-perde vü hargâhla doldurdu.

Beyt

Alemler her taraftan çekdi emvâc

Cihân oldu zırhdan bahr-i mevvâc

Asker-i fursat-şümâr ü fursat-asârun nîze-i hûn-feşânları ki eşcâr-ı gül-zâr-ı feth ü zaferün yaprakları idi sebze-zâr-ı semâ yaşarup durmuşdu. Ol günün irtesi kesret-i askerden yol müzâhemeleri gavgâsın def' etmek için Yeniçerî Ağası olan Bâlî

Ağa'yı ilerü gönderdüler ve eshâb-ı azm-ı zâ'ib inân-ı hazm-ı sâ'ibi **(60b)** cânib-i sevâba dönderüp dahi ağa-yı mezkûr mukaddime-i asker-i mansûr olup bilesince olan yeniçerî dilâverlerle mukaddem göçüp Kâzuklu ile İznîk mâbeyninde pür-sengi mazîk u teng derbendleri aşup varup sahrâ-yı hürrem-fezâ-yı Kûtâhiyye'de karâr eylediler. Melikü'l-ümerâ-yı Anadolu Kâsım Paşa-yı melek-nihâd ki re'y-i mülk-ârâyile hâsim-i fesâd idi taht-ı eyâletinde olan vilâyetlerin begleri ve leşkeri ile sâbıkâ beyân olunduğı üzre fermân-ı hâkânî ile Sultânöni fezâsında cem'iyet üzre idi ana dahi sahrâ-yı ma'hûd ve beydâ-ı meşhûde cânibine varmak buyuruldu. Fermân-ı kazâ-mazâyâ imtisâl idüp varup emr olunan makâm-ı ârâmda kondı. Meyâmin-i hâmûn hıyâm-ı gûn-â-gûnla mâlâmâl olup eşcâr-ı pür-envârla müzeyyen ü mülevven olmuş gülşen [ü] gül-zâra döndi. Askerün sâz u selb-i pür-şükûhlarla dâmen-i sahrâ ve pîrâmen-i kûh bürünüp gâzîlerün kızıl börklerle miyân-ı hâmûn ve kenâr-ı kûh-sâr lâle-zâra dönmişdi. **(61a)** Rûmili Beglerbegisi Ayâs Paşa leşker-i bî-kiyâsla sâbıkâ mezkûr ü mezbûr olan vech üzre Gelibolı iskelesinden¹⁸⁶ ubûr¹⁸⁷ u mürûr itmişdi ol dahi sultân-ı âlemden mukaddem ma'mûre-i mezkûreye varup konmuşdi. Bu cânibden pâdişâh-ı heft-kişver ve şehinşâh-ı bahr u berr hazretleri leşker-i zafer-rehber ile varup sene-i mezkûre Şa'bânınun evâ'ilinde makdem-i mükerreremi ile ve muhayyem-i mu'azzamı ile ol tarafa varup şeref virdi. Ol mahalde begler gelüp el öpmek için iki gün oturak olup kâvus-şevket ve tûs-savlet begler gelüp pîşkeşlerin çeküp şeref-i zemîn-bûsla müşerref oldılar. Andan sonra beglerbegiler her biri bir yoldan gitsün deyü emr olundu. Ol emr üzre her biri bir tarafdandan azîmet üzre olup gittiler. Cemşîd-i hûrşîd-bezm alem-i âlem-güşâsına lâzım ve âsitân-ı âsmân-nişânına her zamânda mülâzım olan kûh-şükûhlar ile refîk-i tevffîki rehber idünüp bir tarîkden **(61b)** dahi şol cûy-bâr ki Bozmenzer demekle mezkûr idi Yenibâzâr öninde anı dahi ubûr idüp mâh-ı mezkûrun evâhirinde Mûğla şehrinin yaylağı olan Karabâğ'a varup asker-i nusret-eser ile dâmen-i dağı ve pîrâmen-i râğı doldurup oturdu.

Haber-i maktûl-şüden-i Ali Beg ibn Şehsüvâr bâ-püserân ez-dest-i Ferhâd Paşa ki pîş- ezîn irsâl-şüde bûd

¹⁸⁶ M. İskelesinden

¹⁸⁷ H. Ubûr

Ol esnâda sâbıkâ Şehsüvâroğlı Ali Beg'in kal'ı ve kam'ı ve def'-i fesâdı için Ferhâd Paşa irsâl olunup varup Artukâbâd'da oturmuşdı. Muktezâ-yı re'y-i maslahat-ârâyile ol mahalde ki sohbet [ü] ziyâfete da'vet olunmuşdı. Ol nâdîde-i bâdî-i inâd olan bed-nihâdı sâkî-i ecel gibi boğazın alup helâk itdiler. Nihâdındaki fezâyla bakmayup kalem-i kazâyı hatta-ı bekâsına rakam-ı hatâyı çekdiler. Fitne vü fesâdından hıttâ-ı hâkı pâk etdiler. İki oğlı ki her biri bir kabîle-i nebîlenün şâhı idi **(62a)** eğerçi ki günâhları yoğdı anları bile giderdiler. Mezkûr Alî Beg bâre-i iktidârdan ve bârû-yı hisâr-i i'tibârdan inüp mahzûl oldukdan sonra taht-ı eyâletinde olan vilâyetler nüvvâb-ı âfitâb-cenâb-ı sultân-ı kâm-yâba teslim olunup çâr-sû vü şeş-kûşe mazbût u merbût olup il ü boyı ayn-i inâyetile ve şehir ü kûyî himâ-yı himâyetle mahfûz olup ma'mûre-i mezkûre biş sancak olup vezîr-i nâmdâr hâkân-ı heft-kışverün kadîm bendelerine taksîm eyledüğün arz eyledi. İzz-i huzûr-ı saltanata arz olunup ma'lûm olıcak mûmâ-ileyh Ferhâd Paşa'ya emr olundu ki vilâyet-i mezbûreye nev-nizâm ve tâze-intizâm buldurdukdan sonra Âsitâne-i sa'âdet'e gelüp mülâkî olasin deyü buyuruldu.

Haber-i mürûr-kerden-i pâdişâh-ı sâhib-kırân ez-ma'ber-i Marmaris be-cezîre-i Rodos fî-şehr-i Ramazânü'l-mübârek sene-i mezkûre

Andan sonra sultân-ı dehr ve kahramân-ı asr zikr olan menzilden ârâste **(62b)** safflar ve âlâyı ile kal'a-ı mezkûre mukâbelesinde vâkı' olan Marmaris iskelesine varup kıbâb-ı hıyâmla ol diyârun çâr-sûyî cûy-ı pür-habâba döndi. İrtesi buyuruldu ki asker-i kal'a-güşâ gemiler ile geçeler ol emr üzre mukaddemâ âmme-i hadem ü haşem azeb ü yeniçerî Rûmili ve Anadolu begleri ve leşkeri deryâdan ubûr ve cezîre-i mezkûreye mürûr itdiler.

Nazm

Belânun kat' olunmaz kûh u deşti
Fenâ bahrine salmayınca keştî
Ne mümkün feth ola hısnı bekânun
Bu yolda küll-i sebîl it imdi kanun
Hikâyet bahrına mellâh-ı mâhir

İdüp seyr-i rivâyetden cezâyir
 Bu resme sürdi deryâya sefine
 Leb-i bahre çün irdi seyl-i kîne
 Sipâh-ı Rûmili ve Anadolu
 Geçüp doldı Rodos'un sağ ü solı

Akeblerince mâh-ı Ramazânun bişinde şâh-ı gazanfer-fer yümn ü ikbâlle ve sa'âdet ü
 iclâlle fûlk-i felek-misâle girüp bî-emhâl ve usr u melâl bî-tevekkuf mu'âdaka-ı (63a)
 muzâyaka mahmil-i mes'ûdla menzil-i ma'hûda ve mahall-i meşhûda geçüp nüzûl
 eyledi.

Nazm

Şeh-i vâlâ-güher izzetle irdi
 Nazar hısna salup derkine dürdi
 Misâl-i kal'a-ı eflâk muhkem
 Temâşâ itdi bir hısn-ı mu'azzam
 Ser-i burcına itmez mürğ pervâz
 Mukaffel-i bâbı çün sundûka-ı râz
 Bulunmaz hendek-i umkına gâyet
 Nihâyet-i ka'rna olmuş bidâyet
 Cidârı âhen-i pûlâddan saht
 Dil-i küffârı kavm-i Âd'dan saht
 Durup bârûda küffâr-ı bed-ahter
 Zen ü merdi el urmuş cenge yekser
 Atup her kûşeden top-ı kazâyı
 Pür itmiş âteşin ejder fezâyı
 Şeh-i kal'a-güşâ vü memleket-gîr
 Cihân-bahş ü cüvân-dil-i pîr-tedbîr
 Görüp ol kal'a-ı pûlâd-cismi
 Hezerân top-ı ejder-sân tılsımı
 Sikender-veş idüp fethine niyyet
 Kuşatdı hısnı anı ceyş-i himmet
 Şu resme haymeden pür oldı sahrâ

Ki bârân katresine kalmadı câ
(63b) Cihân doldı sadâ-yı askerile
 Dutuşdı kal'a asker-i peykerile
 Görüp a'dâ-yı dîn ü devlet ü baht
 Siyeh kalbi gibi ol kal'a-ı saht
 Göze alamadı ceyş-i bî-şümârı
 Hemân gördi yerağ-ı kârzârı
 Gurûrdan kör zıhî bî-derk [ü] nâdân
 Anı bilmez ki deryâ-veş hurûşân
 Kazâ seylâbı irdikde temelden
 Harâb eyler olursa sedd ü mûdün sad kemerden

Yârî-i Bârî mu'în ü nâsır olup kerâmet-i hark-ı âdet vech-i mübeyyen üzerine halka zâhir olup erkân-ı âlem-i anâsır hizmet-i sultân-ı cihânda dâ'im ü kâ'im olup her biri kendüye münâsib ü mülâ'im olan maslahat itmâmına ihtimâm idüp âb-ı pertâb-ı hammâl eskâl-ı hadem ü haşem, merâkib-i kevâkib-aded-i udedi ve âlât ve yât u yerağı ile otağı düşünde götürdi. Bâd-ı sabâ-yı safâ-eser serîr-i âsmân-nazîr-i Süleymân'ı makarr-ı zafer-îsâlde kemâl-i isti'câl üzerine olup mahmil-i izz ü celâli menzil-i ikbâle fî'l-hâl iyletdiler. Yarandası hasm-ı bî-bâk ü **(64a)** nâ-pâkun helâk ü tedmîri tedbîrinde muvâfakat ü mürâfakat idüp kalb-i salbı içinden sakkâblara ve nakkâblara yol virdi varup hisâr-ı üstüvârun altına girdiler âteş-tâbdârun emdâd ü i'vâdı ile ol bed-girdâr serkeşlerün bâde-i gurûr ile mahmûr yaturken menfûş ü mefrûşların ¹⁸⁸ - كالعهن المنفوش - hevâ-yı fenâyâ dağıdup bâda virdiler. Süleymân-ı zamân hâmûn ü kûh-ı gerdûn-şükûhı ve deryâ-yı semâ-sîmâyı fermân-ı revânına müsehher idüp cüyûş-ı deryâ-cûş ve gürûh-ı enbûh-ı mevâkib-i kevâkib-şükûhile ma'mûre-i mezkûreye hücûm-ı kudûm itdüğü küffâr-ı bed-ahvâle vâkı' vü şâyi' olicak deryâ-yı pür-âşûb gibi muzdarib olup serdâr-ı bed-girdârunun bahr-vâr-ı îşî telh olup emvâc-ı hasret ve efvâc-ı hayret başına üşdi ve akl-ı bed-endişinün sefine-i ser-geştesi girdâb-ı teşvîşe düşdi. Bildi ki ihtimâl-i mukâbele yok hâl-i nekbet-me'âl ve beliyet ü zevâl-i encâmınun âhirinde ne zâhir ola deyü durdı.

¹⁸⁸ “Yünler gibi atılacaktır”, Kâria, 101/5.

Haber-i muhârebe-kerden-i ashâb-ı sefâ'in-i nusret- (64b) karîn der-pîrâmen-i hisâr bâ-küffâr-ı şekâvet-âyîn fî-sâbi'-i mâh-ı Ramazân

Sâbıkâ mu'ayyen ü mübeyyen olan tarîk-i tahkîk üzerine refîk-i tevîk-i rehberî yârî-i Bârî mu'în ü zahîr olup asker-i deryâ-mevciden bir fevc gemilerle deniz yüzünden kal'a-ı mezbûre kenârına varup çıkınca efvâc-ı küffâr-ı bed-re'y emvâc-ı deryâ gibi birbirin basa girîzân olup asker-i muzaffer-i islâm-ı nusret-encâm u fursat-encâmın bâd-i cihâd-ı sar sar-asârı ki kûh-ı pür-şükûh-ı sengîn-peykere dokınsa gâh-ı sebûk-ser ve sefine-i bî-lenger gibi sarsardı havfından deniz lertzân olmuşdu. Ceyş-i mücâhidîn ile dârları civârında ol bed-girdârlar bir neberd eylediler ki rûy-i gerdûn-ı tîz-gerd püşt-i hâmmûn-ı pür-gerd oldu. Korkusundan deryânın ârâmı gidip endâm-ı mihr lertzân ve çehre-i mâh berzân olup kan buhârından câm-ı mihr ve câme-i sipihr gülğûn oldu. Evc-i semâyâ sıçrayan kandan dâmân-ı âsmân pür-hûn oldu. Küffâr-ı bed-girdâr meksûr u makhûr ve mağlûb (65a) u meslûb olup bâzâr-ı kârzârı târ ü mâr idüp varup hisâra girdiler yapıları metîn ü mübrem, sengîn ü muhkem kapûlarını yaptılar. Ol sûr-ı ma'mûrdan taşra kalan niheng-âheng frenkleri tu'me-i şîr-i şemsîr eylediler. Anların akebince Rûmilî ve Anadolu gâzîleri hey'et-i pür-heybetle gemilerden çıkup adaya girdiler. Âteş-dirahş-i direfş-i gûn-â-gûnla âb-ı pertâb-ı tîğ-i mîğ-i gûnla rûy-i semâyı ve püşt-i sahrâyı bürüdiler. Sonra bâd-ı cihâd hurûşa ve deryâ-yı gazâ cûşa gelüp kenâr-ı hisârdaki sebze-zâr âb-dâr harbelerle pür-sûsen ve yeniçerînün ve azebün bôrklerinden pîrâmen-i hendek âk zanbak ve lâle ile revnak bulup durdu ve çâr-sûy-ı cezîreye dolan ordu-yı hümâyûn-nazîre sultân-ı âsmân-bârgâh ve pâdişâh-ı sitâre-sipâh hey'et-i pür-heybet ile vusûl ü duhûl eyledi ki korkusundan deryâ-yı bî-reng ve rûy-i bî-direnk olup hisâr içindeki küffâr-ı bed-girdâr hayrân u deng olup cihân-dârî serdârlarının gözlerine târ ü teng oldu.

(65b) Haber-i da'vet-kerden-i ehl-i kal'a-ı sengîn-cidâr-râ be-itâ'at ü inkıyâd-ı pâdişâh-ı gerdûn-iktidâr ve adem-i itâ'at-ı ân-şekâvet-şi'âr fî-sâmin-i mâh-ı mezbûr

Vüzerâ-yı salâh-pîşe ve bâkî ümerâ-yı felâh-endîşe mâdde-i fesâdı ahsen-i sûretle def` ü ref` için sûr içinde mahsûr olan küffâr-ı bed-nihâdları câdde-i itâ‘ata da‘vet eylediler. Mezkûr bed-re‘yler tavk-ı itâ‘ate boyun vormeyüp pâ-yı isyân üzre karâr ihtiyâr idüp hemân-dem çâr-sû-yı ordu-yı sultân-ı cihân-cûya toplar atup meydân-ı gîr ü dârı pür-âşûb idüp nâr-ı kârzârın dûdı bulûdın semâ-yı vegâya ağdırdılar. Tüfengleri ve zenberekleri ki zünbûr-ı peykân-ı ecelün nîşleridi ceys-i zafer-kîş üzerine yağdırup durdılar.

Nazm

Salâbet mülkinün sâhib-i livâsı
 Cihânun kahrla kal‘a-güşâsı
 İhâta itdi her sûdan Rodos‘ı
 İrüp çarha hurûş u ceng-i kûsı
 Kuruldu sû-be-sû top-ı girânlar
(66a) Atıldı kal‘aya âteş-feşânlar
 Nice âteş-feşân ol ejdehâlar
 Hevâ-yı topdan doldı hevâlar
 Olup top-ı ejdehâsı âteşin-dem
 Duhâniyle alevden doldı âlem
 Kazâ-ı cevelân-gehi ol hısn-ı serkeş
 Çü ejderhâ salup her sûya âteş
 Yakîne kimsei uğratmadı hiç
 Güzâfin yok yire top atmadı hiç
 Ne zehre kim iki şahs-ı ciğer-dâr
 Gelüp bir araya edeydi refâtâr
 Demûr-ı top u kayadan çünki leşker
 Kıya geldi Süleymân-ı felek-fer

Bu cânibden dahi dilâver bârû-yı hisâr-ı şecâ‘at u celâdet olan fireng ceng-cûlarile deng-â-deng olup kal‘aı kuşatdılar. Neyistân-ı meydân-ı gazânın şîrleri ve kûh-sâr-ı cihâdın pûlâd- çeng pelengleri ve cûy-bâr-ı gîr ü dârın âteş-âheng nihengleri merdâne ceng idüp hûn-ı gülğûnla sûr-ı pür-şûrun çûb u sengîn la‘l-reng itdiler. Sultân-ı kadr-tüvânın nîrû-yı bâzû-yı ikbâlile kûh-ı peyker-i pür-şükûh ejderleri

zencîr-i teshîre çeküp kurdılar. Ol pûlâddan katı **(66b)** taşları ki kasr-ı Şeddâd'a dokınsa berg-i gâh gibi sarsardı dîvâr-ı hisâra urdılar. Bedenlerün başların götürüp hisâr beççelerün taşların biribirine katdılar. Ol hevâyı pür-âşûb toplardan ki dem-â-dem ejderhâ-yı âteşîn-dem gibi hevâ-yı vegâya ağardı, gökden leyl ü nehâr küffârun başına kazâ-yı âsmânî gibi nâzil ve belâ-yı nâgihânî gibi vâsıl olurdu.

Haber-i âmeden-i donanma-ı hümâyûn bâ-asker-i Mısır fî-hâdî ve'l-ışrîn-i şehri Ramazânü'l-mezbûr

Mezkûr cezîre sultân-ı heft-kışverün muhayyemile ve mükerrremile müşerref olduktan sonra Mısır melikü'l-ümerâsı Hayr Beg'ün dîv-i dâr u gîr Kayıtbây bir âlây dilîr ü rezm-ârâ-yı leşker-i kışver-güşâile gelüp fermân-ı vâcibü'l-iz'ân-ı pâdişâhîle ol gelen gürûh-ı enbûh vezîr-i a'zam Pîr Paşa'ya munzamm olup anun kolında olan ümerâyla deryâ-yı vegâya girdiler. Evâ'il-i Ramazân'dan Şevvâl-i mükerrreme varınca deryâ-yı vegâ pür-âşûb olup durdu. Top **(67a)** odunun dûdı bulûdile cevvi semâ doldu. Gurre-i sabâh-ı necâh-eserden turre-i revâh-ı felâh-semereden ümerâ-yı rezm-ârânun te'sîr-i nâr-ı kârzâr emrinde âteşîn-azmleri iştigâlde idi makta'-ı şafak-ı şâm'dan matla'-ı felak-ı bâmdâd[a]dek vüzerâ-yı sâyib-re'y teshîr-i hisâr ve tedmîr-i küffâr tedbîrine iştigâlde olup ol kal'anun içindeki dirah-ı küfrün bîh-i sahtın koparmağa kâbil değildi top taşına bedenleri başın duttururdu dürc-i âhenîn gibi metîn burcları topla döğöldikce sarplanup tenevvür-i pür-şerr ü şûr-ı cidâl ü kıtâl işti'âl bulup germ oldıkça sûrın kalb-i sulbı nerm olmayup gitdikce katılandı. Hisâr-ı çarh-devvârun dîvâr-ı üstüvârı ki kat-ender katdı her katı küre-i zehr-i pür-tabakâtı gibi pür-âlât-ı âfâtdı kimi sâ'ikasile ve kimi tûfeng dolusile memlû idi top u tûfeng ve prango vü zenberek dûdile hengâm-ı şitâda bâre-i **(67b)** çarh-ı devvâr gibi bârûları subh u şâm kara bulut içinde idi ol bed-girdâr serkeşlerin atdıkları sâ'ika-i âteş-bârun yalgiyle hisâr-ı kal'a âsmân gibi her zamânda od içinde idi. Ol kadar esbâb-ı cidâl ve ashâb-ı kıtâlî hâzır u vâfir vardı ki hiçbir kal'ada ve bir diyârda kimse nişân virmiş değildi. Arûs-ı fethinün dâmânına bir zamânda dâmâd-ı cihâd eli irişmiş değildi.

Haber-i muhâsara-kerden-i sipeh-sâlâr-ı Arab ve binâ-kerden-i kulle-i Arab-râ ve inhizâm-yâftên-ı o ba‘d-ez-ân muhâsara-ı kerde-bûd-ı Mesîh Paşa der-emâret-i Sultân Mehemed Hân - aleyhi rahme ve’l-gufrân -

Sevâlif-i eyyâmda ve sevâbık-ı a‘vâmda kişver-i Arab’dan pür-sâz u selb-i leşker-i islâm ihtimâm-ı tâm ile hisâr-ı meşhûrun üstine gelüp düşmüşdi ol asrda diyâr-ı Mısır’ın şehriyâr-ı kâm-kârı olan hayl-i cezzâr-ı cerâd-şümârla ma‘mûre-i mezbûreye gelüp üşmüşdi. Ol sahrâ-yı gazâ pelengleri deryâ-yı fireng nihenglerle ceng idüp iki tarafun **(68a)** saff-derr pehlüvânları keffe-i terâzû gibi ceng ü cidâlde beraber gelüp hadd-i hadîd ü cidd-i cedîd ile müddet-i medîd ve hiddet-i şedîd izhâr idüp miyân-ı meydân-ı mukâtelede mukâtele-kîş-i küffâr-ı bed-fercâm ceşş-i cevvar-ı ehl-i islâma mukâbele idüp duruşdılar. Âhirü’l-emr sûr-ı hisâra muttasıl bir ma‘mûr bârû ki şimdi mezkûr diyârda Arab Kullesi dimekle yâd olur ol ashâb-ı cihâda intisâbla iştihâr bulmuşdi ol leşkerün eseridür ki mezbûr kal’anun üzerine düşüp muhâsara itdikleri eyyâmda küffâr-ı nekbet-encâmla şiddet-i mükâbede vü musâbede hengâmından hasm-ı bed-fi‘âle havâle-i harb-ı şedîd idüp hisârın üzerinde bâzâr-ı gîr ü dârı düzmişlerdi. Âhir-kâr bahâr-ı fursata iremeyüp ve ezhâr-ı bûstân-ı nusreti diremeyüp ve â‘ide-i ganîmete el ir göremeyüp darb-ı cedîd-i bârûdan fâ‘ide-i âyide yok deyü esbâb-ı bezm-i rezmi dağıdup göçüp girü vilâyetlerine gitmişler idi. Ol kulle ki binâ **(68b)** itmişlerdi şöyle ma‘mûr kalmışdı; küffâr-ı bed-girdâr bârûyı bâzû-yı beden-i hisâr olmağa kâbil olmağın sûrlarına ilhâk idüp anun inzimâmı ile kal’anun ihkâmı ziyâde olup ol hısn-ı ma‘mûrun kusûrı tamâm ve ol dürc-i âhenîn-misâl burc-ı berîn-i metîn ile noksânı kemâl bulup su‘ûbeti iştîdâd bulmuşdi. Asker-i islâm ol diyâra geldiklerinde eğerçi ki hâric-i sûrdan nice dûr u kusûrı harâb u yebâb idüp hayli gâret ü hasâret itmişler idi hisârı yıkmak niyyetile ol bârûyı yapmışlar idi hakikat-i hâl küffâr-ı bed-fi‘âle mu‘âvenet idüp kal’alarının ta‘mîre lâzım yirlerini imâret itmişler idi. Küffârla rüzgâr-ı kârzârları nihâyet bulup gitdiklerinden sonra hevâ-yı gazânun şehbâz-ı bülend-pervâzı Sultân Mehemed Hân-ı Gâzî ol kal’anun teshîri tedbîrine Mesîh Paşa’yı gönderüp eğer refik-i tevfik tarîk-i tahkîke reh-nümâ olurise ol kal’ai feth idüp ele [getürmek için] düstûr-ı mezbûr adaya vusûl ü duhûl **(69a)** itdüğü gibi cüyûş-ı âhen-pûşla deryâ-yı gazâi cûşa ve bâd-ı cihâdı hurûşa getürüp hisâr içindeki küffâr başına zünbûr-ı pür-şûr gibi üşevardılar ve kenâr-ı sûrda bâzâr-ı ceng ü cidâlî

bir nice ay kurup durdılar. Feth ü zafer anlara dahi müyesser ü mukadder olmayup nâ-çâr koyup gitdiler. Ba‘dehû küffâr-ı bed-fercâm ü nekbet-encâm yıkılan yirlerin girü ta‘mîr idüp çarh-ı müdevver gibi birbirinden içerü mükerrer idüp dîvâr-ı üstüvârını ikişer kat itdiler ve ortaların toprağla durdılar. Dürc-i âhenîn gibi metîn ü hasîn burclarını âlât-ı darb u harble pür idüp kal‘aı çarh-ı heftümîn ile rû-be-rû olan bârûlarını yerağla doldurdılar. Bu def‘a ki livâ-yı gazâyı ref‘e ol adadan a‘dâ-yı bed-re‘yi def‘e sultân-ı keyvân-mekân ve hâkân-ı behrâm-gulâmdan muhkem-i ikdâm olup mezkûr kal‘anın içindeki bîh-i saht-ı diraht-ı küfri nîrû-yı bâzû-yı himmetle kal‘ına ve kam‘ına ihtimâm olundu. (69b) Sûr-ı ma‘mûrun dîvâr-ı üstüvârının nihâyet-i metâneti ve âvânı ve gâyet-i hasâneti zamânı idi birkaç nevbet-i hengâm taleb-i fethde ikdâm üzerine gelünüp yürüyüşler ki olundu fırsat el virmedi.

Haber-i fermân-ı âmeden be-vüzerâ vü ümerâ ve asâkir-i nusret-atâ ve hücûm-kerden-i îşân berây-ı feth-i ân-hisâr-ı mesdûd-ı a‘dâ der-bâr-ı dü-vüm fî-hâdî aşer-i şehri Zi‘l-ka‘de mâh-ı mezkûr

Sene-i mezkûre Zi‘l-ka‘desinün evâ‘ilinde hazret-i sâhib-kırân-ı dehrin fermân-ı vâcibü‘l-iz‘anı ve emr-i kadr-tüvân ü kazâ-cereyânı ile dîvân-ı âsmân-nişânda turre-i garrâ-yı tevkî‘-i refî‘-i cihân-ârâyla müzeyyen ü muhallî misâl-i lâzımü‘l-ımtisâl bu minvâl üzre inşâ vü imlâ olundu ki vüzerâ-yı pür-hazm ümerâ-yı rezm-ârayla her biri ve cem‘-i kesîre ve cemm-i gafîre ile müstakill hadem ü haşemile birbirinden munfasıl ü muttasıl ikdâm ü ihtimâm-ı tamâm üzerine gelüp hisâra (70a) yürüyeler. Gubâr-ı misâl-i kârzârla rûşen-i nehâr-ı rüzgârı ve gülşen-i pür-bahâr-ı hisârı düşman-ı hîre-ser ü tîre-nazarun gözlerine şeb-i târ idüp her taraftan saff-şiken ü şemşîr-zen şîr-gîr dilîrler cihân-dârını gîr ü dârla ol bed-girdârların başlarına dar idüp gerd-i neberdi çarh-ı tîz-gerde ırgürüp ol sehâbun hicâbile zemîn ü âsmânı bürüyeler. Pâdişâh-ı sitâre-sipâh ve sultân-ı âsmân-bârgâhun fermân-ı kazâ-cereyânile mâh-ı mezkûrun on birinde ale’s-seher yagı-i güm-râhun ve bâgî-i bî-râhun cem‘iyyetin dağıtmağa kûh-şükûh gürûhlar yerağile ayağ üzre gelüp durdılar. Sadâ-yı pür-salâ-yı vegâya ya‘nî safîr-i nefîr-i ra‘d-edâ-yı gazâyâ hâzır olup durdılar. Çün livâ-yı cihân-güşâ-yı sultân-ı hâver zuhûr itdi. Ziyâ-yı âlem-ârâyla ol alem miyân-ı meydân-ı âsmânı pür-nûr idüp felek çiğninde çînî kalkanını darb u harbe

gözlerin diküp kalıdırdı ceyş-i islâm-ı nusret- (70b) encâm kîş-i küffâr-ı bed-fercâmla rû-be-rû olup bârûlar içi bedensiz başlarile pür olup bedenler arası bî-cân tenlerle dolmuşdı nicelerin gövdesi hisârdan aşağı düşüp başları beden üstinde kalmış ve nicelerin başı ayağa düşmüş kenâr-ı dîvâr gövdelerile ser-â-ser beden olmuş

Nazm

Dû sûdan sad-hezerân darbazenler
 Salup hâka nice pûlâd-tenler
 Bu resme iki hasm-ı âhenîn-dîl
 Nice demler olup cândan mekâtil
 Şu denlû birbirile itdi cengi
 Ki yekser kal'anun la'1 oldı sengi
 Ne topı her taraftan oldı perrân
 Çü mûrg uçdı öninden nice bin cân
 Bozup bin bin penâ-gâh ü meterisi
 Salup hâka hezerân rûy berrisi

ol hamledeki leşker-i sar sar-eser cümle bir yirden akdâm-ı ikdâm üzerine gelüp hisâra yürüyüş gayretin itdiler. Bâd-ı demâ hendekden hisâr üzerine çıkdılar ve burc üstüne zerrîn-sancaklar ile (71a) zînet itdiler. Kemîn-i kînede hâzır ve âheng-i cenge nâzır kâfîrler hücum idüp uğraş idenlerin ayağ ve başını ve arkasındaki savaş kumâşını penbe gibi atdılar. Bârûlar üstinde ve bedenler başında ve dîvârın içinde ve taşında her kangı tarafa baksan ten-i bî-ser ve ser-i bî-ten pür olmuşdı. Ol burclarda yir yir dikilen sancakların gülgûn bayrakları gûyâ ki ol güştelerin üstinde kana bulaşmış pîrehenleridi.

Beyt

Zi-hûn-ı şehîdân-ı rengîn-kefen
 Zi-her sû gülistân şüd ân-encümen

Teke Sancağı Beg'i Bâlî Beg'le Avlona Sancağı Begi Ârânîdoğlı Ali Beg nice rezm-ârâ-ı dilîr serdârlarun hevâ-yı behâr-ı fethile gonce gibi kızıl âla kan olup sûsen

gibi ser-â-ser bedenleri pâre pâre oldu. Öyle zamânına değin bezm-i rezm tamâm germ olup câm-ı pür-kahve-i mergi sâkî-i rüzgâr nâmdârlara sundı. Nicelerün bağı sökülüp mey-i gülğûn (71b) gibi hûn döküldi ve Vezîr-ı râbi‘ Ahmed Paşa ki çâr-erkân-ı dîvân-ı Süleymân-ı zamânun biridi makâm-ı cür’et ü akdâm-ı celâdet ve ihtimâm-ı tâm idüp zeyl-i hidmeti miyân-ı himmete sokup bâd-ı cihâdı hurûşa ve deryâ-yı vegâyı cûşa bu def‘a anun ikdâmile sudûr u zuhûr bulmuşdı ve sâ’ir vüzerâ-yı pür-hazm gîr ü dârla zemîn ü âsmânı bürümüşlerdi. Ammâ bâzâr-ı kârzârun germiyyeti ve gazânun ziyâde cem‘iyyeti mezkûr Ahmed Paşa kolında idi. Hevâ-yı fenâyâ uçuran serây-ı sürûr-fezâ-yı bekâdan göçüren şehper-i hü mâ-yı himmetden başlarında olan tûğdı gülzâr-ı fethün ezhârı derilemiyecek ve maksûd-ı mahûde irilemiyecek mezkûr düstûr-ı mağrûr ki ayn-i inâyet-i pâdişâhla manzûr idi huzûr-ı pür-hubûr-ı hazret-i sâhib-kırân-ı zamânda a‘yân [ü] erkân destûr-ı mukadder üzerine cem‘ olduklarında baz‘-ı sudûr baz‘-ı rü’ûs-ı hademe ve sudûr-ı haşeme dest urup

(72a) Haber-i gamz-kerden-i Ahmed Paşa, [mîr-i mîrân-ı] Rûmili Ayâs Paşa-râ ki der-muhârebe-i kal‘a müsâhele-kerd ve destîyârî vü pâydârî-i ne-nümûd ez-ân sebeb-i bi-‘itâb-ı hazret-i hilâfet-penâh üftâd ü habs-şüd

[Ahmed Paşa] eyitdi, Rûmili Beglerbegisi Ayâs Paşa âheng-i cenge bizümle dem-sâz olmaz anunçün savaşı işi başa varmadı didi. Sultân-ı sikender-der ve hâkân-ı gazanfer-fer ol haber-i şerâr-eserden sar sar-ı hiddeti şiddet buldı. Ammâ muktezâ-yı riyâsetle kazâ-yı siyâset tescîlinde ta‘cîl idüp bilâ-tahammül iş itmedi. Re‘y-i hazm-ârây üli‘l-azmile ameli evlâ görüp mezbûr emîrû‘l-emâreti bend-i kemend-i kahrla me’sûr u menkûb derbânlar mekânında habs itdiler. Hayât-ı âlâm-ı eyyâmın sümûm-ı hümûmile nûş-ı îşin pür-nîş-i teşvîş idüp bir zamân hayâtdan me’yûs itdiler.

Beyt

Ten ez-derd-i lertzân çü ez-bâd-ı bîd

Dil ez-cân-ı şîrîn şüde nâ-ümîd

(72b) Eğer gâh gâh çâh-ı zilletle unf olmasa câh-ı izzetle olan lutfun kadri bilinmezdi ve her zamânda cevher-i cân araz-ı marazdan masûn u me’mûn olaydı ni‘met-i

sıhhatün şükri kılınmazdı. Kâr-hâne-i ibret-nümâ-yı kâ'inâtta târ ü pûd-ı atlas-ı girân-bahâ vücûd-ı hikmet üzerine kurulubdur ve bünyân-ı eyvân-ı vücûd-ı insân çâr-azdâd âteş ü âb ve hâk ü bâd üstine urulupdur. Tabî'atlarında ihtilâf olan ashâb-ı hilâfun sohbetlerinde olmaz deyü vücûd-ı pür-sûdile mesned-i meşeyyed-i vezârete zînet viren ve pâ-yı felek-fersâyı dest-i sadâretde rütbet-i âl[î]ye iren sadr-ı dîvân-ı Süleymân-ı zamân bedr-i âsmân-eyvân-ı sa'âdet-erkân İbrâhîm Paşa ki ol zamânda pâdişâh huzûrında kadem-i ihlâs üzerine dâ'im ü kâ'im olan hademenin muktedâsidi mezkûr Ayâs Paşa'yı zull-i gulldan ve avk-ı tavkdan kurtarup girü âdet-i me'lûfesi üzre hidmet-i ma'rûfesine meşgûl oldu.

Haber-i tulû'-kerden-i kevkeb-i (73a) siyâdet-i saltanat-celâl be-vücûd-ı âmeden-i Sultân Mehmed-i mübârek-fâl fî-Zi'l-hicce sene-i mezkûre

Sâbıkâ ta'yîn ü tebyîn olan âm-ı ferruh-encâm ü ferah-fercâmun evâhir-i şühûrında âsmân-ı saltanatda bir ahter-i ferhunde-manzar sedef-i deryâ-yı şerefden bir gevher zuhûr itdi ve cûybâ[r]-ı izz ü celâlde sâye-güster olan diraht-ı baht ü ikbâlde bir tâze-nihâl bitdi. Berîd-i sebûk-pâ gelüp peyâm-ı meserret-semeri i'lâm itdi. Ol dürr-i dürc-i sa'âdet zuhûrının sürûr şükrânesine kurbânlar olup cedd-i hümayûn-baht Sultân Mehmed Hân nâm ismile müsemma oldu.

Nazm

Dimişlerdür ki her işün vusûlî
 Karîb olup yakîn olsa husûlî
 Olur ma'nâ yüzinden bir işâret
 İrer cân-ı gûşına savt-ı beşâret
 Rumûz ehline rûşen-fâl olur ol
 Husûlına murâdun dâll olur ol
 İrüp peyk-i vilâdet nâ-gihânî
 (73b) İdüp mesrûr şâh-ı kâm-rânı
 Vücûda geldüğün Sultân Mehmed
 Süleymân yâd-gârı Hân-ı Mehmed

Haber-i vefât-ı Hayr Beg-i merhûm ve reften-i Mustafâ Paşa be-zabt-ı Mısır

Mâh-ı mezkûrun on bişinde yine melikü'l-ümerâ-yı Mısır Hayr Beg ki sultân-ı âsmân-cenâb u âfitâb-nisâbun nüvvâb-ı kâm-yâbından idi bedr-i kadri selh olup sekr-i sekerât-ı mevtille hayâtı tîre olup rihlet eyledi ki meydân-ı dâr¹⁸⁹ ü gîrde şîr-i rezm ve zamân-ı tedbîrde pîr-i hazm idi rikâb-ı kâm-yâbda ve dergâh-ı cihân-penâhda hâzır olup sâ'ir hüddâm-ı kadîm gibi makâm-ı hizmetde akdâm-ı emânet ü istikâmet üzerine kıyâm idüp âhir-kâr bahâr-ı hayât-ı bî-sebâtı savulup hızân-ı vefâtile ezhâr-ı gülzâr ü vücûd solup hengâm-ı ahkâmı tamâm olup hengâme-i dîvân-ı hüddâmı dağılup câm-ı endâmı tâb ü tûvândan boşalup peymâne-i ömri doldı. Ol hâdise ki ihtilâl-i (74a) ahvâle bâ'is olmak ihtimâli vardı çün sultân-ı dehr ü hâkân-ı asr diyâr-ı Mısır vâlî-i âlf-mikdârdan hâlî kalduğun istimâ' idicek zamîr-i münîr-i câm-ı cihân-nümâ nazîrinde vâzıh u lâyıh olan re'y-i hikmet-ârây muktezâsınca ol hidmet ikâmetine bir emîr-i sâhib-i şemsîr ü sâ'ib-i tedbîr mu'ayyen olıncaya dek vezîr-i rûşen-zamîr Mustafa Paşa-yı aristo-nazîre buyurdı.

Nazm

Rivâyet kal'asınun kötü eli
 Bu resme nakl idüp cenk ü cidâli
 İderken cenge gayret bir seher-geh
 Kurup dîvân oturmuşken şehin-şeh
 Diyâr-ı Mısır'dan peyk irdi nâ-gâh
 Vefât-ı Hayr Beg'den kıldı âgâh
 Olup âgâh sultân-ı selâtîn
 Süleymân Şâh hâkân-ı havâkîn
 Buyurdı Mustafâ Paşa'ı serdâr
 Diyâr-ı Mısır'a yekser ola sâlâr

Mezbûr vilâyete nâ'ib-i saltanat mansıb-ı vezâret üzerine virildikten sonra (74b) müşârün-ileyh vezîr-i sâ'ib-i tedbîr akdâm-ı ikdâm ü ihtimâm üstine durup bî-ihmâl u

¹⁸⁹ Dâv

emhâl yerağın görüp ol makarr-ı izz ü celâle ikbâl idüp kendüye ittibâ‘ iden etbâ‘ vü eşyâ‘ ile gemiye girüp bâdbân-ı azîmeti açup baht-ı sâ‘id ile rüzgâr müsâ‘id olup varup diyâr-ı Mısır’a irdi.

Beyt

Yekî çün reved dîger âyed be-cây
Cihân-râ ne-mânend bî-kend Hudây

Haber-i nakb-kerden-i dîvâr-ı hisâr-ı gerdûn-vakâr ve muztarr-mânend-i ân-küffâr-ı füccâr ve âteş-dâdend be-lakım ve hücûm-kerden be-ceng-i bâr-ı süvüm fî-evâhir-i Zi’l-hicce [sene-i] mezkûre

Andan sonra sultân-ı âsmân¹⁹⁰-serîr¹⁹¹ ü cemşîd-i hurşîd-nazîr hazretleri - men talebe şey‘en vecede vücede ve men ka‘ra‘l-bâbe velece vülice -¹⁹² kelâm-ı fasîhü’n-nizâmün ma‘nâ-yı sarîhün ve fehvâ-yı sahihin mülâhaza idüp zikr olan hisâr-ı üstüvârun teshîri tedbîri husûsunda sâk u ciddi teşmîr idüp begler ve leşker tenevvür-i (75a) pür-şerr u şûr-ı kârzâra nâr-ı cü‘etle tâb ve şemşîr-i dâr ü gîre cûybâr-ı celâdetden âb virüp subh u şâm ale‘d-devâm gerd-i neberdün sehâb-ı azâbın yerden göğe yağdurdılar ve leyl ü nehâr hevâyı toplardan a‘dâ-yı bed-re‘y ü küffâr-ı hâk-sârün başına yağdurdılar. Adû-yı ceng-cûyun âlât-ı gîr ü dârı vâfir ve mühimmât-ı kârzârı hâzır idi. Top-ı pür-âşûbla asker-i nusret-eserden bîş ü kem gemi ve âdem yürütmeyüp cüyûş-ı deryâ-cûş meterislere varmağa ve hendekden taşra başların çıkarmağa mecâl virmezlerdi. Ol havfdan cevî-i zemîni sökdiler ve pulâd-külüngler ile üstâd nakkâblar sîne-i sengîn-zemîni bir nice yirden yarup hisâra doğru lakımlar urdılar.

Nazm

Ne dir râvî olup sad ceng ü âşûb
Çü sûr-ı kal‘aya kâr itmedi top

¹⁹⁰ M. Asmân

¹⁹¹ H. Serîr

¹⁹² “Bir şey talebeden bulur; kapıyı çalan içeri girer”.

Yoğidi topdan pervâsı hergiz
(75b) Sipehdârân olup fethinde âciz
 Temelden yıkmasın fikr eylediler
 Temâşâ kıl gör imdi neylediler
 Salup dâmân-ı miyâna he taraftan
 Geçüp bin bin nice cây-ı telefdan
 Urup her kûşeden çün şîr-i şerze
 Salup darbı der ü dîvâra lerze
 Olup âgâh küffâr-ı perîşân
 Alup ser bir ele ve bir ele cân
 Bu resme ceng olup bir nice eyyâm
 Temâşâ kıl neye irdi ser-encâm

Küffâr-ı bed-girdârun tedmîri bâbın feth idüp ol vechle tedbîr-i esbâb-ı lakımı görüp sûr-ı ma'mûrun taşında ve dîvâr-ı üstüvârının toprağında derc-i âhenîn gibi hisârın burclarında ve bârûlarının bâzûlarında eser-i tahrîb-i benîyye-i bünyân-ı erkân zâhir olmağın dîb-i sakam gibi içinde cism-i kal'ai kal'ına meşgûl oldılar. Sâbıkâ zıkr olan selhde ki ol san'atlarında mâhirlerün sâhirleri gibi kârlarının esrârını izhâr itmezlerdi. Ahmed Paşa kolında vâkı' olan lakımlara od virilüp hisârın dîvâr-ı üstüvârının altını mütehalhıl ve bünyâd-ı pulâd-nihadını mütezelzel idüp **(76a)** düşürdiler. Sehâb-ı pertâb gird-i çarh-ı gerdûn-ı tîz-gerde urûc ve burûc-ı hisâr-ı sipihr-devvâr ve şemse-i mihr-i cihân-efrûz toz içinde kaldı. Düşman-ı bed-girdârun nehâr-ı rûşen gözlerine târ oldu. Zünbûr-ı şerr u şûr gibi başlarına üşdiler. Ol bed-re'yelerün cân-ı bed-gümânları deryâ-yı gayrete düşüp cevî-i havfları tûfân-ı hayret aldı. Lâkin sâbıkâ mezkûr ü mastûr olan hâl ve mukaddemâ mukarrer u muharrer olan makâl üzre pîrâmen-i sûrda durup cenge ihtimâl ve dâmen-i arûs-ı fethe çeng urmağa mecâl yoğdı. Küffâr-ı bed-girdârın füccâr-ı bed-fî'âlün kesret-i âlât-ı cidâl ü kîlâl ol menkûs-baht-ı saht-dil menhûsların vefret-i mühimmât-ı gîr ü dârı tavsîfe kâbil ve ta'rîfe şâmil değildi esbâb-ı darb u harbleri ve eslâb-ı bezm-i rezmleri hadd u add ve şûmâr u hesâbdan artuğdı mu'ayyen ve mübeyyen olan tarîk ve mektûb olan üslûb üzerine ümerâ **(76b)** ve asker-i nusret-intimâ amîk ü derîn hendekler içinde ubûr u mürûr idüp bezm-i rezme gidemezlerdi.

**Haber-i hâk-keşîden-i ber-ân-hisâr berây-ı def'-i mazarrat-ı küffâr-ı bed-girdâr
ki ez-lakım ve bürîden-i dîvâr-râ çendân-sûd-ı nî-fütâd**

Lakımlardan ve yıkılan dîvârlardan çendân fâ'ide olmamağın fıkır-i bikre şöyle sülûk olundu ki hisâr üzre ırakdan toprak süreler ol tedbîr üzre âmme-i hadem ü haşeme ve gulâm u n[û]gere ve emîr ü askere ve bende vü âzâda emr olundu ki toprak süreler. Ol emr üzre yumşak topraktan bir hisâr-ı revân sürdüler ki küffâr-ı bed-gümân bakup göricek ol vaz'-ı garîbe ve tavr-ı acîbeye hayrân olup durdılar. Bu cânibden ikdâm u ihtimâm idüp âhenîn-mîtn ü kazmalar ile umûmen asâkir-i islâm zemîn-i metînin kalb-i salbını yıkup ve taşın giderüp toprağın taşıyup hisâra karşı bir kara dağ eylediler.

(77a) Nazm

Zemînün nat'ını dürmek buyurdu
Hisâr üstine dağ sürmek buyurdu
Gel imdi gör sipâh-ı mûr-timsâl
Zemîni rahne rahne kıldı derhâl
Hisâr üzre getürdi her taraftan
Pür oldı her taraf kûh-ı girândan

Küffâr-ı bed-girdârun kâr ü bâr-ı sabr ü karârların dağıdup ol tâgîlerin ciğerlerini ahker-i vehm ve âzer-i sehmlle pür-dâğ eylediler. Gürûh-ı enbûh-ı hadem ü haşem gice ve gündüz bir nice yüz bin âdemle ol kûh-ı pür-şükûhı dem-â-dem yürüdüp top ve tufengden mütevâtir ü mütevâlî müte'âkib ü mütetâlî havâlî-i mevâkib ü sipâh üzerine dökülen kevâkib-i münhasif ve mihr ü mâh-ı münkesif ile sipihr-i vegâyı ve semâ-yı gazâyı yürüdüp alâmet-i pür-mehâbet-i kıyâmeti zuhûra getürdiler. Nice eyyâm ibtidâ-yı felak-ı bâmdan intihâ-yı şafak-ı şâma değin müdâm makta'-ı deyâcîr-i revâh ve matla'-ı tebâşîr-i sabâhdan ahşâm[a] değin ale'd-devâm mezkûr murâdın **(77b)** itmâmında cumhûr-ı sudûr-ı hüddâm ikdâm u ihtimâm üzerine durup ol sürüp getürdükleri toprağla arîz ü amîk-i hendek-i sahtı doldurdular ve cevsağ-ı bârûyle rû-be-rû olan kara dağı dîvâr-ı hisâra getürüp ol kûh-ı pür-şükûhı kendülere

hicâb eylediler. Ol ihticâbla hasîn-i metîn içindeki pür-kîn tâgîlerün yerağı şerrinden kemîn-i hısnan emîn olup durdılar.

Nazm

Muhît oldu hisâr-ı bahr-ı endûh
 Ki her sûdan havâle oldu sad-kûh
 Çıkup her kûha bin bin şîr-i cengî
 Hisâra kulleden yağdırdı sengi
 Bu kez top u tüfek cevâlâne geldi
 Bu kez gayret-i merdâne geldi
 Atıldı her taraf[a] top-ı belâ-seyr
 Hisâr u kûh okdan oldu bir tayr
 Değil bir dem nice leyl ü neherân
 Dû sûdan oldu bin bin tîr-i bârân
 Bedenler hâne-i zünbûra döndi
 (78a) Sipehden kal'a cây-ı mûra döndi
 Sinüp ka'ra kamû sükkânı bahrun
 Pür oldu gevdeden dâmânı bahrun

Adû-yı ceng-cûy u seng-rûyun atduğı top-ı pür-tâb turâb-ı nerm içinde gömülüp kalurdi. Ol pür-şükûh kûhı penâgâh idünüp ardında sipâh bî-hazer gezerlerdi kimseye düşmanun top u tûfengi zarar itmezdi.

Haber-i meftûh-şüden-i baz'-ı kılâ' der-Diyârbekir ve helâk-şüden-i baz'-ı sefâ'in-i donanma-ı hümâyûn

Hısn-ı mezkûrun müddet-i şiddet-i muhâsarasında Diyârbekir Beglerbegisind[en] ulak gelüp ol kenârda baz'-ı kılâ' vü bikâ' meftûh olmuş ol hisârlarun fûtûhı haberin getürüp hüddâm-ı südde-i sidre-makâma i'lâm eyledi. Andan sonra donanma-ı hümâyûn limân-ı hasînde lenger-i sükûn üstinde iken nâ-gâh rûy-i hevâ mütegayyir ve cevî-i semâ mütekeddir olup enbân-ı sehâb tâbla dolup sademe-i nekbâ ve latma-ı sabâ makâm-ı ârâmda hâba varmışken âba ızdırâb virdi. Ol ahvâl-ı pür-ehvâl imtidâd

ü iştîdâd bulup tûfân-ı bâd-ı (78b) hâdis ve terâküm-i efvâc-ı hevâyâ ve telâtüm-i emvâc-ı deryâyâ bâ'is olup bahr-ı mevvâcun mevcî ucı evc-i semâyâ irüp bâd-ı sar sar ki Şeddâdî bünyâdî sarsardı. Kûh-şükûh keşfîleri berg-i gâh gibi oynadurdu. Lengerlerini kurıp birkaç pâre geminün kimini kıyıya çaldı ve kimini karaya atdı.

Beyt

Atdı anda rûzgâr-ı zûr-kâr

Kudretini Kird-gâr'un âşikâr

Haber-i muhârebe-i küffâr-ı bed-girdâr ve hücûm-kerden-i asâkir-i nusret-şî'âr der-bâr-ı çehârüm fî-sâlis-i iftitâhü'l-âm-ı şehr-i Muharremü'l-harâm sene-i tis'[a] ve ısrîn ve tis'a-mi'e

Çün sâbık-ı takdîrle sâbıkâ tahrîr olan sâl-ı ferruh-fâl duhûl idüp mürûr-ı duhûrle ve kürûr-ı şuhûr ve eyyâm-ı hâl-i meymûn-me'âl mukaddemün encâm-ı hümayûnına vusûl buldı. Ol âm-ı ferhunde-i ferhunde-fercâmın Muharremü'l-harâm ayının üçinde hengâm-ı seherden ki etrâf u âfâk-ı cihânda ve eknâf-ı tâk-ı âsmânda asâr-ı envâr-ı (79a) subh-ı sâdık şârik oldı. Cüyûş-ı deryâ-cûş sehâb-ı pertâb gibi hurûşa gelüp gavgâ-yı vegâ ile me'ârib ü meşârik doldı. Efvâc-ı kûh-şükûhun bahr-ı mevvâc-ı âhenîn-emvâcî ile mehârib ü mefârik doldı. Safîr-i nefîr-i dâr u gîr âfâk-ı cihâna dolmuşdı hisâr içindeki küffâr-ı bed-girdâr azm-i rezm-i kârzârdan haberdâr olup dârları üzerinde ölmeği ihtiyâr idüp durdılar. Bu cânibden mi'râc-ı gazâyâ urûc iden gâzîler husûm-ı rücûm-hücûm ile mukâbele vü mukâtele itmeği, nücûm gibi fûrûc-ı burûca çıkup doldılar. Ol semûm-ı kâtle benzer mukâtelenün iki dilâver serdârları varidi niheng-âheng ceng-cûyları âlây olup ol peleng-hûylarla iki başlu ejderhâidi birisi fırka-ı meyşûm-revme ki ol bed-nihâd serkeşler bir dahi zümre-i şerrâr-ı fîlâra sâlâr u muktedâidi seylâb-ı kûh-sâr gibi cûşla ve sehâb-ı nev-bahâr gibi hurûşla üzerlerine akup varan askere ellerindeki tîğ-i hûn-feşân-ı (79b) mîğ-nişânun berk-i tâbdârı ile tokınup düşürdiler. Bu def'a livâ-yı gazâî ref'e ikdâm u ihtimâm iden düstûr-ı a'zam Pîrî Paşa kolında idi bâzâr-ı kârzârı ol tarafda durup bezm-i rezm ol yirde kurulmuşdı. Âdem başları top taşları gibi dem-â-dem atılup çâr-sûy-ı hisârda gûy-i galtân oldı. Zahm-ı bî-rahm-i sinân u harbe ile nice sîneler sökölüp ney gibi

nâlân ve darb-ı harb u cengle nice biller bükülüp çevgân oldu. İki cânibden bir nice bin sâhib-i şemşîr dilîr ol dâr ü gîrde düşüp şehîd oldılar ve her merd-i neberd ki sağ kaldı tengnây-ı savaşıda çıkup fûrûc-ı burûcî kalb-i salb ve püşt-i dürüştile pâ-yı karârı muhkem basup re'y-i firârı terk iden bed-girdârlara yürüyüş idüp varan âdemün yüzün dönderdiler. Kusûr-ı bî-sebâtı hayâtdan göçürüp ve hendek-i ademe uçurup gönderdiler.

Nazm

(80a) Mutî' olmadı ol pulâd-kal'a

Zemîn-i temkîn-felek bünyâd-ı kal'a

Nice def'a hücum-ı ehl-i islâm

Burûca idemedi nasb-ı a'lâm

Velî bili merhûn olur vaktine her kâr

İder çok kimse gerçi sa'y-ı bisyâr

İrişmeyince vakt irmez murâda

Hezerân sa'y u zûr itmez ifâde

Gele bir vakt olup tâlî' müsâ'id

İrişe belki sâk-ı arşa sâ'id

Olup zîr-i nigîn devlet [ü] diyârı

Ola meftûh maksûdun hisârı

Haber-i hücum-kerden-i asâkir-i deryâ-cûşân be-ân-küffâr-ı dalâlet-şân der-bâr-ı pencüm fî-hâmis aşer-i Zi'l-hicce sene-i m[ezkûre]

Andan sonra mâh-ı mezkûrun onında tekrâr yürüyüş idüp gubâr-ı misâl-ı kârzârla çarh-ı devvâr büründi. Bu nevbet ki kûs-ı azîmet-i gazâ-yı pür-safâ sadâ-yı ra'd-âvâ ile tâk-ı âb-nûsı yangulanmışdı im'ân-ı hevâ-yı pür-gavgâyı karuşdurup safrâ-yı deryâ-yı semâ-simâyı bulandurmışdı. Vezîr-i râbi' Ahmed Paşa tarafında vâkı' olan şîr-dilîr emîrler ve saff-derrler livâ-yı gazâyı **(80b)** kaldurup nîl-vâr cûş ve seyl-i bahâr gibi hurûş ile varan cüyûş-ı cevşen-pûşa dürc-i âhen-nihâda benzer sengîn ü metîn burclar üzerindeki ehremen-beden ü dîv-nijâd kâfirler sedd-i sedîd ü hadd-ı hadîdle darb u harb-ı cedîdle mâni' vü dâfi' olup durdılar. Lâkin burûc-ı bârûi fethe urûc-ı himmetin iden şîr-vâr-ı dilîr serdârlar vâr-ı kuvvetlerin bâzûya getürüp şâh-

râh-ı gazâyı pür-seng iden har-seng-i top-ı pür-âşûbı ki pür-seng-i keffe-i mîzân-ı ceng idi yirine yitürdiler ol gün ki uğraşda sâkî-i eyyâm bâde-i bâkîi merg-i câm-ı hüsâm-ı hûn-âşâmla mübârizlere sunmışdı ol derd-i humârî henüz merd-i neberdün başından gitmemişdi geçen savaşun âşî kâse-i pür-hânları âdem başıdi dendânı handân-ı sinân ve peykân-ı sendân-peykerle hasm idenler dahi hazm itmemişlerdi bu def'a yine seherden bezm-i rezm kurulınca şîr-azm gâzîler bebr-i yabân¹⁹³ (81a) ve ebr-i tâbistân gibi hurûşa ve sûr içindeki dîg-i fitne cûşa gelüp düşman-ı bed-fi'âlün esbâb-ı darb u harbin ve eslâb-ı bezm-i rezmin ibtâl idüp ceng ü cidâlde dâmen-i dîvârı ve pîrâmen-i hisârı çâk idüp berk-i tâb-nâk gibi hendekden ve beden-i bârû-yı cevsağdan ubûr u mürûr eylediler. Lâkin kal'a içine giremediler. Teng-nây-ı fûrûc-ı burûcdan hezârân zûr u zârla geçdiler sokaklarının şikâkları ki recâ-yı vegâi dâ'ir ve a'zâ-yı merd-i neberdi un gibi sâ'ir idüp nehr-i hûn-revânun nâv-dânidi içeri girüp hâr-ı ser-tîz-i küffâr-ı ser-tîzi kenâr-ı gülzâr-ı pür-berg ü bâr-ı şehirden iremediler ol bed-girdârlarun hasîn ü metîn dârlarınun her biri başka bir hisâr-ı üstüvâr-ı sengîn-dîvârdı aralanduğı reh-güzârları dar olup ol teng-nâyda ceng itmek düşvârdı. Erbâb-ı hilâf sokâklar başında topar ve darbezenler kurup dûrlarını korudurlardı.

(81b) Haber-i nihâden-i sûtûnhâ-i zîr-i dîvâr-ı hisâr-râ asker-râ tâ-fürûz nî-âyed mazarrat-ı ne-resând ve bürîden-i esâs-ı dîvârhâ bi-külünghâ ve nakb-kerden-i zîr-ân-hısn-ı metîn fûrû-güzâştan-i bârûhâ ve zâhir-şüden-i dîvârhâ-yı diğir ez-pes-i dîvârhâ ve keşîden-i hâk ve rîhten-i der-hendek-i hisâr

Burûc-ı âsmân-ı cihâda urûc iden gâzîler gayret ü hamîyyetle hisâr dîvârına hâm-gûn kaplı sûtûnlar dayayup âhen-metîn kazmalar ile dîvârları kesüp yıkdılar ve toprağın hendeğe atup ve lakımlar idüp ve hevâyı topar ve darbezenleri yağmur gibi yağdurup küffârın dirah-ı bahtlarına sarmaşık gibi sarmaşup ve hisâr dîvârından gayrı içeri dîvâr dahi zâhir olup anı dahi kesmeğe musırr olup cân ve başdan ve mülk-i cihândan el yuyup ikdâm itdiler.

Nazm

¹⁹³ Beyân

Hemân sâ'at geçüp başile cândan
(82a) Yuyup hûniyle el mülk-i cihândan
 Dil ü cândan sipâh-ı ceng-pîşe
 Urup gayretle bir bir tîğ ü tîşe
 Urup dîvâra her sûdan sûtûnlar
 Kodı dîvârı girdi hâka leşker
 Taşıyup dökdi hendek içere çün mûr
 Ana değin oldı zâhir bir dahi sûr
 Kurup hendekde sad top-ı girânı
 Urup ol sûrı da yıkdılar anı
 Derûn-ı hısna gerçi râh açıldı
 Velî ol râhdan girü kaçıldı
 Anun çünkim duyup küffâr anı
 Önine çekdi bir dîvâr anı
 Görüp anı serân-ı hûb-efkâr
 Yine nakb zemîne oldı derkâr
 Delüp zemîni nitekim mûr
 Çıkup geh gâh nâ-gâh cevki-i bazûr
 Ne yirde nakbdan gebr olsa âgâh
 İderlerdi yine bir sûya azmi
 Ana er gördüler nakbile rezmi
 Zemînden çün sipeh mânend-i akreb
 Kenîs-i Sencovân'a oldı akreb

Haber-i taleb-kerden-i emân ân-küffâr-ı şekâvet-nişân ez-bârgâh-ı pâdişâh-ı gerdûn-eyvân

Kal'a içinde mahsûr olan bî-dînler ol ahvâl-i kıyâmet-ef'âli **(82b)** müşâhede idicek hemân-dem sâ'ib-i tedbîr pîrleri ve sâhib-i şemşîr cüvânları bir yerde cem' olup mekân-ı müşâverede ve zamân-ı muhâverede sultân-ı cihân ü kahramân-ı zamândan cânlarına ve hân ü mânlarına emân alup hisârı ve dâr u diyârı virmek re'yi iktizâ-yı ıztırârları olmuşdı sîne-i pür-kînelerinde olan resm-i zahm-ı rûmh ü sinân sûret-i

hezîmetlerinde nakş olmuş göze kaşa dönmişti. Altı ay idi ki ol bed-kîş-i fâsid-re'yer hisâr olmuşdı taşra ve içerü top u tûfengden gayrı kimesne çıkup giremezdi. Ol bed-kîşler savaş işinden el çeküp başları teşvîşine düşmüşlerdi. Kadem-i tâ'at üzerine makâm-ı itâ'atde kıyâm idüp inâbet yüzini cebhe-i icâbete dönderdiler.

Nazm

Zebûn ü âciz oldı gebr-i serkeş
 Nihâdına çü dûzah düşdi âteş
 Bilmez nidsin dermân-de kaldı
 Elinden ceng âlâtını saldı
(83a) Filâr-ı kal'a ile cümle küffâr
 Gelübin araya çâr ü nâ-çâr
 Garîk-i Nîl hafv olup çü Hâmân
 İdüp Fir'avûn-veş tedbîr-i emân
 Ser-i burca çıkup cevki-i siyeh-kâr
 Çağırdılar hemân emân ü zinhâr
 Çıkup ser-i halkası cevki-i filârun
 Urup dergâhına yüz pâdişâhun
 Virüp hısn idüp terk-i bahâne
 Emân aldı ıyâl ü mâl ü câna

İki cânibden takrîr olan kelâm ve ta'bîr olunan peyâm üzerine sâhib-i tedbîr sipehdârlar gelüp gitdiler.

Haber-i nakz-ı ahd-nümûden-i küffâr-ı bed-girdâr ve bâz-iştigâl-kerden-i asker-i a'dâ-şikâr be-muhâsara-ı ân-hısn-ı gerdûn-medâr der-çehârüm

Ol günün irtesi küffâr-ı bed-nihâd cânibinden emdâd u encâdlarıçün merd-i neberdle meşhûn bir kalyon zulâm-ı şâmdan deryâdan gelüp limana girdi. Cânları kân-ı ikâbda ve vücûdları mekân-ı azâbda mahzûn olan mahzûnların tâb-ı ızdırâblarına sükûn virdi. Endâm-ı pür-lerzelerine ârâm u karâr irdi. Teceddüd-i hâl tereddüd-i bâle bâ'is olup ol bed-fi'âllerde mecâl-i **(83b)** tevakkuf ve ihtimâl-i tekellûf ü tasallûf hâdis

olup birkaç gün pâ-yı re'yleri câ-yı tezelzülde oldı sanurlardı ki şehriyârlarından kendülere meded irdüğü redde vü sedde kâbil ola olmayup gelüp hisâra girdüğünü göricek hazret-i hudâvendigâr-ı düşman-şikâr askerile çıkup gide.

Nazm

Eğerçi ahd idübin aldı zinhâr
 Ve lîken kal'a içere cev-k-i küffâr
 Düşüp birbirine idüp temerrüd
 Hisârı virmede kıldı tereddüd
 Geçüp bir gün güşâde olmadı der
 Görüp ol hâli sâlâr-ı felek-fer
 Yine cenge işâret eyledi tîz
 Revân-ı asker yirinden eyleyüp hîz

Emr-i pâdişâh-ı cihânla asâkir-i zafer-destgâh yine burûc u bârû fethine urûc-ı himmetin idüp hemân-dem ol hisâr-ı metîn-karâra kemâ-kân hevâyî topları ve etrâf-ı hisârda hâzır olup duran sâ'ir ra'd-dem, sâ'ika-âvâz ü âteş-fem topları ve darbezenleri ve tûfengleri küffârın başına **(84a)** bârân-vâr yağdurup gereği gibi savaş ve kerr ü ferrle uğraş idüp dururken Şehsüvâroğlu Alî Beg üzre giden Ferhâd Paşa bilesince olan cüyûş-ı bâd-hurûş u âb-cûş ve hâk-pûş u âteş-nûşile gelüp irişdi. Ol gürûh-ı enbûh-ı pür-şükûh keşfîler ile yürüyüp efvâc-ı deryâ-emvâcla deniz yüzinden gelüp adaya girdi. Baht-ı sa'îd ve cidd ü ikdâm-ı cedîdle cedîd asker-i zafer-eser geldüğün küffâr-ı hüsrân-âyîn müşâhade idicek ol şakîlerün cânları nevmîd olup çeşm-i giriyanları ve cism-i lerzânları berg-i bîde dönüp gülistân-ı hayâtları soldı. İbâret-i sâbıkda işâret olan vech üzre ol bed-sîretler ve nahs-sûretlerün ruhsâr-ı ma'âşları ve gülzâr-ı inti'âşları¹⁹⁴ solup tağyîr oldı ve tûşe-i derdle bağırılarında baş çıkup hûşe gibi ciğerleri pâre pâre olmuşdı akd-ı ahd u peymânı mü'ekked-i îmânla mücedded ve muhkem u mübrem itdiler hemân-dem salâh u felâh kapûsunu açdılar **(84b)** ve cidâl ü kıtâl esbâbını giderüp fesâd u inâd yayını yasdılar. Akd-ı îmânla ihkâm bulan ıkd-ı peymânı bu vech üzerine olundı ki bir kimesneye

¹⁹⁴ İntikâşları

ibrâm olunmaya ol iklîmün kadîm mukîmlerinden makâmlarında karâr ihtiyâr iden ra'yyet olmağa rağbet izhâr itdiler. Âdet-i ma'rûfelerine ve tabî'at-ı me'lûfelerini ri'âyet idüp ticâret-i metâ' ve imâret-i ziyâ' emrinde himmetleri masrûf olup belâ-yı celâ-yı vatana ve atana mübtelâ olan mukaddemlerine mâni' olan hadem ü haşemden bir âdemi redd ve yolını sedd idüp mâni' olmya ve âzim oldukları bilâda gideler deyü sene-i mezbûre Saferinün gurresinde zikr olan kal'a turre-i mutarrâ-yı nusret u zafer ile çehre-i rûşen feth-i müzeyyen olup bahr-ı harble pür-şûr olan sûrun içi asker-i islâmla dolup içindeki dârlar ki kusûrdan dûrdı zulâm-ı şâm-ı küfr-i nekbet-fercâmdan tamâm boşalup âsâr-ı envâr-ı islâm-ı nusret-encâmla doldı. Alem-i âlem-ârây-ı sultânî ve livâ-yı **(85a)** cihân-güşâ-yı hâkânî ile bârû-yı hisâr-ı semâ-sîmâ zînet buldı ve âvâze-i feth ü nusretle dervâze-i eflâk çâr-sû-yı kûy hâk-ı pür oldı. Ol hisârün ve içindeki küffârün sâlâr-ı âlî-kadri ki Mîfâl-i Mâstûrî nâmla iştiâhı vardı sultân-ı kâm-yâb-ı âfitâb-cenâbun pâye-i serîr-i âsmân-nazîrine gelüp kal'anun miftâhların teslîm eyledi.

Nazm

Seherden nâgihân nâmûs-ı ikbâl
 Der-i çarh açılınca irdi derhâl
 Yayup bir ser-i beşâret-i perr ü bâlın
 Götürdi kal'anın ceng u cidâlin
 Kulûb-ı mü'mînine oldı ilhâm
 Beşâret birle doldı ceyş-i islâm
 Önce heb cüvân ü pîr-i kal
 Kefen-i ber-gerden irdi mîr-i kal'a
 Çeküp bin bin hedâya-yı zer ü sîm
 İdubin kal'anun kuflini teslîm
 Dikildi burca anı râyet-i feth
 Okundı hutbe nasr-ı âyet-i feth
 İçinden tarh olup küffâr-ı bed-hû
(85b) Pür oldı leşker-i islâm her sû
 Kenîs-i Sencovân hoş oldı câmi'
 Ezân âvazesi doldı mesâmi'

Uruldi nevbet-i dîn-i Muhammed
 İrişdi arşa tâ gülbâng-ı Ahmed
 Beşâret doldı kalb-i ehl-i îmân
 Okundı hutbe nâm-ı Süleymân
 Bu fethi işidüp erbâb-ı ferheng
 Didi târîh feth-i mülk-i efrenge

Andan sonra ol hısn-ı metînde adîmü'l-misâl azîmü'l-ımtisâl bedâyi' vü sînâyi' ile bünyâd olmuş Sencovân Kilîsası dimekle mezkûr bir kilise vardı. Sultân Cem'ün âdile âyîn-i dîn-i Îsâ üzerine ibâdet maslahatıçün bünyâd ü âbâd olmuşdı. Merhûm Sultan Cem'ün ol diyârda sükûn ü karârı zamânında hâkân-ı cihândan yılda kırk bin sikke altûn varurdu anunla imâret olup mezbûr-ı mecbûra nisbetle yâd olmuşdı. Cezîre-i edvâr leyl ü nehârda ve sahfa-i rüzgâr-ı pür-nakş u nigârda sûret-i şeyn ü ârdı ol jengden ki Fireng-i pür-nîreng geçmişdi ruhsâr-ı arûs-ı nâmûs-ı selâtîn-i âlî-şân-ı Âl-i Osmân ki esâtîn-i dârü's-selâm-ı islâm dirdiler (86a) anda jeng [ü] neng vardı âb-ı tîğ-i mîğ-tâb-ı sultân-ı kâm-yâb ü hâkân-ı âfîtab-cenâbla mahv oldı. Meşhûr kilîsâ-yı mezkûrda sâbıkâ mezbûr u mastûr olan vech üzre ehl-i islâmdan biş altı bin nefer kimesne küffâr-ı bed-kîş eline düşüp esîr olmuşlaridi. Ol sûr-ı pür-şûr anlara kubûr olmuşdı. Sultân-ı âsmân-serîrîn şemşîr-i cihân-gîri te'sîrile zencîr-i teshîrden kurtulup âzâd oldılar.

Haber-i meftûh-şüden-i Kal'a-ı Tahtalu ve Lendos ve Şeytân Hisâr[ı] ve İstânköy ve Bodrûm ma'tevâbi' vü levâhık

Andan sonra anede-i abede-i iblîs-i pür-teblîse makarr olan Tahtalu ve Lendos ve Şeytân Hisârı nâmla iştiyhârları varidi Rodos adasının kenârında metîn ü hasîn muhkem ü mübrem sûrları ma'mûr ve dîvârları üstüvâr hisârlar idi miftâh-ı cihâdla meftûh olup zalâm-ı şâm-ı küfr-i deycûr-şürûr ol hisârlardan dûr olup asâr-ı envâr-ı misbâh-ı fütûhla tâk-ı âsmân ve âfâk-ı cihân doldı sadâ-yı nâkûs u çân yirine nidâ-yı (86b) hoş-edâ-yı kûs¹⁹⁵ ve me'âbid-i esnâm mesâcid-i ehl-i islâm oldı ve ol adû-yı

¹⁹⁵ Kesûs

makhûrun taht-ı eyâletinde bir diyâr dahi varidi İstanköy Adası dimekle mezkûrdı
 esbâb-ı ârâyiş ve eslâb-ı âlâyişle beytü'l-arûsa benzerdi deryâda korsanlık iden bed-
 fercâm-ı âkillere makâm u me'vâ idi ol makâmun mukîmleri ehl-i zimmet gibi
 ra'ıyyet olmağa rağbet idüp harc ü harâc cizye vü bâc virdiler

Beyt

İtdiler bâc ü harâca iltizâm

Ol yirin ahvâli buldı intizâm

ve Menteşe civârında Akdeniz kenârında bir hisârları dahi varidi ol hısn-ı hasînün
 diyâr-ı Rûm'da Bodrûm âdile iştiâhârı varidi ol kal'a-ı meşhûre dahi Rodos'un
 tevâbi'inden idi şi'âr-ı itâ'ati izhâr idüp sûret-i ihtiyârda ıztırârla hisârı virdiler.
 Tav'an ve rev'an feth olan kal'aların her birine bir mu'temed dizdâr ve kifâyet
 mikdârı hisâr erleri ta'yîn olunup içleri âlât-ı darb u harble doldı.

**(87a) Haber-i avdet-nümûden-i Sultân Süleymân Şâh be-taht-gâh-ı sa'âdet-
 penâh fî- evâ'il-i şehir-i Safer-i hatm-ı bi'l-hayr ve'z-zafer sene-i minh**

Çün zikr olan hisârlar miftâh-ı cihâdla meftûh ve dârü's-selâm-ı islâm-ı zafer-
 encâma mazmûn olup duhûr u eyyâm ve kürûr-ı şühûr u a'vâmla zâ'il olmayan asâr-ı
 fütûh-ı cerîde-i pür-nukûş-ı edvârda ve menşûr-ı pür-nigâr-ı rüzgârda sihâm-ı hadâd
 u rimâh-ı midâdla menkûş u merkûm olup bu sefer-i zafer-eserde vâkı' olan vekâyi'i
 ki mefâhir-i islâmdur a'lâm-ı enâma i'lâmçün hazret-i sâhib-kırânun fermân-ı vâcib-i
 itâ'ati ile beşâret-nâmeler inşâ vü imlâ olunup ulaklar ile âfâk-ı cihânda ve etrâf-ı
 âlemde olan eşrâf-ı ümeme ve esnâf-ı benî âdeme izhâr u ifşâ itdirdiler. Maslahat-ı
 cihâd murâd üzerine oldukdan sonra âdet-i şâhî ve kânûn-ı pâdişâhî üzre ümerâ-yı
 rezm-ârâya destûr hil'atlarile ruhsat-ı icâzet virildi. Andan sonra hazret-i **(87b)** sâhib-
 kırân kal'a-ı mezbûrede cum'a namâzın kılup dahi feth ü nusretle licâm-ı himmeti
 makâm-ı ârâma ve inân-ı azîmeti cânib-i taht-gâha mâh-ı Saferün onında dönderüp
 asâr-ı envâr-ı âfitâb-ı cihân-tâb ma'deletle yürüyüp âfitâb gibi her gün bir menzilde
 nâzil olup mansûr u muzaffer dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniyye'ye varup
 ârâm eyledi.

Nazm

İrüp kıldı müşerref taht-gâhı
 Olup mahkûmı mehden tâb-mâhı
 Selâtîne irüp ahbâr-ı kahrı
 Sadâsı kûs-ı fethün dutdı dehri
 Mülûk ü nâmdârân-ı memâlik
 İtâ'at râhına heb oldı sâlik
 Bisât-ı emni bast idüp cihâna
 Müreffeh oldı ahvâl-i zamâne
 Muhît oldı cihâna kulzum-dâd
 Harâb-ı dehr oldı cümle âbâd

Haber-i mütekâ'id-şüden-i Pîrî Paşa ve becây-ı o nişesten-i İbrâhîm Paşa ve reften-i Ahmed Paşa be-Mısır fî-evâ'il-i Cemâziye'l-evvel sene-i mezkûre

(88a) Andan sonra sene-i mezkûre Cemâziye'l-evvelinün onında sadr-ı vüzerâü'l-izâm Pîrî Paşa-yı sa'âdet-encâm rebî'-i şebâbı harîf-i harfe mübeddel olup âsâr-ı za'f ve fûtûr-ı a'zâ eczâsında zuhûr idüp diraht-ı kuvveti ki müsmire-i emniyyet idi tef-i za'f-ı harfle kurumağa yüz dutup tedârük-i ahvâl-i mâzî muhâl deyü tedârük-i ahvâl-i istikbâle iştigâl gösterüp eyitdi ki hâlen tevakku'-ı mürâca'at-ı eyyâm-ı şebâb ve ümîd-i imâret-i benîyye-i harâb ve tam'-ı mu'âvedet-i hevâ-yı nefsanî ve arzu-yı müsâ'adet-i a'zâ-yı cismânî âbdan âteş ve âteşden harâret-i ataş temennâ itmek gibidür.

Nazm

Elümden çıkdı çün nakd-i cüvânî
 Ayağım aldı za'f-ı nâ-tüvânı
 Hazân vaktidür hengâm-ı Pîrî
 Ölüm vakti sonunda zemherîri

Kanâ'at zâviyesinde ibâdet-girîbânına baş çekmeğe pâdişâhdan icâzet taleb eyledi. Pâdişâh-ı dârâ-âyîn ve hüsrev-i cem-temkîn hazretleri (88b) fî-nefsü'l-emr mûmâ-

ileyhün çerâğ-ı tarabı tünd-bâd-ı ta'abla muntafî olup hidmet-i vezâretde âciz ve tedbîr-i mühimmât-ı memleketde kâsır olduğına câzim olup vefk-i hâtırınca oturak tîmârla ri'âyet idüp vezâretten giderdi. Anlar dahi mülâzemet-i bârgâh-ı saltanatdan ki mutazammın-ı hatırât-ı külliyyedür ferâgat idüp zâyi'olan evkâtınun fevâtına meşgûl olup tevbe vü inâbetle âhiret tûşesin düzdi ve binâ-yı hâne-i ta'allukât-ı dünyâyı tîşe-i ibâdet ve ubûdiyyetle bozdi. Zulmet-i şeb-i şebâbdan âyine-i sînesinde vâkı' olan jenkârı saykal-ı envâr-ı meşîble mahv idüp giderdi. Anun yirine pâdişâh-ı âlem-penâhun harem-i sa'âdetinde İbrâhîm nâmla müsemma' bir bendesi vardı ki mevâzi'-i âfâtta ve evkât-ı muhâfâtta ana i'timâd-ı küllî idüp terbiyeti bâbında avâtıf-ı hüsrevânîden bir dakîka nâ-mer'î komazdı gâyet sıdk u ihlâsından padişaha muharremetile ihtisâs bulup her gice hancer-i pür-tâb-ı katre-i sîm-âb gibi elinde (89a) ve şem' gibi şâhun başı ucında durup kevkeb gibi sabâhdeğin gözün yummazidi, hidmet-i vezârete anı nasb eyledi. Mûmâ-ileyh sadr-ı sadârete zînet virüp oturduğundan sonra vezîr-i sâni Ahmed Paşa sû'-yi fikri kârhâne-i kazâ u kaderde kârgîr olmaduğundan sûret-i nifâkı ma'nâ-yı vifâka mübeddel ve basr-ı basîreti hıkd u hasedle mütehalhel oldu. Hudâvendigâr mezkûrun sû'-yi fikri nâşi olan mefâsidinün mülâhazasile bî-huzûr olup hemân-dem mîzân-ı adâlet-îzân-ı hâtırı cebr ü noksâna meyl idüp mansıb-ı vezâretile Mısır'a vâlî-i vilâyet ve hâkim-i memleket idüp gönderdi. Varup bilâd-ı Mısıryye ve aktâr-ı Hicâziyye ve eknâf-ı Yemen'e ve Habeş'e ve vilâyet-i İskenderiyye ve Dimyât ve Reşîd muhâfazasında olup dururken

Haber-i âsî-şüden-i Ahmed Paşa ve asker-keşîden-i Ayâs Paşa ber-ser-i o ve katl-şüden-i âsiyyü'l-mezbûr ez-dest-i Mîr Mehemed fî-sene-i selâsîn ve tis'a-mi'e

Hıkd u hased iktizâsı ve akd-ı hikmet (89b) muktezâsı üzre ol bed-nijâd-ı ehremen-nihâd tecebbür ü tenemmür ile âsî olup Mısır'a sultân oldum deyü igvâya kâbil ve ifsâda mâ'il olmayanları getürdüp katl eyledi. Ol ser-i bî-devletün tecessüs-i ahvâlinde mihr ü mâh kulağ olup durmuşdı. Ol âsînün isyânı haberi gelüp izz-i huzûr-ı saltanata arz olunup ma'lûm olıcak fî'l-hâl alâ-tarîkü'l-isti'câl bir nice bin askerile üzerine Ayâs Paşa gönderüldi varup irişmek üzre iken mezkûr Ahmed Paşa kal'adan

inüp Mısır'da bir hammâma varup yunurken yanına sancağı begi Mehemmed Beg bir nice âdemle dâire-i hâle ve şu'le-i cevvalê gibi varup hammâmı ihâta idüp tâb-ı âteş-i harble hîme-i külhen gibi yakmağa ve sar sar-ı bâd-ı bevvârla hirmen-i hayâtın savurmağa ikdâm idüp dururken hammâmdan mezbûr kallâb ikdâmla taşra çıkup hemân-dem gemile İskenderiyye cânibine kaçup gitdi. Şeyh İsmâ'îl nâm Arab'ın serhaddine varduğı gibi mezkûr (90a) Şeyh İsmâ'îl dutup Mehemmed Beg'e getürdi. Anlar dahi bî-tevakkuf başın kesüp der-i devlete irsâl itdiler.

Nazm

Meğer ol hâ'in-i bed-fi'l ü bed-kâr
Mısır sultânı ol paşa-yı murdâr
Şeb-i târ hıyânet yolu azmış
Elile kendinün kabrini kazmış

¹⁹⁶ - الم تر ان الله يولج الليل فى النهار ويولج النهار فى الليل - mefhûm-ı sa'âdet-mersûmı muktezâsınca ehl-i basîrete mu'ayyen ü mübeyyendür ki ehl-i idbârun zulâmı zulmet-i âbâd-ı fenâya düşüp gider ki buna şâhid-i hâl ol kabîh-i ef'âlün sûret-i hâli kifâyet ider.

Beyt

Ezelde her ne yazdı dest-i takdîr
Olunmaz tâ ebed bir nokta tağyîr

Makhûr-ı mezkûrun ahvâlinden sâ'ir vüzerânun kemân-ı şevketleri şikest ve kadd-ı bâlâları pest olup durdı.

Haber-i firistâden-i pâdişâh-ı âlem-penâh (90b) düstûr-ı mu'azzam-ı İbrâhîm Paşa-râ bâ-sefâ'in-i nusret-karîn be-hayrû'l-ibâd-ı Mısır berây-ı nihâden-i kâ'ide-i nizâm ü intizâm-ı ehl-i Mısır bi-haysiyyetî ki diğêr gavgâ ü isyân ü ihtilâf-ı vâkı' ne-şûd fi- iftitâhü'l-âm-ı Muharemmü'l-harâm sene-i ihdâ ve selasîn ve tis'a-mi'e

¹⁹⁶ “Görmedin mi Allah geceyi gündüze katıyor; gündüzü geceye katıyor”, Lokmân, 31/29.

Mezkûr Ahmed Paşa'nun emri ber-taraf olup mukaddemâ kal' u kam'ına sâk-ı sa'y-ı teşmîrle giden Ayâs Paşa'ya avdet buyuruldu gelüp dergâh-ı felek-medâra mülâkî oldukda hüsrev-i behrâm-gulâmın diyâr-ı seyr-i fethü'l-medâr-ı Mısır hükûmet-i ferâ'ine-i Çerâkisden ferâ'ine-i şehsüvârân-ı ensâr-ı zafer-intizârla olaldan berü emr-i âlî-kadr-i sultân-ı sâhib-kırânla merreten ba'de uhrâ ol cânibün hıfz u hirâseti için vüzerâ-yı âlî-şân ve ümerâ-yı sedîdü'l-erkândan bir nicesi ale't-tevâlî senâ-ı Hakk-ı mecd ü ma'âlî birle irsâl olunup re'y ü tedbîr-i sâkıbların zuhûra getürüp hüsn-i firâset **(91a)** ve kemâl-i kiyâset ile teblîğ-i ahkâm-ı pâdişâhî ve tenfiz-i evâmir-i şehinşâhî bâbında dakîka fevt itmeyüp bi-hasbî'l-makdûr cemî'-i umûr-ı cumhûrî kemâl-i encâma yitişdürüp ve lâkin ol diyâra muhtass olup mûcib-i istidâmet-i nizâm ve bâ'is-i devâm-ı intizâm olıcak bir vaz'-ı matbû' ve tertîb-i mergûb tedvîn ü ta'yîn itmedin yine makarr-ı asliyyelerine avdet ü mürâca'at itdikleri bâ'isden eğer Mısır-ı Kâhire ve eğer muzâfâtından bilâd-ı zâhir'de tavattun ve mütemekkin iden egniya vü fukarâ dâ'imü'l-evkât esîr-i bend-i belâ ve paymâl-ı asker-i fitne-i ve'â olmadan hâlî olmaduklarından hazret-i pâdişâh-ı felek-âsitânun hâtır-ı zâhir-i deryâ-misâlinde âsâr-ı gerd-i melâl vâkı' olup anun tedbîri bâbında vüzerâyâ hitâb eyledi. Vüzerâ-yı sâ'ib-re'yden felekiyyü'l-himem-i melikiyyi's-şiyem şems-i matâli'ü'd-devlet ve'l-ikbâl bedr-i menâzilü'r-rıf'at ve'l-celâl mütemmim-i mesâlihü'l-enâm memerr-i harâ'ibü'l-ahvâli'l-kirâm **(91b)** ârif-i mekâdîrû's-sagîr ü kebîr mesâtîr-i eshâbü't-tebzîr ve't-taksîr hâmî-i beyzaü'l-islâm mâhî-i zulmetü'l-enâm İbrâhîm Paşa iksîr-i eser-i reyn-i hâk pâk-ı arsa-i hilâfet-müstekarra mâl idüp tahrîk-i leb-i edeble teskîn-i avâsıf-ı teşvîş ü ta'ab itmeğiçün medâyih-i pâdişâh-ı islâmla iftitâh-ı kelâm-ı hayr-i ihtitâm idüp eyitdi ki: ey zıll-ı zalîlü'llâh hemîşe âfitâb-ı kudret ü destgâhun mutâli'-i te'yîd-i Rabbânî'le tâli' ve meşârik-ı te'bîd-i Sübhânî'den lâmi' bir pâdişâh-ı heft-kışversin ki ahter-i envâr-ı adlünle şeş-cihet münevver ve bir şehriyâr-ı hûrşîd-seyr ü cemşîd-siyersin ki eşî'a-i fazl ü ihsânun çâr-hadd-i anâsıra nûr gösterdür bu bendenün mirât-ı safâ-yı tasavvurunda bir ma'nâ sûret-nümâ oldu ki ferr-i fermân-ı kadr-tüvân-ı memâlik-sitânla eğer inâyet ü i'ânet-i İlâhî ve nusret ü himmet-i pâdişâhî olursa ol câniblerün keyfiyyet-i ahvâli ve mâhiyyet-i me'âli kemâ-hiye izz-i arz-ı hümayûnda **(92a)** zâhir ola mukaddemâ ol diyârın etvâr-ı sigâr u kibârı pençe-i düstûr-ı azamet-destûra tefvîz olunup sûd u ziyânları arza-ı arsa-ı âsitân-ı celâlet-

âşyân olmuştur. Bu çâker şebnem-i bâğ-ı vazâ‘at iken âric-i me‘âric-i evc-i izzet olmak pertev-i mihr-i âtîfetünden olduğu ke‘ş-şems fî-nısfî’n-nehâr enzâr-ı ûlî‘l-ebsârda rûşen ü âşikâr olup bu nev‘ avâ‘id-i mevâ‘id-i in‘âmla iğtinâm idüp şükrin bilmeyen¹⁹⁷ - اُولَئِكَ كَالْاَنْعَامِ - dur hâliyâ bihâr-ı zehâr-ı iltifât ü i‘tibâr bu vücûd-ı katre-âsâr u gubâr-ı kem-ayâr sâhil-i ubûdiyyet-medâr kıbeline temevvüc iderse rûy-i dil-cû-yı deryâdan sûy-i Arab-ı urbâna muvâkat-ı rüzgâr rızâ-yı hazret-i hudâvendigâr ile iderse bâd-ı sür‘at-nihâd gibi sehl-i müddetde varup celliyât ü haffiyâtına ittılâ‘-ı küllî tahsîl ve cemî‘-i umûrunı tertîb ü tekmîl idüp yine tâyir-i hümâ-himmet bu âsitâne-i sa‘âdete ve fâ‘iz-i devlete **(92b)** mürâca‘at ola. Pâdişâh-ı âlem-penâh bu kelimât-ı maslahat-âmizi istimâ‘ idicek fî‘l-hakîka ol emr-i mühimmün husûlî lâzımdur deyü hüsn-i icâzet-i pâdişâhî karîn-i hâli ve rehîn-i âmâlî olup nüvvâb-ı kâm-yâb ve asâkir-i nusret-me‘abdan bu şugl-ı hatîrde mu‘în ü zahîr olmak için rüzgar-âzmûde ve kâr-dîde âdemler koşulup otuz altı pâre donanma kâdırgalarile rûy-i deryâdan sene-i selasîn ve tis‘a-mi’e Zi‘l-kadesinün evâ‘ilinde azîmet idüp Gelibolı’ya ve Gelibolı’dan Boğaz Hisârları’ndan Kızılca Ada’ya ve Kızılca Ada’dan Sâkız’a ve Sâkız’dan Kal‘a-ı Rodos’a varup ol zamânda zamân-ı şiddet-i şitâ ve âvân-ı hiddet-i sermâ olmağın riyâh-ı semânînün her biri ol vezîr-i aristo-tedbîre arz-ı hidmet ve izhâr-ı ubûdiyyet itmekçün birbirile kemâl-i tesâdüm ü ihtilâl itmeğle deryâdan Mısır’a ubûr müyesser olmayup memâlik-i mahrûsaya müte‘allik olup **(93a)** görülmesi lâzım olan mevâzi‘ vü cezâyiri görüp kemâ-yenbağî tedârük itdikden sonra meğer kuru cânibinde ba‘zı zu‘efâ-ı raiyyet âliyân-ı umûr-ı hükûmetden mutazaccir olup anlar dahi paşa-yı sâ‘ib-re’yün nisâb-ı adâlet-i kâmilesinden bî-nasîb olmamak için cûybâr-ı himmeti kuru cânibine câri olup mübtelâ-yı zulm u ihtilâl olan fukâranun münâzi‘-i emânı ve amâllarına zülâl-ı efdâl müselsel-i selsâl olup gülzâr-ı bihişt-âsâr-ı memleketi hâric ü rû-i zaleme-i vilâyetden bağbân-ı inâyeti tathîr idüp bir nice kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ile Şâm’a ve Şâm’dan ser-hadd-i iklim-i Mısır’a azîmet idüp asâkir izz ü nasr olup vurûdile tavâ‘if-i ahyâr müterassıd-ı kemâl-i intizâr ve ferîk-i eşrâr-ı harîk-şerâr ıztırâr olup şunlar ki mesâlik-i dalâlet ve mehâlik-i hacâlet ü hıyânetde ashâb-ı ma‘siyete refik olmuşlardı ber-muceb-i nass-ı

¹⁹⁷ “Bunlar behaim gibi”, A‘râf, 7/179.

mübîn (93b) ¹⁹⁸ - ان الله لا يحب كيد الخائنين - giriftâr-ı bend-i belâ-yı azîm ... ¹⁹⁹ (?) ve a'zâb-ı elîm olmadan tersân ü lertzân idiler ve anlar ki câdde-i sadâkatde muhkem ve menâhic-i istikâmetde sâbit-i kadem olup mekân-ı temkînde olmuşlardı kelime-i bâhiretü't-tahsîn ²⁰⁰ - وكزالك نجزي المحسنين - den recâ-i fazl ü ihsân iderlerdi. Be-her hâl sa'det-i ikbâl müdebbire-i alâmet-i devlet ü ikbâl olmak zannı ile efvâc-ı mevâkib-i zafer-merâkib ve şüyûh-ı urbân alâ-ihtilâf-ı merâtib karşı çıkup ferr ü kerr cemâl-ı adîmü'l-misâl ile kavm-i Arab'a âferîn didirdi. Sâha-i dîvân-hâne ol paşa-yı kâm-râna mekân olduğu gibi evvelâ edânî vü akâsîde olan tâyi'vü âsîyi tefahhus buyurup pür-kârvâr-ı nokta-i itâ'ati medâr idenler kutb-ı dâ'ire-i izzet olup libâs-ı iltibâsdan ârî olanlar hila'-ı aliyye ve teşrîfât-ı celiyye-i fâhire içinde mütevârî oldılar ve kıbtî misâl âl ü mekr ü ihtilâlî olan garîk-i şûrâbe-i (94a) bahr-ı azâb oldu. Şeyh-i Arab'dan İbn Bakr dimekle mezkûr merâti'-i merâbi'-i ni'metde bî-minnet gâv-ı alef-havârken ²⁰¹ - عجل جسداه خوار - olup nuhûset-baht ü ârûn-sa'âdet mutâva'at-ı Hârûn-akl hidâyet-i reh-nümûndan mahrûm idüp tarîkat-ı mekîdet ü kâfirîde sihr-i sâmiri gösterüp ve Sa'îd-i a'lâ'da İbn Ömer Mesîr Ali vilâyet-i Sa'îd'in sa'îd ü tayyibine kanâ'at itmeyüp sevdâ-yı su'ûd-ı hevâ-yı istiklâl-i hükûmet dimâğına ifsâd u hasânet-i hazar-ı fesâdına ve yanında tüfekcilerin kesret ü cem'îyyeti ile hedef-i hadenek-i melâmet olup ve güherçile kâzgânları ol bed-güherün ocağına su koyup ve top ve darbazen darbı dîvâr-ı hisâr-ı hıyânetin bîh ü bünyâdından yıkup ser-rîşte-i kâr ikisinün rîşte-i ömrleri uzalup resen-i siyâset ile Bâb-ı Zevîla'da ber-dâr oldılar ve anlardan gayrı kabâ'ih-i ef'âl ve fazâ'ih-i a'mâl ile (94b) muttasıf olan bed-fi'âllerün şecere-i mel'ûne-i vücûdların kat' u kal' ve ist[î]sâl idüp A'râb-ı bevâdî-i şûr u şerr-i gubâr-ı fesâd idi bâd-ı sümûm gibi âvâre-i beydâ-yı hümûm olup riyâz-ı nefise-i memleketde teneffüs itmeğe mecâl yoğdı. Ve'l-hâsıl salâh-ı âlem-i kevn ü fesâd ve felâh-ı ehl-i felâhat ve kâffe-i ibâd hakkında himmet-i aliyyesi karîn-i niyyet-i safiyye olmağın memâlik-i Mısıryye'ye ber-nev'le emn ü emân ve huzûr u itminân hâsıl oldu ki asâr-ı sünnet-i seyyi'e-i ferâ'ine ve etvâr-ı bid'at-ı reddiye-i cebâbire sırr-ı sürûr-ı âyât ²⁰² - ان الحسنات يذهبن السيئات - ile bi'l-küllîyye muzmahill olup ehl-i nevâhînün nevha vü

¹⁹⁸ “Allah hayinleri sevmez”, Enfâl, 8/58.

¹⁹⁹ ان سيجزا

²⁰⁰ “İşte muhsinleri böyle müfakatlandırırız”, En'âm, 6/84.

²⁰¹ “Derken böğürmesi var bir cesed”, Tâhâ, 20/88.

²⁰² “Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir”, Hûd, 11/114.

şikâyeti sayha-ı sürûdu iş ü işrete mübeddel olup savâhî-i azâhî tîğ-i eziyyet olmuşken şarkıyyei meşârik-ı şevârik-ı adl ü ihsân ve garbiyye menzil-i asâr-ı envâr ve bahîre mehebb-i riyâh-ı eltâf ve Sa'îd masabb-ı emtâr-ı a'tâf olup ve ahâlî vech-i kıbeli ol **(95a)** kible-gâh-ı ehl-i ikbâl şümûl-ı kemâl-i efzâlinden hazret-i mufazzıl-ı dâ'imü'n-nevâl cânibine rûy-i tazarru' vü ibtihâl ile hâk-ı huşû' vü ibtizâlde secde-i şükr ü iclâl idüp fukarâ dahi vech-i tahrîr üzre garîk-i bihâr-ı ni'am ü emvâl olup durdılar. Hâsıl-ı du'â-yı memâlik Mısıryye'ye bu vechle ri'âyet ve bu nev'le ferâgat ibtidâ-yı devlet-i islâmdan intihâ-yı silsile-i eyyâm[a]dek olmuş değildi.

Haber-i keyfiyyet-i cem'iyet-i sîm ü zer ki sebep-i iltiyâm-ı ahvâl-i asker-i muzaffer-bûd ve kânûn-ı ihdâs-kerd

Çünk[i] paşa-yı devlet-merâm tavâ'if-i ahyâr u eşrâra ifâza-ı hayr u şerr itmek emrin itmâm eyledi. Andan sonra sîm ü zer ki sebep-i iltiyâm-ı asker-i nusret-eserdür cem'iyetine ve mûcib-i istidâmet-i nizâm u intizâm için muhtass-ı kânûn vaz' itmesine mübâşeret eyledi ki harâc-ı arâzî dâhil-i memleketden hüsn-i terâhî ile ihrâc olundukda kadr-i mu'ayyeni tansîf dâ'iresine varmış idi ve zulm **(95b)** ü bid'at dâ'ire-i insâfdan hâric olup hemân ra'iyet pây-mâl olup gitmişti. Bu e'azzet-i hamiiyyet ve devâ'î-i fart-ı himâyet muktezâsınca ummâl ve şüyûh-ı urbân ve sâ'ir edânî vü a'yânı cem' idüp teklîf-i tekmîl-i mâl olunup bi'l-ittifâk enâmîl-i itâ'ati uyûn-ı ubûdiyyete vaz' idüp zebân-ı zarâ'et-i lisân-ı beyne's-sırr-ı istikânet ile arz-ı hâl itdiler ki zu'efâ-yı ra'iyet ve fukarâ-yı memleketün me'âl-i saltanat edâsında adem-i mutâva'ata ne vücûdları ola ammâ bundan sâbık gelen hükkâm-ı a'lâ-makâmın semend-i ikdâm ü himmetleri licâm-ı mehl ü ruhsatla meydân-ı fesîhü'l-bünyân-ı ihtimâmda kemâl-i müsâra'at ü müsâbakat itmeyüp zulmiyye irhâ-ı inân itdikleri için zulm-ı keşşâf ile re'âyâ mekşûfü'l-a'zâ olup setr-i avret itmeğe ricâl ü nisâda mecâl olmadığı mahcûb u mugattâ değildir ki - lev küşife'l-gıdâ'ü mâzdedetü yakînen -²⁰³ merede-i meşâyih ve ammâle-i ummâl elinden ra'iyet **(96a)** bir mertebe şûrîde-i hâl olmuşlardır ki kâbil-i ta'rîf ü tavsîf değildir. Eğer vezîr-i isâbet-tedbîrün re'y-i münîrile bünyân-ı zulm u aduvvân münhezim olup ma'mûre-i

²⁰³ “Örtüler kalksaydı gerçeklik bilgisi artardı”.

âlem mi'mâr-ı adl ile ta'mîr olınsa kadr-i me'mûr müyesser ü makdûr olmak mukarrerdür -inşâ'llâhü te'âlâ- lâ-büdd âsaf-menzilet mülk-i Süleymânînün ta'mîri bâbında izhâr-ı kerâmet idüp fikr-i sâkıbı ve re'y-i sâ'ibi buna müncer oldu ki evvelâ mahrûsa-ı Mısır'a vâlî olan beglerbegilerün asâkir-i muzafferî ve sâ'ir ümerâ vü ağayân-ı ma'âlî-nişânın zabt itmek ve nâzır-ı emvâl ve emîn-i tahsîl-i mâl eylemek ve ağalar mahkûmları olan sipâh-ı nusret-penâhı mukayyed-i kuyûd-ı evâmîr ü nevâhî itmek ve her biri birer at besleyüp at üstinde gönder kullandurular ve sağına ve solına ok atmağa kâdir olalar ve dâ'im imtihân olunup gönder ve ok amelini tekâmîl ve ta'lîm ü idmân itdüreler ve etrâf u eknâfda ummâl u meşâyih ve keşşâf olanlar tarîk-i hükûmetleri (97b) ve tarîk-i hakk ü nehc-i müstakîm-i mutlakdan sûret-i udûl gösretüp kânûndan tecâvüz itdikleri vaktin cezâ ve siyâsetleri ve gurâb-ı A'râb ve zübâb-ı şuyûh-ı muzlim-înâb ve küllâb-ı keşşâf-ı eziyyet-menâbun yed-i tetâvül ü te'addîlerini dâmen-i emn-i ra'îyyetden kûtâh idüp her birinün tavâ'if-i fellâhından eslâf-ı selâtîn zamânından berü mu'tâdları olan nüzûlât ü ziyâfât ve cerâ'im ve sâ'ir bida' vü muhtere'ât mufasssal u meşrûh tayîn ü tebyîn olunup ve şunlar ki âyîn-i selâtîn pîşîn olup re'âyâ mutazarrar olmağa ibkâ olunup ve şunlar mahz-ı muhdesât ve sarf-ı masnû'ât olup zu'efâ vü fukarâ müteşekkî ve mütezaccir olalar ref' olunup emr-i şerîflerile tertîb ü ta'yîn ve tahrîr ü tedvîn oluna lâ-cerem kânûn-nâme-i hümayûn-ı adâlet-meşhûn ekmel-i esâlîb ve ecmel-i terâkîb üzre vaz' idüp içinde mastûr olan (97a) cümle icmâl ve derûnında merkûm olan tefâsîl-i ahvâl ma'rûz-ı serîr-i gerdûn-celâl oldukdan sonra makrûn-ı sa'âdet-kabûl u makbûl-ı cemâ'at fûrû' ve usûl olup fermân-ı kadr-tüvân ü kazâ-cereyân bu vechle sâdır oldu ki ol kânûn-ı ma'delet-karîn havâtîm-i a'mâlde nakş-ı nigîn ve ebedü'l-abâd safâyih-i ahkâmı evtâd ve fehvâ-yı garrâsı nass-ı kâti' ve ma'na-ı cihân-ârâsı bürhân-ı sâti' ola vezîr-i aristo-tedbîr ve müşîr-i sâhib-i şemşîr bu vechle kânûn koyup ve ahvâl-i memleketi teftîş idüp nev-nizâm ve tâze-intizâm virüp dururken

Haber-i vâlî-i vilâyet ve hâkim-i memleket-i Mısır şüden-i Süleymân Paşa-ı mîr-i mîrân-ı Şâm ve avdet-nümûden-i İbrâhîm Paşa ez-Mısır be-dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniyye fî-evâ'il-i Şa'bân sene ihdâ ve selasîn ve tis'a-mi'e

Emîrû'l-ümerâi'l-kirâm kebîrû'l-küberâi'l-fehhâm sâhibü'l-izz ve'l-ihtişam Şâm Beglerbegisi Süleymân Paşa-yı behrâm-intikâmın hadâ'ık-ı ahvâline (97b) nesemât-ı avâtîf-ı hüsrevânî mütenessim olup ve andelîb-i ikbâl ü kâm-rânı bisâtîn-i âmâline müterennim olup Mısır Beglerbegiliği sadaka olunup bedr-i kadri kadre ve livâ-yı sa'âdetinün ucı bedre irişüp andan katî'at-ı merâhil ile Şâm'dan Mısır'a gelüp çehre-i vilâyeti nûr-ı re'y-i cihân-ârâsile rûşen ve arsa-ı rüzgarı ferr-i adl-i fâ'izile müzeyyen ve aktâr-ı emsâra hükmi sârî ve etrâf u eknâf-ı vilâyete emri câri olup pâdişâh-ı devletinde devha-ı devleti gülistân-ı haşmetde bülend ü bâlâ ve gül-i sa'âdeti bûstân-ı şevketde mutarrâ olup hemân-dem muhâfazat-ı mesâlih-i bilâd ve murâkabet-i hudûd-ı salâh ü fesâd ve istikfâ-yı mehâmm-ı mülk ü millet ve istikbâ-yı menâzım-ı dîn ü devlet ve bast-ı bisât-ı mekremet ve mahv-ı rakam-ı eziyyet ü mefsedet ve temhîd-i kâ'ide-i ma'delet ve te'essüs-i esâs-ı şerî'at için yarar âdemler koyup kendüleri ²⁰⁴ - فاحكم بالحق - ²⁰⁵ - اذا حكمت بين الناس - (98a) mazmûnın imâm idinüp umûr-ı memleketi ve mesâlih-i vilâyeti emr-i şer'-i mübîn ve kânûn-ı pâdişâh-ı rû-yi zemîn üzre icrâ itdürüp etrâf-ı memleket ve nevâhî-i vilâyet şürûr-ı fesede-i A'râb'dan masûn ve mekâ'id-i zaleme-i a'vâmdan me'mûn olup rûbâh-ı fitne ol diyârdan bi'l-külliyye bîşe vü beyâbâna düşüp mün'adim oldukdan sonra mûmâ-ileyh İbrâhîm Paşa Mısır'dan Şâm'a ve Şâm'dan dârü's-saltana-ı Konstantiniyye gelüp ol seferde olan sûd u ziyânın ve sebze-zâr-ı memleketde bihişt-asâr-ı cûybâr şemsîr-i adâlet-şi'âr-ı pâdişâh-ı sâhib-kırânla hem-vâr ve ber-karâr olduğın arza-ı arsa-ı âsitân-ı celâlet-âşyâna arz eyledi. Hudâvend-i cihâna ma'lûm oldukda tîğ-i serî'û'l-cereyânımız hemîşe âyât-ı feth ü nusret menzilesinde görine deyü du'â eyledi.

Haber-i itâ'at-nümûden-i kral-ı Efrence bâ-hezâr-hulûs u taviyyet ve ez-istilâ-yı pençe-i kral-ı İspânya istihlâsı talebidi ki der-hisâr-ı mahsûr-ı şüde-bûd tazallum ü (98b) tezellül-i o-râ padişâh-ı sâhib-kırân-ı kabûl-kerd ve va'de-i istihlâs-nümûd fî-evâhir-i Şevvâlü'l-mükerremü'l-âhir sene m[ezkûr]

Ol esnâda Efrence vilâyetinün kırâlî dergâh-ı âlem-penâh kibeline izhâr-ı ubûdiyyet ile ilçisin gönderdi ki İspânya vilâyetinün kral-ı bed-fi'âlinün pençe-i istilâsından

²⁰⁴ “Hak ile hükmet”, Sâd, 38/26.

²⁰⁵ “İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman”, Nisâ, 4/58.

der-hisâr olup nice yıldan berü zebûn olmuşdı ki bu mücmelün mufassalı ve bu kaziyyenün muhassalı bu idi ki melik-i mülk-i Alamân ki mülûk-ı tavâ'if-ı küffâr ol cebbârın elinden el-emân dirlerdi ol bed-fercâmlar ehl-i islâm üzerine hücum-ı kadem-i şûmla dârü'l-islâm-ı Rûm'a kudûm itmeğe her zamânda hâzır ve hengâm-ı fursata ve eyyâm-ı nehzata nâzırlar idi. Mezkûr Efrence kralile İspânya kralı birbirinün memleketin alup kendü memleketlerine rabt itmeğe ikdâm ü ihtimâm idüp her biri Kurûna didikleri efser-i mu'teberi urunup çasârlığa tâlib olup bir nice yıl idi ki aralarında def'aâtle muhârebe ve miyân-ı meydân-ı mücâdele ve mukâbele vü mukâtele olup **(99a)** âhirü'l-emr İspânya kralına Engürüs-ı menhûsun kral-ı bed-fi'âli mu'âvenet ü müzâheret itmekle Françe kralına galebe idüp seyl-i haylile kişverine girüp kılâ' vü bikâ'nun ekserini alup kendüsin der-hisâr itmişdi. Ol sebebdan mezkûr Françe bu re'y-i maslahat-ârâyı ma'kûl gördi ki sultân-ı cihân-penâhun dergâh-ı âsmân-ıştibâhına ilticâ vü intimâ ideler. Ol âfitâb-cenâba zerre-vâr izhâr-ı intisâb idüp tâb-ı himmeti ve pertev-i inâyeti olursa ol hasm-ı gaddâr u bed-fercâmdan intisâr u intikâma iktidâr bulavüz deyü hüsrev-i behrâm-gulâmun dîvân-ı keyvân-eyvânına ilçü gönderüp ol mu'în olan Engürüs kralı dîn-i la'înün def'ine sultân-ı cihân-güşâdan himmet olursa İspânya kralile mukâbele itmeğe kâdir oluruz. Şöyleki bu husûsda fi'l-cümle mu'âvenet olunursa şevkle tavk-ı itâ'ata boyun virüp ser-efgendelerinden oluruz deyü tezellül ü tazallüm göstericek **(99b)** kâhir-i kahramânü'l-kurûm sultân-ı selâtînü'l-Arab ve'l-Acem ve'r-Rûm hazretleri ol kral-ı bergeşte-hâl ü şikeste-bâlün kemâl-i ibtizâlile tazallümine terahhüm idüp mes'ûlünü kabûl idüp ol va'adinün incâzı zimmet-i hüma-himmetine farz-ı lâzımı'l-edâ hükmin buldı.

Haber-i ferâhem-âmeden-i sipâh-ı nusret-asâr berây-ı gazâ-yı küffâr-ı Engürüs-ı bed-girdâr

Ana binâ'en sultân-ı cihân-güşây hâkân-ı fermân-fermây -azze nasrühû- hazretleri livâ-yı gazâ-yı garrâyı dest-i cihâdla ref'e ve bîh-i saht-ı diraht-ı küfr-i bed-nihâdı pîrâmen-i gülşen-i dârü's-selâm-ı islâmdan nîrû-yı bâzû-yı ictihâdla kal'a ikdâm idüp mezbûr Engürüs-ı menhûsun kral-ı bed-fi'âli ki selâtîn-i taht-nişîn-i küffâr-ı füccârın mu'azzamlarından idi ve vufûr-ı aded ve huzûr-ı uded ile zuhûr bulup ceyş-i bed-kîş-

i salâbet ü mehâbetle meşhûr olan dârü'l-küfr serdârlarının mukaddiminden idi hemîşe ol bed-nihâdun güm-râh emîrleri sayd-gâh-ı gazâda mücâhidîn-i (100a) müslimîn ile buluşı gelüp vilâyetlerine yagı ayağun basdurmazlardı. Ol dîv-nijâd-ı ehremen-nihâdların şevketlerini şikest itmek için sefer-i zafer-rehberün tahsîl-i mühimmâtının mukaddemâtını tekmîl ve asker-i nusret-rehber cem' olup hâzır olmak için emr irsâl olunsun deyü fermân olundu. Ol emr-i vâcibü'l-iz'ân muktezâsınca etrâf-ı vilâyetde ve eknâf-ı memleketde vâkı' olan tûs-savlet beglerbegilere tayr-seyr ulaklar gönderdiler ki taht-ı livâ-yı sa'âdet-ihativâlarındaki kâvus-şevket ümerâ hadem ü haşemlerinün yarakların görüp sâz u selb ve âheng-i ceng-i müretteb ile hengâm-ı rihlete ve âvân-ı azîmete hâzır olup duralar ve diyâr-ı Karamân'un sâlâr-ı fermân-fermâ-yı Hürrem Paşa-yı hazm-ârâya emr olundu ki ma'mûre-i mezkûrenün yerağın ve yesağın görüp taht-ı livâ-yı vilâyetde olan begleri ve leşkeri cem' idüp gürûh-ı enbûh-şükûhla sahrâ-yı ferâh-fezây ü tarah-zidâ-yı Kayseriyye'ye varup dura (100b) ve Kâsım Paşa-yı rûşen-re'ye ki hazret-i sâhib-kırân devrinde Haleb'de ve Mısır'da emîr ve Anadolu'da beglerbegi ve dîvân-ı âsmân[a] vezîr olmuşdı mesâlih-i saltanatı ve mühimmât-ı memleketi görmek için Defterdâr Mahmûd Çelebî ile ihtiyâr olunup Konstantiniyye'de konuldu ve dahi her tarafda olan saff-derrlere haber-i sefer varup esbâb-ı nizâm ü intizâm ve umûr-ı cumhûr-ı enâm görölüp tamâm oldukdan sonra

Haber-i irsâl-kerden-i vezîrü'l-vüzerâ ve emîrü'l-ümerâ-yı sancak bâ-kethüdâ ve defterdâr-ı Rûmili be-Sofya berây-ı müctemi'-şüden-i asker fi-sânî-i Recebü'l-mücerreb sene isnâ ve selasîn ve tis'a-mi'e ez-dârü's-saltana

Vezîrü'l-vüzerâi'l-izâm ve hem emîrü'l-ümerâi'l-kirâm İbrâhîm Paşa-yı devlet-merâm Rûmili'nün ser-leşkeri ve ol kişvere beglerbegi olmağın mukaddime-i ceys-i nusret-kîş olup sene-i mezbûre Recebinün ikisinde râyet-i feth-âyet-i zafer-peykeri kaldırdı ve kûs-ı rihleti çaldırdı hayl-i nîl-cûş u seyl-hurûşı (101a) akıdup yürüdi varup bâğlar pîrâmeninün sebze-zârında la'l-peyker otağın kurdı. Yarandası âmme-i haşemi tabl u alemile Rûmili Kethüdâsı'yla Defterdâr'ı koşup asker cem' olmak için Sofya'ya gönderdi. Kendünün imâm-ı mehâmm-ı cumhûr-ı enâma müte'allik umûr-ı izâmın masdar-ı saltanatdan sadrı ve zuhûrı huzûruna mevkûfdı anun şu'ûrı ve

vukûfi olmadın bir maslahat vukû' vü şuyû' bulmazdı. Makâm-ı havletde ve hengâm-ı savletde pâdişâh-ı âlem-penâh anlar ile muhâvere vü müşâvere iderdi. Ol sebebdan bâb-ı hilâfet-me'âbdan infisâle mecâl ve cenâb-ı kâm-yâb-ı âfitâb-menziletten iftirâka ihtimâl yoğdı. Ana binâ'en inân-ı yek-rân-ı râm-ı licâmı zikr olan menzilden makâm-ı siyâdete ve makarr-ı sa'âdete ki kemân gibi güc görenlerin makarridi dönderdi.

Haber-i azîmet-nümûden-i sultân-ı selâtînü'z-zamân ve kâhir-i kahramânü'd-devrân be-asâkir-i deryâ-cûşân ve ümerâ-ı nîl-hurûşân be-cânib-i Engürüs-ı dalâlet-şân fî-hâdî-i aşer-i Recebü'l-mezbûr fî-târîhü'l-mezkûr

Andan sonra iktizâ-yı kazâ-yı sâbıkla bundan sâbık mezkûr ü mezbûr mukarrer u muharrer olan sâl-ı ferruh-fâl ü ferhunde-âmâl Recebinün on birinde rebî'-i bedî'-asârında ki sipeh-sâlâr-ı sultân-ı nev-bahâr leşker-i ezhârı ve sipâh-ı giyâhı ihzâr idüp envâr-ı eşcârın piyâde vü süvârınun alât-ı gîr ü dârun tahsîl ve mühimmât-ı kârzârın tekâmîl itmek içün gonceden miğfer ve gülden siper ve sûsenden şemşîr ü hancer izhâr itmişdi Rûmîli ve Anadolu'da olan serdâr ve sipehsâlârlara tekrâr ulaklar irsâl olundu ki sefer-i zafer-âsâra ihzârı emr olunan esnâf-ı ecnâddan süvâr ü piyâde bende vü âzâde bî-ihmâl ve emhâl makâmlarından çıkup ashâb-ı tabl u alemlerle gelüp hevâ-yı pür-safâ-yı azm-i rezmlle nidâ-yı hoş-edâ-yı kûs-ı ra'd-hurûş-ı cihâd ki senâm-ı dîn-i metîn-i İslâmdur müstemi' olalar ahkâm-ı kazâ-mazâ sudûr-ı (102a) hadem ü haşemde nâfiz olup hemân-dem cüyûş-ı nîl-cûş u seyl-hurûşun efvâcı bahr-ı Ummân'un emvâcı gibi ızdırâba gelüp âb-ı revân ve sehâb-ı tâb-istân gibi yürüdiler. At ayağıle ve gönder bayrağıle yiri ve göği bürüdiler. Bu cânibden şehsüvâr-ı mızmar-ı celâdet ve şehriyâr-ı kâm-kâr-ı diyâr-ı siyâdet hazretleri dahi hazret-i Hakk-ı fâ'il-i mutlak cenâbınun inâyetile târîh-i hicret-i hazret-i risâlet-menziletün dokuz yüz otuz bir Recebinün on birinde re'y-i rezm-i kişver-güşâyyla pâ-yı fersâ-yı azmi rikâb-ı kâm-yâb-ı hilâl-misâle basup süvâr oldu. Önce vüzerâ-yı kâm-kâr ve ağayân-ı nâmdâr ve a'yân-ı devlet-bîdâr ve erkân-ı saltanat-pâydar revîş-i cünûd-ı vücûh ve vufûr-ı hayl-i gerdûn-gerdle seyl-i hâmûn-nevred gibi yürüdiler. Ol sultân-ı cüvân-baht ü âsmân-tahtun ve hâkân-ı cihân-dâr ü tâc-bahşun rüstem-i sâhib-i rahş ve tûs-ı zerrîn-kefş gibi mukaddim-i hadem ü haşemi olan kulları ile meyâmin ü

meyâsir **(102b)** dolup kevkebe-i sultân-ı kâvus-salâbetün debdebe-i kûs-ı mehâbeti gûş-ı sürûşa irdi ve zerrîn-ser-i kamer-peyker alemlerün başı ve direfşânî nîzeler ve dırahşânî harbeler ve cevî-i semâya ve rûy-i hevâya mehîl-sûret ve acîb-zînet virdi. Ebr-hurûş u nîl-cûş pîller âfitâb-ı âsmân-mikdârun önince sehâb-ı bâd-reftâr gibi yürüdi ve huyûl u füyûlun eskâlinden ve bigâl ü cemâlün ahmâlinden erkân-ı zemîn mütezelzil olup heft-endâm-ı ecrâm-ı eflâka zelzele düşüp çâr-sû-yi kûy-i hâka velvele doldı. Bu heybet ile dârü's-saltana-ı Konstantiniyye'den çıkup yürüdi. Hareket-i bereket-i azîmet-eserle her gece bir menzilde nâzil ve her gün bir mahalde vâsıl olup mâh-ı Recebün yirmi birinde dârü'l-mülk-i Bulgâr olan nâdiretü'l-asr-ı dârü'n-nasr Edrene'ye ve Edrene'den Filibe'ye varup kûh-şükûh gürûhlar ve deryâ-mevc fevcler ile ol diyârün sahârî vü bevâdîsin toldurdı. Andan sonra mâh-ı Şa'bânun on altısında **(103a)** diyâr-ı Lâz'un meşhûr şehirlerinden olan Sofya'ya varup nüzûl eyledi. Ma'mûre-i mezbûrede şeb-i ta'ab u elemde deycûr-ı cevî ü sitemde kalan re'âyâ vü berâyâyâ âfitâb-ı cihân-tâb-ı ma'deletile nûr u fer virdi.

Haber-i müctemi'-şüden-i mîr-i mîrân-ı Anadolu Behrâm Paşa bi-asâkir-i memleket-güşâ ki der-fezâ-yı Bîga cem'ıyyet-i kerde-bûd fî-sâmin-i aşer-i Şa'bân

Ba'd-ez-ân mukaddemâ sûret-i tahrîr ve semt-i tasvîre gelen vech-i ahsen üzre vezîr-i sâ'ib-i tedbîr İbrâhîm Paşa ki râyet-i nusret-âyetini ve alem-i âlem-gîrini Rûmili Kethüdâsı'yla ilerü göndermişdi Sofya'[ya] varup Rûmili'nün asker-i mansûrı yanına cem' olup hâzır olmuşdı. Anadolu'da Bîga Ovası'nda cem'ıyyet üzre olup duran emîrû'l-ümerâi'l-kirâm Anadolu Beglerbegisi Behrâm Paşa-yı şîr-ikdâm Anadolu askerile Gelibolı ma'berinden ubûr idüp şâh-râh-ı gazâyâ doğrulup gelüp ordu-yı hümâyûna mûlsak oldı. Ol günün irtesi **(103b)** dîvân olup cümle Rûmili ve Anadolu begleri dest-bûs-ı pâdişâh-ı islâmla müşerref oldılar. Ba'dehû zıkr olan menzilde ikâmet emri tamâm olup kûs-ı rihlet çalunup ve deryâ-yı gazâyâ bâdbân-ı azîmet açılup ve gerdûn-misâl top arabaları dizilüp yürüdiler.

Nazm

Sadâ-yı tabl ve savt-ı tîğ ü terkeş

Gırîv-i ejdehâ-yı top-ı serkeş
 Diyâr-ı ehl-i küfre od bıraktı
 Ser-â-pâ kişver-i küffârı yakdı
 Kral-ı serkeş-i bergeşte-devlet
 Olup sergeşte-i vâdî-i hayret
 Nihâdına eğerçi düşdi âteş
 Misâl-i dîv-i tünd ü tîz ü serkeş
 Olup mağrûr ceys ü taht ü tâca
 Mutî‘ olmadı ol âsî harâca

**Haber-i âgâh-şüden-i kral-ı bed-fercâm ez-azîmet-i pâdişâh-ı islâm ve istimdâd
 ü istincâd taleb-kerden-i ez-selâtîn-i küffâr-ı liyâm ve be-mukâvemet [ü]
 iktihâm-nümûd-ı tamâm**

Öte cânibde Engürûs-ı menhûsun kral-ı (104a) bed-fi‘âli pâdişâh-ı âlem-penâh asker-i encüm-iştibâh ve top-ı memleket-tebâh ve ümerâ-yı melâ’ik-intibâhla gelüp Sofya sahrâsına dahil olduğın istimâ‘ idicek nisâl-ı sihâm-ı ehl-i islâmdan berg-i bîd gibi lerzân olup hemân-dem ceys-i bed-kîşinün mukaddemlerini ve hadem ü haşeminün muteşemlerini bâb-ı musîbet-me’âbına ihzâr idüp ol haberi izhâr idüp eyitdi ki sultân-ı kâhir-i kahramân leşker-i heft-kişverle belk[i] ejder-i heft-serle üzerimüze yürüdi. Gerd-i merd-i neberd çarh-ı berîni dutup ordu-yı gerdûn-pûyla çâr-sû-yi kûy-i zemîni bürüdi. Müşîr ü müdebbirleri bir araya cem‘ olup gelmişlerdi mukâbele ü mukâtele emrinde müşâvere itdiler. Ol bed-nihâd-ı mağrûrlarun bâd-ı gurûr dimâğlarını fesâda virüp tenezzüle ve tezellüle mecâl-i ihtimâl komadılar. Âhir-kâr bu vech üzre tedbîr eylediler ki nefîr-i âmm idüp kendülere mu‘în ü nâsır kâfir-i benî asferin ekberine ve asgarına ol hâl-i (104b) musîbet-me’âli i‘lâm eylediler. Leh ve Çeh’un beglerine resûl gönderüp ahvali i‘lâm eylediler. Ol bed-nihâdlar dahi bî-ihmâl ü emhâl eshâb-ı imdâdun ve esbâb-ı a‘dânun ihzârına ikbâl itdiler. Nemçe ve Alamândan dahi firâvân merd-i neberd, bî-kerân ricâl-i kıtâl ihzâr olundu ve Demaşkâr ile Hırvâd’un pûlâd-nihâd serdârları âheng-i cenge âmâde yüz bin mikdârı süvâr ü piyâde cem‘ idüp hengâm-ı harb ü dâr ü gîre ve eyyâm-ı darb ü şemşîre hâzır u nâzır olup durdılar. Ol cânibde hasm-ı mahzûl müdâfa‘a ve mürâfa‘a tedbîrine

meşgûl bu tarafda sâhib-kırân-ı cihân asker-i ummân-nişânla her gün bir menzile hulûl u nüzûl idüp varmada

Haber-i irsâl-kerden-i hazret-i hilâfet-penâh İbrâhîm Paşa-râ berây-ı binâ-kerden-i cîsr-i kaviyyü'l-esâs ber-âb-ı Sava acîbü'l-iştibâh fî-sânî ve'l-ısrîn-i mâh-ı Şa'bânü'l-mezbûr

Şa'bân-ı mu'azzamun yirmi ikisinde Eflâklar'a varulduğu gibi vezîr-i (105a) sâ'ib-i tedbîr İbrâhîm Paşa'ya emr olundı ki ilerü varup leşker-i zafer-rehber ile bahr-hey'et-i âb-ı Savâı ubûr ve Sirem adasına mürûr tedbîrin ide. Mûmâ-ileyh emr-i vâcibü't-ta'zîm üzre iki bin yeniçerî ve bin kapû halkı ve yüz elli top arabasile ve Semendire ve Niğbolı ve İzvornîk ve Alâca Hisâr sancağı beglerile ve sipâhîlerle göçüp anun akebince sâhib-kırân-ı nusret-karîn hayl-i seyl-i asker-i zafer-temkîn birle şeş-kûşe-i süffe-i hâkı ve heft-endâm-ı ecrâm-ı eflâkı lerzeye bırağup Nîş'e vardı. Asker-i cerrârün fevcleri deryâ-yı zahhâr mevcleri gibi sahrâ ve kûhsârı bürüdi. Menzil-i mezkûrda mi'râc-ı gazâyâ urûc iden Semendire Sancağı Begi Yahyâ Paşaoğlu Bâlî Beg gelüp sultân-ı cihân-cûya dâhil olup pâdişâh-ı mâh-bârgâh ve âfitâb-cenâbun rikâb-ı hilâl-misâline rûy-mâl idüp huzûr-ı pür-hubûrda (105b) şeref-müsûle vusûl buldı. Hemân-dem Nîş'den²⁰⁶ göçüp yürüdiler. Ol zamânda zemîn-i âsmân cüyûş-ı nîl-cûş u seyl-hurûşa muvâfakat izhâr idüp biri ni'âl-ı huyûl u bigâlden âhen-pûş ve biri ebr-i zulmânîden cevşen ü haftân giyüp ol âsmân-ı saltanat-afitâbun üstinde sehâb müşkîn-i sayebân olmışdı Ramazân-ı mübârekün on dokuzunda Belgrâd önindeki sahrâ-yı hürrem-fezâ ve hoş-dem-i hevâyâ varılup ordu-yı hümâyûnla ol hâmûn mâlâmâl ve mevâkib-i pür-uded ve merâkib-i bî-hadd ü adedün dürr-feşân-ı sinânlarınun yulduzlarile yir yüzi gerdûn-misâl oldı. Cûy-bâr-ı Sava üzre mûmâ-ileyh İbrâhîm Paşa'nun ikdâmı ve yümn-i ihtimâmile muhkem ü mübrem girih-gîr zencîrler ve pertâbî kullâblar ihzâr olup duran köprüden ubûr idüp ireme nazîre olan Sirem'e geçüp hıyâm-ı gerdûn-kıyâmın kurup oturdı.

²⁰⁶ Nîşe'den

Nazm

(106a) İrişdi Tûna'ya ol gark-pulâd

Sirem sûyına geçdi nitekim bâd

Sirem sahrâları doldı sipehden

Pür oldı her taraf zerrîn-külelden

Andan sonra

Haber-i arz-ı ceyş-i nusret-kîş-i islâm ki ümerâ-yı memleket-güşâ be-pâdişâh-ı âlem-penâh âram-nümûdend der-sahrâ-yı Sirem

Sipâh-ı giyâh-şümârı şehriyâr-ı kâm-kâra arz için ol fezâsı hürrem ve hevâsı hoş-dem ve eknâfı mekşûf ve vüs'at ü füşatile ma'rûf Sirem sahrâsın ihtiyâr idüp gönder bayrağı altında yaprağı açılmış bâğlar gibi ârâste âlây lar ki her âlây bir deryâ idi ve her fevc bir bahr-ı pür-mevcdi piyâde vü süvârla nat'-ı şatranc gibi arsa-ı arzın tûlî ve arzı dolup leşker-i zafer-rehber-i düşman-şiken bir gülşene benzerdi ki içinde goncesi miğfer ve güli siper ve nergisi şemşîr ve sûseni hançer idi ve sipâh giyâh-ı ezhâr-ı bahâr gibi donanup ve kızıl börkler gülzâr-ı gazâda açılmış tâze-zanbaklar ve ter-lâlelerdi (106b) ve yeniçerî'nün âk börkünden bûstân-ı meydân-ı cihân uçdan uca açılmış zanbakla doldı. Her beg birbirinden yek ol tûl mesâfede gayret-i arzla arz-ı ceyş idüp ol kadar asker gösterildi ki aded-i felek-devvâr cünûd-ı mülk-seyyârla ârâste mevâkib-i kevâkib-i tîz-şitâb-ı sâkîb ve şemşîr-i behrâm-ı hûn-ı meşârib ile pîrâste olaldan [berü] dîde-i cihân-ı çarh mislin görmüş değil idi. Berîk-i berk-i sinân-ı cân-sitân dîde-i mihri hîre idüp gerd-i sipâh âyine-i sipihri tîre itmişdi zer-bendî cevşenlerün âyîneleri ki sâfî ve rûşen-i âb üstine düşmüş aks-ı âfitâb gibi tâbdâr idi ol âyineler arûs-ı zaferün cilvegâhı idi. Çün arz-ı ceyş-i nusret-kîş-i fursat-encâm tamâm olup ol makâmdan şehir-i Ramazânun yirmi yedisinde Belgrâd seferinde bâd-ı gâret ve seylâb-ı hasâret ile harâb olan İslankamen nâm şehre vusûl bulup nüzûl eylediler. Ol uca olan (107a) vâlî-i âlî-mikdâr Yahyâ Paşaoğlu Bâlî Beg yanındağı dilâverlerden dil getürmeğe göndermişdi ol serdârlar Petervârdîn didikleri hisârun civârında küffâr-ı bed-girdâr ile buluşup sabâ-yı safâ-bahş-ı nusret-i islâm esüp tîğ-i âteş-dirahşla bir nice baş kesüp birkaçun diri dutup esîr ü destgîr âsitân-ı âsmân-nişân-ı sultân-ı cihân-gîre getürdiler. Ol konakda bir gün oturak olunup Bosna serdârı

Hüsrev Beg'den ulak gelüp Sirem adasında olan bikâ'-ı hasîn ve kılâ'-ı metînden Erîk nâm kal'a dizdârının gîr ü dâr-ı sa'âdet[i] câdde-i itâ'ata girdi ve diyârı teslîm idüp merâsim-i hidmet-i ehl-i zimmet ü inkıyâdı takdîm itdi deyü haber virdi.

Haber-i reften-i İbrâhîm Paşa be-muhâsara-ı Kal'a-ı Petervârdîn bi-emr-i pâdişâh-ı nusret-karîn fî-sâlis-i mâh-ı Şevvâlû'l-mükerrem

(107b) Çün pâdişâh-ı islâm cezîre-i mezkûreye zılâl-ı râyât-ı âyât ile müstes'ad oldı. Engürûs-ı me'yûs-ı küfr-âyînün husûn-ı hasîne ve kılâ'-ı metînesinden Kal'a-ı Vârdîn ki hasânet-i bünyân-ı pâydâr ve metânet-i esâs-ı üstüvâr ile iştiâr bulup burûc-ı hevâ-mekânı cevâ-ı semâya dâhil ve kulel-i âsmân-âşyânı felekü'l-burûca mûmâsil derûnı makarr-ı afârît-i küffâr-ı liyâm ü füccâr-ı hâk-sâr olup seng-râh-ı cihâd olmağın.

Nazm

Rivâyet kal'asın feth iden üstâd
 Bu resme itdi söz şehrini âbâd
 Hisâr-ı kal'a kim sa'bidi gâyet
 Dikilmemişdi hiç burcına râyet
 Adına dirleridi Petervâdîn
 İnânmazidi ehl-i dîne Vardîn
 Misâl-i dîv âsî [vü] serkeşidi
 Dışı pûlâd ve içi âteşidi
 O hısnı olduğından bir ser-râh
 (108a) Şeh-i kal'a-güşâ çün oldı âgâh
 Fesâd ü şerrini def itmeğičün
 O hârı râhdan ref itmeğičün
 Emîr-i Rûmili düstûr-ı azam
 Sipehdâr-ı saff-ârâ-yı mukaddim
 Enîs-i havlet ve seyr ü temâşâ
 Vezîr-i azam İbrâhîm Paşa
 İki bin zer-külele ceyşile derhâl
 Sipâh-ı Rûmilin itdi irsâl

Zemînün sebz-i evrâkını dürdi
 Hisârun fethine gülğünü sürdi
 Bu resme rahşla mîr-i sipehdâr
 Revân oldu yanınca ceyş-i hûn-hâr

Hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâhun emr-i şerîfile iki bin yeniçerî ve kapû halkı umûmen Rûmili sipeh-sâlâr-ı düşman-şikâr İbrâhîm Paşa-yı rûşen-re'ye koşulup irsâl olundu. Mûmâ-ileyh mâh-ı Şevvâl'ün üçünde azîmet idüp hisâr-ı meşhûrun üzerine varup nüzûl eyledikde kal'anun Bânı Tûmûr Pâvlî nâm pâpâs-ı şeyâtîn-istînâsı asker-i bî-hadd ü sitâre-kıyâsı ta'arruz kasdına âb-ı Tûna'nun öte yüzinde cem' idüp hâzır iken alâ-niyyetü'l-gazâ âhen-pûş-ı **(108b)** pîlân-ı yemm-hurûş ve dilîrân-ı deryâ-cûş hücumı gûş-ı bî-hûşuna irişdikde karârı kalmayup Tûna'ı berü geçüp kal'a mukâbelesinde âlâylar ve safflar bağlayup donanma gemilerini geçürtmemek kasdile arabalar ile toplar ve darbazenler kurup ol esnâda - bi-inâyeti'llâhi te'âlâ - su yüzinden sekiz yüz pâre sefâ'in-i nusret-karîn ebtâl-i ricâl ve bahâdırân-ı rezm ü kıtâl irişüp havâlî-i hisâr berren ve bahren hıyâm-ı süreyyâ-nizâm ve fûlk-i felek-kıyâm ile mâlâmâl olup sırr-ı azîz-i ²⁰⁷ - قاتلوا الذين لا يؤمنون بالله ولا باليوم الآخر - mesâmi'-i cünûd-ı muvahiddîne lâyh ü sâyh oluncak gürûh-ı enbûh-ı gâzîyân ve zümre-i mübârizân-ı ma'reke-gîrân kuru cânibinden hisârun vâroşına ve gemiler su yüzünden küffâr-ı hâk-sârun topları ve meterisleri üzerine hücum itdiklerinde dilâverân-ı şîr-hamle vü peleng-i ceng ve bahâdırân-ı bebr-sadme vü hizber-âheng cehennemîlere cihân yüzün **(109a)** teng idüp oka ve zenbereke ve pırangaya ve tufenge bakmayup hayl-i bâd-pâyla seyl-i belâya göz yumup uğradılar. Şemşîr-i âb-dâr-ı küffâr-ı hâk-sârun nâr-ı pür-şerâr-ı peykârün söyündürüp ol pür-şîz-i eşrârı şîn-hıyâr gibi doğradılar. Kâr ü bâr-ı karârı saçup hisâra kaçup gidebilen tengnây-ı dâr ü gîrden kurtulup cây-ı selâmete irdiler. Kalanların cânları nişân-ı tîr-i tedmîr ve bedenleri tu 'me-i şîr-i şemşîr olup bir niceleri lokma-ı ejdehâ-yı zencîr olup esîr ü dest-gîr oldılar.

Nazm

Şerâr-ı nâr-ı heycâ tîr-i perrân

²⁰⁷ “Ne Allah’a ne ahiret gününe inanmayan”, Tevbe, 9/29.

Ecel deryâsı mevci tîğ-i bürrân
 Nice cân hırmenini hark kıldı
 Nice ten zevrakını gark kıldı

Şîr-dilîrler bir dâr ü gîr itdiler ki çarh-ı siper-i âfitâbı yanmağla olamayup gerd-i neberdün sehâbından önine pulâd-haftân aldı. Zevrakların (109b) içindeki âl bayraklardan su yüzi lâle-zâra dönmişdi küffâr-ı bed-re'y ki kenâr-ı cûy-bâr ve pîrâmen-i hisârda âlâyı bağlayup durmuşdı. Ol gemilerde olan niheng-âheng ceng-cûylar tûfeng dutup semâ-yı kazâdan nâzil ve sehâb-ı azâbdan vâsıl olan vücûd-ı bî-sûdları diraht-ı sahtının bâr ü bergün döküp şerâr-ı peykânla ol tâgîlerün cânlarını pür-dâğ idüp bâzâr-ı kârzârlarında savaşı kumâşlarını²⁰⁸ döküp saçdılar. Ol kûh-sipâh gibi turan güm-râhlar berg-i gâh gibi târ ü mâr ve vâroş içinde olan küffâr dahi ol sehâb-ı kazâdan nâzil olan seylâb-ı belâ sedde vü redde kâbil olmadığını bilmediler. Nâ-çar olup dest-i ıztırârla cân-ı bed-gümânları halâs için hân ü mânlarını oda urup leheb-i mehib-i nâr-ı hâyla ara yirde hâyil itdiler. Ol sebeble hücum-ı husûmdan bir zamân emân bulup cây-ı hasîne ve hısn-ı metîne kaçup ol odun (110a) dûdile gülhen-i cihân dolup zebâne-i âteş ki zebân-ı hâlle ol belâ-keşlerün ahvâl-ı pür-ehvâlün beyân iderdi târ ü mâr olup giden bed-gümânların cânlarına od düşdi. Pâpâs-ı nâ-sipâs-ı nekbet-libâs dûd-ı musîbetle mirât-ı hayâtun pâs dutup kâr ü bârı nâr-ı hasretle dutuşdı. Ol gün - bi-inâyeti'l-lâhi te'âlâ- vâroş feth olunup içinde bulunan merede-i hâk-sâr tîğ-i âteş-bâr ü zafer-nigârı tu'me-i şemşîr-i âb-dâr olup su yüzinden gemiler²⁰⁹ dahi göz açdırmayup sâ'ika-girdâr ü ra'd-âsâr toplar atup²¹⁰ - وجعلناها رجوما للشياطين - muktezâsınca füccâr-ı melâ'in ashâb-ı cân-şikârıla recm ü seng-sâr olunup toplar ibtâl ve âlâyı târ ü mâr olup su yüzi dahi kemâ-hüve'l-maksûd fütûh ü güşâd buldukda kal'ada olan tâ'ife-i tuğyân-pîşe ve anede-i isyân-endîşe²¹¹ - فظنوا انهم مانعتهم حصونهم - kal'alarının metânet ü hasânetine i'timâd idüp ısrâr üzre olup durdılar. (110b) Tedmîr-i küffâra ve tahrîb-i hisâra cevânib-i erba'adan toplar kurulup leyl ü nehâr döğölüp kulel ü burûcî âhenîn-seng-i kal'a-gîr ile mânend-i kefgîr olup der ü dîvârları sadme-i top-ı kal'a-kûbla vîrân ü harâb ve kulle [vü] bârûlar darbe-i

²⁰⁸ Kûmâşlarını

²⁰⁹ Gemilen

²¹⁰ “Ve onları Şeytanlar için atılacak şeyler yaptık”, Mülk, 67/5.

²¹¹ “Zira zannettiler ki istihkamları manialarıdır”

lakım-ı bünyân-âşûbla tâlân u yebâb kılunup gayret-i islâm-ı sa'âdet-encâm ve hamîyyet-i dîn-i seyyidü'l-enâmdan - aleyhi's-salavat ve's-selâm - guzât-ı nusret-fercâm ²¹² على القوم الكافرين - 213 وعنده مفاتيح الغيب لا يعلمها الا هو - sadâsile muğtenem ve kavline gûyân olup hemân-dem câ-be-câ ümerâ-yı küberâ ve kübrâ-ı kavîyyü'l-iktidâr ile bahâdırân-ı meydân-ı arbede ve ceng-cûyân-ı mesâff ü ma'reke du'â-yı müstecâb ebrâr-ı semâya su'ûd ider gibi hisâra hücûm idüp dâmen-gîr-i kal'a-ı hevâ-âşyân olduklarında içerüde olan zümre-i hâsirîn ve fırka-i melâ'în gedüklerde âlât-ı ceng ü cidâl ve esbâb-ı harb ü kîtâl ile hâzır ü müheyyâ olup gâzîlere tûfeng-i (111a) bî-direng ve harbe-i harb-âheng ve nefî ü çûb ü seng havâle idüp zuhî-i kübrâya varınca taraf taraf ceng ü âşûb tâ'ife-i müslimîn fuccâr-ı liyâma sehâm-ı hûn-âşâm ve peykân-ı ecel-peyâmla ²¹⁴ فذوقوا العذاب بما كنتم تكسبون - peygâmın inhâ ve şemşîr-i düşman-gîr-i merg-te'sîr ü sinân ve tîğ ü tîr-i mevt-tevbîr ile ²¹⁵ - haberin inbâ eylediler. Kîş-i bugât fûrûc-ı burûcda fevc fevc ceşş-i guzât hendek kenârında cevîk cevîk kemîn-i kînedan hurûc idüp mi'râc-ı arş-pâye-i gazâyâ urûc itmeğe ikdâm itdiklerinde yukarudan küffâr-ı hüsrân tûfeng ve tîr [ü] hedeng idüp aşağıdan guzât-ı müslimîn dahi tûfeng-i bî-direng ve seng-i top-ı ra'd-âheng ile cevâb virüp ceng eylediler. Taraf taraf zikr olan hisârı kuşadup tûfeng-endâz ser-bâzlar deryâ-yı âteşîn-dem gibi mevc urdılar.

Haber-i meftûh-şüden-i hısn-ı hasîn Kal'a-ı Gûrgûriçe (111b) ve Berkâs ve Dîmetreviçe ve Nûkel ve Erîk ve Çerûbek ve Sofîn ve Velkîn ve Yurâh ve Üsek ve Âçe ve itâ'at²¹⁶-nümûden-i ahâlî-i ân-kılâ' be-himmet ü devlet-i pâdişâh-ı âlem-mutâ'

Ol esnâda Bosna Begi Hüsrev Beg'den ve İzvornîk Begi Ahmed Beg'den âdemler gelüp Sirem adasında olan bikâ' vü kılâ'-ı hasînden Gûrgûriçe ve Berkâs ve Dîmetreviçe ve Nûkel ve Çerûbek ve Sofîn ve Velkîn ve Yurâh ve Üsek ve Âçe nâm

²¹² "Gaybın anahtarları onun yanındadır; onları ancak o bilir", En'âm, 6/59.

²¹³ "Ey Rabbimiz! ayaklarımıza sebat ver ve bizi kafirler kavmine karşı muzaffer buyur", Bakara, 2/250.

²¹⁴ "Artık kendi kazancınızın cezası olarak azabı tadın", A'râf, 7/39.

²¹⁵ "Her nerede olsanız ölüm size yetişir velevki tahkim edilmiş yüksek kuleler içinde bulunmuş olunuz", Nisâ, 4/78.

²¹⁶ İhâ'at

hisârlar ki her biri kilîd-i memâlik-i küffâr-ı bed-girdâr ve melcâ'-ı eşrâr-ı füccâr-ı dalâlet-şi'âr idi sükkân-ı hezîmet-nişânları leşker-i iklîm-i heycâ vü cihân-güşânun mehâbet-i sît ü sadâsından sergeşte-i bâdiye-i dalâlet vâkı' olup kiminün halkı benâtü'n-na'ş gibi bevâdî vü cibâle perîşân ve kiminün ahâlîsi südde-i murâd-bahş hâkına yüz sürüp istîmân idüp kılâ'-ı mezbûre cümle-i aktâr-ı vilâyet ve mecmû'-ı afâk u mülhakâtla sâ'ir memâlik-i mahmiyye muzâfâtından olup re'âyâlarının mukâbele vü mukâteleye **(112a)** ikdâm idemediklerin ve mekâm-ı itâ'atde ikdâm, ehl ü ıyâllerin hayl-i bî-meyl varup pâ-y-mâl itmedin ve mâlları tâlân olup hevâ-yı yağmaya gitmedin ve sehâb-ı kazâdan nâzil olan seylâb-ı belânun öninden ayrıldıkların ve kalb-i salb-i küffâr-ı bed-nihâdun kesrin ve püşt-i dürüş-i adû-yı tünd-hûyun şikestün ve râyet-i nusret-âyet-i cihâdun ref'in ve feth-encâm-ı gazânun nasbın i'lâm eylediler. Ol peyâm-ı meserret-fezâydan hüddâm-ı südde-i sidre-makâma envâ'-ı behcet ü sürûr ve fursat-ı hubûr hâsıl olup nevâ-yı kerrenâ-yı beşâret ve sadâ-yı kûs-ı meserret ile kûşe-i bâm-ı felek-i mînâ-fâmdan gûş-i mülk doldı. Zikr olan kal'anun fethi takdîr-i Hayyü'l-yezâlîde mukadder olmayup ²¹⁷ - [الله واصبروا] - استعينوا با - âyetinün mefhûm-ı sa'âdet-manzûmı havâtır-ı guzât-ı zafer-mirâta lâyıh olmağın cüyûş-ı deryâ-cûşun hurûşı sâkin olup menâzil ü mesâkîne mu'âvedet ü mürâca'at idüp ârâm eylediler.

(112b) Haber-i ihsâr-şüden-i lakımhâ vü tophâ der-diğer bâr ve âteş-nihâden ve hücûm-kerden fî-sâbi'-i Şevvâl

Andan sonra tekrâr toplar ve mevâzi'-i arabadan lakımlar tedârük olunup sene-i mezbûre Şevvâlinün yedisinde ihzâr olan lakımlara ve toplara âteş virilüp küffâr-ı hüsrân-âyîn cenge hâzır ve ceys-i mücâhidîn âhenge nâzır olup berüden bunlar sehâb-ı nev-bahâr hurûş ve öteden anlar seylâb-ı kûh-sâr gibi cûş itdiler. Ol kal'a-ı kûh-sâr-salâbetün tîz-çeng pelengleri ve cüy-bâr-ı mehâbetin âteş-âhengleri ile dutuşup gereği gibi savaş itdiler. Cemî' kûmât-ı gazânun haftânların ve çînî kalkanların seng-i cengle şem' gibi nerm itdiler. Ehremenlerden geçüp hisâra duhûl idemediler. Zemîn-i harb-gâhd[an] semâya ağan dûd-ı siyâhun bûlûdından yağan kan

²¹⁷ “Allah'tan yardım isteniyiz ve sabrediniz”, A'râf, 7/128.

bârânı ile mızâm-ı gîr ü dâr rengîn oldukdan sonra buhâr-ı a'dâ ile hevâ-yı vegâ nemgîn olup gubâr-ı misâl-i kârzâr ve gerd-i neberd-i **(113a)** tîz-gerd teskîn buldukdan sonra cüyûş-ı deryâ-cûşun hurûşı sâkin ol günün irtesi tekrâr yürüyüş olup ceş-i nusret-kîş sihâm-ı peyâm-ı hammâmı küffâr-ı nekbet-encâm u musîbet-fercâma gönderdiler. Ammâ gonce-i zaferden gül-i feth açılmak vakti değil idi. Ol bed-girdârlar dârları üzre olunca gîr ü dâr idüp üzerlerine hücûm iden husûmı girüsüne dönderdiler.

Haber-i meftûh-şüden-i hısn-ı hasîn-i Kal'a-ı Petervârdîn fî-sâbi'-i aşer-i Şevvâl

Andan sonra Şevvâl-i ferruh-fâl-i ferhunde-me'âlün on yedisinde rûz-ı pîrûzun sabâh-ı necâh-eserde ki tebâşîr-i subh-ı sâdık şârik olmuşdı arûs-ı feth-i mübînün cihâzı tertîb ü tahsîl ve tekmîl olup ²¹⁸ - نصر من الله وفتح قريب - âyetinün dirâyeti ile hûş-ı cüyûş-ı deryâ-cûş sadâ-yı hoş-edâ-yı kûs-ı beşâret-i nusret afâk-ı cihâna ve tâk-ı âsmâna doldukdan sonra a'dâ-yı bed-re'y-i nekbet-encâma peyâm-ı hammâmı i'lâm maslahatıçün toplar **(113b)** atdılar ve lakımlara âteş virdiler. Dîvâr gedükleri ki küffâr üstüvâr itmişdi tekrâr yıkılıp seng ü çûbı birbirine katıldı. Deryâ-yürüyüş²¹⁹ toplar atılınca bahr-i harb pür-cûş olup deryâ-yı vegânun nihengleri baş kaldırıp kûh-sâr-ı kârzârın pelengleri yürüyüp sadâ-yı kûs ü kerrenây ile tâk-ı âsmânı doldurup cüyûş-ı deryâ-cûşun fevcleri mevc-i âhenîn ile bürüdiler. Gül-i feth açılmağçün miğferler goncesi baş gösterdi. Sadâ-yı mehîb ü pür-nehîb-i top-ı sâ'ika-girdâr ki hisârdan atulurdu gâzîler üzre yağmur gibi yağardı gazâ yolında başlarına her ne gelürse ihtiyâr idüp durdılar. Rûz-ı rûşen düşmanın gözlerine şeb-i târ olmuşken lakımlara od urdılar. Fî'l-hâl işti'âl bulup ol kûh-ı pür-şükûh gibi kal'a ızdırâba gelüp ²²⁰ - ان زلزلة الساعة شى عظيم - âyetinün mefhûm-ı sa'âdet-mersûmı zâhir olup içindeki küffâr-ı hâk-sâr ²²¹ - يا ويلنا (114a) قد كنا فى غفلة من هذا - deyü zeyl-i tezellüle tevessül ve dâmân-ı emâna temessük²²² kasdın idince dürc-i âhenîn gibi metîn ü berg burclar gâh gibi nâ-gâh hevâyâ su'ûd idüp bir anda tahtında ve fevkinde mefrûş u ma'rûş ne

²¹⁸ "Allah'tan zafer ve yakın bir fetih", Saff, 61/13.

²¹⁹ Deryâ-yı yürüyüş

²²⁰ "Çünkü o saat zelzelesi çok büyük bir şeydir", Hacc, 22/1.

²²¹ "Eyvah bizlere! Biz bundan gaflette bulunmuş olduk. Hayır! biz zalimler olduk". Enbiyâ, 21/97.

²²² Temessül

varsa ²²³ - كالعهن المنفوش - târ ü mâr oldu. Ol günc-i dalâletde olan şûm-ı bûmların nevm-i gafletinden gözleri açıldı. ²²⁴ - يوم يغشيهم العزاب من فوقهم ومن تحت أرجلهم - sırrın müşâhede kıldılar. Ol dârü'l-küfrün altı üstine döndi. İçindeki âcizler ²²⁵ سافلها - فجعنا عاليها - muhakkak u musaddak olduğın bildiler. Düşman-ı bed-fi'âl-i nekbet-hâl ber-hâlde iken pîrâmen-i sûrda hâzır ve âheng-i cenge nâzır olan asker-i mansûr sûr-ı dâr ü gîri çalup бүрүдiler. Kenâr-ı dîvârda kem[î]n-i kîne girüp duran küffâr-ı bed-girdârun fırkalarına şemşîr-i âb-dâr urup darb-ı dest-i himmetle kufl-ı bâb-ı dârü'l-küfri şikest idüp nîrû-yı bâzû-yı hamîyyetle isyân **(114b)** dağında tavattun iden tâğîlerün ciğerlerini göyündürdiler. Ol yıkılan burclarun semâya ağan gubârından ve kırılan bedenlerden revân olup akan kan buhârından tâk-ı âsmânı ve afâk-ı cihânı sehâb-ı pertâb zulmânı бүрүмүşdi hisârun bir kulle-i üstüvârı vardı ki anun altına lakım varup girmişdi. Bünyâd-ı pûlâd-nihâdına ve erkân-ı saht-bünyânına tezelzül ü tehalhül virmemişdi kal'anun bir kalâ'ile benâmları tahassun idinüp cenâb-ı celâlet-me'âbdan kar'-ı bâb-ı istîmân taleb eylediler. - el-afvü zekâtü't-lutfi ²²⁶ muktezâsınca mûmâ-ileyh paşa-yı sâhib-re'y ol bed-sîretlere hil'at-ı emân ihsân idüp anlar dahi tavk-ı itâ'ata boyun virüp ra'îyyet olmağa rağbet gösterdiler. Ol gün mezkûr kal'a feth olup ser-i burcında a'lâm-ı islâm-ı nusret-encâm merfû' vü mansûb - fettâhü zu'l-minen takaddeset esmâü'hu ²²⁷ dergâhına hamd olunup **(115a)** kenâyis ü me'âbidi cevâmi vü mesâcid kılınup ve ezân okunup cum'a namâzı kılındı.

Nazm

Niheng-i lücce-i deryâ-yı heycâ
Fetahnâleke bi-İbrâhîm Paşa
Ser-i burca diküp a'lâm-ı dîni
Çün aldı Petervârdîn kal'asını
Görüp o fethi erbâb-ı tevârîh
Didiler Petervârdîn'i aldı târîh

²²³ “Yünler gibi atılacaktır”. Kâria, 101/5.

²²⁴ “O gün azap, onları üstlerinden ve ayakları altından sarsacaktır”, Ankebût, 29/55.

²²⁵ “Hemen onların üstünü altına getirdik”, Hicr, 15/74.

²²⁶ “Affetmek lütfun zekatıdır”.

²²⁷ “Onun isimleri takdis edilir”.

Yarandası hazret-i sâhib-kırân-ı nusret-karîn mevâkib-i merâkib-i efvâc-ı deryâ-
emvâcla ol hısn-ı hasîn sahrâsına gelüp miyâmin-i sebze-zârında hıyâm-ı gerdün-
kıyâmın kurup gûn-â-gûn sâye-bânlar üzre çetr-i hümâyûnların dutup nücûm-kudûm-
ı rûmla püşt-i zemîni rû-yi âsmâna dönderdi. Emîrû'l-ümerâ-yı saff-ârây İbrâhîm
Paşa'yla Rûmili'nün serdârları dest-bûs-ı sultân-ı cihânla müşerref olup fermân-ı
vâcibü'l-iz'ân-ı hazret-i sultân-ı sâhib-kırâna nâzır olup durdılar.

**Haber-i dil-âverden-i merdümân-ı Bâlî Beg-i (115b) mîr-i livâ-yı Semendire ve
haber-dâden ez-ahvâl-i kral-ı bed-fi'âl**

Ol esnâda Semendire Sancağı Begi Bâlî Beg'ün yanında olan dilâverlerden bir nice
şîr-gîr dilîrler, dil almak için Bâc nâm şehre varup küffâr-ı bed-fercâmın ordusuna
girmişlerdi. Ol dârda olan bed-girdârların yararlarından bir nicesin esîr [ü] dest-gîr
idüp zencîr-i teshîr ile getürdiler. Kral-ı bed-fi'âl ahvâlinden istifsâr olundukda
cevâb virüp eyitdiler ki civârında olan diyâr-ı küffârın şehriyârlarile istizhâr idüp
kuvvetde olan kudretin fi'ile getürüp mukâbele vü mukâtele itmek için yerağ ü yâtile
askerin ihzâr idüp leşker-i bî-kerânla taht-gâhından geçüp perr-i ferr ve bâl-ı ikbâlle
uçup berü gelmek azmin cezm itmişdür bir sahrâ-yı hürrem-fezâ ve hoş-dem-i
hevâda şevketle bezm-i rezmi kursa gerekdür gürûh-ı enbûh-ı pür-şükûhunı başdan
ayağa dek pûlâd-pûş (116a) idüp sehâb-ı bâd-pûş ve seylâb-ı pür-hurûş gibi çağlayup
üzerine varan cüyûş-ı deryâ-cûşun önün bağlayup karşı dursa gerek deyü ol bî-bâklar
bu hevl-nâk haberleri takrîr itdiler. Guzât-ı nusret-karîn ol asl-ı kelimâtların istimâ'
idicek eyitdiler husûm-ı şûm demûrdan hisâr olursa nâr-ı kârzârla eridüp mûm, ol
âteş-nihâd serkeşler kızıl kor olursa tâb-ı sinân ve tîğ-i mîğ-nişânla yakup kara
kurûm iderüz.

**Haber-i reften-i İbrâhîm Paşa be-Kal'a-ı Lûk ve feth-kerden-i bâb-ı ân ve
itâ'at-nümûden-i ahâl-i vilâyet fi-tâsi' ve'l-ışrîn-i Şevvâl**

Sâbıkâ mezkûr ü mezbûr olan diyâr-ı meşhûrda bir hisâr-ı ma'mûr dahi vardı cüy-
bâr-ı Tûna'nun kenârında kulle-i kûh-sârda sengîn-i dîvâr ve metîn [ü] üstüvâr
râsihü'l-erkân şâmihü'l-eyvân kadîmü'l-bünyân kal'a idi hendek[i] amîk ü sahîk burc

u bârûsı refî‘ vü menî‘ ne burcina mecâl-ı **(116b)** urûc ve ne hendekine düşene ihtimâl-ı hurûc vardı kullesi rıf‘atda çarh-ı ahdere hemser dîvârı metânetde sedd-i iskendere berâber elsine-i enâmda Lûk nâmla iştiâh-ı vardı. Âlât-ı kârzâr ve mühimmât-ı gîr ü dâr ve ebtâl-ı ricâl-ı cidâl ü kıtâl ile mâlâmâl idi. Hısn-ı hasîn-i Kal‘a-ı Petervârdîn alunup dârü’s-selâm-ı islâma rabt olundukdan sonra

Nazm

Sa‘det ol kişinindür ki dâ‘im
 Ola harb ü gazâ yolında kâ‘im
 Sürüp kalbine küffârın semendi
 Alup feth ide sad hısn-ı bülendi
 Ne dir râvî çü düstûr-ı nigû-fâl
 Kıtâl ü cengle bî-hîle vü âl
 Alup feth itdi ol hısn-ı menî‘
 Cihâna doldı âvâz-ı refî‘
 Meğer bir kal‘a kim ismi idi Lûk
 Çü Lûk urmuşdı yir yüzine hûk
 İçi memlûydi gebr-i şütür-kîn
 Cedel-i sâz ve inâd ehli ve bî-dîn
 Fesâdı ehl-i hısna gâlib

(117a) Muhassal kal‘ u kam‘ ve def‘i vâcib

Vezîr-i âsaf-ârâ şâm-ı meydân
 Halîl-i halvet-i sultân Süleymân
 Fesâdından o hısn-ı dîv-hûnun
 Olup âgeh helâkîçün adûnun
 Hemân emr eyledi deryâ-yı savlet
 Revân oldu revân çün seyl-i âfet

yümn ü ikbâlle paşa-yı ferhunde-re‘y ol kal‘anun dahi içinden dirah-ı küfr-i nekbet-encâmın nîrû-yı bâzû-yı himmetle bîh-i sahtın kal‘a ikdâm idüp akdâm-ı isyân ü tuğyân üzerine kıyâm iden bed-bahtların vücûdunu ceng ü cidâlle hal‘a ihtimâm idüp emr-i pâdişâh-ı cihânla âlem-i âlem-arâ-yı gazâyı kaldurup deryâ-mevc fevcleri ve

kûh-şükûh gürûhlarile rû-yi sahrâyı bürüyüp nîl-i cûy-bâr ve seyl-i kûh-sâr gibi asker-i cevârla mezkûr hisârün üzerine varup küffâr-ı bed-girdârı sûr içinde mahsûr itdi. Toplar kurup dîvâr-ı üstüvârın yıkmağa ve kemend-i bülend-i himmet-bülendile bârû-yı fethe çıkmağa ikdâm-ı tâm ve ihtimâm-ı tamâm idüp etrâf-ı **(117b)** hisâra bir nice yerden toplar kurup ve meterisler ihzâr idüp durdı. Ol topların ra'd gibi âvâzesi felekler dervâzesine tolup hisâr içindeki küffâr-ı bed-fercâm-ı nekbet-encâm ol ahvâl-i pür-ehvâl-i musîbet-hâli göricek fî'l-hâl dizdârlarınun yanına cem' olup müşâver[e] itdiler. Bahtiyâr olan ihtiyârları dâr-ı musâlaha ta'mîr-i tedbîrin takrîr idüp erbâb-ı cidâl ve eshâb-ı kıtâl olan ebtâl-i ricâlün azm-i rezmin ibtâl ve âheng-i cengin ihmâl itmek bâbında muhâvere idüp eyitdiler ki bu emîr-i sâ'ib-i tedbîr ve dilîr-i sâhib-i şemşîr şîr-i şikâr gibi hayl-i seyl-pûy u rezm-cûyla diyârimıza hücum ve civârimıza kudûm idüp gelmişdür darb u harble hisârımız almayınca komaz. İmdi kal'ayı lutfla virmezsek ve inâdı koyup câdde-i inkıyâda girmezsek unf u kahr almayınca komaz. Petervârdîn Kal'ası ki kulle-i kûh-sâr-salâbet idi emân virmeyüp **(118a)** pençe-i darb u harble aldı. Efdal budur ki kal'ayı virüp âfet-i gâret ve muhâfet-i hasâretten emîn olavüz. Kâr-dîde pîrlere çün bu sözleri takrîr itdiler. Sâ'irleri ihtiyârlarınun kelâmun gûş-ı hûşla işidüp hemân-dem hüsâm-ı hilâfı gılafına koyup cümlesi kal'ayı virmeğe râzı olup kal'anun miftâhun muhteşemlerinden birisile gönderüp emân taleb eylediler.

Nazm

Revân kurtarmağa mâl ü serini
 Diküp burca emân sancaklarını
 Kilîd-i hısnı teslîm itdiler hoş
 Şarâb-ı tâ'atiyle oldu ser-hoş
 Didi târîhini merdân-ı gerçek
 Alındı kal'a-ı küffâr bî-şekk

Kânûn-ı şâhî ve âdet-i pâdişâhî üzre ol küffâr-ı bed-ahvâle emân-nâme virilüp andan sonra kal'a-ı semâ-sîmânun kullisine livâ-yı cihân-güşâ-yı sultânî Şevvâl-i mübârekün yirmi dokuzunda dikülüp nidâ-yı ferruh-fezâ-yı tabl-ı beşâretle tâk-ı lâciverdî [ve] nîtâk-ı **(118b)** âsmân nidâ-yı tarah-zidâyı doldı. Hısn-ı hasîn-i Petervârdîn gibi bu dahi merd-i neberd ve âlât-ı darb u harb ve mühimmât-ı gîr ü

dârla pür olup me‘âbid-i esnâm mesâcid-i ehl-i islâm olup âb-ı nehr-i cihâdla ol şehir-i âbâdun hâkî çirk-i şirkden arınup pâk oldu.

Haber-i itâ‘at-kerden-i baz‘-ı bikâ‘ vü kılâ‘ ve bîh-i saht-ı diraht-i isyân ü tuğyân ez-ân-kılâ‘-ı inkılâ-yâft

Mezkûr hisârlarun fethi vâkî‘ olup etrâf-ı bilâdda olan esnâf-ı ibâd arasında şâyi‘ olacak kalb-i salb-ı ehl-i salîb pür-ru‘b ü hirâs olup nevâhî-i Sirem’den bir nâhiye, sultân-ı cihâna ki mâhî-i resm-i sitem ve hâmî-i zimem-i ümemdür itâ‘at-şî‘ârın izhâr idüp sâ‘ir kâfirler gibi ra‘iyyet olmağa rağbet gösterdiler. Sipâh-ı zafer-penâh-ı pâdişâh-ı âsmân-âsitân u keyvân-mekân ol havâliye müstevlî oldukdan sonra Tûna ile Dırâva kenârlarunda Engürûs-ı menhûsun nâmdâr kılâ‘-ı metîne ve bikâ‘-ı (119a) hasînesinden Zekîn ve Sotîn ve Vûlkvâr nâm hisârlar ki vâlî-i âlî-mikdâr ve ahâlî-i gîr ü dâr ve erbâb-ı kişt ü kârları cüyûş-ı deryâ-cûş u sahrâ-pûşun sehm ü vehminden dârlarını koyup kaçdılar. Pâdişâh-ı hilâfet-penâh-ı sa‘âdet-destgâh hazretleri sipâh-ı sitâre-şümârla mâh-ı Zi‘l-ka‘denün bişinde zikr olan hisârun üzerine gelüp kadem-i humâyunı ve makdem-i meymûnile ol taraf şeref bulup sahrâ-yı hürrem-fezâsı âdem fevclerile mevc urur deryâya dönüp hıyâm-ı gerdûn-kıyâm ile rû-yi zemîn nehr-i pür-habâb gibi dolup durdı.

Haber-i ubûr-kerden-i sipâh-ı deryâ-misâl ez-nehr-i Dırâva çün seyl-i seyyâl fî- [mâh-ı] m[ezkûr]

Ol menzilde görüliccek mehâm-ı merâm tamâm görüldükden sonra pâdişâh-ı cihân-ı hüsrev-kâm-rân hayl-i bâd-reftârla seyl-i nev-bahâr gibi çağlayup Üsek nâm kasabaya varup asker-i ferhunde-me‘âsir taraf taraf konup Süleymân-ı zamân (119b) ve âsaf-ı devrândan fermân-ı kazâ-cereyân ne vech üzre sudûr u zuhûr bulur deyü müstemi‘ oldılar. Ol mahalde İzvornîk sancağı begünden âdem gelüp Râçe nâm kal‘a itâ‘at idüp Engürûs-ı menhûsun kâbil-i salâh olmayan Felâh Yivân üç yüz süvâr-ı kârzâr ile şikâr kaydın görmek için asker-i nusret-rehber civârına gelüp dâm-ı sayda düşüp esîr ve bilesince olan bir nice bed-fi‘âller dest-gîr olup getürdiler. Kral-ı nekbet-âmâlün keyfiyyet-i ahvâli sorulup esbâb-ı cidâl ve eslâb-ı kıtâl ihzârında

tamâm-ı ikdâm ü ihtimâm idüp asker-i bî-kıyâs ile üşgeldi irdi deyü cevâb viricek şehriyâr-ı kâm-kâr-ı düşman-şikâr hasm-ı bed-girdârun hücûmından kadem-i şûmla ol meyşûmun yakîn yire kudûmından haberdâr olıcak leheb-i gazabı işti‘âl idüp hemân-dem bî-ihmâl ü **(120a)** emhâl tabl-ı irtihâl çalup yürüdi. Varup ol nehr-i bahr-misâle dahi fî'l-hâl gemiler üzerinde vasî‘ vü menî‘ muhkem ü mübrem halelden emîn ve zeleden metîn cisre bünyâd urdı. Pâdişâh-ı âlem-penâhun hüsn-i ikdâmı ve yümn-i ihtimâmı ile ol cisr üç günde tamâm oldu.

Nazm

Buyurdi çîn-seherden göçdi leşker
 Revân oldu akup çün seyl-i ejder
 Hurûşân nitekim ebr-i bahârân
 Gırîvân hemçû bebr-i kûh-sârân
 Kavî-dil şîrlerle önince âsaf
 Alem-keş mîrlerle şâh saff saff
 Gelüp irdi o nehr-i bî-kerâna
 Ki deryâ-veş sığışmazdı cihâna
 Hurûşân Tûna’dan adı Drâva
 Değildi katrece yanında Sâva
 Dem-i cûşında seyr itsek olanı
 Külâh-ı çarh olup kemter-i hubâbı
 Görüp ol nehri âsafla Süleymân
 Revân [ü] cevelân idüp sîmurg-ı devrân
 Gemilerden ser-â-pâ kîr-endûd
(120b) Çekildi rû-yi nehre cisr-i memdûd
 Geçüp ol cisri deryâ-yı kerân-rû
 Konup kurdı otağ ü hayme hüsrev
 Buyurdi kesdiler ol cisri anı
 Temeşâ kıl Süleymân-ı zamânı

Andan sonra sultân-ı âsmân-bârgâh ve pâdişâh-ı encüm-sipâh mukaddemâ mezkûr ü meşhûr olan mâh-ı Zi'l-ka'denün on ikisinde cisr-i mezbûrdan yümn ü ikbâl ve

nusret ü iclâl ile ubûr idüp asker-i zafer-rehber nehr-i meşhûrî tamâm geçdikden sonra bu tedbîri sevâb gördü ki ol cîsr-i kaviyyü'l-esâs kasr-ı düşman-ı nekbet-libâsun gibi harâb ola tâ ki râh-ı halâs ü menâs mesdûd u meşdûd olduğın hadem ü haşem bilüp câ-yı cidâl ü kîtâlde ve tengnây-ı gîr ü dârda karâr idüp kadem-i sebât üzerine muhkem duralar. Re'y-i karâr hâtır-ı fâtire hutûr idüp idbâr zuhûr itmeye asâkir-i ferhunde-me'âsir-i miyâmin-i hümayûn ü meyâsir-i meymûn cîsr-i mezkûrun civârında nehr-i mezbûrun kenârında konup fî'l-hâl ol cîsr-i kaviyyü'l-esâsı pâdişâh-ı âlem-gîr **(121a)** hazretleri kesdirüp azm-i rezmi-i kişver-güşâyı her ne araya varup mürûr eyledise çirk-i şirkden âb-ı tîğ-i mîğ-tâb-ı cihâdla yuyup pâk eyledi. Sadâ-yı ra'd ve âvâ-yı kûs-ı harb âfâkı dutup tâk-ı âb-nûsa dolduğı haberi varup ol adû-yı menhûs-ı kîne-cûya ya'nî serdâr-ı Engürûs-ı tünd-hûya irdi. Ol bed-girdâr pâ-yı ihtiyârın câ-yı karârdan ayırup süvâr u piyâde yüz elli binden ziyâde gîr ü dâra âmâde peyker-i peykâra yarar diraht-ı saht-ı sanavber ü çınâr gibi zeber-dest ve bâde-i gurûrla ser-mest merd-i neberd ki ihzâr itmişdi ol haber-i şerâr-eseri istimâ' idicek cü'ret ü celâdet izhâr idüp kral-ı bed-fi'âl ceyş-i bed-kîşinün mukdim-i mu'azzamı Tûmûr Pâvlî didikleri la'în-i bî-dîni gönderdi ki vara köprüyi yıka. Ol bed-gümân şöyle zann eyledi ki kişverine giren leşkeri ürgüdüp pençe-i şikence ile gâzîlerin boğazlarını sıka. Anı **(121b)** bilmedi ki gelenler gazâ yolında ölmeğı ganîmet ve şehâdet şerbetin nûş itmeğı cânlarına minnet bilürler. Râh-ı firâr mesdûd olduğun göricek dönüp kral-ı ser-geşte-ikbâl ve menkûs u menhûs-hâle varup ol hâl ki mûcib-i melâl ve müstevcib-i infî'âl idi haber virdi.

Haber-i cem'iyet-kerden-i kral-ı şekâvet-me'âl ü dalâlet-ahvâl

Hemân-dem sarâ-yı sürûrî binâ-yı sabr-ı âşık gibi harâb ve sîne-i pür-kînesi gûr-ı münâfık gibi pür-tâb oldu. Cevfî pür-havf ü hirâs olup cân-ı nâ-sipâsı sehm-i vehmle doldı. Kendü vilâyetinde ve taht-ı hükûmetinde olan fırka-ı melâ'în ü zümre-i mu'ânidîn - hazeera'ı'llâhü ilâ-yevmi'd-dîn - ve bâkî fırka-ı dâlî-i hâk-sâr mu'âvenet ü mühâzeret için gönderdikleri âdemler ile bi'l-cümle makhûr-ı mezbûr yüz elli bin mikdârı müsella u âhen-pûş merede-i şeyâtîn-istînâs ile mezkûr kral-ı bergeşte-bahtun tahtı olan Bûdun'dan yedi sekiz menzil berü **(122a)** Mohâc demekle ma'rûf bir sahrâya gelüp ki kenâr-ı cûy-bâr-ı Tûna idi anda karâr idüp etrâf u eknâfin

top arabalarile ihâta idüp hisârı üstüvâr eyledi ki hayl-i seyl-pûy-ı adû-yı ceng-cûy ve peleng-i ceng-i niheng-âheng üzerine varınca ol mahalde ceng itmeği ihtiyâr idüp durdı. Ol sahrâyla Dırâva arasında bir uzun bataklık vardı ki Pâpâs Batağı demekle mezkûr idi ırmak kenârından ırak idi andan ubûr u mürûr gâyetde sa‘b ve nihâyetde düşvâr ve oynak yir idi. Her neresine basılsa batar idi. Eğer kral-ı nekbet-me‘âl tedbîrin idüp gelüp ol gül ü âbun kenârında top-ı pür-âşûbını kurup kadem-i ikdâmla kudûm iden hayl-i seyl-hücûma uraydı sehâb-ı azâbdan nâzil ü vâsıl olan seylâb-ı belâyı def‘ iderdi. Ammâ kazâ-yı mukadderü’l-husûlun vusûlî muhakkak olmuşdı basîreti bağlanup ol tedbîr-i dil-pezi ile âmil olamadı.

(122b) Nazm

Rivâyet-gûy ahvâl-ı zamâna
 Sühan-ı ârâ-yı sad-nakl ü fesâne
 Sözün fark eyleyüp puhtile hâmun
 Bu resme söyledi hikmet-i kelâmun
 Ki sultân-ı cihândârı zamânun
 Hudâvendi zemîn ü âsmânun
 Salup seylâb-ı kahra raht u bahtun
 Çü kat‘ ide kühen-i devlet-i dirahtun
 Ser-i şâhında berg ü bârı kalmaz
 Kurur hergiz nihâl-ı tâze salmaz
 Gel ey gûş iyleyin hikmet sözini
 Temâşâ kıl açup ibret gözini
 İyân görmek dilersen ger bu hâli
 Kral ibn-i kral ibn-i kralı
 Ki nice hânımânun virdi yile
 Sa‘âdet rahşını aldırdı Nîl’e
 Dürilirken cihân içere alem-keş
 Diraht-ı şevketüne düşdi âteş
 Sipâh-rû sipâh-ı kîne-hâhın
 Dirüp sahrâda kurdı bârgâhın
 Demûr deryâların cûşa getürdi

Siyeh ejderleri duşa getürdi
 Göçüp bahr-ı revân gibi yürüdi
 Kara tozdan cihân yüzün bürüdi **(123a)**
 Kafasında ciğer-dârân-ı kafadâr
 Önce leşker-ârâyân serdâr
 Biri serdârının pâpâs-ı bî-dîn
 Delî Râdic biri bî-akl ü pür-kîn
 Bu resme ceysle çün bahr-ı pür-cûş
 Kral-ı kelb kim adıydı Lâvoş
 Gelüp irişdi sahrâ-yı Mohâc'a
 Misâl-i hasta başlayup i'lâca
 Buyurdi bağladılar ıstabûrı
 Dizüp topı dolayu ehl-i zûrı
 Önine dâ'ire bağladı gerdûn
 Nüzûl itdi zemîne sanki gerdûn
 Dutup şeh-râha çeşm-i intizâr
 Müheyyâ kıldı sâz-ı kârsâzı

**Haber-i muhârebe-i sultân-ı selâtînü'l-islâm mâlik-i memâlik-i rikâbü'l-enâm
 bâ-kral-ı Lâvoş-ı bed-encâm der-fezâ-yı sahrâ-yı Mohâc nâm fî-ısrîn-i Zi'l-
 ka'de sene isnâ ve selasîn ve tis'a-mi'e**

Bu taraftan emîr-i saff-derr vezîr-i âsaf-derr mukaddime-i asker-i zafer-rehber-i
 sultân-ı heft-kişver ve hâkân-ı bahr ü berr nerîmân-ı kerr ü ferr olup sipâh-ı giyâh-
 şümâr ile deşt ü derî bürüyüp yürüdi. Asker-i mansûrla ikdâmı çalup zıkr **(123b)** olan
 batağun üzerine varup kemâl-i ihtimâmı zuhûra getürmede kusûr komayup huyûl u
 fuyûl ve cemâl ü bigâl ahmâl ü eskâl ile ol sa'b bataktan suhûletle geçürüp bir
 sabâh-ı necâh-eserde kenâr-ı meydân-ı âsmân hûn-ı şafakla gülğûn ve âlem-i âlem-
 ârây-ı mâh ser-nigûn olup leşker-i zengibâr inkisâr buldukda çîn-seherden sultân-ı
 hâver livâ-yı ejderhâ-peykerin kaldurup asker-i nûr zuhûr idince sipâhî-i siyâh-şeb
 nâ-bedîd olup tebâşîr-i subh-ı zafer zuhûr idüp ufk-ı âlemde sepîde-dem tebensüme
 ve sabâ-yı safâ-eser tenessüme gelince hevâ-yı gazâyâ pür-cûş olan cüyûş-ı deryâ-

cûş ızdırâba gelüp sancaklar ayağ üstine kalkup ve tûğlar baş kaldurup kalb-gâh-ı sipâh-ı zafer-penâh yemîn ü yesâr cenâh-ı necâh-asâr savaş kumâşile ârâste âlâylar bağlayup hazret-i sâhib-kıran-ı nusret-karîn demûr dağlar gibi fevcler ile yerinden kopup yürüdi. **(124a)** Âdem denizinün mevcleri dem-i bâd-ı cihâdla harekete gelüp sahrâlar yüzini bürüdi. Cenâb-ı kâm-yâbdan işâret-i beşâret-karâr ile paşa-yı kâm-kâr hadem ü haşemile sultân-ı âlemden mukaddem kûh-şükûh-ı âhenîn-mevcle dağ u sahrâyı bürüyüp yürüdi. Güneş semt-i re'se geldikde ki hasm-ı serkeşün hengâm-ı zevâl-i devleti ve zamân-ı inhidâm-ı esâs-ı şevketi idi hengâme-i dâr ü gîr kurulacak mahalle varup ceyš-i bed-kîş-i adû-yı kîne-cûyun konağın görüp dururdu. Semendire Begi Bâlî Beg ki kûh-sâr-ı gîr ü dârin kurdı idi ol hayl-i bî-meyl ü emân ya'nî hasm-ı bed-gümânla meydân-ı muhârebede ve ol adû-yı tünd-hûyla mızmâr-ı mudârebede ne vechle turuşmak gerek deyü mezkûr begden istifsâr olundu. Emîr-i rûşen-zamîr dahi cevâb virdi ki küffâr-ı hüsrân-âyînün ve füccâr-ı cehennem-temkînün âdet-i kadîmeleri bunun üzerinedir ki harbe tasmîm-i azîmet itdiklerinde hazîz-i pâdan zirve-i faraka varınca atlar ve kendüleri **(124b)** âhen [ü] pûlâda gark olup tâb-ı hamle ile cümle bir yirden kendülerün ururlar. Sinân-ı tâbdâr ü âteş-bârla her neye dokunurlarsa hark iderler muktezâ-yı re'y-i hazm-ârâ oldur ki azm-i cezmle seyl-i bî-meyl ü emân gibi ol bed-gümânlar hayl ü heyelânla yürüdükleri gibi önlerinden ayrılup yol virile. Hamle-i tîzle ve tâb-ı şitâb-hîzle geçdiklerinden sonra böğürlerinden girile. Bundan gayrıyla ceng itmek anlar ile müyesser değildir ve akıncı begleri akıncılarile bu azîm askerden tarh olunup bir kenârda duralar neberd ü kârzâr kuruldukda ardurdan gireler. Ol re'y-i kâmil üzre akıncı begleri akıncılarile ayrılup pîrây-ı fezâda âheng-i cenge müheyyâ ve âmâde olup durdılar. Öte cânibde ol kral-ı bed-fî'âl re'y-i âtıla ve efkâr-ı bâtılası muktezâsınca zikr olan Mohâc sahrâsında asker-i islâm-ı nusret-encâm ile mukâbele itmek kaskına toplar ve darbazenler kurup yüz elli bin süvâr ü piyâde askerile **(125a)** mukâbele-i cünûd-ı muvahhidîne hâzır olup durmuşlardı.

Nazm

Rivâyet meclisinün bâde-nûşı

Sühan hum-hânesinün mey-fürûşı

Bu resme sundı ehl-i hûşa sâgar

Ki ol ejder gibi ser-mest leşker
 Süvâr oldu göçüp sahrâ-neverde
 Gönüldi kûh-veş deşt-i neberde
 Görinüp kiber-i bî-dînün kurâsı
 Gerindi ve sevindi ejderhâsı
 İnân çekdi dayandı gönderine
 Nazar saldı adûnun leşkerine
 Kral ve Râdic ve pâpâs-ı serkeş
 Görüp ol deşte düşdüğini âteş
 Gelüp bir yire tedbîr eylediler
 Çatup baş ucu el bir eylediler
 Didiler gerçi bundan bakmaz yok
 Çeri bî-hadd yerağ u yâtimuz çok
 Ve liken hîledür vaktinde erlik
 Adû hakkında sabr itmekdür erlük
 İdelim sabr tâ ceyş-i cihân-cû
 Mahall-i şâm saffından döndere rû
 İde konmağa her kişi azîmet

(125b) İrişe vakt-ı fursatla hezîmet

Perîşanluk demünde leşker cem‘
 İdüp şemşîrlerden leyl-i pür-lem‘
 Yıkalar dâmen-i sahrâyı çün berk
 O deryâyı çü seylâb ideler gark
 Bu tedbîri idüp ol üç siyeh-dil
 Bir adım itmediler kat‘-ı menzil
 Kararup durdılar gûyâ kara dağ
 Akıtmak istediler kandan ırmağ
 Çü pîlân-ı siyeh ser-mest-i kâfir
 Durup at üzre oldu cenge hâzır

Bu cânibde pâdişâh-ı âlem-penâhun âyine-i zamîr-i münîr-i cihân-güşâsında ki mülhemât-ı Rabbânî'dür çehre-i zafer behre-i ²²⁸ - عسى ربكم ان يهلك عدوكم ويستخلفكم - meşâhir ü zâhir ve mirât-ı hâtır-ı âtır-ı cihân-bânîde likâ'-i sa'âdet-irtikâ ²²⁹ - واموالهم - gün gibi rûşen ü bâhir olmağın. İnâyet-i Hâlik-i kevneyn'e - azze şenâhü - ittikâ ve mu'cize-i seyyidü's-sakaleyn'e - salavâtü'llâhü aleyhi ve's-selâmühu - ilticâ eyleyüp hemân-dem leşker-i kûh-vakâr u berk-girdâr ve asâkir-i mûr-şümâr ü sitâre-mikdâr ile mâh-ı Zi'l-ka'denün yirmisinde çihârşenbih gün[i] satvet-i **(126a)** kâhire-i şâhî ve şevket-i bâhire-i şehinşâhî üzre ol la'în-i bî-dînün üzerine yürüdi. Varup meydân-ı gîr ü dârda sâkî-i bezm-i rezm câm-ı hüsâmdan bâde-i gülğûnı ne vakt sunar deyü muntazır olup durdı. Ol güm-râh-ı meşşûmlar tedbîrleri üzre tevakkuf idüp tâ kim hadem ü haşem dağılup konmak üzre olduklarında fursat ü kâr ü bâr ve kudret ü iktidârlarınca şeyâtîn-i rücûm gibi hücum idüp guzât-ı nusret-encâm ve kümât-ı fursat-fercâmla kârzâr ideler. Hudâvend-i cihân ve kutb-ı dâ'ire-i zamân hazretleri asker-i deryâ-cûş ve leşker-i nîl-hurûşla ahşam[a]değın at üzre sâbit-i kadem olup durdı. Âhirü'l-emr bildi ki leşker-i azîmi yevm-i meşhûdda vaz'-ı ma'hûdları üzre ol kavm-i anûd gelüp mukâbil olmak kâbil değildür ki cemâl ü bigâlin üstindeki eskâl ü ahmâlle kılâl-ı cibâl gibi bâr-ı girânla asker-i muzafferün ardı mesdûd u meşdûd **(126b)** olup hasm-ı bed-re'y gelüp araya girmek kâbil değil deyü âmme-i hadem ü haşeme konmak buyurdu. Hemân-dem pâdişâh-ı sitâre-sipâh ve sultân-ı âsmân-bârgâhun otağ-ı hümâyûnı yağı-i bâğîye karşı kuruldu ve asker halkınun cümle haymeleri dutuldu.

Nazm

Tarîk-i hîleye gitme erisün
Kavvâldan râh-ı mekri sürürisün
Ki mekr ü hîle avretler işidür
İder mi hîle ol kim er kişidür
Cüvân-merd-i cihân kân-ı şecâ'at
Şeh-i haydar-dil ü rüstem-salâbet
Sipâh-ı saff-keş ü deryâ-veşile
Çü âteş-tevsenân serkeşile

²²⁸ “Ki Rabbiniz hasmınızı helak edip sizi halife kılacak”, A'araf, 7/129.

²²⁹ “Ve arazilerini ve yurtlarını ve mallarını size miras kıldı”, Ahzâb, 33/27.

Durup vakt-ı gurûb irince berzîn
 Olup sâbit-i kadem çün kûh-temkîn
 Gelüp çünkim mahall-i şâm irişdi
 Dem-i âsâyiş ü ârâm irişdi
 Adûdan görmeyüp cevelân-ı ikdâm
 İşâret kıldı kim ceş ide ârâm
 Dönüp saffdâ sipâh-ı kîne-cûyân
 Olup hargâhını kurmağa pûyân
 Heme kondı ve çâdırlar kuruldı
 (127a) Çözüldi tîğler kazgân uruldı
 Bu resme ceş olup her sû perîşân
 Dururken dahi at üzre Süleymân

Ol güm-râh-ı meşûmlar hıyâm-ı gerdûn-kıyâm ve serâ-perde-i devlet-merâmların
 kurulduğun göricek fursatdur deyü hemân-dem hakkı'l-kudûm ve işâret-i hücum
 deyü bir top atdılar. Gelüp sadâ-yı mehîb ve ve nidâ-yı nehîb ile meydân-ı kârzârda
 hâzır olup duran asker-i islâma i'lâm ve konmak üzre bulunan leşker-i nusret-encâma
 ifhâm eyledi. Akabince kral-ı bed-fi'âl asker-i hezîmet-eserile ra'd-ı nev-bahâr gibi
 gürleyüp yürüdi.

Nazm

Gidüp nâ-geh aradan perde-i dîv
 Yürüdi mest-i kâfir nitekim dîv
 Susayup kanına küffâr-ı kân-zel
 Yönelde tîğ'e doğru hâk-ı menzil
 Girîvân kendi ve rahşı hurûşân
 Siyeh-i deryâ-ı leyyin mevvâc ü cûşân
 İrişdi çün bu resme seyl-i âfet
 Sipâh-ı Rûm'a arz oldı kıyâmet

Kral-ı şekâvet-ünvân zübde-i asâkir-i hızlân-ahvâlile mûmâ-ileyh (127b) düstûr-ı
 devlet-i müşîr ve vezîr-i sâhib-i şemşîr İbrâhîm Paşa'yla Rûmili askerinün üzerine
 seyl-i kûh-sâr gibi akup bir heybet-i mehîbe ve hey'et-i acîbe ile gelüp evliyâ-yı

saltanat cânibinden dahi yemîn ü yesârdan âlâylar ve safflar yasanup ve begler ve ağalar ve sâ'ir asker-i muzaffer kollu kolında durup sağ koldan mûmâ-ileyh İbrâhîm Paşa Rûmili'nün mücâhidân-ı behrâm-rezmile ve sol koldan peleng-i kulle-i heycâ ve şîr-i bîşe-i vegâ Anadolu Beglerbegisi Behrâm Paşa Anadolu askerile ve mîr-i ser-hadd-i islâm Yahyâ Paşaoğlu Bâlî Beg-i şîr-ikdâm ve diyâr-ı Bosna'nun serdârı ve zamânenün Rüstem-i Zâl'ı olan saff-derr-i dîn-perver rüstem-i meydân-ı zafer Hüsrev Beg ile hil'at-ı şehâmet-menziletlerinde ve cibillet-i şecâ'at-mertebelerine merkûz ü mecbûl olan âsâr-ı merdî ve netâyic-i hüner-mendî zuhûra getirüp fezâ-yı ma'rekede âteşîn-bâlî pervâz idüp (128a) nevâ'ir-i harb u kîtâle ve levâ'ic-i darb u cidâle işti'âl virdiler.

Nazm

Çeküp seyf ve yürüdi cevki serheng
 Cihân doldı sadây vü na'ra-ı ceng
 Cihân-ı cür'et ü kûh-salâbet
 Vezîr-i a'zam ol deryâ-yı savlet
 Sipâh-ı Rûmili durdı sağa
 Alem dikdi ve verdi arka dağa
 Önce iki bin ceys-i zırh-pûş
 Kamû zerrîn-külâh ü harbe-berdûş
 Tüfek destinde yekser harbe hâzır
 Adû-yı dîne göz ucile nâzır
 Deniz vaz' u vakâr ol kûh-temkîn
 Anadolu Begi Behrâm-ı Çûbîn
 Çü deryâ-ceysle durdı yesâra
 Ne deryâ döndi bir âhen-hisâra
 Emîr-i ser-hadd-i islâm Bâlî
 Zamânun Rüstem'i ve Sâm ve Zâl'ı
 Söyündürmeğe a'dânun çerâğın
 Dirüp yanuna Rûmili koçağın
 Diyâr-ı Bosna'nun serdârı Hüsrev
 Salup tîğ ve çeküp âfâka pertev
 Sipâh-ı sürh borkile çü ejder

(128b) Gelüp bir yire top oldu çü ejder
 Bu resme her taraftan bağlayup saff
 Kılıc Arslânlar urdı kabzaya keff
 Çatıldı saffların ardında ağrık
 Hisâr oldu kımıldanmadı ayrık
 İrişdi mest-i kâfir elde nîze
 Semendin seng-hârâ rîze rîze
 Dokındı Rûmili ceyşine evvel
 Dürüşdi ve alışdı anunla bir el
 Zerre-ver mest-i küffârın hücumı
 Yirinden irdi sürdi ceyş-i Rûm'ı
 Görüp ol hâli serdâr-ı alem-keş
 İşâret eyledi deryâ-yı âteş
 Tüfekden saçdı küffâra şerâre
 Düşüp peykâra hâre-i bahr-ı nâre
 Tutuşd[1] bahr-ı âteş birle küffâr
 Görüp ol nârı her deryâ-ı hûn-bâr
 Revân oldu koyuldu ehl-i kîne
 İrişdi savt u sâz-ı ceng çîne

Bu cânibden pâdişâh-ı gazâ-âyîn ve şehinşâh-ı cem-temkîn mücâhidîn-i dîn ve muvâhidîn-i mü'minîn ile zümre-i tekbîr ü tehlîl mesâmi'-i müsebbihân-ı savâmi'[i] eflâka irişdürüp sayha-sâz ü ra'd-âvâz toplar mâr-ten ü âteş-zen darbazenler atılup mehâbet-i girîvleri ²³⁰ زلزالها - (129a) ایضا زلزلت الارض - âyetinün mefhûm-ı sa'âdet-mersûmun iş'âr idüp şu'le-i şemşîr-i düşman-gîr şem'-i neberd-i firâvân oldukça pertev-i top ü tûfeng ²³¹ يكاد البرق يخطف ابصارهم - mücibince azâb-ı elîm ve ıkâb-ı azîm eyleyüp Rûmili ve Anadolu begleri ve serdârları ve sâ'ir dilîr ü saff-derrleri şol ki hamîyyet-i islâm-ı seyyidü'l-enâm - aleyhi's-salavatü ve's-selâm - ve gayret-i nâm ü nâmûs-ı saltanat-encâmdur tamâm yirine getirüp meydân-ı dâr ü gîrde başlar kesüp dilâverân-ı ra'd-nişân ve kavs-ı kuzah-kemândan tîr-i bârân idüp ve serzeniş-i gürz-

²³⁰ “Arz o sarsıntıyla sarsıldığı”, Zilzâl, 99/11.

²³¹ “Şimşek nerede ise gözlerini kapıverecek”, Bakara, 2/20.

girân ve itâle-i lisân-ı sinânla ol küffâr-ı bed-fi‘âlin nicelerin atdan yıkup hâkla yeksân ve nicelerin dahi bî-nâm ü nişân eylediler dâr ü gîrde siperler tîr-i kazâya kemân gibi göğsin gerüp nîze nîzeye ulaştı ve harbeler ejderhâlar gibi dolaştı ve sâ‘ika-bâr u berk-girdâr darbazenler ki ²³² - فيه ظلمات ورعد وبرق - her birinün sıfat-ı حذرالموت ²³³ - حذرالموت üzerine atılup ²³³ - كلمة يجعلون اصابعهم في اذانهم من الصواعق masdûka-i hâlleri vâkı‘ ve yeniçerî dilâverleri nâvek-i tûfengi ve tîr ü zenbereki kefer-i fecere üzre dolu gibi yağdurdılar. Ol ehremen-nihâd ü dîv-nijâd kâfirler hazîz-i pâdın zirve-i faraka varınca âhen ü pûlâda gark olmuşlardı tâb-ı hamle ile cümle bir yirden Rûmili kolı üzre hücûm idüp seylâb-ı nev-bahâr sîne-i kûh-sârı yarar gibi fark idüp hemân-dem Rûmili kolun sıyup pâdişâh-ı âlem-medâr üzre düşürdiler dahi nice gâzîlerün âfitâb-ı ömrlerine kûsûf-ı zevâl irişüp zümre-i şühedâ ve fırka-ı sü‘edâya vâsıl eylediler. Nice dilâverler dahi mecrûh u âzârda ve kimi maktûl ü mürde oldu. Tarafeynden meydân-ı heycâda tîğ ü siperin musâdemesi nârından tennûr-ı meydân-ı kârzâr efrûhte olup asâkir-i şehriyâr-ı zafer-şi‘ârın her biri şîr-i jiyân-ı fezâ-yı meydân-ı nevred ve bebr-i beyân-ı sahrâ-yı bîşe-sitân-ı (130a) neberde ol gürûh-ı mahzûlun kimisin gadâ-yı tîr-i cân-şikâr ve kimisi tu‘me-i suyûf-ı âb-dâr olup Anadolu ve atebe-i ulyâ kulları tîrân-ı kahr-intikâm ve sihâm-ı mevt-encâm ve sinân-ı hûn-âşâm ve sâ‘ir edevât-ı ceng-ihtîşâm ale‘d-devâm ol küffâr-ı liyâm üzre havâle idüp her cânibden gerd-i gubâr hüveydâ vü âşikâr ve ni‘âl-i matâyâdan serâ-ı süreyyâ mahrem ve zerrât-ı hâk âfitâb-ı âlem-tâba hemdem olup zulmet-ı dûd mürtefî‘ olıncayadeğın ol fırka-ı afârît ve zümre-i tavâgît ile uğraş ve kerr ü ferrle gereği gibi savaş olup ümerâ-yı zelîlesinden bir niceleri ol dâr ü gîrde yüz yire koyup baz‘-ı top u tûfeng ve prângo vü zenberekden zîr ü zeber olup evliyâ-yı saltanat cânibinden dahi yarar begler ve sûbaşılar ve sipâhîler mütehavvel-i fenâdan müstekarr-ı bekâya intikâl ü irtihâl idüp asâkir-i islâma hayli inkisâr ü zucret ve ızdırâb u hayret müstevlî oldu. Ba‘d-ez-ân küffâr-ı bed-ahvâle tekrâr hamle (130b) olunup bir nice zeber-dest-i kâfir hâkla yeksân olup helâk oldu. Bu vechle gurûb-ı şemsden tâ magrib vaktin[e]değın döne döne ceng ü cidâl ve harb u kıtâl vâkı‘ oldu.

²³² “Onda karanlıklar, bir gürleme, bir şimşek var”, Bakara, 2/19.

²³³ “Yıldırımlardan ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tikiyorlar”, Bakara, 2/19.

Nazm

Akup kan ırmağı her sû-i bedenden
 Görünmez oldu sahrâ nîm-tenden
 Acîb ceng ve garîb âşûb oldu
 Ayak çevgân ve serler top oldu
 Sadâ-yı sâzla savt-ı cedel-sâz
 Felekler günbed kıldı ser-âğâz
 Gurûb-ı şemsden tâ vakt-i magrib
 İdüp gayret kâtâlini dû-mevkib

Haber-i mansûr-şüden-i asâkir-i islâm -bi-inâyeti'llâhi'l-melikü'l-allâm- ve münhezim-geşten-i kral-ı nekbet-encâm der-zamân-ı vakt-i namâz-ı şâm

Mübârizân-ı devlet ü dîn ve mücâhidân-ı millet-i yakîn - nasrühümü'llâhü te'âlâ ilâ yevmi'd-dîn - ol fırka-ı hâsirîn dâr ü gîrden makarr-ı dalâlet-menziletlerine mürâca'at itdürüp hudâvendigâr-ı gerdûn-iktidâr hazretlerinün önindeki sipâh-ı feth ü nusrete mukâvemet idemeyüp ol cânibde sûret-i **(131a)** inhizâm müşâhede olunup ²³⁴ - كحمر مستنطرة فرت من قسورة - firâr göstirecek mehâbet-i âşûb-ı cengden ol küffâr-ı hüsrân-âyînün basr-ı bî-basîretine rûy-i meydân-ı vegâ teng ü târ olup -ve'l-bâtılü havletün²³⁵ - muktezâsınca her çend ki dönüp asker-i mansûrla kasd-ı mukâvemet eyledi. - Bi-inâyeti'llâhi te'âlâ - dilîrân-ı pîl-efgen ve mübârizân-ı saff-şiken hayâtları hırmenin âteş-i fenâyla - ke'en lem yekûn şey'en mezkûren²³⁶ - eyleyüp eshâb-ı sakar-ı sa'îri²³⁷ - جهنم يصلونها فبئس المصير - cânibine îsâl eylediler. Câ-be-câ nîzeler lisân-ı hâlîle²³⁸ - عنك وزرك²³⁹ - الم نشرح لك صدرك - âyetin tilâvet ve zahm-ı şemşîr ü tîr²⁴⁰ - لقد نصركم الله في موطن كثيرة - hâlini hikâyet idüp mâbeynde olan küşteler içün atları zemîn yüzün yırtup çeşm-i zırh kan ağladı. Âhirü'l-emr nesîm-i feth-i firûzî²⁴⁰ - - mehebbinden tenessüm idüp mübeşşir-i zafer ü ikbâl âyet-i feth ü nusreti mesâmi'-i

²³⁴ “Ürkmüş yaban eşekleri gibi arslandan kaçmaktalar”, Müddesir, 74/50-51.

²³⁵ “Batıl onun içinde”.

²³⁶ “Anılır bir şey olmamış gibi”

²³⁷ “Cehennem ne fena akıbetdir”, Mücâdele, 58/8.

²³⁸ “ Açmadık mı senin için bağrını”, İnşirâh, 94/1.

²³⁹ “Ve senden indirmedik mi o yükünü”, İnşirâh, 94/2.

²⁴⁰ “İnkara mecal yoktur ki Allah size bir çok mevkilerde yardım etti”, Tevbe, 9/25.

cünûd-ı müvahhidîne işitirmeğin. Kral-ı bed-fi‘âl - men necâ bi’râsihi fakad rabiha -
²⁴¹ (131b) kavlıle âmil olup ol sâ‘at ma‘reke-i zafer-i destgâhdan firâr eyledi.

Nazm

Gelüp çünkim şeb-i hengâm irişdi
 Zamân-ı fırsat-ı islâm irişdi
 Esüp nâ-gâh bâd-ı feth ü nusret
 Adû üstine akdî seyl-i nekbet
 Adû-yı dîni cündü’llâh gâlib
 Sıyup darbı kılıc ağzına salu
 Kaçurdılar çok nahcîr-i zahm-nâk
 Düşüp dünbâle hûn-hârân çâlâk
 Şu denlü kırdılar kim sahn-ı hâmûn
 Bedenden dağ ve hûndan oldu Ceyhûn
 Beden pâmâl ve serler serkeş oldu
 Cihân başdan başa baş ve leş oldu
 Hesâb-ı küşte gerçi olmadı ta‘yîn
 Olundı elli bin mikdârı tahmîn
 Harîk-i tîğedür tahmîn ammâ
 Değil tahmîne kâbil garka-i mâ
 Olup bu resme bed-kîşân perîşân
 Kral nîm-cân oldu girîzân
 Kral-ı kibre târîh-i ehl-i kişver
 İşidüp hâk oldu didiler

Ol leşker-i enbûh-ı şekâvet-gürûhı asker-i islâm-ı nusret-encâm (132a) ta‘kîb idüp
 elli binden ziyâde kılıçdan geçürüp ve ba‘zını dahi Tûna’ya döküp âl-i Fira‘vun gibi
 belâ-yı garka mübtelâ idüp bânlarının ve serdârlarının başları kesilüp alef-i şemşîr-i
 düşman-gîr ve bakiyyetü’l-seyf olanları mahbûs u esîr kılunup ol menhûsların
 külliye alemleri menkûs getirilüp cümle yât u yarağı ve topları ve cebe-hânesi

²⁴¹ “Aklını kullanarak kurtulan kazanır”.

alunup kendünün hayât u memâtı ma‘lûm olmayup ve külliye ele giren sigâr u kibârı tu‘me-i şîr-i şemşîr-i âhen-minkâr ve lâşe lokma-i mûr ü mâr olup a‘lâm-ı islâm mü‘eyyed ü mansûr ve a‘dâ-yı dîn-i seyyidü’l-enâm mübtezel ü makhûr oldı.

Haber-i teveccüh-nümûden-i sâlâr-ı cihân-gîr be-taht-gâh-ı Bûdun ve feth-şüden fî-hâmis-i aşer-i şehir-i Zi’l-hicce-i m[ezkûr]

- Bi-inâyeti’llâhi te‘âlâ - evliyâ-yı saltanata hidâyet-i İlâhî ve mu‘cizât-ı hazret-i risâlet-penâhî pîşûvâ ve feth-i zafer-makrûn ve himem-i aliyye-i şâhî reh-nümûn olup zikr olan Mohâc sahrâsında pâdişâh-ı sâhib-i ictihâd ve şehinşâh-ı ferîşte-nihâd hazretleri bir nice gün ârâm eyledikten sonra **(132b)** kral-ı makhûrun taht-gâhı ve püşt ü penâh-gâhı olan Bûdun cânibine azîmet gösterdi ki kulel-i cibâl-irtikâ‘ ve burûc-ı süreyyâ-ictimâ‘ala bir hisâr-ı sipîhr-üstüvârdı, katî‘at-i menâzille mâh-ı Zi’l-hiccenün on bişinde râyât-ı sa‘âdet-âyât-ı hüsrevânîle vusûl bulduğı gibi mukâbelesinde Peşte dimekle meşhûr bir şehir-i kadîm ve sevâd-ı azîm olup rû-yi memleket-i küffâr-ı şekâvet-şi‘âr idi asker-i zafer-savlet ve leşker-i deryâ-heybet ve ceyš-i gazanfer-mehâbetden içinde mahsûr-ı melâ‘îneye ru‘b u hirâs galebe idüp cânlarına dermân mülâhazasile kar‘-ı bâb-ı istîmân idüp kânûn-ı şâhî ve âdet-i pâdişâhî üzre emân virülüp kal‘asınun miftâhları atebe-i aliyye-i âsmân-rıf‘at turâbına getirilüp teslim olundu. Hakk te‘âlâ’nun avn ü inâyetile yevm-i mezbûrda cümle etrâf u eknâfîyle meftûh olup zabt olundu. Lâkin Bûdun medâr-ı küfr ü zalâm ve merkez-i evsân ü esnâm olmağın, cümle buyût u kenâyisi tahrîk ü tahrîb olunup ve kal‘asında toplar ve darbazenleri ve hazînesi ve cebehânesi bi’l-cümle yarâğı alunup ve ma‘mûre-i memleket ve vilâyetine akıncılar salunup **(133a)** ser-hadd-i²⁴² [v]ilâyetine varınca²⁴³ tûlen ve arzen kılâ‘ vü bilâdı ve kasabâ[t] u kurâsı yıkılup ve yakılup ve ahîlîsinün esbâb ü emvâlî nehb ü gâret ve evlâd-ı sigâr ü kibârı seby ü hasâret kılındı.

Nazm

Şeh-i iklim-gîr ü leşker-ârâ

²⁴² Serhaddine

²⁴³ Mükerrer

Bu resme eyledi çün kahr-ı a'dâ
 Konup bir nice gün ârâm kıldı
 Adû çeşmine rûzı şâm kıldı
 Geçüp taht-ı krala şâh-ı kişver
 Çü irdi şehre âhen-pûş-ı leşker
 Varup târâca gebrün hânedânı
 Yanup kül oldı yekser hân ü mânı
 Varup gâzîlere etrâfa akın
 Diyüp gâyet ırağa katı yakın
 Diyâr-ı gebre saldılar serâ'im
 Getürdiler ele nice ganâ'im
 Üsârâ-yı nasârâ vü ganîmet
 İdüp orduyı ser-tâ-ser na'imet

**Haber-i avdet-nümûden-i pâdişâh-ı cem-temkîn ez-Kal'a-ı Bûdun -bi-
 inâyeti'llâhi'l-meliki'l-mu'în - be-cânib-i dârü's-saltana ve'l-hilâfe ve'l-adâlet
 ve'l-ikbâl - harresehâ'llâhü te'âlâ anü'l-âfât ve'l-âhât ve'z-zevâl - fî-evâsıt-ı
 iftitâh-ı âm-ı Muharremü'l-harâm min-şuhûr-ı sene-i salase ve selasîn ve tis'a-
 mi'e**

(133b) Andan sonra sultân-ı selâtînü'l-islâm mâlikü'l-memâlik-i rikâbü'l-enâm -azze
 nasrühû- hazretleri zikr ola Bûdun'den sene dokuz yüz otuz üç Muharremünün on
 bişinde Peşte'ye geçüp âb-ı Tûna'nın öte cânibinden Kostantiniyye cânibine azîmet
 idüp yol üzre ve Segedîn nâhiyesinde vâkı' olan pejnelere asker ile Yeniceri Ağası
 Kâsım Ağa'yı salup kudret-i İlâhî ve meşîyyet-i Sübhânî birle mezkûr Kâsım Ağa
 pejne üzerine şehîd oldı ve yirine Kapûcıbaşı Mehemed Ağa, Yeniçerî Ağası olup
 ol etrâflar dahi yakulup yıkılup pejne olan küffârun esbâb u emvâli nehb ü gâret ve
 evlâdınun sigâr ü kibârı esîr ü hâseret kılunup selâtîn-i nâmdâr ve havâkîn-i
 zevîyyü'l-iktidâr belk[i] eshâb-ı güzîn-i hayrû'l-ahyârdan kimesneye müyesser

olmayın fütûhât-ı İlâhî ve Hakk'un inâyetile pâdişâh-ı âlem-penâhun cenâb-ı celâlet-me'âbına nasîb u mukadder oldu. ²⁴⁴ - فقطع دابر القوم الذين ظلموا والحمد لله رب العالمين -

Nazm

Diyâr-ı kibr târâc oldu yekser
Gidüp feth ü ganîmet birle leşker
İrişdi tahta şâh-ı memleket-gîr
Adâlet birle mülki itdi ta'mîr
İrişdi âleme âvâze-i feth
Cihân doldı peyâm-ı tâze-feth
Bilâd-ı mülk olup ser-cümle tezyîn
Feleklerde melekler kıldı tahsîn

(134a) Haber-i hurûc-ı Celâlî-i Bozok ki ba'd-ez-feth-i Bûdîn hurûc-kerd ve helâk-şüden ân-tâ'ife-i tâgiyye ve zümre-i bâgiyye ez-dest-i Hüsrev Paşa serdâr-ı Diyârbekir fî-sene-i erba' ve selasîn ve tis'a-mi'e

Çün pâdişâh-ı gerdûn-iktidâr ve şehriyâr-ı gazâ-asâr hazretleri şevket-i devlet-i islâma livâ-yı guzâtı kaldurup diyâr-ı küffâr-ı bed-girdârda nây-ı vegâyı çaldurup ve gazâ yâzûlarına akın salup hayl-i cerrâr-ı a'dâ-şikâr dâr-ı küfrün ocağına seyl-vâr çağlayup tagî-i bâgî kâfirlerin cânların nâr-ı damârla dağlayup kûh-şükûhlar fevc fevc deşt ü derede yürüyüp mevc-i tîğ-i mîğ-günla kûh u hâmûnı bürüyüp inâd iden bed-nihâdları bahr-ı harbde girdâb-ı gîr ü dâra düşürüp bu gadr u isyânda bulunan kara yazulularun nakş-ı hayâtlarını tîğ-i âbdârla levh-i kâ'inâtdan mahv idüp yuydular. Nâme gibi sîneleri sökölüp midâd-ı dimâdan vücûdları devâtın hâlî kodular **(134b)** ve düşmanlık ayağı üzre durup yağılık gösteren bâgîlerin bağrıların nâr-ı peykârla göyündürüp sene-i isnâ ve selasîn ve tis'a-mi'e yılında Bûdun'ı feth idüp kabza-i teshîrine alduktan sonra sene-i erba ve selasîn ve tis'a-mi'e [yılında] Anadolu'da Bozok'dan Celâlî hurûc ve evc-i âsmân-ı tuğyâna urûc idüp alâmet-i rûstehîz-i kıyâmetden nişân virüp erkân-ı sengîn-zemîne zelzele-vâr dil-i diyârına

²⁴⁴ “ Artık o zulm edip duran kavmin kökü kesilmişti; hamdolsun Allah’a, alemlerin Rabbine”, E’nâm, 6/45.

tamâm velvele bırağup kādılarile sancağı begleri olan mîr-i celâdet-pîşe Hersek-zâde'i şehîd eylediler.

Nazm

Diyâr-ı Türk'den bir kavm-i bed-kîş
 Cefâ-kâr ü sitem-hû-i fitne-endîş
 Serây-ı ahd ü peymânı bozuklu
 Kemân-keş cümle adile Bozoklu
 Basup ser-vaktini mîr-i livânun
 Nice mîr ibn-i Hersek ol cüvânun
 Cemî'i yuydular hatt-ı hayâtın
 Çeküp çâk itdiler ömri berâtın

Andan sonra ol hayl-i bî-meyl mevc urup tîğ-i mîğ-gûnla belki seyl- **(135a)** cûy-ı pür-hûnla fevc fevc olup rağbeten ve rehbeten kendülere izhâr-ı şî'âr-ı itâ'at iden ili ve boyı koyup bâkî kasabât u kurâyı yakup durdılar. Öte cânibden Karamân Beglerbegisi emîrû'l-ümerâi'l-kirâm Hürrem Paşa-yı şîr-ikdâm istimâ' idicek zimâm-ı ihtimâmı zâd u emdâdları yolın sedd-i şedîd itmeğe sarf idüp asker cem' olmadın kendü hadem ü haşemi ile bilâ-tevakkuf taht-ı Yûnân ya'nî vilâyet-i Karamân'dan hevâ-yı ılgârla yel gibi esüp hayl-i seyl-şükûhla önine gelen billeri ve dereleri aşup ve Bozok'dan dolaşup sipâh-ı gubâr-râha bulaşup ol etrâk-ı nâ-bekârlarile - el-mukadderü ka'inün -²⁴⁵ iktizâsınca neberd idüp nice azgunları merg-i müfâcâta ulaşıdurup helâk eyledi. Ol isyân bâğının bâğîleri belâ-yı celâ-yı vatan-me'lûf u mesken-ma'rûf ve gamm-ı mâtem-i peder²⁴⁶ ü mâderle²⁴⁷ belki püser ü duhter ile ki sar sar-ı âh-ı seher-gâhları erkân-ı eyvân-ı âsmânı **(135b)** sar sar-ı bâd-ı akdâm-ı ikdâmla meydân-ı kârzârda mûmâ-ileyh Hürrem Paşa-yı behrâm-intikâmun üzerine şeyâtîn-i rücûm gibi hüçûm idüp gereği gibi uğraş itdiler. Cüyûş-ı cevşen-pûş u nîl-cûş u pîl-hurûşun efvâc-ı âhenîn-emvâcile ve âteş-dirahş u gülgûn-direfş bayraklarının şafak-girdârlarile miyân-ı meydân ü kenâr-ı âsmân dolup dururdu. Mûmâ-ileyh paşa-yı neberd-encâmun tîğ-i reng-i âbdârı hink-i âteş-âheng-i bād-

²⁴⁵ "Takdir edilen olur".

²⁴⁶ Pezer

²⁴⁷ Mâzer

reftârı ki bu çarh-ı tîz-gerd ve hûrşîd-i gerdûn-nevred gibi bî-karâr idi neberd ve dâr ü gîre düşüp merdâne ceng eyledi. Ol bed-fi‘âllerün külhen-i pür-tâb gibi cân-ı bed-gümânlarına iltihâb ve deryâ-yı pür-âşûb gibi ordularına ızdırâb düşüp hemân-dem ol fâsid-kîşler endîşe bahrına dalup kâr ü bâr-ı karârların girdâb-ı hayret alup Karamân Beglerbegisi’nün hücûmı ve öte Rûm Beglerbegisi Hüsâm Paşa’nun asker ile Kayseriyye’ye kudûmı haberin işidüp başlarına zünbûr gibi gelüp üşiceklerin **(136a)** bilüp ol bed-nihâdların cânı kinâne-i sihâm evhâmile dolup hemân-dem Hürrem Paşa’nun üzerine cümleten hamle idüp meydân-ı kârzârda şemşîr-i âbdârla çalup şehîd itdiler.

Nazm

Çü bâd-ı cevrlle ol kavm-i âdî
 Alevlendürdiler nâr-ı fesâdı
 Olup ehl-i salâh âzâr ü pür-gamm
 Karamân mülkinün sâlârı Hürrem
 Habîr olup hurûc-ı ehl-i kînden
 Fesâdı kavm-ı bî-peymân u dînden
 Yanında bulunan ceyşile fî’l-hâl
 Süvâr oldu sanasın Rüstem-i Zâl
 Adûyı salmayup kirpik ucına
 Çü âteş sürdi ve girdi gûcine
 Hazer her kârda âkıl işidür
 Gurûr-ı zûr u zır câhil işidür
 Sürüp sahrâ-nevred-i bâd-reftâr
 Sipâh-ı endekile itdi ilgâr
 İrişdi mecma‘-ı ehl-i fesâda
 Girişdi yagı-i âteş-nihâda
 Görüp ol seyl-i kahrı kavm-i ser-bâz

(136b) Dil ü cândan olup cümle cedel-sâz

Bir elde her bir elde tîz-şemşîr
 Depindi bir birine nitekim şîr
 Biçüp ten câmesin mıkırâz-ı şemşîr
 Bedenler çâkın aldı sûzen-i tîr

Olup başdan kafalar rîze rîze
 Dikildi sîne-i sahrâsında nîze
 Karamânîleri kıldı perîşân
 Adû-yı zûr-mendün oldu meydân
 Şehâdet şerbetin nûş idüp ol dem
 Yüneldi cennet-i fîrdevse Hürrem
 Sûvâr oldu alup ol kavm-i yagı
 Karamânîden atile yerağı

Andan sonra ol güm-râhlar öte cânibden hayl-i seyl-âhengle Rûm Beglerbegisi irişdüğünden sîneleri pür-hirâs olup ikâmeti bozup Sîvâs cânibine göçdiler. Düşman gele çeng-i cengle bâl-i ikbâlini yola deyü korkularından perr-i müsâra‘atla uçup gitdiler. Sâbıkâ sene-i sitt[e] aşer ve tis‘a-mi’e târîhinde Kızılkayâlu Hasan Halîfeoğlu, Gedük Sahrâsı ünvânla meşhûr olan hâmûn-ı bî-kerânda merhûm Alî Paşa’yla ceng idüp şehîd itdiği mahalde emîrû’l-ümerâi’l-kirâm Rûm **(137a)** Beglerbegisi mezkûr Hüsâm Paşa-yı peleng-intikâm gelüp ol yagı-i bâgîler ile mukâbele idüp miyân-ı meydân-ı mukâtelede kârzâr eyledi. Gerd-i neberd çarh-ı tîz-gerde ağup püşt-i zemîni ve rû-yi âsmânı bürüyüp rûşen-i nehârı şeb-i târa dönderdi. Esnâ-yı dâr ü gîrde hayl-i bed-re’y-i Türkmân hayli vardı ol dâr ü gîrde kemân gibi eğrilük itdikleri sebebdan Rûm askeri basulup kimi hedef-i tîr ve kimi alef-i şemşîr olup beglerbegileri mezkûr Hüsâm Paşa’nun fursatı yayı yasılup sâz u selb-i rezmi dağıdup tengnây-ı ma‘rekeden baş kurtarmak kasdile sahrâ-yı hezîmete düşüp gitdi. Ardınca ol nâ-bekârlar varup kayd-ı keyd ile getürüp şehîd eylediler.

Nazm

Hüseyin ol kişver-i Rûm’un emîri
 Vegâ-ı meydânının mîr-i dilîri
 Olup âgeh fesâd-ı kîne-cûdan
(137b) Çıkup nâ-geh çü mest-i ejder basûdan
 Sipâh-ı hâzirîe sürdi çün bâd
 İrişdi seyl-i tünde ceyş-i pûlâd
 Akıdup her yana seylâb-ı hûnı

Olup gâlib yine ol kavm-i hûnî
 Vücûdî cübbesine irişüp çâk
 Girîzân oldı serdâr-ı zahm-nâk
 Hisâr-ı maksada urup mi'râc
 Hüseyin'i çün şehîd itdi Havâric
 Alup ehl ü ıyâl ve mâlî yekser
 Kızılbaş'a azîmet eylediler

Andan sonra ol tuğyân dağınun tâgîleri ve isyân bâğınun bâgîleri sahrâ-yı dâr ü gîrden - men galebe selebe -²⁴⁸ mûcibince sâz u selbi celb ü selb idüp hisâr-ı üstüvâr-ı Sîvâs'un fethine tâlib olup hayl-i pîl-cûş u nîl-hurûş bed-fiâlleri varup Sîvâs kenârındaki fezâyâ konup ol hısn-ı hasîn ve kal'a-i metîn-karârı ki sûr-ı sengîn içinde mahsûrdı düşman eli ve ayağı kusûrundanur ve derûnında pür-kusûr idi dâ'ire-i teshîre çekmek sevdâsile ol nâkısü'l-idrâk Etrâklar kal'a üzre gelüp hadeng-i cengi atdılar **(138a)** ve şemşîr-i dâr ü gîri dardılar. Darb-ı destle dürc-i hasâneti şikest idüp pâ-yı darbla burc u bârûsunı pest idüp alamadılar. Havâlîsindeki sevâd-âbâdı harâb idüp andan sonra ol ukkâb-ı pür-ıkkâb seyl-i sâ'il gibi büzülüp Sîvâs'dan Erzincân cânibine azîmet gösterdiler. Katî'at-ı merâhil ile Erzincân'a varup nüzûl eyledikleri gibi öte cânibden Diyârbekir Beglerbegisi emîrû'l-ümerâi'l-kirâm Hüsrev Paşa-yı behrâm-ikdâm asker-i encüm-ihtişâmile ki yüzleri siper ve elleri gönder idi irişüp ol bed-girdârlarun gözlerine cihân-dârını dar ve nehâr-ı pür-envârı târ itdiler. Kimini meydân-ı dâr ü gîrde kırdılar ve kimini diri dutup nâr-ı kârbâr-ı peykârı perr-i ferrlerin avutdılar. Bâkî serkeşleri kovarak darb-ı harble burunların ovarak kılıcdan geçürdüler.

Nazm

(138b) Acem ser-haddinün sâlârı Hüsrev

Olup âgeh sürüp rahş-ı kazâ-rev
 İrüp nâ-geh kesüp râh-ı girîzi
 Niyâmından çeküp şemşîr-i tîzi
 Ser-i a'dâya sürdi rahş-ı serkeş

²⁴⁸ "Galip gelen hükmü altına alır".

Gürûh-ı mükrehe girdi çü âteş
 Adûlar gark olup enhâr-ı tîğ
 Semender oldu serler nâr-ı tîğ
 Dutup çün püşte-i küşte deşt ü dağ
 Helâk oldu kamû ol kavm-i tâğ
 Didi târîhini erbâb-ı ilhâm
 Kırıldı kavm-i bed-kîş ü bed-encâm

**Haber-i hurûc-kerden-i Celâlî-i Türkmân ba‘d-ez-Bozok ve firâr-kerden-i îşân
 be-diyâr-ı Şark fî-sene-i erba‘ ve selasîn ve tis‘a-mi’e**

Çün Bozok’un vâkı‘a-ı meşhûresi ehl-islâm-ı nusret-encâm üzerine âsmân-ı kazâ vü kaderden nâzil olmuş sâ‘ika-ı sâ‘ika idi şemşîr-i âb-dâr vâsitasile vücûd-ı nâ-pâkları sahîfe-i rûzgârdan hakk olundukdan sonra ol âm-ı ibret-nümânun târîh-i mastûrunda etrâk-ı Türkmân’dan yine Celâlî zuhûr bulup ol mârlar dahi dendân-ı (139a) pür-zehr-i kahrla illeri ve irdüğü müslümânları sokdılar. Varup Zemântı iline girüp ol diyârda mukîm olan re‘âyâyâ zulm ü bî-dâdları odunun dûdile kış buludı gibi ikâmet itdikleri diyârın etrâf u eknâfını bürüyüp bâd-ı sumûm-veş hücûm-ı şûmları dokındığı yirlerün geşt-zârlarında yeşeren sebze-zârların kurutdılar.

Nazm

Rivâyet-gûy-i ahvâl-i havâdis
 Bu resme itdi nakl-ı kâr-ı hâdis
 Ki çün oldu helâk ol kavm-i pınar
 Diyâr-ı Türkmân’dan yine tekrâr
 Hakk’un bir mahzar-ı kahr u celâli
 Hurûc itdi koyup adın Celâlî
 Ne denlû varsa ashâb-ı kîne
 Yâvuz kasd eylediler müslümîne
 Nicenün saldılar mülkine âteş
 Nicenün sürdiler katline ebreş

Öte cânibden Rum Beglerbegisi Ya‘kûb Paşa ol tâ‘ife-i bâgiyyenün hurûcî haberlerin istimâ‘ idicek üzerlerine seyl-i nev-bahâr gibi Rûm **(139b)** askerile akup varmak üzre oldılar ol kavm-i isyân-endîşe gülşen-i bihiştten çıkup külhen-i cehenneme girmişe döndiler. Meydânda at koşmadan geçüp yayan olup nâr-ı hasret-i diyârla ve kâr-ı mihnet-i rüzgarla zâr zâr ü dil-figâr olup yandılar. Diyârlarına avdet itmeğe mecâlleri ve iktidârları yoğdı. Nâ-çâr ne hâl olursa ihtiyâr idüp sâkî-i devrân câm-ı eyyâmla dürd-câm ne sundısa kâm ü nâ-kâm nûş itdiler. Gamm u mâtem-i celâ-yı vatan ve elem-i nedâmet-i meskenle mübtelâ olup hemân-dem diyâr-ı şarkda olan şâh-ı güm-râh cânibine kaçup gitmek sevdâsına düşüp azîmet itdiler. Öte cânibden mûmâ-ileyh serdâr-ı adû-şikâr ve asâkir-i encüm-şümâr ile irişmek üzre iken anlar dahi iki menzili bir idüp varup diyâr-ı şarka düşüp halâs oldılar.

Nazm

Görüp ol hâli serdârân-ı kişver
Çeküp ejder-sıfat her kûşeden ser
(140a) Gönildiler adû kasdına çün seyl
Düşüp gark-âb-ı kahra hayl-i bî-meyl
Halâs-ı rûha oldu cümle sâ‘î
Kadîmî yurdına idüp vedâ‘ı
Çü bâd-ı berk-veş üftân ü hîzân
Acem sûyına oldılar girîzân
Emîr-i Rum Ya‘kûb-ı zeber-dest
Çeküp leşker sürüp çün pîl-i ser-mest
Eğerçi itdi çün seylâb-ı ılgâr
Gürûh-ı hâkiyân bâd-reftâr
Şu resme oldu pûyân ü girîzân
Ki gerdin görmedi gül-ı beyâbân
Halâs olunca eyle oldu pûyân
Ki iremedi pey[ve]nd-cûy-i cûyân

**Haber-i zuhûr-ı Kalender-i bed-i'tikâd bâ-Dündâr-ı şirrîr-i serdâr-ı ehl-i fesâd
ba'd-ez- Celâfî-i Türkmân-ı bed-nihâd der-sene-i erba' ve selasîn ve tis'a-mi'e**

Andan sonra kudret-i İlâhî ve hikmet-i Sübhânî iktizâsınca ol sâl-ı ferruh-fâl-ı ferhunde- âmâlün evâhîrinde sâhib-i serîr-i vilâyet ve tâcdâr-i iklîm-i kerâmet Hacı Bekdâş hazretlerinin evlâd-ı encâdından Kalender demekle meşhûr nekbet-amâl, Dîvâne Dündâr nâm ile iştihâr bulan bed-fi'âlle **(140b)** Kırşehir'inün bed-girdâr [ve] dalâlete mâ'il ehl-i fesâdların yanına cem' idüp

Nazm

Danışup itdüğünde re'y ü tedbîri
Fesâdun ma'deni Dündâr-ı şirrîr
Didi terk-i vatandur çün mukarrer
Münâsib oldur ki bunca yüz er
Dürilüp idevüz etrâfı nâlân
Zen ü merdi kılavuz zâr ü giryân
Bu tedbîri idüp ol kân-ı fitne
Cihânı kıldı pür-tûfân-ı fitne
Olup ser-çeşme-i âşûb-ı kişver
Emîrâne çeküp leşker-i Kalender
Sığın gibi kara dağ üzre indi
Kara günlü Karatağ'a sığındı

hemân-dem semend-i tünd-ligâm-ı nefsi-i hod-kâmlarına süvâr olup refik-i adevânla tarîk-i tuğyâna revâne olup merd-i neberdin ve esb-i tîz-gerdin yararını seçüp hayl-i nîl-cûş u pîl-hurûşla Karadağ'a varup bir nice gün anda cem'iyet üzre olup andan sonra deryâ-yı yağmaya dalup bulunan şehri ve kûy-ı nâr-ı gâret ü hasâretle hark idüp **(141a)** ol diyârun re'âyâsı ve fukarâ vü ağıniyâsı nehr-i kahr-ı adû-yı kîne-cûya ve seylâb-ı azâb-ı çeşm-i hışm-kîne gark oldılar. Seyl-i nâgihânî gibi zuhûr iden hayl-i bî-emânun yolundan ayrılıbilen ayrıldı kalanların mâlî tâlân ve ıyâlî nâlân olup havâlî-i meydânî sipâh-ı şâh-ı merdândan hâlî bulmağın kemân-ı ikdâmı kurdu. Zîrâkim ol diyârda tîr-i tîz-sitîzine siper dutar kimse bulunmadı. İli ve kûy-ı komadı

sürdi. Ni‘met-i gâretile bilesince yolup yupuran mülhid, gürisne Işıkların karnın doyurdu. Andan azîmet-i pür-hezîmet ile Karadağ’dan Artukâbâd’a varup gitmek üzre oldu.

**Haber-i teveccüh-nümûden-i sadr-ı dîvân-ı vezâret ve bedr-i âsmân-ı emâret
İbrâhîm Paşa-yı pür-salâbet be-cânib-i Kalender fî-sene-i erba‘ ve selasîn ve
tis‘a-mi’e ez-dârü’s-saltana-ı Konstantiniyye**

Çün ahâlî-i vilâyete ve etrâf-ı memlekete nehr-i hasâreti salup asâr-ı isyânı sudûr ve şî‘âr-ı tuğyânı zuhûr itdi. Sultân-ı (141b) cihânun ve kahramân-ı zamânun nehr-i kahrı cûşa gelüp ol bed-fî‘âl-i nekbet-âmâlî hâkister gibi pâ-y-mâl itmek içün erkân-ı dîvân-ı eyvân olan İbrâhîm Paşa’yı kapû halkile ve yeniçerî dilâverleri ile umûmen Anadolu ve Karamân serdâr ve askerleriyle gönderdi.

Nazm

Ki çün sâlâr-ı âlem oldu tekrâr
Fesâdından Celâlî’nün haberdâr
Gazab deryâsı çün bahr oldu cûşân
Buyurdu kim revân-ı ceyş ü hurûşân
Akup çün seyl irüp iklim-i Türk’e
Kızıl kandan kulle her pesti börke
Sala şemşîr-i hûn-bârile âteş
Harâb ola ser-â-pâ bûm-ı serkeş
Süvâr-ı esb-i nusret-i vakt-i heycâ
Nerîmân-ı rezm İbrâhîm Paşa
Harâb itmeğe bûm-ı fitne-cûy
Çeküp çok peleng-i ceng-cûy
Misâl-i mevc-i deryâ oldu saff-şiken
Salup serkeşlerin yurdına âteş

Mûmâ-ileyh paşa-yı sâhib-i iktidâr emr-i pâdişâh-ı felek-medâr birle mihr-i (142a)
âsmân gibi livâ-yı cihân-güşâ-yı sâhib-kırânı kaldurup sıhayl-i haylî-süheyle ırgırıp

hurûşla gûş-ı çarh-ı berîni pür-tanîn idüp kûs-ı ra‘d-âvâzı çaldurdu fûlk-i himmeti deryâ-yı azîmete salup dârû‘l-mülk-i Konstantiniyye‘den hurûc idüp hemân-dem merkeb-i bâd-pâyla deryâyı geçüp mâhçe-i râyât-ı feth-âyâtun ucı evc-i semâya urûc eyledi. Cüyûş-ı seylâb-cûş u sehâb-hurûş bahr-ı revân gibi akup merd-i neberd ve gerd-i esb-i tîz-gerd zemîni ve âsmânı bürüdi. İnân-ı azîmetin Anadolu tarafına sarf idüp efvâc-ı pür-şükûh deryâ-yı kûh-emvâcla akup gitdikden sonra Anadolu diyârının serdâr-ı adû-şikârı olan emîrû‘l-ümerâi‘l-kirâm Behrâm Paşa-yı devlet-merâm irtihâl-i sa‘âdet-ikbâline hizmet-i istikbâl ile gelüp edâ-ı merâm-ı resm-i ta‘zîmin edâ eyledi. Vezîr-i sâhib-i tedbîr-i aristo-nazîr mûmâ-ileyh Anadolu Beglerbegisi Behrâm Paşa‘yla Rûm Beglerbegisi Ya‘kûb Paşa‘yı ılgârla ol adû-yı bed-fi‘âl üzerine gitmeğe emr (142b) eyledi. Anlar dahi hayl-i cerrâr-ı seyl-vâr deşt ü derede akdılar ve na‘l-ı âteş-bârla huşk ü teri yakdılar. Tâk-ı çarh-ı berîne zelzele virüp çâr-sû-yı kûy-ı zemîne velvele bıraktılar.

Nazm

Söyündürmeğe ol nâr-ı fesâdı
 Koşup bir nice bin deryâ-nijâdı
 Anadolu begi Behrâm Gûr‘ı
 Nice behrâm o merd-i pîl-zûrî
 Salup ılgârla seyl-i revân-veş
 Nice seyl-i revân-ı mânend-i âteş
 Gelüp oldu mülâkî bahr-ı nîle
 Sipâh-ı şîrden Ya‘kûb-ı pîle
 İki deryâ çün oldılar mülâkî
 İdüp serdârlar hoş-ittifâkı

Mezkûr serdârlar düşman hakkında birbiriyle müşâvere idüp her biri bir emr zikr ve her biri bir husûs fikr idüp söyledi. Âhir tedbîr-i sâkıbları ve fikr-i sâ‘ibleri bunun üzerine mukarrer eylediler ki kendülerinden birin, ümerâ-yı rezm-ârâdan birin bir nice dilâverler ile ol adû-yı fesâd-âmâlün üzerine (143a) göndereler ol tedbîr üzre sancak beglerinden Kızıl Ahmedoğlu Abdullâh Beg‘i nice yüz yarar tâzî-süvâr dilîr ile akabince Artukâbâd tarafına hevâ-yı ılgâr ile gönderdiler.

Nazm

Kızıl Ahmed Begoğlu ol cüvânı
 Ki Abdullâh idi nâm ü nişânı
 Koşup gönderdiler bir nice yüz er
 Düşüp dünbâline çün bād-ı sar sar
 İrişdiler peyinden nîtekim bād
 O sahrâda ki dirler Artukâbâd

**Muhârebe-i Mîr Abdullâh bin Mîr Ahme-i Sürh bâ-Kalender Şâh ve Dünder
 Ruh der-nat‘-ı sahrâ-yı Artukâbâd ve şehîd-şüden-i Mîr Abdullâh ve inhizâm-
 yâften-i asker-i o**

Mûmâ-ileyh tanîn-i tantana-i mehâbet ve mefîn-i demdeme-i salâbet birle ılgâr idüp
 varup Artukâbâd fezâsında ol belehüm adallda kalup isyân üzre musırr olup duran
 adûya göz açdurmayup tîğ-i berk-iştihâr ve şemşîr-i âb-dâr ile ol adû-yı bî-devletün
 düşman-ı (143b) nekbet-rü’ûsların perrân ve ebdân-ı cîfe-nişânların tu‘me-ı suyûf-ı
 hûn-feşân idüp dem-i adâ-yı bed-re’yle dâr [ü] gîri doldurdılar. Ol ahvâl-i kıyâmet-
 ef‘âli mezbûr Dünder’la Kalender göricek

Nazm

Görüp anı dönüp Dünder serdâr
 Kafasında Kalender Şâh dîn-dâr
 Girüp meydâna ol dem tîğ-i uryân
 Cihânı kıldı anı garka-ı kan

üzerlerine ra‘d-ı nev-bahâr gibi gürleyüp devrân-ı dilâverân-ı merd-efgeni ve
 mübârizân-ı saff-şikenî nâr-ı kârzârla hark ve tîğ-ı âbdârla kana gark idüp fî‘l-hâl
 meydân-ı dâr ü gîrden yüzlerin dönderüp Abdullâh Beg’i şehîd eylediler. Dahi
 zırhların gözlerinden akan kanlu yaşlar ile rûy-i hâmûnı gülgün ve çevgân-ı tîğün
 darbından miyân-ı meydân-ı harbde gûy gibi galtân olan başlar ile dâmân-ı sahrâyı
 meşhûn eylediler.

Nazm

(144a) Ser-â-pâ sahn-ı meydân küşte oldu

Göz açınca o sahrâ püšte oldu

Şu resme ceng içinde nâgihânı

Kılıçdan akıdırken seyl-i kanı

Kızıl Ahmed Begoğlu mîr-i mümtâz

Kızıl kanına gark oldu o ser-bâz

Perîşân oldu leşker düşdi çün ser

Muzaffer oldu Dümdâr ü Kalender

Mezkûr re'is-i kümât-ı guzât olan Mîr Abdullâh takdîr İlâhî ile miyân-ı²⁴⁹ meydân-ı dâr ü gîrde âfîtâb-ı hayâtı ufk-ı fâtde dolanup ve bedr-i ömri Allâh emrile ukde-i zeneb-i mevte irişüp şehîd olıcak düşman-ı bed-gümân başların kurtarmak sevdâsile kuvvetde olan kudretin fi'le getürüp hemân-dem ol cây-ı dâr ü gîrden Karacaçayır nâmla iştihâr bulan çayır cânibine inân-ı azîmetlerin munsarif idüp ittifâk reh-güzârlarında İvrek Sancağı Begi Koçî Beg gaflet pisterinde yaturken ve ferâgat döşeğinde otururken gam-ı leşker gönli kişverden harâba virüp tîğ-i bîmle kalbi dû-nîm olup akl u hûşî şehristân-ı havf ü hirâs **(144b)** sûrında mahsûr idi ol hayl-i bî-meyl sehâb-ı muzlîm gibi üzerine çeküp anı dahi şehîd kıldılar. Sâ'ir hüddâmları bahr-ı cür'etde kalup nîlüfer gibi siper-i akdâmı suya saldılar. Eşrâf-ı fitne-fercâmun şevk-i şevketleri ve nûk-ı hiddetleri hadden ziyâde şiddet bulduğundan varup Karacaçayır Dağı'na sâye-vâr arka virüp durdılar.

Haber-i mukâtele-i Kalender-i zâviyedâr ve Dümdâr-ı serdâr bi-asâkir-i Behrâm Paşa-yı şîr-iştihâr der-fezâ-yı Karâcaçayır ba'd-ez-Koçî Beg-i nâm-dâr

Bu cânibden Anadolu Beglerbegisi Behrâm Paşa-yı kâm-kâr ol bed-girdârlarun bu hâlinden haberdâr olıcak içi leheb-i gazabla doldı. Hemân-dem hevâ-yı ılgârla ol günün irtesi bâd-ı sar sar-ı cengle deryâ gibi cûşa ve bebr-i beyân ve hizber-i jiyân

²⁴⁹ Meydân

gibi hurûşa gelüp tîğ-i merrîh-intikâmla sevr-i feleki kurbân ve nâr- kârzârla gâv-ı semâ ki biryân itmeğe ikdâm gösterüp ol ferzîn-rev, müfsidlere irişüp berk-vâr kendüsini urdı.

(145a) Nazm

Sipâh irişmeden dahi gazabdan
 Yanamayup özin cûş-ı gazabdan
 İnân-ı ihtiyârı saldı elden
 Yüzin döndermedi ceng ü cedelden
 Bile a‘dâya yanınca dokındı
 Sihâm ü nîzeden sorguc sukındı
 İrüp çarha sadâ-yı dırbet-i sâz
 Koyuldu bir birine iki ser-bâz

Yanınca olan dilâverler bâzî-i gîr ü dâra âl karınca karınca gibi kaynayup gürûh-ı enbûh zikr olan çayırın kûh-ı pür-şükûhından çıkup hemân-dem kûh-sâr-ı kârzârun niheng-âheng pelenglerinden Alâ’iyye Sancağı Begi Sinân Beg’i yıkdılar ve nice dilâverleri pençe-i şîr-i şemşîrle yaralayup cevşen gibi bedenlerin pareleyüp muhkem savaş itdiler. Kümât-ı guzâtdan hasma, yanar od gibi irenler ve siper gibi göğsün gerenler hamle-i sar sar-eser ile nâr-ı sitîzi tîz idüp cümle bir yerden inân-rîz olup nice bâgîleri meydân-ı vegâda hedef-i tîr ve alef-i şemşîr kıldılar. Behrâm Paşa-yı rezm-ârây ve dilîr-i pür-hazm ü re’y **(145b)** dahi kalb-i saffda ve mızâmâr-ı masâffda²⁵⁰ kalb-i salb-ı adû-yı kîne-cûy şemşîr-i sîne-şikâfla yarup kîş-i eşrâr-ı bed-endîşi sehm-i vehmle doldurdu ve nâr-ı kârzârla sebz-zâr-ı îşlerin soldurdu. İki üç def’a meydân-ı vegâda döne döne ceng ü cidâl ve harb u kîtâl olup süvâr ü piyâde ol gîr ü dâra âmâde olan bed-girdâr-ı şûmların sinân-ı ejder-nişân-ı âzer-feşânla cem’iyyetleri hırmanına ne kadarkim od çakdılar kâr itmedi. Ney gibi sîneleri söküldi ve mey gibi kanları döküldi ve çeng gibi billeri büküldi. Çün hengâm-ı rûz geçüp ahşam irişdi. Hüsrev-i gîtî-fürûz tîğ-i cihân-sûzın niyâmına koydu. Âsmân-ı eblek-eyyâmın üstinden zîn-i zürriyetini alup nurânî bir güstüvânı arkasından soydu

²⁵⁰ Musâffda

hisâr-ı âsmânın pâs-bânı odlar yakup meş'ale-i kamerden saçılan şerâr-ı ahter hırman-ı gerdûnı göyündürdi. Hayl-i reng-bâr-ı seyl-vâr gelüp irdi, araya girüp ol iki leşkeri bir birinden ayırdı ve nâr-ı kârzârı söyündürdi. Anlar dahi biri birinden ayrıldı. Behrâm Paşa (146a) Karamân'la Rûm askeri gelince Tokât kurbunda varup ârâm kıldı²⁵¹ ve Dûndâr ve Kalender Niksâr tarafına gitmeğe ikdâm eyledi.

Nazm

İki cevki oldu anda ceng-i gayret
 Biribirine hiç bulmadı fırsat
 Çekildi cânib-i Tokât'a Behrâm
 Sipeh-keşler irince itdi ârâm
 Kalender Şâh'la Dûndâr-ı hûn-hâr
 Gönülüp eylediler azm-i Niksâr

Ol hâdise-i hâyile ve vakı'a-ı müşkilenün haberi öte cânibde emîr-i rûşen-re'y Karamân Beglerbegisi Mahmûd Paşa-yı ekâlîm-ârâyâ ve salâbet ü şehâmetle iştiâr bulan Rûm Beglerbegisi Ya'kûb Paşa-yı celâdet-şi'âra ma'lûm olınacak mûmâ-ileyh Anadolu Beglerbegisi Behrâm Paşa bünyâd-ı karâr urduğı diyâra ve hıyâm-ı ikâmeti kurduğı makâma hevâ-yı ılgârla varup mülâkî oldılar. Andan sonra yağılığê bil bağlayup seyl-vâr revâne olan ser-keşleri pâ-y-mâl itmeğe azîmet gösterdiler.

(146b) Nazm

Karamân serveri Mahmûd serdâr
 Emîr-i Rum Ya'kûb ciğer-dâr
 Gelüp çün irdiler beher ser-bâz
 Yine pervâz idüp çün mürğ-i şehbâz
 Yumuldı indi ceyş-i kîne-cûya
 Dokındı nâr-ı sûzân-veş adûya

²⁵¹ İkildi.

Varup eşcâr-ı pür-ezhâr gibi hıyâm-ı bî-şümârla ve hayl-i seyl-reftârla ser-â-ser deşt ü dereyi bürüdiler ve gerd-i neberdle çeşm-i mihri hîze ve çeşme-i sipihri tîre iden hışm-i hışm-kînle sehâb-ı pür-âfât-ı azâbdan yağan bârân-ı mergele ol nâ-bekârlarun hayâtları sebze-zârların soldurmağa vücûdları sahrâsına girdiler.

Nazm

Görüp anı dönüp cevki-i Kalender
Koyuldu âteşe gûyâ semender
Biribirine girdi tünd-hûlar
Kılıç ser-çeşmesinden akdı cûlar
İçenler kâse-i serden piyâle
Kızıl kanına gark oldu çü lâle

Ol bed-âyîn-i Kalender-i dîn-i bî-dîn bildi ki rûbâh- za‘îf ve şagâl-ı nahîf (147a) gibi inden ine girmekle kurtulsa olmaz hevâ-yı isyânla akâr-ı vakârı harâb idüp subh-ı sefide-dem gibi tîğ ü kefen eline alup ol ber-i âsif ü ra‘d-ı hâtif gibi üzerine varup ceng ü cidâl ve harb u kîtâl iden ümerâ-yı peleng-intikâm ve asâkir-i nusret-encâmı yüze yüz olup merdâne ceng ve şîrâne neberd-i âheng idüp durdı. Bu cânibden gâziyân-ı neberd âğâz-ı tîz-i pür-kanâdı açup hevâ-yı dâr ü gîrde pervâz idüp kârzâr eylediler. Nicelerün meydânda kebûter-i ruhi burc-ı bedenden çıkup uçdı. Peykân-ı tîrden semâ-yı vegâ jâle-bâr ve hûn-ı gülğûndan zemîn-i ma‘reke lâle-zâr oldu. İki taraftan saff-şiken mübârizler nîl-vâr cûşa ve merd-efgen dilâverler seyl-i bahâr gibi hurûşa gelüp cûy-bâr-ı cengde niheng-vâr cevelân urdular. Bezm-i rezm ziyâde germ olup câm-ı bâde-i pür-müdâm gibi kâse-i hâmûn hûn-ı gülğûnla doldı ve püşt-i zemîn ve rû-yi çarh-ı berîn kan buhârından ve meydân gubârından mülemma‘ vü mukanna‘ olup (147b) nice dilâver emîrler ile Karamân serdârı Mahmûd Paşa düşüp şehîd oldılar.

Nazm

Kalender-veş girüp serler semâ‘a
Işıklar kan içüp döndi sibâ‘a
Sipehdârân-ı serkeş oynayup baş
Kalender Şâh‘la Dûndâr-ı kallâş

Nice serdâr [ü] emîri hâka saldı
Karâmân serveri Mahmûd'ı aldı

Andan sonra ol düşman-ı bed-fi'âl bâzâr-ı gîr ü dârı bozup ve sûk-ı pür-fusûkdan savaş kumâşın döküp başın kurtarmak için sarb yirlere urdı. Tengnây-ı ma'rekeden çıkınca cânı burnına takıldı ve çeng-i cengle sıkıldı.

Nazm

Şeb-i hengâm irüp cevki Kalender
Çıkup harb âteşinden çün semender
Sonı ser virecekdir anı bildi
Halâs-ı ruh için sarpa çekildi

**Haber-i helâk-şüden-i Kalender-i şirrîr bi-ihitimâm-ı düstûr-ı sâ'ib-i tedbîr
İbrâhîm Paşa-yı aristo-nazîr - bi-inâyet-i melik-i Hayy-i kadîr -**

(148a) Mezkûr düşman-ı bed-hâl sarpa girüp ele girmiyecek öte cânibden İbrâhîm Paşa-yı memleket-güşâ Anadolu ve Karamân ve Rûm askerinin şecâ'atin ma'dûm göricek fî'l-hâl mezbûr nekbet-âmâli ele getürmeğe kapû halkınun ser-bâz-ı ceng-sâz dilâverlerinden bi-esmâ'ihim ma'lûm yüz elli nefer mikdârı kimesne Bilâl Mehmed Beg'e koşup hevâ-yı ılgârla ardlarınca gönderdi. İsyân bağının bâgîleri ve tuğyân dağının tâgîleri Mefârez dimekle meşhûr mahalle kaçup giderken bu cânibden irsâl olan dilâverler irişüp berk-i tâb-dâr gibi tığ-ı âbdârların sıyırıp ve sinân-ı cân-sitânların ele alup mîğ-vâr her biri hurûşa geldi. Ol şîr-i jiyân ü pîl-i demânlar ceng-i peleng-âhengle nîl-i cenge girüp niheng-vâr cevelân urup hemân-dem meydân-ı dâr ü gîrde ol adû-yı kîne-cûyun serdârı ve bed-girdârı olan Dûndâr'ı ardınca Kalender-i nâ-bekârın ser-i bî-sâmânını kesüp gûy gibi meydân-ı kârzârda gâltân kıldılar. Çeng-i pür-âfât-ı memâta düşüp yakaları yırtulup çâk oldu.

(148b) Nazm

Adem mülkine itdüğünde ılgâr
Karâvol-ı Kalender oldu Dûndâr

Salup elden bu fânî tekye-gâhı
 Çıkardı tâcî terk itdi külâhı
 Dağıldı tûğ ve şedde-i bağı yağı
 Eriyüp akdı söyündi çerâğı
 Düşübdür pâyına uryân Işıklar
 Yolında oynadılar cümlesi ser
 Ser-i Dündâr-ı küstâh ve Kalender
 Düşüp pâ-yı semende kodılar ser
 Didi târîhini şemşîr-zenler
 Aceb don saldı Dündâr ü Kalender

Ol hâdise şâyi' vü vâkı' olıcak vezîr-i sâhib-i şemşîr baht-ı firûzla gelüp Kapakdepe dimekle mezkûr menzile şeref-i nüzûle vusûl bulduğu gibi nâ-gâh berîd gelüp irdi. Havâlî-i gülşen-i pür-zînet hâr-ı müzâhemet-i rahmet-i düşmandan hâlî kaldı deyü haber virdi. Vezîr-i kâm-kâra ma'lûm olıcak sabr u ârâma mecâlî kalmayup isti'câlle hink-i avdete süvâr olup hemân-dem zikr olan Kapakdepe menzilinden tâyir-i meymûn-bâl-ı ikbâl-i hümayûn-fâli hevâ-yı (149a) pür-safâ-yı şikâr-ı diyâr ü bilâda sâ'ir olup düni güne katup bâd-ı seher-hîz gibi gitdi. Hayl-i seyl-hücûmla dârü's-saltana-ı Kostantiniyye'ye vâsıl oldu. Hemîşe adâ-yı devlet makhûr ve evliyâ-yı saltanat mesrûr - bi-inâyeti'l-Melikü'l-gafûr - bâd.

Haber-i istilâ-yâften-i kral-ı kişver-i Nemçe be-taht-gâh-ı diyâr-ı Engürûs ba'd-ez feth-i pâdişâh-ı islâm-penâh ve teveccüh-nümûden-i sultân-ı zafer-kırân sâniyen ve feth-nümûden-i ân-diyâr ve nasb-kerden-i Yânoş Drâsin istîlâ-ı muzaffer-şüden ber-adû-ı diyâr fî-hâmis ve aşer-i Şevvâl sene-i hams ve selâsîn ve tis'a-mi'e

Sâbıkâ tahrîr olunan ahvâl-i musaddak üzre sene dokuz yüz otuz ikisinde hûrşîd-i sâye-güster ve cemşîd-i adl-perver ü dârâ-yı heft-kişver - azze nasrühû - hazretleri asker-i a'dâ-şikârla varup şühre-i rub'-ı meskûn pâ-y-taht-ı Bûdun kralı Lâvoş ile Mohâc fezâsında ceng ü cidâl ve harb u kîtâl idüp Hakk sübhânehû ve te'âlâ'nun inâyetile ol küffâr-ı dalâlet-âyîne gâlib olup kral-ı bed-fî'âlî helâk idüp taht-gâhı

(149b) ve mesken ü ârâmgâhı olan Bûdun'ı feth idüp bend-i kemend-i itâ'ata boyun viren Erdelbân nâmla iştiḥârı olan Yânoş'ı kral nasb idüp andan sonra pâdişâh-ı sâhib-kırân - bi-inâyet-i Meliki'l-müste'ân - yümn [ü] ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile diyâr-ı Engürûs'dan süm-i semend-i sa'âdet-me'nûs birle avdet idüp katî'at-ı merâhil ile dârü's-saltana-ı Konstantiniyye'ye gelüp ârâm-ı pür-merâm eyledikten sonra öte cânibde Nemçe ve Alamân kişverlerine serdâr ü sipeh-sâlâr olan Ferdenâdoş-ı nekbet-hurûş nâm bed-âyîn bir nice bin asker-i hezîmet-eserle Peç'den gelüp mezkûr Erdelbân'dan Bûdun'ı alup zabt eyledi.

Nazm

Gel ey gayret libâsını giyen er
 Hamiyyetden urın sen tâc ber-ser
 Hamiyyet muktezâ-yı hüsrevîdür
 Er olan mülk-i gayret-i hüsrevîdür
 Anunkim gayreti yok er değildür
 Hamiyyet itmeyen server değildür
 Olurkim adla dutdı cihânı

(150a) Okınur tâ kıyâmet dâsitânı

Rivâyet dâsitânından haberdâr
 Bu resme eyledi hoş-nakl-ı ahbâr
 Ki çün şâh-ı cihân Sultân Süleymân
 Diyâr-ı Engürûs'ı kıldı tâlân
 Kral-ı Engürûs Lâvoş-ı kebîri
 Diyârından sürüp darbı vü cebri
 Elinden aldı mülk ü tâc ü tahtın
 Dağıtdı hayl ü mâl ve raht u bahtın
 Helâk olup bu gayret birle Lâvoş
 Yirine geçdi Erdelbân-ı Yânoş
 Mutî' olup çü geçdi tahta Yânoş
 Kral-ı kişver-i Nemçe Ferendoş
 Çeküp Çeh mülkinün leşkerlerini
 Alamân ilinün ki erlerini
 Diyâr-ı Engürûs râhını düzdi

Bûdîn üzre düşüp Yânoş'ı sürdi

Çün ol düşman-ı bed-fi'âl ü adû-yı nekbet-âmâl Bûdun'ı Yânoş'dan alup zabt eyledüğün dergâh-ı âlem-penâha arz idüp ma'lûm olınacak hazret-i hilâfet-destgâh hemân-dem - lâ-nâle makrûnen bi-himâyiti'llâhi ⁻²⁵² gayret-i dîn-i islâm ve hamiyyet-i millet-i hayrû'l-enâm - aleyhi's-salavatü ve's-selâm - deyü ol bî-dînlerin kal' u kam'ı ve def' ü ref'i kasdına azm-i niyyet idüp kendülerden mukaddem **(150b)** Rûmili Beglerbegisi İbrâhîm Paşa Rûmili ve kapû halkının nice bin süvâr ü piyâde askerile

Nazm

Çözüp etfâl-i fethi bişiğinden
Açup sancak-ı sa'âdet işiğinden
Piyâde-i zer-küleher önce çün seyl
Çü deryâ derpince leşker-i hayl
Şehin-şehden göçüp bir gün mukaddem
Revân oldu vezîr-i hayr-makdem

akebince pâdişâh-ı felek-taht ve şehinşâh-ı sa'âdet-baht dokuz yüz otuz biş Şevvâlinün on bişinde asâkir-i fursat-fercâm ve ümerâ-yı peleng-intikâm ve ağâyân-ı devlet-merâm ile rûsûm-ı kahramânî ve üslûb-ı cihân-bânî üzre gazv [ü] cihâda niyyet idüp azîmet gösterdi.

Nazm

Seher-gehden idüp niyyet-i gazâyâ
Süvâr oldu semend-i bâd-pâya
Salup mülk-i cihâna velvele-i kûs
Alemler perr ü bâl açdı çü tâvus
Zemîni kapladı ceş-i zırh-pûş
Kamû âhen-külâh ü nîze-berdûş

²⁵² “Allahın himayesinde olan yakın olur”.

(151a) Gubâr-ı kudûm-ı mevâkib ve asâr-ı hücûm-ı mevâkibden sahîfe-i zemîn ü zamân ve çehre-i vilâyet-i sâhib-kırân büründi. İzz-i şevket-i hüsrevânî ve tavk-ı azamet-i sâhib-kırânî birle ber-kenâr zıkr olan dokuz [menzilde] sipâh-ı nusret-penâh ve asker-i zafer-destgâhla mahrûsa-ı Edrene'ye varup birkaç gün ikâmet üzre oldukdan sonra kat'-ı merâhil ile sene-i mezbûre Zi'l-ka'desinün on altısında Kal'a-ı Belgrâd'a Belgrâd'dan Mohâc sahrâsına varup sa'âdetle nüzûl eylediği gibi

Haber-i âmeden-i Erdelbân be-pâdişâh-ı sâhib-kırân ve istikbâl-kerden-i ağâyân

Öte cânibden itâ'at halkasın gûşında menkûş iden Erdelbân pâdişâh-ı felek-medârdan baht ü ikbâl-i istikbâl itdüğü haberi varup ol dahi âsitâne-i sa'âdet-âşyâna istikbâle gelüp ol gün dîvân olup âlâylar ve safflar bağlanup önlerinde top arabaları ile yeniçerî dilâverleri tüfengleri ile ve sağ tarafta Anadolu Begler (151b) begisi Behrâm Paşa Anadolu askerile ve sol kolda Bosna Sancağı Begi Hüsrev Beg bâkî Rûmili begleri yirlü yirinde ve kollu kolında durup andan sonra Erdelbân gelüp cümle Bölük ağaları istikbâlle önine düşüp dîvâna getürdiler. Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri dahi altûn taht üzre karâr idüp mezkûr Erdelbân hâk-pây-ı serîr-i sa'âdete yüz urup du'â-yı devâm-ı devlet-i sâhib-kırânî eyledikten sonra menziline varup akebince fâhir hil'atlar ve mücevher kılıçlar ve bir nice zer-zîn-i esb-i güzîn ile on surre akçe in'âm olunup bedr-i kadri kadre irişdi.

Nazm

Emîr-i mülk-i Erdel ya'nî Yânoş
İtâ'at halkası gûşına menkûş
Gelübin çok ciğer-dârile irdi
Sipâh-ı zer-külâh içine girdi
Olup Yânoş şâhile müşerref
Du'â-yı devlet itdi kaldurup kef
İrüp hoş-iltifât-ı pâdişâhî

(152a) Salındı önine dîbâ-yı şâhî

Çıkup andan binüp rahşına yine
Kılâvuz oldu sâlâr-ı zemîne

Ol günün irtesi pâdişâh-ı sa‘âdet-medâr hazretleri - mütevekkilen ale’llâhi - deyü azâ'im-i nusret-i alâ'imin ki karîn-i kazâ vü kader hem-nişîn-i²⁵³ feth ü zaferdür çözüp Bûdîn cânibine teveccüh idüp ikinci menzilde Tâtû nâm kal‘a mukâbelesinde varup nüzûl idicek mezkûr E[r]delbân Pîrîm Betrî demekle ma‘rûf begi bir hisârda dutup habs itmişdi. İzvornîk Begi Bâlî Beg'i ve Alâca Hisâr begi cümle üstinden sipâhîlerle gönderilüp mezkûr Pîrîm Betrî'[yi] habsden çıkarup getürdiler. Andan dördüncü menzilde Tûna kenârında Şârûber nâm-ı diğer Tûlna nâm kal‘aya varup vusûl bulduğı hinde Tûna cânibinden donanma gemileriyle Kapûdân gelüp envâ‘ şenlikler olup ol gün yine küffâr-ı hâk-sâr cânibinden diller dahi gelüp düşman ahvâli ma‘lûm oldukdan sonra sene-i mezbûre Zi'l-hiccesinün yirmi dokuzunda hudâvendigâr hazretleri efvâc-ı asâkir-i islâm ve emvâc-ı ecnâd-ı **(152b)** devlet-merâm ile zikr olan menzilde Bûdîn sahrâsına nüzûl-i iclâl gösterdi.

Nazm

Şeh-i kişver-sitân ü memleket-bahş
 Çeküp ceys ve döğüp tabl ve sürüp rahş
 Önce âsaf-ı rüstem-salâbet
 Bûdîn tahtına irdi hemçû âfet
 Nice taht-ı Bûdîn şehir-i mu‘azzam
 Hisârına felek-veş sa‘b ü muhkem
 Ser-kûh-ı bülend üzre hisârı
 Deri pûlâd ve âhenden cidârı
 Kenâr-ı Tûn[a]'da çün sedd-i pûlâd
 Misâl-i sedd-i Zû'l-karneyn âbâd

Nehr-i bahr-ı Tûna yüzinden ol gün donanma gemileri dahi gelüp her geminün reng-â-reng bayraklarından Tûna yüzi lâle-zâra ve sipâh-ı nusret-penâh ve asâkir-i zaferdestgâhun kesretinden ve hayme vü hargâh ve feresden sahrâlar âb-ı pür-hubâba dönüp dahi her taraftan tabl u kûs ra'd-ı nev-bahâr gibi gürleyüp kal‘a-ı mezbûrede

²⁵³ Hemt-nişîn

mahsûr olup duran küffâr bunların velvelesinden muzdarib ve bî-karâr olup durdılar. Bûdun mukābelesinde vâkı‘ olan **(153a)** Peşte nâm şehir-i azîmün ümerâsı garîk-i lücce-i bahr-i hayrete dalup dururken bu fikr-i bîkr-i ma‘kûle şöyle sülûk eylediler ki bu şehriyâr-ı felek-temkîn ve kâm-kâr-ı merrîh-kîn hazretlerinin bünyân-ı fursatı mümeħhed ve esâs-ı nusreti müşeyyed olup taht-ı enâniyyetde ser-fitne-i fesâd pây-mâl ve zıll-ı himâyetinde kâffe-i re‘âyâ muntazamü’l-ahvâl olup durduklarından gayrı her diyârda ...(?)²⁵⁴ mûcib-i istidâmet-i nizâm ve bâ‘is-i devâm-ı intizâm olacak emr-i matbû‘ ve kânûn-ı masnû‘ tedvîn idüp vilâyetlerinde tavattun ü temekkün iden re‘âyâ dâ‘imü’l-evkât emn ü emân üzre rüzgâr geçürürler. Bunlar ile ceng ü neberde âheng itmek dâ‘ire-i akldandır. Fikr-i ma‘kûl budur ki bend-i kemend-i itâ‘atlerine boyun virüp istid‘â-yı emân idüp mâl ü menâl ve ehl ü ıyâlimüz ile biz dahi himâ-yı himâyetlerinde rüzgâr geçürevüz deyü ol tedbîr üzre istid‘â-yı emân ile mutî‘ olup zikr olan Peşte’nün miftâhın getirüp teslim eylediler. Andan sonra Kal‘a-ı Bûdun’da **(153b)** mahsûr olup duran bî-dînler ceng ü cidâle mütesaddî olup durdılar.

Nazm

Çerîden doldı kûh ü deşt ü püšte
Görüp ol hâli ehl-i şehir-i Peşte
Dürilüp bir araya yâd eğer hîş
Olanlar kârdân âhir endîş
Mutî‘ olmakdur evlâ didiler
İtâ‘at bâbını feth eylediler

Zikr olan Peşte zabt olunup kabza-ı teshîre girdikten sonra nehr-i bahr-misâl âb-ı Tûna üzerinde vâkı‘ olan donanma gemileri dahi gelüp Peşte önine lenger birağup durdılar. Ba‘d-ez-ân kal‘a-ı metîn-dîvâr fî’l-hâl merkez-vâr-ı asker-i heybet-medârla karadan ve Tûna’dan hisâr olunup hemân-dem tahrîbine ra‘d-asâr ü sâ‘ika-girdâr toplar atulup ale’l-istikrâr nevâ‘ir-i²⁵⁵ ceng ü cidâl ile harb ü kîtâl iştigâl, cevşen-i hurûş-ı cüyûşdan tuyûr ü vuhûşun hûşı gidüp ol hisâr-ı felek-devvâra duhûl itmeğe kazâ-yı âsmân gibi nâzil ü şitâbân olduklarından

²⁵⁴ نختص

²⁵⁵ Nevâ‘id

(154a) Nazm

Bûdun şehrinde cem‘ olan mu‘ânid
 İdüp ceng ü cidâle kûşîş ü cidd
 Guzât-ı fâ’izûn-i müslimîne
 Atup top u tûfeng erbâb-ı kîne
 Olan dil-teşne-i hûn-ı kîne-cûya
 Kaçup girdi hisâra ehl-i kîne
 Mukayyed olmayup top adûya
 Koyuldu her taraftan şehr içine
 Kıtâl ü harbe âğâz eylediler
 Ecel dervâzesin bâz eylediler

küffâr-ı dalâlet-âyinün vifâkı ve mezîd-i ittifâkı ziyâde olup hisâr içinde birbirinün öninde ölmeği hayât-ı ebedî bilürlerdi. Meydân-ı hisârda tûfeng ü pranko vü zenberek ile zahm-nâk itmeden bir dilâver komadılar. Âhirü’l-emr dış hisârında sâkin olan Engürûs-ı menhûs tâ’ifesi asker-i nusret-eserün kemâl-i mehâbetinden ve mezîd-i şevketlerinden meydân-ı dâr ü gîrde ser-gerdân ve mahll-i mehlikede hayrân olup durdılar. Bu cânibden dilâverân-i ceng-sâz zıkr olan hisârı her taraftan **(154b)** muhâsara ve ihâta eyleyüp her bir gâzînün kalb-i salbi gün gibi rûşen ü münevver olup dururken inâyet-i İlâhî ve meşîyyet-i Sübhânî birle Mâcâr tâ’ifesi halâs-ı cân mülâhazasile istid‘â-yı emânla dış hisârın kapûların açup mutî‘ oldılar. Hemân-dem bu cânibden mihr-i sipihr-i iktidâr İbrâhîm Paşa-yı nusret-şi‘âr Yeniçerî Ağası Mehmed Paşa’yla ve sâ’ir bölük ağaları ile ve kapû halkile ve Anadolu ve Rûmili beglerle ve askerile her biri bir kapûdan şehre duhûl eyleyüp sokaklarda vâkı‘ olan meterisleri yıkup yakup Nemçe ve Alamân tâ’ifesinden bulunan azgunları sokaklarda tîr-i kazâyâ siper ve vücûd-ı nâ-pâkların hâka beraber eylediler.

Beyt

Alındı feth olup çün şehr ü vâroş
 Üşüp her sû-i hisâra ceys-i pür-cûş

Ya'nî yeniçerî dilâverleri âteşîn-bâlle fezâ-yı hisârda cevalân idüp dahi tûfeng-i neberd-âhengi her tarafa endâz eylediler. Vâroşda bulunan adâ-yı **(155a)** Nemçe iç hisâra koyulup anlar dahi içerüden guzât-ı müslimîn üzre ve kümât-ı muvahhidîn üzre tîr ü tûfengi ve taş ü kesgî havâle eylediler.

Nazm

Cidâl ü cenge ikdâm eylediler
 Dû sûdan gayret-i nâm eylediler
 Sipeh ser-bâz iken ceng ü cedelde
 Gelüp irişdi²⁵⁶ nâgeh bu mahalde
 Bûdûn'a Tûna'dan çün bâd-ı sar sar
 Felek-ten ve ejderhâ-peyker gemiler
 İçinden kal'a-efgen [ü] burc-endâz
 Niheng-endâm top-ı ejder-âvâz
 Çıkup bin bin üşüp her sû-i hisâra
 Koyuldılar neberd ü kârzâra
 Tûfeg irüp güzer-gâh ü şemekden
 Girîv-i ceng-cû aşdı felekden

Bu cânibden paşa-yı kavî-re'y ümerâ-yı rezm-ârâyla miyân-ı himmete ikdâm kemerin bağlayup ve ihtimâm şemşîrin kuşanup varup bir azîmü'l-imtidâd kilîsâyı hasîn idinüp durdılar. Andan sonra iç hisârın tahrîbine mübâderet ve hisâr kapûsın âteş-sûzânla ihrâk itmesine mübâşeret **(155b)** idüp öninde vâkı' olan mevâzi'-i garîbe ve emâkin-i acîbesin yakup yıkup dahi ²⁵⁷ - اینما تکنونا یدرکم الموت ولوکنتم فی بروج - ایشیده - peyâmın inhâ vü i'lâm itmekçün hisâra sâ'ika-bâr ü berk-girdâr toplar havâle olunup her kûşede ceng ü cidâl vâkı' olup nice kimesneler meydân-ı dâr ü gîrde şecâ'at atından düşüp helâk oldu. Âkibetü'l-emr nasr-ı rüsûm-ı zafer-nakş gâzîlerün savlet-i rezm-i mehâbet-bahşları kulûb-ı küffâr-ı dalâlet-âyine ızdırâb ve kemâl-i havf [ü] haşyet virüp hemân-dem kal'anun Bân'ı mâh-ı mezkûrun bişinde istid'â-yı

²⁵⁶ İrişdei

²⁵⁷ “Her nerede olsanız ölüm size yetişir vevki tahkim edilmiş yüksek kuleler içinde bulunmuş olunuz”. Nisâ, 4/78.

emânla kal‘adan taşra çıkup gelüp paşa-yı rûşen-zamîrûn dâmen-i şefâ‘atine düşüp emân taleb eyledi. A‘dâya zafer ü nusret bulınsa afv ü merhamet şükrâne-i kudret olduğına binâ‘en istîmân iden ahâlî-i kal‘aya emân virülüp dahi akfâl-ı hasânet ile mesdûd olan kal‘anın miftâhları sene-i sitt[e] ve selasîn ve tis‘a-mi’e Muharrremün bişinde **(156a)** teslîm olunup kal‘a-ı gerdûn-hemtâsına a‘lâm-ı islâm-ı nusret-encâm nasb olundu.

Nazm

Sürüp yüz toprağa gebr-i Alamân
Diledi çağurup zinhâr ü emân
Olup deryâ-yı afv ü lutf-ı pür-cûş
Şehinşâh-ı adû-gîr ü hatâ-pûş
Virüp emân açup bâb-ı serâyı
Çıkup ol tu‘me-i tîğ-i fidâyı
Gönüldiler tarîk-i taht-ı Bîç’e
Satup cümle metâ‘-i ömri hiçe
Süleymân-ı ebû’l-feth-i cihân-gîr
Sunup savlet elini nîtekim şîr
Didiler gûş idüp ehl-i tevârîh
Serîrini kralın aldı târîh

Haber-i maktûl-şüden ân-küffâr-ı hüsrân-âyîn ez-guzât-ı cihâd-temkîn

Andan sonra emânla kal‘adan taşra çıkan Nemçe ve Alamân ve sâ’ir küffâr-ı dalâlet-ünvân küffârı Kal‘a-ı Peç cânibine gitmek üzere iken asker-i nusret-eser ol feth-i fütûh mukâbelesinde südde-i gerdûn-iktidârdan terakkî taleb idüp verilmediği ecilden ahâlî-i vâroşı müte‘âriz olmayup **(156b)** cell-i himmetlerin mâ-hüve’l-maksûd olan Alamânîlerün mâl ü menâllerin nehb ü gâret ve kendülerin kılıçdan geçürüp helâk kıldılar.

Haber-i kral-ı nasb-şüden-i Erdelbân be-taht-ı Bûdîn fî-sâmin-i şehir-i Muharremü’l-harâm sene-i sitt[e] ve selasîn ve tis‘a-mi’e

Andan sonra tîğ-i keş-nihâd gibi kasd-ı hûn-ı ra'yyet iden düşmanı zebân-ı tîğ-i evliyâ-yı siyâsetle ol hıttadan dûr itmek için Erdelbân-ı pür-salâbetün hadâyık-ı ahvâline sâ'ir ümerâdan elyak ve erzânî görölmeğin Bûdîn'e kral nasb olunup dahi ol şugl-i hasîrde ana mu'în ü zahîr olıcak mikdâr Engürûs-ı menhûsun beglerinden bir nice yarar begler koşulup Bûdun'da alıkonuldu. Mezkûr dahi südde-i felek-medârdan ihsân olan atâyâ-yı vâfire-i padişahî ve ni'am-ı mütekâsire-i şehinşahî mukâbelesinde hulûs-ı ubûdiyyeti yerine getürmek için pâ-yı taht-ı serîr-i âlâya gelüp dest-bûs-ı şerîf-i hazret-i pâdişâh-ı cihânla **(157a)** müstes'ad oldukda teskîn-i avâsîfû'l-emr-i lâzîmü'l-iz'ânî itmek için iftitâh-ı kelâm-ı hayr-ı ihtitâm idüp eyitdi ki ey zıll-ı zalîlu'llâh hemîşe âfitâb-ı kudret ü destgâhun matâli'-i te'yîd-i Rabbânî'le tâli' ve meşârik-i te'bîd-i Sübhânî'le lâmi' ola. Pâdişâh-ı heft-kışversin ki eşi'aa-i şemşîr-i siyâsetin çâr-anâsıra heybet gösterür eğer inâyet-i İlâhî ve himmet-i padişahî bu bendenin üzerine olursa bu diyârın hıfz u hirâseti âsândur hemân re'y ü tedbîr-i sâkıb budur ki bi-hasbe'l-makdûr asker-i nusret-âsârı hareket ırk-ı hamîyyete mecâl-i sabr u sükûn komayup Alamân kralının taht-gâhı ve mesken ü ârâmgâhı olan Kal'a-ı Peç ile sâ'ir kılâ'un fethine azm-i niyyet ve cezm-i himmet buyursun ki kahr-ı a'dâ-yı memleket ehemm ve düşman-ı hunûd-kâmdan intikâm almak elzemdür.

Nazm

Şehinşâh-ı cihân-gîr ü cihân-bahş
(157b) Felek-baht u kamer-tâc u kazâ-rahş
 Kral itdi yine Yânoş'ı tahta
 İrerdi izzet ü ikbâl ü bahta
 Koyup Yânoş'ı andan geçdi hüsrev
 Sürüp Peç mülkine rahş-ı kazâ-rû

Sultân-ı cihân-sitân mezkûr kraldan bu asl-ı kelîmâtı istimâ' idicek hamîyyet-i cihân-dârî ve gayret-i sâhib-kırânî üzre varup merkez-i adû-yı tünd-hûyü dâ'ire-i teshîre koymak tedbîrin gördükden sonra umûr-ı riyâset ve ahkâm-ı siyâset Bûdun'da Yânoş kral gidüp min-ba'd yâgîlik ayağı üzre turan bâgîler ser-keşlik dağına ağup el virmeyüp tâgîler tîğ-i tedmîre hedef ve tîr-i şemşîre alef ve ehl ü iyâli pâ-y-mâl ve mâl ü menâli telef olur deyü emr eyledi.

**Haber-i mün‘atîf-sâhten-i hüsrev-i kişver-sitân-ı inân-ı azîmet-râ be-savb-ı
 Alamân fî-sânî-i aşer-i iftitâhü’l-âm-ı Muharremü’l-harâm sene-i sitt[e] ve
 selasîn ve tis‘a-mi’e**

Nazm

Süleymân-ı zamân sultân-ı gâzî
(158a) Selâtîn-i cihânun ser-firâzî
 Berây-ı feth-i bâb-ı taht-ı Nemçe
 Miyânına kuşandı tîğ ü nimçe

Bî-tevakkuf Bûdun’dan târîh-i hazret-i risâlet-menziletün dokuz yüz otuz altı
 Muharremünün on ikisinde şehbâz-ı bülend-pervâz-ı himmetin riyâh-ı zafer-iftitâh ile
 Pec kaskına açup azîmet gösterdi. Meryem Kilîsâsı dimekle mezkûr mahalle varup
 nüzûl eyledüğü gibi mefâtîh-i ebvâb-ı nusret kefi eyâletinde muhkem ve mekâlîd-i
 tegallüb-i cihân kabza-ı iktidârına müsellemlen olup asâr-ı fütûhât-ı nâ-mütenâhî ve
 cebhe-i maksûdunda tâlî‘ vü lâmi‘ olduğın ol havâlîde burc u bârûsı südde-i
 sikendere beraber ve kelle-i gerdûn-hemtâsı felek-i atlasa hemser olan Kal‘a-ı
 Veşegrâd ki Engürûs-ı menhûs krallarının âdet-i dalâlet-karîn ve âyîn-i hasâret-
 rehînlerinde Kurûna dimekle ma‘rûf tâc-ı teblîs-revâcları kadîmü’l-eyyâmdan anda
 mahfûz olunugelüp nice âvân u ezmândan ma‘âbid-i evsân olup durmuşdı. Ahâlîsi
 istîmân idüp kal‘a miftâhın getirüp pâdişâh-ı sâhib-kırâna teslîm eylediler.

(158b) Nazm

Şeh-i iklîm-bahş ü memleket-gîr
 Cem ü dârâ-der ü cemşîd-tedbîr
 Ki çün etdi Bûdîn tahtın müsehher
 Mutî‘ oldı ser-â-ser mülk ü kişver
 Kılâ‘-ı memleketde hısn-ı pûlâd
 Ki dimişlerdi adını Veşegrâd
 Belgrâd idi andan bir nümûne
 Nice karîndi kim tâc-ı Kurûna
 Anun içinde mahfûzidi ol tâc

Alındı virdi kişver cizye ü bâc

Haber-i meftûh-şüden-i Kal‘a-ı Estergon ba‘d-ez-Kal‘a-ı Vişegrâd-ı keyvân-nümûn ve mütâba‘at-kerden-i ahâlî-i kal‘a-ı mezkûr fî-târîh-i mezbûre

Andan sonra hudâvend-i cihân ve kutb-ı dâ‘ire-i zamân hazretleri râyât-ı zafer-simât-ı hâkânî birle iki gün bir menzilde ârâm itmeyüp ikinci menzilde Kal‘a-ı Estergon’a varup ki küffâr-ı dalâlet-makrûnun mu‘teber husûnından olup rıf‘at-ı bârû-yı eyvânı beraber-i burc-ı keyvân idi ârâm-ı pür-merâm idüp içine millet-i mesîhâ ve âyîn-i Îsâ üzre bir ruhbân-ı mümtâz vardı ki küffâr-ı dalâlet-âyîn arasında (159a) gâyet ehl-i izâz idi mezbûr Kal‘a-ı Veşegrâd’a mütâba‘at idüp emn ü emânda olduğun ve asker-i hidâyet-i seyr-i cündü’l-lâh zafer-fezâ olup mazmûn-ı sa‘âdet-makrûn²⁵⁸ - الله الغابون - ile meşhûn olup meyâmin-i feth ü zafer anlara bir mevhibe-i kebirî idüğün ma‘lûm idinecek hemân-dem ibkâ-yı mevâ‘id ve istibkâ-yı mekâsıd içün itâ‘at idüp dergâh-ı ma‘delet-penâha gelüp kal‘anun miftâhın getirüp teslîm eyledi.

Nazm

İrişdi ol hisâra sedd-i pûlâd
 Ki Estergon dirlerdi ana ad
 Varidi anda bir ruhbân-ı mümtâz
 Mesîhîler içinde ehl-i i‘zâz
 İtâ‘at hânını kıldı müheyyâ
 İrişdüğünde ceş çün süreyyâ
 Gelüp ol hânı kıldı hoş-ziyâfet
 Geçüp andan revân-ı deryâ-yı âfet

Zikr olan kal‘a zabt u rabt olundukdan sonra pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri cenâb-ı müfettihi’l-ebvâba tevekkül idüp savlet-i tâm ve şevket-i tamâm ile zikr olan kal‘a-i (159b) Estergon’dan sa‘âdetle düşman-ı bed-fi‘âl cânibine azîmet idüp katî‘at-ı merâhil ile

²⁵⁸ “Allah’ın o taifesi galip olacaktır”

**Haber-i mütâba‘at-kerden-i Kal‘a-ı Kûmârân ve Tâtâ fî-hâmis-i aşer-i
Muharremü’l-harâm sene-i sitt[e] ve selasîn ve tis‘a-mi’e**

İkinci menzilde mâh-ı Muharremün on bişinde Tâtûş nâm-ı diğêr Kapâpûzûnî fezâsına varup nüzûl idicek Tûna cânibinden merâkib-i zafer-ittisâl dahi gelüp ayâdî-i Nemçe ve Alamân-ı bed-emânda olan masûn kılâ‘ından Kal‘a-ı Kûmârân ki bir cezîre-i asîretü’l-mesâlikde abede-i asnâma ma‘bed ü secde-gâh ve cemî‘ ekâsire kible-gâh-ı şifâh olup bünyân-ı menî‘i ka‘r-ı zemînden semke vâsıl ve burc-ı refî‘i evc-i havâdan âsmân-ı muzammene müşâkil idi içindeki bî-dînler rû-yı tazarru‘ ve tezellülü hâk-ı inkisâra koyup Âsitâne-i sa‘âdet’den emân taleb eylediler. - izâ kudretü alâ aduvüku feca’li’l-afvü şükrün li’l-kudreti -²⁵⁹ mûcibile cânlarına ve mâllarına emân virilüp kal‘alarının miftâhları alınup zabt olundu.

Nazm (160a)

İrişdi bir hisâra âhenîn-der
Hasîn ü sa‘b gûyâ hısn-ı Hayber
Kireçle kum ve taşdan ana bünyâd
Uranlar Kûmrân urmuş ana ad
İtâ‘at bâbını her sûdan açdı
Akup hoş bî-mazarrat-ı seyl geçdi
Bu resme nice nice kal‘a meftûh
Olup ehl-i fesâdı oldu matrûh

Civârında Tâtâ dimekle mezkûr bir kal‘a dahi mütâba‘at idüp miftâhın getürdi. Teslîm olundukdan sonra ubûr-ı guzât-ı nusret-karîn ve mürûr-ı mübârizân-ı rezm-âyîn için Değirmen Köprülerinden Demûr Kilîsâ sahrâsına varup cibâl ü püşte vü tilâl muhayyem-i câh u celâl ve asker-i deryâ-misâl ile mâlâmâl olundukda ilerüde karâvol hidmetinde olan şîr-i kûh-ı heycâ vü kulle-i vegâ Yahyâ Paşaoğlu Bâlî Beg Nemçe ve Alamân keferesinün husûn-ı hasîne ve kılâ‘-ı metînesinden Bâkîkoğlu

²⁵⁹ “Eğer düşmanına gücün yeterse kudretin şükrü gereği affet”.

Hisârı dimekle mezkûr kal'a fezâsında Bâkîk Petrî nâm ile iştiyhârı olan mel'ûn-ı bî-dînle buluşup hemân-dem hil'at-ı şehâmet-menzilet ve cibillet-i şecâ'at- **(160b)** mertebesinde mezkûr ü mecbûl olan asâr-ı merdî ve netâyic-i hüner-mendî zuhûra getürüp suyûf-ı âb-dâr-ı cevşen-güzârla ol asker-i gaddârı tu'me-i tîğ-i âteş-bâr ve nîze-i şihâb ü tîr-i âhenîn-mınkârla hâk-sâr idüp küffâr-ı hüsrân-âyîn mübârizân-ı devlet ü dîn ve mücâhidân-ı gazâ-âyînün savlet-i mehâbet-bahşlarına mütehammil olamayup Bâkîk Petrî dîn-i mel'ûn ol ahvâl-i neberd-âhengi müşâhade idicek meydân-ı dâr ü gîrden kaçup ve gâzîler ol kaçup giden kâfirlerün nicelerin alef-i şemşîr idüp ve nicelerin dahi dutup kayd-ı der-zencîr eylediler ve Bâkîk Hisârı didikleri şehir-i azîmü's-sevâdî âteş-sûzânla yakup andan sonra ele giren kâfirleri dil içün Âsitâne-i sa'âdet'e gönderdiler. Ol irsâl olunan kâfirlerden düşman-ı bed-ahvâlün keyfiyyet-i ahvâli istifsâr olundukda kralları Barâk nâm kal'a fezâsında ikâmet-i pür-hezîmet üzre durur deyü cevâb virdiler. Ol günün irtesi göçölüp Bâkîk şehri civârında Râbce Suyı **(161a)** dimekle mezkûr suyun köpr[ü]sinden ubûr olunup ol mahalde vüzerâ-ı izâm köprü üzre durup askeri geçürdiler varup zikr olan Râbce Suyı kenârında konuldu. Ba'd-ez-ân ilerüde İbrâhîm Paşa'dan çâvuş gelüp düşman karîbdür gâfil olmasunlar deyü cevâb eyledi. Hudâvendigâr hazretleri girü ol gün zikr olan mahalden göçüp İki Köpri dimekle mezkûr köprüler ortasında kondı. Andan orta köprüyi geçüp Avâd Kal'ası'nun sahrâsında nüzûl olundu. Yarandası oturak olup asker halkı köprüler geçmesinde haylî muzâyaka çekdiler. Andan sa'âdetle hudâvendigâr hazretleri göçüp Sündûz Ovası dimekle mezkûr ovada konıldı. Ol konakda Defterdâr Ahmed Çelebî ile Sipâhî oğlanları ağası arduradan zahîre ile gelüp ordu-yı hümâyûna mülhak oldılar. Andan mâh-ı Muharremün yirmi birinde Tûna kenârında Bûrâk nâm kal'a ki Batâk Hisârı dimekle meşhûr kal'a üzre nüzûl olunup zikr olan kal'a isyân **(161b)** üzre olup asker-i nusret-rehberün güzergâhın müdâfî' toplar ile kat' idüp durdu. Donanma gemileri Tûna cânibinden gelüp hâle-vâr kuşadup durdıkları gibi haşyet-i şemşîr-i guzâtdan ahâlî-i kal'aya havf ü hirâs müstevlî olup hemân-dem istid'â-yı emânla mütâba'at idüp kal'a miftâhların teslîm eylediler.

Nazm

Fütûhile idüp kat'-ı merâhil

Alamân mülki içere oldu dâhil

Meğer bir kal‘a-ı sa‘bü’l-mesâlik
 O ser-hadde olup kufl-i memâlik
 Felekden idemezdi seyr iden fark
 Bûrâk adı ve her topı idi berk
 Düşüp küffârına hafv ü hirâsân
 Delâyib-i hoş Alamânîler emân
 Getürüp itdiler miftâhı teslîm
 Müsehher oldu çün ser-hadd-i iklîm
 Göçüp düstûrla dârâ-yı kişver
 Azîmet itdi taht-ı Bîç’e leşker

Andan sonra Aynârûş nâm-ı diğêr Veşînek ile mezkûr mahalle varılup konağa **(162a)** varınca ziyâde köprüler ve bataklar olup mürûrlarında asker halkı nihâyet derece meşakkat çekdiler. Andan mâh-ı Muharremün yirmi dördüncü gün[i] Kal‘a-ı Peç üzre nüzûl olunup pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri asker-i deryâ-nevâl ile Tûna kenârında ve İbrâhîm Paşa Rûmili askerile kal‘aya karşı bağlar arasında sırt üzre kondı. Ol gün arduradan donanma gemileri dahi gelüp ordu-yı hümâyûna dâhil oldılar.

Nazm

Rivâyet mülkinün sâhib-i livâsı
 Haber iklîminün kişver-güşâsı
 Dizüp dürr-i ma‘ânî derc-i nazma
 Bu resme dikdi sancak burc-ı nazma
 Ki sâlâr-ı kadr-savlet [ü] kazâ-gîr
 Şeh-i devlet-penâh ü nusret-âyîn
 Çeküp asker sürüp rahş-ı tekâver
 İrişdi taht-ı Peç’e hemçû ejder
 Göründi karşudan bir şehr-i a‘zam
 Hasîn ü sa‘b çün kûh-ı mu‘azzam
 Dışından sûrla mahsûr her sû
 İçi küffâr-ı bed-re’yile memlû
(162b) Kral-ı taht-gâh-ı Peç Ferândoş

Dahi irişmedin deryâ-yı pür-cûş
 Alup ehlini şehriyle yerağı
 Salup elden götürmüşdi ayağı
 Hezîmet-hû yanınca bir nice bin
 İdüp aksâ-yı kişver azmin ol seg
 Penâh-gâh olmağıçün baş u câna
 İrişdi Lançe adlu bir hisâra
 Koyup anı kaçup dahi ırağa
 Ol iklîme ki dirlerdi Bırâğa
 Erüp ahzânını dahi bırağup
 Çü rûba nice kûh-ı saht ağup
 Nihân oldu şu resme kim nişânı
 Belürmeyüp bulanmadı mekânı
 Talebde anı ceyş-i bî-tebâhî
 Gezüp her şehri kendü cây-gâhı

Andan sonra pâdişâh-ı dîn-penâh hazretleri vüzerâ-yı sa'âdet-destgâhla atlanup kal'anun etrâf u eknâfın seyr idüp tahrîb-i hisâra ve tedmîr-i küffâr-ı bed-fi'âle umûmen Rûmili ve Anadolu ve kapû halkı topar kurup muhâsara eylesünler deyü emr eyledi. Ol emr üzre donanma gemilerinde olan ra'd-dem ve sâ'ika-âvâz-ı âteş-fem topar çıkup su sığırlarile **(163a)** hisâra iledüp hemân-dem vâroş azîmü'l-iştîdâddan ihrâk idüp zikr olan toparı yir yir muhâsara-i hisâra kurup kıble cânibinden kapû halkile ve Rûmili askerile İbrâhîm Paşa ve bir koldan Yeniçerî Ağası Mehemmed Ağa umûmen yeniçerî dilâverlerile ve Anadolu serdârlarile tahrîb-i hisâra mübâşeret ve tedmîr-i küffâra mübâderet eylediler ve şimâl tarafından Yahyâ Paşaoğlu Bâlî Beg yanında olan askerile karâvol hidmetinde konuldu. Bir nice gün zikr olan hisârı taraf taraf top-ı hisâr-kûbla döğüp çendân nef' eğilenmedüğü ecilden fikr-i bîkr-i ma'küle şöyle sülûk olundu ki ol hisâr-ı metîn-karârın sen-gîn dîvârları külüngler ile kesilüp yıkıla ol tedbîr üzre yir yir dilâverân-ı kala'-şiken ve mübârizân-ı kulle-efgen hemân-dem emr-i vâcibü'l-iz'ân-ı padişahî üzre Ferhâd-vâr külüngler ile hisârın dîvârların kesmeğe başladılar. İçerüden küffâr-ı hüsrân-âyîn dahi **(163b)** dîvâr diblerin yirle beraber yir yir delüp topar ve darbazenler kurup ve

yukarudan neftler atup top ve neftle nice gâzîler helâk eylediler. Neftün def'i için hisâr dîvârlarına ağaçlar dayayup üzerlerin hâm gönlerle kaplayup meteris itdikden sonra hisâr dîvârların dibinden kesdiler. Ba'd-ez-ân kesilen dîvârlar top-ı hisâr-kûpla döğüldüğü gibi hâka beraber yıkılup murâd üzre gedükler açulduktan sonra yir yir yürüyüş olup içerüden ol adû-yı hüsrân-âyîn ve küffâr-ı hızlân-temkîn gereği gibi uğrâş ve kerr ü ferrle muhkem savaş idüp bu cânibden gâzîler kârzârla nice kâfirleri yıkup serây-ı âlem-ârâ-yı gazâda gülşen-i fethi temâşâ itmek için revzenler açdılar ve hevâ-yı bahâr-ı fethle gâzîlerün başları yâre yâre ve vücûdları ve bedenleri pâre pâre oldu.

Beyt

(164a) Yirin ol nâr ehlinün od eyledi

Dûdmân-ı küfri pür-dûd eyledi

Nice dilâverân-ı neberd âgâzdan ki cihâd işini başa ve gazâ ceyşini yaz ve kış savaşa iledüp dâ'im hevâ-yı gazâda pervâz urup tîz-hîz şehbâzlar gibi diyâr-ı küfr-i bed-âmâlde tîğ ü hancer ile sedd-i iskender olup durdular. Âhirü'l-emr tâli'-i müştêrî burc-ı himmetden dûr olmağın ol gün mezkûr kal'anun fethi müyesser olmayacak dîvân olup Yahyâ Paşaoğlu Bâlî Beg ki kûs-ı gazâsının âvâzı gûş-ı âsmâna ve şeş-kûşe-i cihâna dolmuşdı cihâdla âlemde alem olup Rüstem-i destân gibi dâsitânı dillerde mezkûr ü meşhûr olmuşdı sefîne-i azîmeti bâdbân-ı himmetle zînet idüp deryâ-yı gazâyâ salup lücce-i bahr-ı harbe dalup dâm-ı sedef-i hatardan gevher-i şeref-bahş-ı zaferi almışdı nîl-ceng içinde pîl-âhengdi ve kûh-sâr-ı kârzârda peleng-i tîz-çeng idi dâr ü gîri düzen bahr-ı harbün içinde niheng-vâr yüzen (164b) ebr-cûş ve bebr-hurûş şîr-gîr gâzîlerün pîr-i pîş-kademi idi

Beyt

Nire gönderse giderdi nîze-vâr

Kalb-i a'dâi iderdi târ ü mâr

dîvâna da'vet olunup kal'a fethi husûsında müşâvere olundukda dest-i himmetle kemân-ı ikdâmı kurmak ve dîn düşmanlarına hüsâm-ı islâmı urup almak gerek ve çerâğ-ı pür-fürûğ-ı şer'-i mübîn pâdişâh-ı cihâd-âyînün ikdâmı yağıle yanup dem-i

himmetlerle kandîl-i küfr söyünüp Engürûs'a ve Alamân diyârlarında şem'-i dîn-i metîn uyarılmak gerek ki diyâr-ı küffâr-ı bed-encâmda bâzâr-ı kârzârı kurup meydân-ı gazâda ser-i bî-sâmân-ı a'dâ-yı bed-re'ye çevgân-ı şemşîr-i dâr ü gîri urmak sultân-ı selâtîn-i zamâna dîvân-ı mihan-ı kassamânede konulmuşdur hemân himmet biline gayret kuşağın kuşanup bu hisâr-ı metîn-bünyâda ürüşmek gerek deyü cevâb virdi gâzîlerin yüzinden bu vechle dest-mâl-i istimâletle ihmâlleri sûretin silicek nevbet-i islâm-ı **(165a)** nusret-encâmı kal'anun içine çalmağa ikdâm-ı tâm ve ihtimâm-ı tamâm idüp bir nice gün dahi zikr olan kal'anun tahrîbine mübâşeret ve içindeki kâfirlerin tedmîrine mübâderet idüp döne döne uğraş ve gereği gibi savaş idüp feth olmağa az kalmışken kazâ-ı rızâya muhâlif gelüp hemân-dem muhâsara-ı hisârdan ferâgat olunup seylâb-ı gâretle etrâf u eknâfında vâkı' olan dûrı yıkılıp nihâl-i gül gibi nâznîn nigârların kenârında hâr-ı ağıârı ayırup küffâr-ı bed-re'yün mâl ü menâli ve ehl ü ıyâli yağmaya gidüp ol nâ-bekârların nisâsı ve etfâli esîr-i dest-beste olduğundan gayrı akıncı begleri dört biş günlük yolda İskender Köprüsi dimekle mezkûr köprüye değin diyâr-ı küffâr-ı bed-girdârı urmağa akına varup mevc-i pür-âşûb-ı tîğ-i mîğ-girdâr dîn düşmanlarının başından aşup ol bed-kîşlerin gözlerine rûşen-i nehârı şeb-i târ eylediler dahi hevâ-yı gazâda per ü bâl-i feth ü ikbâl açup buldukları kâfirleri şemşîr-i âb-rengle şikâr idüp **(165b)** bilâd-ı emsârın nâr-ı kârzârla ve bâd-ı zafer-i ictihâdla yakup yıkdılar.

Nazm

Harâb itdiler ol ma'mûr mülki
 Havâdis âfetinden dûr mülki
 Şu resme yıkdılar dir mugânı
 Ki irerdi çarha nâkûsun figânı
 Sürüp çün bâd her sû rahş-ı serkeş
 Diyâr-ı müşrike urdılar âteş
 Zen ü merdi olup cümle hasâret
 Ser-â-pâ kişver oldu nehb ü gâret
 Ne dir râvî şehinşâh-ı hatâ-pûş
 Çün itdi deşt ü dağı ihn-i menfûş
 Yıkup bârûların Peç Kal'ası'nun

Harâb itdi evin eshâb-ı kînün
 Didi târîhini bî-zahmet âsân
 Mü'verrihler harâbî-i Alamân

Haber-i avdet-nümûden-i şah-ı Süleymân-câh be-serîr-i ma'delet-penâh-ı sa'âdet-destgâh ez-Kal'a-ı Beç fî-sâlis-i aşer-i Safer sene sitt[e] ve selasîn ve tis'a-mi'e

Çün küffâr-ı dalâlet-âyînün havza-i hükûmet-i bâtılalarında olan havme-i memleket-i zâ'ileye ol vechle asker-i zafer-simât-i islâm duhûl idüp ol **(166a)** diyâr-ı vâcibü'd-dimârda tekâddüm-i sinîn ü şuhûr ve mazî-i a'sâr u duhûr ile tevâbi'-i râyet-i iblîse merâbi' ve katâi'-i behîme-i âdet-i nufûsun kâfir-i hasîse merâi' olı gelen ne denlû meyâdin ü emsâr ve kılâ' vü bikâ' varise zavâhîsi ve cibâl ü tilâli ve eşcâr vü enhârı külliyyen havâfir-i huyûl-ı asker-i vusûl ile pây-mâl olup bi'l-cümle diyâr-ı Alamân-ı hasâret-nişân-ı dalâlet-feşân kahr-ı mülk-i cebbâra mazhar vâkı' olup harâb olıcak hevâ-yı gazâda pervâz uran şehbâzân-ı adû-şikâr ve dilîrân-ı şîr-iştihâr yivâların özleyüp şikâr sahrâların koyup ordu-yı hümâyûna gelüp vusûl buldılar. Zikr olan Peç Kal'ası on dokuz gün top-ı hisâr-kûpla döğölüp ve dîvâr-ı metîn-bünyâdı külünglerle kesilüp alınması müyesser olmayacak ihzâr olan meterisler yıkılup ve vâroşının dûr u kusûrı yıkılup andan sonra pâdişâh-ı islâm asker-i nusret-encâmıla sene-i mezbûre Saferinün on üçünde kâsım günü kalkup Bûdîn cânibine azîmet gösterdi.

(166b) Beyt

Geçüp dil-germ-i çeyşün tâb ü pîçi
 Göçüp saldılar elden şehir-i Peç'i

Ol gün ziyâde kış olup karlar ve yağmurlar yağup asker-i zafer-peyker nihâyet derece zahmet çekdiler. Bûrâk kal'asın geçüp varup Uvâr Kal'ası öninde konulup sâbıkâ zikr olan köprüler geçmede asker halkı muzâyaka çekmemek için bir gün ârâm olunup sndan ikinci menzilde Râbçe Suyın geçüp Kal'a-ı Kûrdûn'a konuldu. Anda dahi ardurdada olan asker halkı gelüp cem' olmak için bir gün ârâm olundu. Andan Değirmen Köprüleri'nden mürûra mecâl olmayup göli başından dolaşup konıldı. Ol

gün âlâyda bölük halkı az olmağın pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinün fermân-ı şerîflerile Çâvuşbaşı ve Kapûcılar kethüdâsı ilerüye gönderilüp buldukları bölük halkın getürüp kapûcılar odasına koydılar ve bölük kethüdâlarını Bûdîn'e gönderdiler. Anlar dahi anda buldukların dutup getürdiler. **(167a)** Her-bâz hevâ-yı bâzû-yı padişahî koyup külbe-i rûstâyî ihtiyâr idüp gidenün mihleb-i şikârı ve perr ü minkârı tîğ-i cefâ ve mîkrâz-ı belâyla kat' olunmak gerek deyü emr olundu idi. Ele girenler ma'zeret yenine ve merhamet eteğine yapuşup ²⁶⁰ عفا واصلح [ف]اجره على الله - وانی لغفار لمن تاب ²⁶¹ - mefhûm-ı sa'âdet-mersûmı muktezâsınca bir rahmet çeküp günâhların afv buyurdu. Andan sonra Tâtûş'a ve Tâtûş'dan Kal'a-ı Tâtâ'ya ve Tâtâ'dan Estergon sahrâsına ve Estergon sahrâsından mâh-ı Saferün yirmi birinde Bûdîn sahrâsında Meryem Kilîsâsı'nun yanına nüzûl idüp ol gün Erdelbân ümîd-i icâbet-i da'vet ile makâm-ı inâbete varup akdâm-ı i'tizâr ü istiğfâr üzerine durmağa bende-vâr kemer-i itâ'ati miyân-ı câna kuşanup pâdişâh-ı rub'-ı meskûnun istikbâline gelüp süm-i rahş-ı cihân-bahşına yüz sürdükden sonra yanaşup ahv[â]-i memleket **(167b)** ve mühimmât-ı vilâyet husûslarında pâdişâh-ı gerdûn-iktidârla söyleşüp dahi hüddâm-ı hüsrev ü behrâm-gulâm silkinde intizâm bulup evâmîr-i şâhîye cân ü dilden mutî' olup dergâh-ı hizmetde kul olup hil'at-ı fâhir ve efser-i nâdir ile ri'âyet olunup bedr-i kadri kadre irişüp durdu.

Nazm

Sürüp ikbâlle rahş-ı sabâ-rev
 Bûdîn şehrine irdi yine hüsrev
 Kral-ı Engürûs Yânoş-ı pür-dil
 Gelüp çün baht karşı nice menzil
 Süm-i rahş-ı cihân-bahşa koyup ser
 Giyüp hil'at serine kondı efser

Andan sonra pâye-i himâyet-i sultân-ı hüma-himmet ü hümayûn-tal'etdeistirâhat bulup devâm-ı eyyâm-ı devlet-i pâdişâh-ı hilâfet-penâha meşgûl olup Bûdîn'de karâr

²⁶⁰ “Kim affedip ıslah ederse onun mükfatıda Allah'a aittir”, Şûrâ, 42/40.

²⁶¹ “Tevbe eden kimse için gaffarım”, Tâhâ, 20/82.

eyledi. Pâdişâh-ı âfitâb-cenâb nüvvâb-ı kâm-yâb ve hüddâm-ı siyâdet-iyâbile bir gün ikâmet üzre olup yarandası teşhîr-i hâtır için Kral Korısı demekle mezkûr korıda dîdeleri kühl-i İlâhî birle sürmelenmiş **(168a)** ve nâsiyeleri gurre-i subh-gâhî gibi vesmelenmiş ve ribka-ı elemnden rakabeleri âzâd ve dâğ-ı derd ü gammdan fârigü'l-ekbâd âhûlar şikârına varup andan Bûdîn ile Peşte mâbeyninde ihzâr olan cîsr-i kaviyyü'l-bünyâddan asker-i nusret-eserle güzer idüp zîkr olan Peşte sahrâsına konup irtesi dîvân olup hudâvendigâr-ı sa'âdet-medâr hazretlerinün pertev-i inâyetile subh-ı sa'âdet gün gibi ayân ve ukde-i ikbâlde ve nedâviye-i iclâlde gurre-i kadri bedre iren Erdelbân dîvâna gelüp dest-bûs-ı şerîf-i pâdişâh-ı sâhib-kırânla müstes'ad olup dört re's esb-i güzîn-i zerrîn-zîn ve müzehheb hil'at ü şemşîr in'âm olunup Çâvuşbaşı çâvuşlarla gönderügitdi. Andan sonra asker-i nusret-esere nüzuldan kifâyet mikdârı arpa ve un tevzî' olunup ve sâ'ir mühimmâtlar görölüp tamâm olıcak ikinci menzilde Demşîn nâm menzile varılup ol gün Küçük Belgrâd demekle mezkûr kal'anun begleri gelüp Bûdîn begleri kralları **(168b)** giye geldikleri Kûrûna nâm tâc-ı teblîs-revâcî getürüp teslîm idüp el öpdiler. Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri ol tâcî çâvuşbaşıle Erdel'e gönderdi Andan sa'âdetle göçüp giderken âdet-i kadîme-i Osmânî ve kânûn-nâme-i hâkânî üzre sefer-i zafer-eserden avdet idicek Anadolu beglerbegisi askerile önince giderdi ol gün Rûmili beglerbegisi vezîr olan İbrâhîm Paşa Rûmili ile ilerü ve Anadolu arduca yürümeğe emr olundu. Zîkr olan menzilden altıncı menzilde Petervârdîn öninde âb-ı Tûna'ı köprüden geçüp kondılar. Ol²⁶² günün irtesi Rûmili askeri yoklanup icâzet virdiler. Andan üçüncü menzilde Belgrâd önündeki âb-ı Sava'ya ihzâr olup duran köprüden mürûr ü ubûr olunup mâh-ı Rebî'ü'l-evvelün dokuzunda Kal'a-ı Belgrâd önünde konulup irtesi girü dîvân olup cümle Rûmili ve Anadolu begleri yollu yolınca kaftân giyüp el öpdüklerinden sonra icâzet virildi ve sâbıkâ azl olan Çâşnîgîrbaşı **(169a)** Şücâ'²⁶³ Ağa'ya girü ağalığı mukarrer olup nice bölük halkına terakkîler ve mansıblar olup gurre-i kadrleri bedre irişdi. Andan sonra pâdişâh-ı dârâ-mehâbet ve şehinşâh-ı cemşîd-salâbet - azze nasrûhû - hazretleri zîkr olan Kal'a-ı Belgrâd'dan zuhal-i âlî-mahall evc-i şerefe ve bir ceş-i sâhib-i tecrîs burc-ı rıfâ'da vulûc etdiği hinde göçüp nev-tahrîr olan on biş menzilde hevâ-yı ılgârla mâh-ı Rebî'ü'l-âhirün yirmi altısında Edrene'ye ve Edrene'den Cemâziye'l-

²⁶² On

²⁶³ Sücâ'

evvelün onunda dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniye'ye varup nüzûl eyledi. Şeref-i nüzûl-ı sa'âdet-melzûmlarından cünûd du'â-yı bekâ-yı saltanatla şehir ü vilâyet dolup durdı.

Nazm

Koyup anı göçüp sâlâr-ı kişver
İrişdi tahta mansûr u muzaffer
Serây-ı ma'deletde idüp ârâm
Du'â-yı devlet itdi hâss ü küremâ

Haber-i hatene-kerden-i pâdişâh-ı sâhib-kırân-ı şahzâdegân-ı kâmrân Sultân Mustafa (169b) ve Sultân Mehmed ve Sultân Selîm-râ fî-evâ'il-i Zi'l-ka'de sene sitt[e] ve selasîn ve tis'a-mi'e

Çün pâdişâh-ı memleket-güşânun nusret-i rikâbdâr-ı mevâkibi ve zafer-i inân-gîr-i merâkibi matâli'-i fazl-ı rabbânîden tulû' idüp cemî'-i mürâdât husûl-ı maksûduna vusûl-ı mukârin ve ebvâv-ı fûtûh meftûh olundukdan sonra hasene-i sûr-ı mevfûrû's-sürûr-ı hazret-i seyyid-i kâ'inât - aleyhi's-salâtü'l-muv[â]salât - hazretlerinin sünnet-i hasenesinden olup bu sünnetün edâsına kıyâm göstermek vâcib-i b[i']l-farz olup müsteşîr-i mesûbât-ı fahîme ve müstevcib-i me'cûr-ı azîme olmağın hazret-i pâdişâh-ı felek-taht şehzâdegân-ı sa'âdet-baht Sultân Mustafa ve Sultân Mehmed ve Sultân Selîm'[i] sünnet itmek içün sene dokuz yüz otuz altı Zi'l-kadesinün onunda evkât-ı şerîfe ve sâ'ât-ı münîfde ol husûsun etemmisine mübâşeret-i tâm ve hüsn-i ikdâm gösterüp ol cem'un işâreti zemîn-i rezmîne müştehir ve ol hatene beşâreti hatâ vü hutana münteşir (170a) olup At Meydânı'nda yirmi gün mikdârı cem'iyetler ve âlî-ziyâfetler olup itmâm buldı. Andan sonra

Haber-i teveccüh-nümûden-i sâhib-kırân-ı devrân bâ-asâkir-i deryâ-misâl be-cânib-i diyâr-ı Alamân -bi-inâyet-i Meliki'l-müste'ân - fî-şehir-i Şevvâl sene sâmin ve selasîn ve tis'a-mi'e ez-dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniyye - hamiyet-i ani'l-beliyye -

Pâdişâh-ı sâhib-i ictihâdun ihrâz-ı mesûbât-ı gazv-ı cihâd-âyîn hidâyet-i mu‘tâdları olmağın - cihâden fî-sebîli’llâhi-²⁶⁴ husûsında mastûr u mezkûr olan âyât-ı sa‘âdet-simât-ı İlâhî muktezâsınca cüyûş-ı muhît-hurûş-ı ummân-nişân ve cünûd-ı deryâ-mevc ü kulzum-cûşân-ı memâlik-sitânla küffâr-ı liyâma gazâ itmeğe niyyet idüp tavâ’if-i müşrikîn ve fırka-ı dalâlet-âyînden vilâyet-i İspânya kralı Kârlo nâm la‘în-i bî-dîn ki memleketi a‘zam-ı bilâd-ı erbâb-ı hızlân olup millet-i mesîhâda ızam-ı şân ile nâdirü’l-akrân olmağın cumhûr-ı küffâr-ı sakar-medâra hâkim ü çâsâr **(170b)** olup âdet-i dalâlet-karîn ve âyîn-i hasâret-rehînlerinde Kurûna dimekle ma‘rûf tâc-ı teblîs-revâcla sâhib-kırânluk da‘vâsın eylemeğın. Kral-ı merkûm tekallub cihetinden asl kendüsünün vilâyetinden kalkup Alamân memleketine gelüp tâc-ı mezbûr Alamân beglerine mahsûs olmağın ol tâca mâlik olup bir nice yıldan berü anda cem‘iyyetler ve ittifâklar eyleyüp ehl-i islâm üzerlerine yürüyüp za‘f-ı dîn-i kavme, kasd ü sa‘y eylemeğın.

Nazm

Ehl-i küfr idüp ser-â-ser ittifâk
Gördüler islâmçün nice yerak
İşidecek şâh anı oldu revân
Savt-ı kûsile hemân doldı cihân

Muktezâ-yı gayret ü hamîyyet-i cihânbanî üzre anun niyyetine leşker-i deryâ-misâl ve dilîrân-ı âşûb-kıtâl ile gazâ-yı sa‘âdet-fezâyâ sene-i semân ve selasîn ve tis‘a-mi’e Şevvâlinün onunda ki cihân arâyış-i gülzârdan nümû-dâr-ı bâğ-ı cinân ve bast-ı bisât-ı gabrâ reyâhîn-i ra‘nâ vü zevâhîr-i garrâyla hadîka-i **(171a)** hadrâ-i âsmâna dönüp ve ferrâş-ı sabâ-saht zemîni reng-â-reng ferşler ile tezyîn ve sabbâğ-ı sun‘-çemen cihânı elvân-ı ezhârla rengîn itmişdi

Beyt

Yirün lâleyle olmuşdı yüzi hûn
Gözi yaşını cûy itmişdi gülgûn

²⁶⁴ “Allah yolunda cihad ederek”.

mahrûsa-ı Konstanniyye'den azm-i diyâr-ı Alamân idüp izz ü ikbâl ve ferr ü iclâl[ı]e râyât-ı hümayûn mâh-ı mezbûrun yirmisinde mahrûsa-ı Sofya sahrâsına varup nüzûl eylediği gibi hazret-i pâdişâh-ı cem-bârgâhun sît-i azm-i sa'âdet-destgâhları zuhûr ve nûr-ı âlem-efrûz gibi rûşen ü meşhûr olıcak kulûb-ı maktûb-ı küfr-istînâslarına ki ma'reke-i sûz-âşûb şeyâtîn-i vesvâsdan galebe-i havf [ve] istilâ-yı hirâsdan leşker-i islâm-ı zafer-nasîb ve sunuf-ı ehl-i î mân-ı nusret-terfîb ki zümre-i erbâb-ı zunnâr ü hâç üzre kazâ-yı âsmânı ve belâ-yı nâgihânı görünürdi tarîk-i mekr ü âle sülûk idüp tehiyye-i esbâb-ı mudârâyla **(171b)** seyl-i revâmı sedd ve kazâ-yı nâzili men' ü redd itmekçün kral-ı merkûmun Nemçe ve Çeh vilâyetlerinün müstakil kralı ve diyâr-ı Alamân'da kendünün kâ'im-makâmı olan mezkûr karındaşı Ferendoş tarafından bârgâh-ı cihân-penâha ve dergâh-ı nusret-destgâha ilçisi gelüp Bosna câniblerine çıkup memâlik-i mahmiyyeye dâhil oldukda çâvuş gönderilüp mahrûsa-ı Niş'de gelüp atebe-i âlem-penâha mülâkî olmak emr olundukdan sonra ol cânibe azîmet olunup Şehrköy nâm kasaba civârına nüzûl olundukda fezâ-yı vasî'-i âlem müzâhem-i cüyûş-ı encüm-şümâra mütehammil olamayup kesret-i sipâh u leşkerden nevâhî-i kişver sıfat-ı rûz-ı mahşer bağlayup musâdeme-i merâkib ü mevâşîden yollarda nice ahmâl ü eskâl mütelâşî olup tarîk ü sebîl vâsi'-â-i sîne-i mûr gibi mazîk ü teng olmağın her yerde gavgâlar ve muhkem döğüşler olup sahrâ vü cibâl ve vâdî vü tilâl leşker-i deryâ-misâlle mâlâmâl idi binâ'en ilâ hazâ âfitâb-ı cihân-tâb-ı **(172a)** vezâret ü saff-derr-i hurşîd-i lâmi'-ü'n-nûr-ı burc-ı sadâret ve dâd-güster-i nâzım-ı menâzım-ı ikbâl ü kâm-rânî, râyet-i merâtib-i haşmet ü azamet-i gîtî-sitânî İbrâhîm Paşa-yı saff-ârâya pâdişâh-ı süleymân-serîrûn emr-i lâzımü't-tevfikile cümle ahvâl-i sipâh ü leşker ve kâffe-i umûr-ı mühimmât-ı azm-i sefer re'y-i sevâb-ı fermânlarına tefvîz olunmağın. Mahall-i mezkûrdan izâle-i müzâheme-i ehl-i cihâd için bir menzil ilerü göçe. Fırak-ı hüddâm-ı pervîn-intizâmıdan süvâr ü pîyâde elli binden ziyâde askerle göçüp akabince hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâh vüzerâ-ı âsaf-insâfdan Vezîr-i sâni Ayâs Paşa ve Vezîr-i sâlis Kâsım Paşa bâkî erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanat ile azîmet idüp mahrûsa-ı Niş'e gelüp sa'âdetle nüzûl eyledikleri esnâda öte cânibden mezkûr ilçiler gelüp mahrûsa-ı Niş'de bir mahall-i refî' ve cây-i menî'de ikâmet itdürilüp rûz u leyâlî mürûr u ubûr iden leşker-i encüm-misâli ve tavr-ı sâhib-kırânı temâşâ eyledi. **(172b)** Yedi sekiz gün mikdârı anda durup Rûmili beglerine ilerüye icâzet buyurulmuşdı dilâverân-i rezm-i kıtâl ve şîrân-ı hengâme-i cidâl seyl-misâl alâ-

vechü'l-ittisâl mürûr itmekle hâmûn ve cibâl ü tilâl hây u hûy-ı ricâl ve musâdeme-i silâh ü cevşen ve sadâ-yı kıl ü kâl mâlâmâl olduğın göricek

Beyt

Hâb-ı gafletde huzûr iden liyâm
Gözlerine olup uyhular harâm

otâk-ı gerdûn-nitâk ve serâ-perde-i devlet-visâk kasaba-i Nîş'den berü bir sahrâ-yı firdevs-hemtâya nüzûl eyledikde ilçiler şeref-i takbîl-i atebe-i ademü'l-adîl ile müstes'ad olmak için devlet ü sa'âdet ve vusûl-ı murâd ve ümniyyet ile anda niyyet-i ikâmet olunup resm-i kadîm-i âsitân-ı zafer-nedîm muktezâsınca nukûş u tasvîrât ile mülevven ü musanna' esnâf ârâyîş ü tertîb ile müzeyyen ü murassa' dîvân-hâne haymeleri ve üzerlerine bâlâ-ser [ü] hevâ-hemser dîbâ sâyebânlar kurulup ve sahn-ı zemîne latîf-i munakkaş **(173a)** zerrîn-nat'lar ve harîr ü dîbâdan müzehheb ve musanna' garîb kâlîçeler döşenüp ol bezm-gâh-ı ferruh-bahşda sû-be-sû zerrîn-külâh ü zerrîn-kemer ve zerrîn-tîğ ü zerrîn-hancer ve taraf taraf musaykal silâh ve musanna' tîr ve mükellef libâs ve murassa' siper ile kullar ve hizmetkârlar yemîn ü yesâr hüddâm-ı atebe-i âlem-medâra gürûh gürûh olup durmuşdı ve yeniçerî çâdırları kurulup hâle-i müdevver cirm-i kameri ihâta eder gibi makarr-ı şâh-ı âfitâb-kadrûn havâlisine âsmân-vüs'at havlîler çeküp gûyâ hisâr-ı hasîn ve kal'a-ı metîn zâhir ü hüveydâ olmuşdı ol dâ'ire-i âfitâb-tedvîrûn ortasında serâ-perde-i Süleymânî çekülüp derûnında gerdûn-nitâk gûn-â-gûn otaklar kurulup ki nazîrlerini dîde-i benî âdem değil belk[i] çeşm-i cihân-bîn-i âlem görmemişdi.

Beyt

Lâjiverdî rengle görse için
Hüsnine hayrân olur nakkâş-ı Çîn

(173b) Ol latîf otakların birisi ki dîvân-hâne-i şehriyâr-ı afâkdı sahn-ı bihişt-âyîn ve dâ'ire-i behcet-karîninde şehinşah-ı izz ü temkîn için bir taht-ı zerrîn ve soffa-i şah-nîşîn tertîb ü tezyîn olunmuşdı.

Nazm

Taht-ı âlî mesned-i zıllu'llâh
 Şeh-nişîn ü cây-gâh-ı pâdişâh
 Ol şehün fermânına mahkûm ola
 Tâ ebed bu leşker ü cünd ü sipâh

Ol taht-ı hümayûn-baht üzre hüsrevânî silâhlar ve padişahâne şemşîrler ve emîrâne nacâklar ve tîğler ve sultânî siperler ve gîtî-sitân tîrler ve kemânlar ve dîbâyla dikilmiş terkeşler hâzır u pîrâste olup dahi selâtîn-i sa'âdet-âyînden abâ an-cedd mevrûs olan âlî-kadr ü kıymet la'allar ve yâkûtlar ve zebercedler ve pîrûzeler ile bezenmişdi

Beyt

Her biri bir cevher-i âlî-nisâb
 Görmedi Dârâ'yla Afrâsyâb

(174a) ve merkûm otak-ı şeh-makâmın önine şâhâne bir âlî-hayme kuruldu ki kubbe-i bâlâsı evce beraber ve sûtûn-ı hümayûnı semâyla hemser ve tınâblarının mîhi metîn, gâv-ı zemîne hancer vâkî' olmuşdı. Mezkûr hayme-i ferruh-nizâmla otak-ı felek-bâm aralarına hüsrevânî çardaklar ki nukûş-ı zîbâyla mümtâz-ı afâkdı kurulup ve hıyâm-ı mezbûrun taşradan cânibine harârat-ı âfitâba hâyil olmağçün iki sâyebân-i âlî-mikdâr ki amûdları havâyâ dâhil ve küngüre-i bârûsı cevvi-i semâyâ vâsıl idi dutulup tertîb olundu.

Nazm

Sâyebânlar rıf'at-ı vâlâyla
 Hemser olmuşdur havâyâ câyla
 Ol mukatta' şemselerle yüzleri
 Nakş olunmuş atlas ü kemhâyla

Zikr olan sâyebânlardan öte evc-i âşyân semtinden yemîn ü yesârda iki taraftan serâ-perdeler çekülüp nihâyet bulduğu yirde vüzerâ-ı âlî-mikdâr için dîvân-hâne-i keyvân-nişân ve bir hayme-i büzürg-vâr-ı (174b) âlî-şân dahi dutuldu ki derûnı nakş-ı gûn-â-gûnla musanna' ve câ-be-câ hazînelerinde cihân-bîn manzaralar mukatta' ol dîvân-hâne önine dahi kezâlik iki sâyebân-ı refî'ü's-şân dutulup makarr-ı şehinşah-ı rûy-i

zemîn bu vechle tertîb ü tezyîn olundukdan sonra sene-i semân ve selasîn ve tis'a-mi'e Zi'l-ka'desinün dokuzuncı günü zikr olan Sirem sahrâsında dîvân-ı hümayûn olup cümle cünûd-ı cihân-sitân ü âlem-gîr ve sipâh-ı düşman-şikâr ü memleket-teshîr bi'l-cümle sagîr ü kebîr gürûh gürûh dîvân-ı âlî-şâna gelüp hâzır olup durdılar. Andan sonra hazret-i hudâvendigâr-ı rûy-i zemîn - azze nasrühû - hayme-i sa'âdet-karînleri öninde sâye-bân-ı âlî-şân tahtında âdet-i mukarrere-i cihân-bânî üzre Kapû ağalarile sâ'ir ağalar anlardan aşağı Sağ ve Sol bölük ağalarile Bölük halkı ve Yeniçerî ve Yayabaşları ve Solaklar, Yeniçerî havâlisine varınca tarafeynden serv-âsâ vü mevzûn-kâmet ü sa'âdet-alâmet **(175a)** doğru börklü ve altûn üsküflü dilâverler ve başları otağlu mübârizler bu üslûb-ı mergûb üzre tavr-ı dîvân-hâne mükemmel ve bu şevket ü salâbetle tertîb ü cem'iyet-i hüsvânî muhassal olundukdan sonra mezkûrân ilçüler dîvân-ı felek-eyvâna gelüp dergâh-ı selâtîn-penâh [ü] pâdişâh-ı iskender-bârgâha olan pîşkeşleri çeküp kendüler dahi dîvân-hâne-i hümayûnda kürsiler üzre oturup cenâb-ı hilâfet-menzilet ü sa'âdet-menkıbetün pâye-i serîr-i devlet-nazîrlere kralları cânibinden arz-ı ihlâs ü ubûdiyyet ile murâdların vüzerâ-yı devlet-merâma ale't-tafsîl i'lâm eylediler. Anlar dahi kelâm-ı derd-bârlarından şân-ı âlî-mikdârlarına sezâ-vâr olan vech üzre cevâbların virdiler. Ba'd-ez-ân hazret-i hudâvendigâr-ı sa'âdet-serîr devlet ile dîvân-hâne-i firdevs-nazîrlere çıkup dîvân eyledi.

Nazm

Gösterüp bu şevket ü eyvânını

Eyledi ilçilere dîvânını

(175b) Heybet-i islâm ü dînin şevketi

Ehl-i küfrün aldı muhkem cânını

Vüzerâ-yı aristo-tedbîrler ile ilçiler huzûr-ı lâmi'ü'n-nûr-ı pâdişâh-ı mevfûrû'l-hubûra girüp arz-ı ubûdiyyet ile murâdların takrîr idüp çıkdıklarından sonra menzillerine gönderilüp asker-i manzûr-ı hancer-güzâr dahi haymelü haymesine varup ârâm eylediler. Zikr olan ilçilerün emri tamâm olıcak ol mahalden göç emr olunup Belgrâd tarafına azîmet olundukda Dubrovnîk beglerinden ulak gelüp firengistân krallarından Frânçe diyârının padişahı olan Ferenceşko ki hüsv-i taht-nişîn ü sâhib-i memleket kral-ı mâlik-i serîr ü zî-şevket olup hazâ'in-i mevfûr u nâ-

mahsûr ile meşhûr, kesret-i asker-i mesîhâ-mefâhir ü nasârâ-me'âsir ile ma'rûf u meşhûrdur havme-i hirâsetinde olan bilâd u bikâ' nihâyet ve dâ'ire-i zabtında mazbût olan memâlik ü kılâ' gâyeti olmayup nice iklimlere mâlik olmuştur. Hazret-i hudâvendigâr-ı bahr ü berr ve pâdişâh-ı adâlet-güsterün âsitân-ı hilâfet-makarr **(176a)** ve atebe-i sa'âdet-rehberleri cânibine ilçeleri gelüp vâsıl olduğu haberlerin inbâ eylemişler binâ'en ilâ-hazâ ol ilçiler dahi dergâh-ı sa'âdet-penâh turâbına yüz sürmek için çâvuşlar irsâl olunup devlet ü ikbâl ile savb-ı amâla azîmet eylediler. Katî'at-ı merâhil birle mâh-ı Zi'l-ka'denün yirminci günü tûğ-ı devlet-fürûğ-ı nusret-munzam ile Kal'a-ı Belgrâd-ı fütûh-âbâda vâsıl olup ol günde vâkı' olan nehr-i kibâr ve cûy-i bî-karâr Sava dimekle mezkûr su üzerine mürûr-ı guzât-ı zafer-makarr için bir mu'teber ma'ber binâ olunmuşdı ki

Nazm

Cisr-i âlî gûyâ dîvâr-ı kadîm
Vâsi' vü muhkem sırât-ı müstakîm
Eyleyüp keştîler üzre üstüvâr
San'at-ı üstâdla vaz'-ı azîm

mukaddemâ İbrâhîm Paşa-yı azîmü'ş-şân ve'l-kadr ve düstûr-ı kâmrân-ı nâfizü'l-emr külliyyen Rûmilinün asker-i şîr-azm ü peleng-hücûm ve dilâverân-ı bebr-rezm ve şîr- **(176b)** rûsûmla ma'ber-i mezbûrdan bâğ-ı ireme nazîre olan cezîre-i Sirem'e ubûr itdiler. Akeblerince pâdişâh-ı kayser-gulâm u fağfûr-hadem şehriyâr-ı hâkân-bende vü kesrâ-haşem bâkî vüzerâ-ı âlem-ârâ vü âsaf-şiyem ve küberâ-yı âlî-mikdâr u mübârek-kadem birle ve sâ'ir erkân-ı devlet ü ayân-ı saltanat ve zümre-i asâkir-i gazâ-zamîr ü cihâd-fu'âd ile mürûr eylediler. Zebân-ı hâl-i zemîn-i Sirem'den bu söz mesmû' idi ki

Nazm

Merhabâ hoş geldün ey şâh-ı kerem
Makdûmuna muntazır hâk-ı Sirem
Hamdüli'llâh tâli'mde varmış
Atunun ayağına yüzler sürem

anların ardınca hâkân-ı eyvân-ı kal‘a-ı dîn ve kâmrân-ı şevket-i a‘lâm ve şirk-g[î]tîn olan Anadolu şeh-bâzları ki hîn-i vegâda şîr-i gazab hengâm-ı heycâda hizber-i gayr-ı mağlûbdur beglerbegilerile ubûr eylediler. Ol esnâda mesfûr²⁶⁵ Efreñçe ilçisi gelüp ordu-yı hümâyûna mülhak olup resm-i **(177a)** ma‘hûd üzre mukaddemâ paşa-yı mahmûdü’l-hısâl ve makbûlü’l-fi‘âl ile mülâkât idüp haberleri ve fikr-i nihâdları ma‘lûm olduktan sonra dîvân-ı hümâyûn olmak emr olunup Rûmili ve Anadolu begleri bu sefer-i mübârek-ibtidâya ve fûtûh-intihâya geldiklerinde âdet-i kadîm-i padişahî muktezâsınca hazret-i hilâfet-penâhun enâmil-i şâmil-i deryâ-müşâkilleri takbîli ile müstefid olmuşlardı anlar gelüp el öpmek buyuruldu ve sâbıkâ gelen Ferendoş ilçisine dahi cevâb virilüp ol dahi dergâh-ı âlem-penâha gelmek için icâzet virildi. Ana binâ’en mâh-ı Zi’l-hiccenün üçüncü gününde vech-i mastûr ve üslûb-ı mezbûr üzre tertîb-i hıyâm ve tezyîn-i asker-i zafer-encâm itdirilüp ol gün iki cenâh olup yeniçerîler havlîsinden nihâyet bulduğu mahalle varınca kat ber-kat durup safflar bağlanup gûyâ bir bağ veyâ gülistân olup ser-tîz nîzeler ve pây ü ten-feşân hûn-rîz gönderlerden **(177b)** neyistâna döndi. Bu tarikle ârâste olan iki saffun arası meydân-ı vâsi‘ olup onların önüne tekrâr zikr olan yeniçerî çadırlarından tûfeng-dest-i düşman-şikest şîr-heybet-i bebr-savlet yeniçerî dilâverleri iki kat düzilüp anlar nihâyet bulduğu mahalden yesâr ü yemînde arabalar ile üç yüzden ziyâde top-ı ra‘d-âyîn ki velvele-i cân-âşûblarından mûrg-i hevâ şikeste-hâl olup per ü bâlin döktiler.

Nazm

Darbazenler na‘ra kılsa ra‘d-vâr
 Âdemün aklını eyler târ ü mâr
 Ağız açup od saçarlar gûyâ
 Her biri bir ejder-i âteş-şerâr

Vüzerâ-ı memleket-ârânun kendülere mahsûs kulları tîz-inân ü bâd-seyr atlara süvâr olup ellerinde ef‘î-girdâr-ı a‘âdî-şikâr nîzeler ve nişâne-i alâmet-i şecâ‘at olan zîbâ sorguclar ve billerinde âlî-bahâ kemerler ve hancerler müstakil âlâyılar ve safflar bağlayup durdılar ve sağ kolda Anadolu askeri ki **(178a)** ekser bilâd ü memâlik

²⁶⁵ Sınûr

anların tîğ-i zafer-mesâliki ihtimâm ile meftûh olup ufk-ı âlemden zulâm-ı erbâb-ı dalâl şa‘şa‘a-i şemşîr-i memleket-gîrleri te’sîr ile merfû‘ u matrûh olmuştur ve beglerbegileri olan hizber-i kûh-ı saff-derrî ve şîr-i bîşe-i dilâverî Hüsrev Paşa - dâmet ma‘âliyah- yemîn ü yesârında olan ümerâ-yı sâhib-i livâyla müzeyyen ü müsellağ güzîde kullar ile ve sipâhîlerle ve sol kolda umûmen Rumilinde vâkı‘ olan ümerâ-yı güzîn ki sancâklarında olan şîrân-ı hasm-şikâr u adû-gîr ve dilîrân-ı düşman-kahr u âteş-şemşîr ile müstakîl durup âlây lar bağladılar ve urûğ-ı Mogul olan havâkîn deştinden vilâyet-i Gâzân Hânî Sâhib Girây Hân ki on binden ziyâde leşker-i Tâtâr-ı sabâ-reftâr ile şehriyâr-ı sâhib-kırânun gazâ-yı sa‘âdet-asârlarına gelmişler idi. Hân-ı müşârün-ileyh dahi bir taraftan âlây bağlayup bu tarîk ile cümle-i cünûd [ü] asâkir müheyyâ vü hâzır oldukdan sonra iki padişahun ilçileri getürdülüp zikr olan **(178b)** sufûf-ı zafer-mevsûf u me’lûf içine uğradup izhâr-ı şevket-i dîn için ol hinde toplar ve tûfengler atılup hudûs-ı gulgule-i top-ı akl-âşûbdan künbed-i pîrûze-reng-i cihânı pür-âvâz ve zuhûr-ı demdeme-i darbazen-i ra‘d dem-sâz olıcak akl-ı küffâr-ı küfrânun sakbe-i sûzen-bârîkden târîk ü teng ve serâsime olup ol esnâda dîvân-hâne-i hümâyûn önünde nevbet-i hüsrevânî dahi çalınup ilçiler paşalar yanına varup dîvân-hânede oturduklarından sonra Frânçe ilçisile dostâne ve Ferendoş ilçisile şîrâne kelimât olunup haberleri alınacak ba‘d-ez-ân hazret-i pâdişâh-ı memleket-penâh izz ü câhla dîvân-hâne-i adl-âşyâna çıkup vüzerâ-ı isâbet-ârâya icâzet oldukda cümle ağalar ve yayabaşları ve solaklar ve yeniçerîler ve bölük halkı üslûb-ı mezbûr üzre durmuşlar idi mezkûrân ilçüler tanîn-i tantana-i şâhî ve metîn-i demdeme-i padişâhî müşâhede itdiklerinde nihâyet-i **(179a)** tertîb-i hıyâm u hargâh ve şevket ü azamet tanzîm-i ricâl ü sipâhdan âyine-i kalbleri pür-zeng ü pâs olup havâtır-ı küfr-istînâslarına havf u hirâs galebesinden endâm-ı hezîmet-encâmları lerzân olmağın her biri mürde-i halyân idi. Mezbûr Frânçe kralının atebe-i deryâ-nâvûl ve südde-i âmâl-ittisâl cânibine ihlâs-ı sadâkat üzre olup ol birinün ilticâsı gayr-ı vâkı‘ olmağın Frânçe ilçisi hitâb-ı inâyet-şümûl-ı şâhâne ile meşmûl u manzûr olup menzilet-i hullet ve derece-i uhuvvetde olup nâme-i meymûn-ı nâmîde hitâb-ı müstetâb-ı şâhânedan behremend kılınup hüsn-i icâzet-i hümâyûn ile kendüye irsâl olundu. Ol birine icâzet virilmedi ve levâzım [u] mühimmât-ı sefer-i acâyib-seyr için mahall-i mezbûrede bir iki gün ikâmet olunup ve hem Rûmili’nden nehb-pîşe ve gâret-endîşe olan akıncı **(179b)** tâ’ifesi ki mûr-harş u melah-neşr olup diyâr-ı düşmanı şerâre-i

âteş-sûzânla harâb itmeğe sabâdan esra'durdılar henüz gelüp vâsıl olmamışlar idi akıncı begi olan gürğ-i şikâr-bâz-ı kûh-şecâ'at merd-i meydân-ı mehâbet Mîhâloğlu Mehmed Beg ki abâ an-cedd meslek-i cihâd-ı sa'âdet-reşâdın sâlikleri ve memâlik-i gazâ-yı sevâb-efzânun mâlikleri ola gelmişlerdir diyâr-ı küffâr-ı dalâletde vâkı' olan ekser hâmûn u tilâl sahîl-i semend-i bâd-misâllerile mâlâmâl olup nice ma'reke mu'ânidîn-i dîn ile âşûb u kıtâl itmekle cânlar virüp kanlar akıtmışlardır mahall-i mezbûrda kırk elli bin mikdârı ehl-i peykâr-ı kâfir-şikâr akıncı ile ordu-yı hümâyûna gelüp vâsıl oldu. Andan sonra mâh-ı Zi'l-hiccenün bişinci günü a'lâm-ı zafer-nümâ ve râyât-ı nusret-pîşuvâ ile göçölüp menâzil-i ba'îde kat' olunup mâh-ı mezkûrun on üçüncü günü Sirem kal'alarından âb-ı Dravâ üzerinde vâkı' olan Üsek nâm kal'a ki mukaddemâ **(180a)** Bûdîn gazâsında hazret-i pâdişâh-ı kal'a-kam' u hisâr-sitânun kahr-ı şemşîr-i berrânlarile meftûh olmuşdı leşker-i deryâ-şümûl kal'a-ı mezbûr sahrâsında kondı. Ol menzilde ser-âmed-i memâlik-i islâm olan Bosna gâzîleri ki ol ucda sürûc-ı dîni uyarup kılâ'-ı burûc-ı müşrikinde sükûn iden erbâb-ı nâkûs ile nâmûs için döğüşüp lem'a-i şemşîr-i hûn-rîzle uyûn-ı erbâb-ı hızlân târîk ü kör ve şu'â-i tîğ-i bî-dirîğ dem-i ümmîdlerle dîde-i nîrân-ı nûrdan mehcûr olmuşdı ol guzât-ı kûmât-ı kûh-sebâtın zâbiti ve ol ricâl-ı abtâl-kıtâlun kâ'idi mübâriz-i mu'ârik-âheng ve dilâver-i mehâlik-ceng olan Hüsrev Beg ki sâlhâ ol diyârlara hâris olup seyl-i şürûr-ı eşrâra sedd-i islâm ve bâd-ı sar sar-ı fitne-i küffâra hâyil-i tamâm idi on bin mikdârı dilîrân-ı şîr-nazîr ile gelüp irişdi

Haber-i mahbûs-şüden-i Pîrîm Petrî der-Kal'a-ı Belgrâd ve meftûh-şüden-i Kal'a-ı Şikloş fî-sâbi'-i Zi'l-hicce sene

(180b) Ve vilâyet-i Engürûs hudûdında olan a'yân-ı nasârâdan Pîrîm Petrî demekle ma'rûf beg-zâde ki bî-nihâyet kılâ' u memâlike mâlik olup kadîmî hânedân-ı küfr-âşyândı bi-hasbi's-şân Engürûs krallığına ümîz-vâr olup mukaddemâ hazret-i pâdişâh-ı seyyâr-sipâh sene sitt[e] ve selasîn ve tis'a-mi'ede Alamân gazâsına varup Beç kal'asın muhâsara eyledikde ol esnâda mezbûr düşman elinde mahbûs u mukayyed olup ümîd-i hayâtından me'yûs olmuşken İbrâhîm Paşa'ya arz-ı ubûdiyyet ü ilticâ itdüği ecilden nazar-ı inâyet-himmetlerle manzûr olup mesfûrî düşmanı elinden çıkarup yine memleketlerini ve kal'alarını kendüye virmişdi. Ol zamândan

berü atebe-i âlem-penâha sadâkat üzre olup ammâ hakîkaten düşman-ı bî-dîn cânibi ile ittihâdı muhakkak olup la'în-i merkûm ile ittifâk eyleyüp kendüye tâbî' bir nice bin müsellah ve on binden ziyâde âhen-pûş-ı küffâr-ı dîv-hurûsı ihzâr **(181a)** idüp cüyûş-ı müslimîn küffâr-ı bed-âyîn memleketlerine girüp girdikten sonra gafletle girüden asker-i zafer-rehbere ber-vechle zarar ü gezend irişdirmek hâtır-ı dalâlet-pesendlerinde mukarrer u merkûz imiş mezbûrûn sıhhat-ı ahvâli ma'lûm olıcak la'în sûret-i itâ'atda olduğına mağrûr olup mahall-i mezbûrda gelüp mülâkî olup ol esnâda cümle ahvâl-i cüyûş-ı deryâ-cûş mükemmel olup mezbûr üzerine mürûr-ı guzât-ı mübârek-ubûr için mukaddemâ emr-i pâdişâh-ı cihân ile cîsr-i vasî'-i sefâ'in-süvâr ve sırât-ı menî'-i cevânib-üstüvâr yapılup ihzâr olunmuşdı. Mukaddemâ cîsr-i mezbûrdan Semendire şehbâzları ki her biri bir şâhin-i bülen-pervâz-ı âşyân-ı cihâd olup şikâr-ı mürğ-rûh-ı adâya minkâr uzadup ve sayd-ı rıkâb-ı küffâr-ı eşrâra perr ü bâl açup boyunları meftûllı güzîde dîvâne dilâverler ki hengâm-ı ceng-i küffâr-ı zulûm u cuhûl şemşîr-i maskûl ve nîze-i cân-rızâ vü kerdan-kabûl ile tâ'ife-i tâkiye-i asf-me'kûl **(181b)** iderlerdi ol tâ'ife-i peleng-neng ve guzât-ı bebr-ceng muktedâsı olan şîr-i hüner-güster-i heycâ ve bebr-i gazanfer-i rûz-ı vegâ Yahyâ Paşaoğlu Mehmed Beg ki ol cem'-i kâfir kam'-ı rûşen-i şem' olup kişver-i islâmı zulâm-ı fitne-i erbâb-ı dalâldan hıfz u hirâset idüp mirât-ı vilâyet-i ehl-i îmânı jeng ü pâs-ı nusret-i küffâr-ı dalâlet-şinâsdan şemşîr-i cilâ-istînâsile giderdi. Mezkûr Mehmed Beg, Rûmili beglerbegisi İbrâhîm Paşa'yla mürûr idüp ba'dehû hazret-i pâdişâh-ı âlem-sitân sâ'ir asâkir-i ummân-nişân ile tertîb-i mastûr üzre ubûr eylediler. Zemîn-i Engürûs pây-bûs-ı semend-i şâh-me'nûs ile müstes'ad oldukda teveccüh-i râyât-ı ekâlîm-teshîr ile azm-i a'lâm-ı âlem-gîr hudûd-ı Engürûs'dan kral Yânoş'a tâbî' olmayup a'dâ-yı bî-akl u hûşa mutî' olan kılâ'-ı refî'ü'l-burûc ve husûn-ı sa'bû'd-dühûl ve'l-hurûc olan Kal'a-ı Erşâk ki bir cebel-i kâf **(182a)** etrâf u kûh u şâhin mümteni'ü'l-massâf üzre kubbe-i kullesi harem-i ka'be-i sipihri tavâf iderdi. Ahâlîsi gulgule-i ra'd-hûy-ı asker-i âlem-cûydan berk-i bîd gibi lertzân ü girîz-cûy olmağın kal'a miftâhların bir sabâh atebe-i fütûh-ı cenâh-ı necâh-iftitâh cânibine getirüp teslîm idüp itâ'at eylediler ve mezbûr Pîrîm Pîrî'nin ahvâli tafsîl olunmuşdı irhâ-yı inân olunursa te'hîr-i emr[den] adû-yı bed-gümân müfîd olur deyü hüsn-i tedbîrle paşa hayme-i sa'âdet-nişânlarına getürdüp etbâ' [u] eşyâ'yla dutulup silsile-i rıkâb-gîr-i nüfûs ile mukayyed ü mahbûs eyleyüp gemiler ile âb-ı Dırâva üzerinden Kal'a-ı

Belgrâd'a gönderilüp habs olundı ve güm-râh-ı mezkûrun mahall-i sükûnı olan Şikloş nâm hisâr ki püşte-i refî'ü'l-mikdâr üzerinde sûr-ı vasî'-i memdûdı muhîtnazîr ve bârû-yı menî' mahdûd-ı âsmân-tedvîr ve kulel-i cibâl-eşkâlinün kubbesi kûh-ı bülend burûc-ı evc- **(182b)** urûcunun kellesi çarh-mânend ve hendek-i amîk-i çarh-azîmle vâdî-i elîmdür. İçerüsi tekrâr-ı kala'-ı bâlâ ki kusûr-ı gûn-â-gûn ile meşhûn ve zîbâ vâroşı hod şehri-i büzü[r]g-vâr olup etrâf u cevânibi eşcâr u enhârla riyyâz u hıyâz idi. Sûr-ı muhkem [ile] hısn-ı meşhûr ve hasîn-i üssile bünyân-ı mersûs [u] metîn asker-i hûrşîd-ferrûn tâb-ı hücum-ı hûş-cûşile bî-akl ü mahrûr olan ashâb-ı şürûr kaçup ol hısna ilticâ ve hasânet ü metânetine ittikâ eylemişlerdi. Âlây-ı saff-ı heycâyla hazret-i pâdişâh-ı cihân-güşâ asker-i encüm-âsânun şevket-i hûş-efgenleri havâtır-ı küffâr-ı şeytanat-me'âsire havf ü haşyet-i küllî virüp hîn-i mürûrda askeri mansûr şehri ve vâroşını yağma vü tâlân idüp burûc u sûrında mahsûr olan tuğât u bugât-ı dûzah-kubûr lem'a-ı nûr-pâş-ı râyât-ı islâm-ı zafer-meşhûr ve eşi'a-ı âfîtab-ı a'lâm-ı nasr u menşûrdan hevl-nâk olmağın südde-i sa'âdetden **(183a)** istîmân idüp hidâyet-i Hâdî - tekaddeset esmâ'uhu - kal'a-ı miftâhları südde-i fevz-mekân ü felâh-âşyâna gelüp itâ'at eylediler. Kal'a-ı mezbûra civârında Kâpûlana dimekle ma'rûf u meşhûr bir hısn-ı metîn dahi olup kesret-i kulelde bî-halel erkân-ı üstüvârı bî-bedel etrâfı bâğ u bûstân ve cûy-bâr-ı kenârı âb-ı revân ve sebze-zâr idi içindeki bî-dînler seyl-üslûb asker-i zafer-mahsûnı müşâhade eylediklerinde girdâb-ı hayrete düşüp turdılar.

Beyt

Görse îmân ehlini kâfir bili

Dehşetinden ditrer ayağı eli

Anlar dahi taleb-i emânı vesîle-i halâs-ı cân ü hân ü mân bilüp itâ'at eylediler. Küffârın husûn-ı şirk-meşhûnından Şelye nâm kal'a civârında nüzûl olundukda ol hisâr-ı sa'bû'l-mesâlik ve mahall-i kaviyyü'l-mehâlik bünyân-ı rahîsü'l-esâs olup uluvv-ı bârû-yı ser-firâzı havâyâ mümâss bulmuşdı içindeki bed-fi'âller hisâr-ı kaviyyü' **(183b)** l-bünyâdlarına i'timâd idüp tarîk-i inâda sülûk idüp adem-i itâ'atde ihtirâz üzre oldukları ecilden ehl-i islâmın şemşîr-i ten-peyâmla hüsâm-ı rûh-âşâmları hûn-ı küffâr-ı liyâma teşne vü atşân idi mecâl virilmeyüp hâric ü dâhilinde

vâkı‘ olan büyü [ü] menâzilde hussâd-ı şer‘-i seyyidü’l-mürselinden - salavâtu’llâhi aleyhi ve selâmühu - mezkûr erbâb-ı inâd ve füccâr-ı şekâvet-mu’tâdlardan ne kadar var ise inâs u zükûrî lokma-i mâr ü mûr eylediler. Andan sonra vâroş ve hisârını ve me‘âbid ü kenâyis-i şeytânı ve merâsid ü menâzil-i ruhbânı içinde olan esnâm u evsânı âteş-sûzânla bi’l-cümle ma‘mûre-i sevâdını yakup derûn-ı ehl-i küfri tibyân gibi târîk ü siyâh eylediler ve ol cânibde küffâr-ı hâk-sârun Yayvâviça ve Bîlvâr nâm hisârlar ki her birinün bünyân-ı esâsı ka‘r-ı zemîne girmişdi ve eyvân-ı burc u bârûsı dâmen-i feleke intihâ bulmuşdı. Her kulesi bir kûh-ı enbûh olup evtâd-ı zemîn hendeklerinün umkı çâh-ı cehennem ile **(184a)** müsâvîdi etrâf kurâ vü bilâd ve eknâfi vefret-i ziyâ‘ [ve] vâfir-i ada ile ma‘mûr u âbâd olmağın derûnları erbâb-ı nîrân ile memlû ve ecvâfı ashâb-ı hızlân ile toptolu olmuşdı. Küffâr-ı eşrârdan anlarda karâr iden kavm nâr-ı nakîbe-i kînden müslimîne mârken asker-i a‘dâ-kahrun şemşîr-i ef‘î-zehrleri havfindan mûr-ı bî-mikdâr dönüp arz-ı niyâz u meskeneti tîr-i belâyâ siper kılıp istîmân itdiler. Hazret-i pâdişâh-ı mürüvvet-hû vü merhamet-cûyun âdât-ı âtifet hasletleri olmağın ol kal‘alar dahi emânla meftûh u mekşûf oldu. Andan şâd-mân ü mesrûr ve muzaffâr ü mansûr oldukdan sonra azîmet idüp küffâr-ı husûd ve füccâr-ı anûdun husûnından Bezerence ve Vetoş dimekle meşhûr sa‘bü’l-mürûr iki hisârı dahi olup her biri kilîd-i memâlik-i küffâr-ı pelîd ve sedd-i sedîd-i ekâlîm-i füccâr-ı anîd olup kulel-i adîmü’l-bedelleri fî’l-misl-i kûh [u] cebel burûc u bârûlarının bâmı mahall-i zühal, bünyân u esâsı ka‘r-ı hâka dâhil **(184b)** ve erkân-ı felek-nümâsı müntehâ-yı evce vâsıl idi. Mâh-ı Zi’l-hiccenün yirmi dördüncü günü Cîcek nâm mahalle gelüp nüzûl eylediklerinde ol kılâ‘da meşhûn u mahbûs olan küffâr-ı abûs-ı iblîs-me’nûs terâsüm-i cünûd-ı nücûm-kıyâs ve tesâdüm-i cüyûş-ı neberd-şünâtdan havf-ı cân ve vehm-i mergele sitîzi ve inâdı terk idüp istîmân eylediler. Ol hisârlar dahi inâyet-i Hâlik-i âferîd-gârla - celle zikrûhû- feth olunup sâ’ir husûn-ı masûndan add olundu. Zikr olan kılâ‘-ı meftûhenin hüsn-i hâli sâ’ire mûcib-i ibret olup hazret-i pâdişâh-ı adâlet-hasletün emr-i sa‘âdet-menkıbetleriyle ol civârda küffâr-ı hasâret-hısâl ve füccâr-ı hızlân-âmâla müte‘allik Zâkân dimekle müte‘ârif hisâr-ı büzürg-vâr ve kıbâb-ı kulle-kılâl ile meşhûn Kâştare nâm kal‘a-ı üstüvârları ki her biri anede-i esnâma penâh ve enede-i islâma girîzgâh idi şemşîr-keş ü nîze-zen ve gerden-gîr ü ser-şiken gâzîlerün dest-i düşman-şikenlerinden halâs bulan gürûh-ı **(185a)** hezîmet-şükûh ol hisârlara ilticâ itmekle derûnları küfr ü dalâl ahîlîsile mâlâmâl olmuşdı

mütehassın olan küffâr-ı sakar-medâr serâsime vü zâr olup çehre-i hayâtları mirât-ı necâtda ma‘kûs göricek ser-tîz-i şemşîr-i bürrân-i memât-lisân havfindan emân diyüp kal‘aların teslîm eylediler. Ol mahalden yümn ü ikbâl ve feth ü iclâl ile göçülüp mâh-ı mesfûrun yirmi dokuzuncı günü râyât-ı nusret-vifâk u zafer-ittifâkla küffâr-ı sâhib-i şekâvet ü pür-nifâkun Kâparnak dimekle ma‘rûf bir hisâr-ı sipihr-âfâk civârına nüzûl eyledikde kal‘a-ı mezbûrdan gayrı ol cevânibde farak-ı burûc[1] kulel-i cibâlden refî‘ vü berter ve rû‘ûs-ı bârûsı cevî-i semâya hemser etrâfı sûr-ı vasî‘ ile müsevver Belşker nâm hısn-ı felek-bâm ve Neşârvâr adlu sûr-ı sipihr-ihtişamları olup çün zuhûr-ı debdebe-i ehl-i î mân kulûb-ı maktûb-ı erbâb-ı hüsrâna zelzele bırağup haşyet-i tîğ-i ecel-resânla havf ve satvet-i tîr-i hayât-sitân galebesinden istîmân idüp itâ‘at eylediler. Miftâhları (185b) atebe-i zafer-makâm ve fütûh-ı makarr-ı devlet-merâm kıbeline gelüp teslîm olundu.

Beyt

Şâh-ı âlem pâdişâh-ı nîk-nâm

Bunca hısn aldı yine gâyet benâm

Andan sonra sene-i tis‘[a] ve selasîn ve tis‘a-mi’e Muharremün guresinde hazret-i pâdişâh-ı vilâyet-penâh gürûh-ı cünûd u sipâhla Kamenîk nâm vâr-ı nâm hisâr havâlîsine geldiklerinde ol kal‘a dahi küffâr-ı âteş-nasîb ve füccâr-ı ibâd-ı salîbün husûn-ı nâ-meymûnından olup anda mahsûr olan erbâb-ı gurûr asâkir-i deryâ-salâbetün cûş u hurûşları mehâbetinden garîk-i seylâb-i hayret olup hısn-ı merkûm dahi dilîrân-ı zafer-kudûm elinde meftûh oldu ve mâh-ı mesfûrun ikinci günü dahi küffâr-ı sanam-ma‘bûd u çalîpâ-perestün kılâ‘-ı kulel-i azlâ‘ ve burûc-ı etbâ‘ından Ûm nâm kal‘a maksûmında sükûn iden kavm-i cuhûl u zulûm hücum idüp asâkir-i fütûh-nücûmdan benâtü’n-na‘ş gibi müteferrik olmağın ol diyârdan (186a) bûd u nâ-bûd oldular. Leşker-i pîrûz-rûz hânümânları[nı] âteş-i kal‘a-sûz ile yakup ihrâk eylediler. Mâh-ı mesfûrun dördüncü günü mahall-i nüzûl-ı râyât-ı zafer-şümûl Ekerdâr nâm eşrâr kurbunda vâkı‘ olup ol havâlîde kefare-i rehberün Meşîr nâm bir kal‘ası dahi olup her biri hâviye-i nüfûs-ı küfr-me’nûs idi anda münzevî olan tabâyî‘-i habâset-ef‘âl ve cenâyis-i şeytanat-âmâl kerr ü ferr-i asâkir-i şihâb-şitâb müşâhadesinden kulûb-ı bî-tâblarına ızdırâb ü inkılâb gelmeğın mesfûr Kal‘a-ı

Ekerdâr ahâlîsi vâdî-i cibâle târ ü mâr oldılar. Dahi kal'a-i müşteriyânile zahm-i şemşîr-i âb-dâr-ı gâziyândan havf-nâk olmağın temem-i helâkdan emân isteyüp hâk-ı mezellete yüz sürüp kal'alarınun miftâhların südde-i sa'âdete getirüp teslîm eylediler. Mâh-ı mezbûrun bişinci günü âfitâb-ı râyât-ı zafer-işrâk-ı şehinşahî azîmet-i ikbâlle mahall-i nüzûl-ı otak Hendûnîk nâm hisâr-ı çarh-âfâk civârında **(186b)** olıcak kal'a-ı mezbûreye tâbi' olan bilâd-ı memâlik-i pür-mehâlik ahâlîsi meslek-i kırât-sâlik olup anda tahassun itmişlerdi derûn u bîrûn pür-kavm-i cahîm vâroş sûkunun esvâk u mahallâtı mâlâmâl tâ'ife-i gurâb-elîm idi ol sicn-i sakar-sakf u sa'îr-nâzîrde dahi mahbûs u esîr olan eşrâr-ı iblîs- tezvîr ez-kubbe-i semâvât tâ ferş-i zemîn tantana-i asker-i şîr-kemînden pür-sadâ vü tanîn olmağın âyine-i uyûn-hîre ve pür-jeng ü pâslarına eşedd-i sürûr görinen hisâr u sûrları cünûd-ı hidâyet-silâh u îmân-libâsı perde-i kirbâs denlû görünmezdi lâ-cerem anlar dahi emân taleb idüp hisârlarını teslîm eylediler.

Nazm

Feth olup ol Kal'a-ı Hayber-nişân
Oldı halkı bende-i şâh-ı cihân
Kurtulup şemşîr havfindan hemîn
Devletinde buldular emn ü emân

Ol havâlîde kefare-i bâtil ve fecere-i cehennem-mekân u düzah-mahallün Şembûnhel dimekle **(187a)** ma'rûf u müsemma feth ü keşf hall-i mu'ammâ gibi müşkil bir hisâr-ı gerdûn-hemtâsı dahi olup erbâb-ı nâkûsa menzil ü me'vâ idi mâh-ı mezbûrun yedinci günü ol dahi ayâdî-i leşker-i zafer-rehberle meftûh olup alındı. Ol günün irtesi tertîb-i cihân-bânî üzre

Haber-i muhâsara-şüden-i Kal'a-ı Kösk-i gerdûn-vakâr ve bisyâr-ı ceng-kerden bâ-asker-i encüm-şümâr ve nâm-ı o nihâdend-i odun hisârı fî-sâmin-i şehir-i Muharremü'l-harâm sene tis'[a] ve selasîn ve tis'a-mi'e

Göçölüp İbrahim Paşa'yla Semendire Begi Bâlî Beg ilerüye giderken küffâr-ı dalâlet-ısrâr ve füccâr-ı şekâvet-şî'ârun mu'azzamât-ı kılâ'-ı metînden Kösk dimekle meşhûr bir hisâr-ı azîmü's-şân ve kal'a-ı büzürg-vâr-ı sa'bü'l-erkâna uğrayup leşker-

i cerrâr-ı kâfir-şikârun atlası çıkup kal'a sahrâsında muhkem neberd ü kârzâr itdiler. Ale't-tevâlî mürûr iden ehl-i islâma kal'adan darbazenler atup inâd üzre olup **(187b)** hisârlarının hasânetine i'timâd itmişlerdi. Fî'l-hakîka hısn-ı mezkûr dahi cebel-i asîrû'l-mürûrda bârû-yı azîm ki sûrünün vüs'ı sîne-i âlem gibi mebsût u vasî' burûc-ı hevâ-urûcının rıf'atı semk ü semâdan berter ü menî' olup gâyet istihkâmla Nemçe ikliminde meşhûr idi binâ-yı hendek-i Havernak-revnakının takdîr-i umk u arzı hod hurde²⁶⁶-bîn-i ukalâda mefrûz u menvî olsa defter ü tomâr farz-ı metrûk u matvî görünürdi. Taşra hisârından gayrı içerüsi dahi müstakil kat ber-kat sûrlar ve hisâr beççeler olup cebel-i peyker murabba' ve müdevver kulleler bülend ü bâlâ bârûlar ile meşhûn kılunup anda dahi hendekler tertîb eylemişler. Taşra şehrinde vaz'-ı garîbe ve azlâ'-ı acîbe ile binâ olunmuş kilîsâlar ki merâsîd-ı nasârâ-yı kej-re'y ve me'âbid-i küffâr-ı baht-siyâhdı âlî-esâs-ı bülend-sakf ve hevâ-temmâs²⁶⁷-ı nâkûs-kâmlar tertîb eylemişlerdi. **(188a)** Derûn-ı kal'ada olan buyût u bikâ'dan mâ'adâ hâric-i hisârda vâroş-ı büzürg-vâr dahi olup kulelinde ve burûc u bedenlerinde toplar ve darbazenler ve şikloşlar kurub şarâb-ı gurûr ile mest olan bâgîler ehl-i islâma sitîz ü cenge ikdâm eylemişlerdi. Mînvâl-i hâl-i hisâr paşa-yı sa'âdet-disârün zamîr-i münîr-i mihr-âsârlarına rûşen ü zâhir oldukda mâh-ı Muharremün sekizinci günü kendülerle olan asker-i zafer-rehberden dilâverân-i şîr-manzar u hizber-peyker ile üzerine konup himem-i ihtimâm-ı inzimâ[m]ları anda mahsûr olan tâgîlerün kesr-i gurûr u tuğyânları ile ebvâb-ı fûtûhun fethi deyü hisârı dahi sâ'ir husûna zammı husûsında pâdişâh-ı hüda-yâr ü gazâ-âsâr pâdişâ[h]-ı²⁶⁸ kâmkâr u âsaf-iktidârün cemî'-i evkât ü ezmân ü ahyânda eğerçi itimâdları kesret-i asâkir ü emvâl ve vefret-i cünûd u ricâle olmayup belk[i] vusûk-ı²⁶⁹ ittikâları hazret-i **(188b)** ma'bûd-ı bî-zevâle ve nasîr-i vâhibü'l-amâlün takdîr-i nusret-âsârları zımnında olan inâyet-i bî-gâyetlerine merbût olmuştur. Fe-ammâ âdet-i seniyye-i ilâhîde her husûsun husûlî esbâb-ı âdînün huzûrına mevkûf idüğü muhakkak u ma'rûfdur. Bu sefer-i sa'âdet-eserde hazret-i pâdişâh-ı berr ü bahrun - hallede'llâhü zıllu'llâh - hâtır-ı âtır-ı deryâ-makâdirlerinde istihlâs-ı kılâ'a müte'allik ahvâle iltifât olunmayup mahzâ cemâhir-i ümmet-i Muhammedî - aleyhi's-salavatü ve's-selâm - üzerlerine kasd idüp zümre-i îmâna

²⁶⁶ Mükerrer

²⁶⁷ Nemmâs

²⁶⁸ Pâdşâ-yı

²⁶⁹ Vusûf

gezend içün ittifâk iden mezkûr kral-ı şekâvet-karînün def'-i fesâdı niyyetine azîmet itmeğin esbâb-ı sitânîden bârû-kûb [u] hisâr-âşûb toplar bile götürülmemişdi. Hisâr-ı mezbûre[yi] vatan tutan buğât-ı dîn-düşman asker-i mansûr [u] zafer üzerlerine çünkü toplar ve darbazenler atup reh-zenlik eylediler lâ-cerem muktezâ-yı **(189a)** gayret ü hamiyet-i cihân-bânî üzre ne denlü yerağ-ı kal'a yoğsa bünyân-ı küfr-âşyânun kam'ına ve kal'ına mübâşeret idüp kal'anun sûr u burûcundan kâbil-i duhûl u urûc olan mahallere câ-be-câ ümerâ-yı kal'a-güşâ konulup ve hisâra havâle olan cebel-eser nevâlden bir münâsib mahalle ejder-gırîv ü mâr-ten ve ef'î-zehr ü âteş-dühan darbazenler kurulup dahi küffâr-ı belâ-nijâdların buyût u esvâk ve kenâyis-i pür-tâk u revâklarını fi'l-aşîyy ve'l-ışrâk döğilüp ol menhûsların huzûr ve şâdlarını gumûm u elem sürûr u ferâğ mebâdîlerini nevha vü mâtem eylediler.

Nazm

Darbazenler âteş-efşân oldılar
Yandılar küfr-i ehl bî-cân oldılar
Gördiler dünyâda çok dürlü azâb
Ağladılar zâr ü giryân oldılar

Andan sonra gabrâ-ken ü bünyân-şiken [ü] esâs-efgen üstâd nakkâblar ki **(189b)** bedreka-ı idrâkları ka'r-ı hâk-i târîke râh bulmağa darb-ı hevl-nâk-ı tîşe-i hâk-hırâşları zahr-ı gâv-ı zemîni zahm-nâk iderdi ya'nî lâzımü't-tahrîb kullelerinin esâsı altına lakımlar urulup hendekinün berrî kenârında muhît-âsâ yeniçerî tûfeng-endâzları meterisler yapup sûrın ihâta eylediler. Taşradan tûfengciyân-ı cân-şikâr kal'adan küffâr-ı cehennem-medâr leyl ü nehâr tûfeng-bârân etdiklerinde bûstân-ı ebdân-ı âdemî hûn-ı zahm-ı tûfengden sahn-ı lâle-zâra dönüp arsa-ı bâzâr-ı cenge dellâl-ı ecel metâ'-ı cânı mezâd itdikce vusla-ı rûh ziyâde revâcda idi Şühedâ-ı ehl-i îmâna eyvân-ı ravza-ı ridvân munkatı' olup merede-i murdâr-ı erbâb zünnâr-ı nâr-ı nîrâna matrûh idi. Ol husûn-ı sûr her taraftan ihâta olunup nakkâblar nukbe-i ta'abda iken meğer ki küffâr-ı hâk-sâr kal'alarının kal'ı tarîkine vâkıf olup ba'zı nakbları karşılayup ibtâl eylediler ve ba'zı nakb **(190a)** olduğu mahalde vâkı' olan esâs-ı sûr pest olmağın suya vusûl bulunup husûl-ı me'mûlî müyesser olmadı lakımların ba'zısı yitüşüp mâh-ı mesfûrun on dokuzuncı günü âteş virildükde cüyûş-ı ceng-cû ve

cünûd-ı rezm-hû dahi yir yir bayraklar kaldurup zemzeme-i tekbîr-i sipâh ve sadâ-yı na‘ra-ı Allâh ânîde arş-ı berîne peyveste olup takdîr-i Bârî’den - azze ve celle - resîde-i ecel olup zahm-ı tûfeng-i fûccârdan şehîd olan ashâbçün hevâ giryân ü zâr olup ol hâle sehâb pür-nem-i nisâr²⁷⁰ idi buhâr-ı hûn-ı küffâr ve duhân-ı darbazen-i âteş-şerâr hod ziyâ-yı âfîtâba inkisâr virmişdi. Derûn-ı kal‘ada azâb-bîn olan fırka-ı dâllînün dalâlet-i dîn-i hüsrân-âyînleri âleme mün‘akis olup rûy-i cihân âlem gibi siyâh ü târîk olmağın şu‘le-i berk-reng-i tûfeng-i ceng ile darbazenlerin şa‘şa‘a-i âteş-i cân-âhengleri cem‘-i rezme şem olmuşdı. Ol rûz-ı cân-neşr **(190b)** gûyâ yevm-i haşr idi ki harr-ı sadak-ı te’sîr-i ²⁷¹ - فريق فى لجنة و فريق فى السعير - mu‘âyene [vü] müşâhede olunurdu irâdât-ı Hüdâ-yı müte‘âl ve meşîyyet-i pâdişâh-ı lâ-yezâlde - celle celâlühü - ol günde feth olması mukadder değilmiş. Mâh-ı mezbûrun yirminci günü iki yirde vâkı‘ olan lakımlara dahi âteş virilüp küffâr-ı liyâm-ı merg-encâm kal‘a-bendlerin penâh-ı merâm idünüp ârâmda iken kazâ-yı nâ-gihânî ve belâ-yı âsmânî ki ol bedenlerün nasîb-i cânı cehennem makâmlarıdur esâs-ı dîvâr-ı hisâr üzerinde nigeş-bân olan küffâr nâr-ı karârî ile hevâya perrân olmağla duhân-ı dûddan amûdlar zâhir olup hâk ü ahcâr-ı âteş-âlûd üzerlerine nüzûl ü hebût idüp bu tarîk ile cehennemîler azâb-ı elîme mazhar oldular. Taşradan guzât-ı necât-mezâhir lakım gedüklerine müterakkıb u nâzır olmuşlardı - inâyeti’llâhî azze şenâhü - siper ü penâh idünüp taraf taraf hisâra hücum etdiler ve gedükler olduğu mahalde tekrâr **(191a)** hendekleri varımiş dilâverân-ı şîr-nijâd tamâm-ı murâd üzre gedüklere vâsıl olamayup sebkât iden gâzîler irişüp kefer-i eşrâr-ı belâ-cûyla mukâbil u rû-be-rû olup tîğ ü nîze ile ceng ü sitîze başlayup hadeng-i²⁷² tîr-i merk-te’sîr sukbe-i sihâm-ı cân-gîrden girüp bedenlerde yir eylediler. Nişân-ı sinân-ı ten-sitân hod tâb-ı şevk-i cihâdla hûn-âb-ı düşman-ı bî-tâba teşne vü atşândı ol demde dîl uzadup dîn-şiken düşmanların ten-i sakar-serîrlerini mânend-i kefgîr delüp hûn-ı a‘dâdan sîrâb oldular ser-tirâş-ı bâzâr-geh-i kazâ ki berber-i çâr-sû-yı fenâdur sûturre-i şemşîr-i ser-tîz ile başlar kazıyup boğazlar keserdi lakım gedükleri gûyâ vâdîler idi ki seylâb-ı gâret içürü girüp anda olan tugât u bugât ebr-i necâtla yüzüp yunduklارunca başlarından aşardı rahne-i lakım olduğu mahallün etrâfı su olup su‘ûbet-i memerr-reh-güzer ricâl-

²⁷⁰ Nîşâr

²⁷¹ “Bir fırka Cennet’te ve bir fırka Cehennem’de”, Şûrâ, 42/7.

²⁷² Hanedek

ı zafer-rehberün keşfîle mürûrlarına mâni‘ husûsâ hisârdan **(191b)** müdâfi‘ topar ile küffâr yolların kat‘ idüp durmuşdı. Lâkin husûl-ı umûr u fitne merhûn olmağın ol gün dahi çehre-i feth âyine-i takdîr-i Melik-i kadîrde - azze şenâhü - sûret-i te’hîrde müşâhede olduğı ecilden vüzerâ-yı sâ’ib-re’yün re’y-i ukde-i ukde-güşâları ki miftâh-ı kilîd-i mühimmât ve mıs bâh-ı deydâcîr-i mu‘dilâtdur hâtır-ı âtır-ı emel-me’âsirlerine hutûr eylediğı inâyet-i hazret-i Âferîd-gâr ile hisârın fethi tarîk-i eshel ü eyser ile mukadder ü müyesser olmuş ola.

Haber-i âverden-i dirahtâ-yı bî-şümâr asker-i encüm-şümâr berây-ı ihrâk-kerden-i ân-hisâr-ı sengîn-dîvâr ü metîn-karâr bâ-tedbîr-i vüzerâ-yı sâkıb-re’y ü sa‘âdet-şi‘âr

Fe-li-zâlike hüsn-i tedbîr-i fûtûh-te’sîrleri ana mukarrer oldu ki hisârın hendek-i amîkinden fevk-i bârûrlarına varınca odunla memlû kılunup ihrâk kılına bu ma‘nâ vesîle-i zuhûr-ı inâyet-i İlâhî ve vâsita-ı bürûz-ı fûtûhât-ı nâ-mütenâhî idüğü nûr-ı mihr-i cihân-efrûz gibi rûşen ü **(192a)** tâbân idi cumhûr-ı millet-i islâmdan cümle enâma emr olundu ki her biri birer yük odun getirüp hendek kenârına dökeler ana binâ’en etrâf-ı hisâra cibâl u kûh-sâr gibi sipâh u leşker şütür ü sâıys-hâne vü bârgîr ile varup eşcâr-ı müterâkime ile meşhûn olan çengelistânı bir ân içinde kesüp bermuktezâ-yı emr-i âlî-şân getirüp fezâ-yı hisâra döküp dağlar gibi yığdılar Rûmili’nde vâkı‘ olan asker-i mansûrdan bâ-nevbet sancak begleri sipâhîleriyle gelüp ihzâr olan odunu hendek kenârından içerüye atup taraf-ı şarkîsinde ve şimâlîsinde ve cenûbında bi’l-cümle üç yirde urûcî derk-i fehm-i kârbîne sığmayup umkî ka’r-ı zemînde olan hendek-i âb-mekîn bir iki günde odun ile mâlâmâl ve hendekden bülend derûn-ı hisâra müstevlî bir nice cebel peydâ eylediler. Küffâr-ı hüsrân-behre vü hızlân-çehre odun kullerinin hisâr u **(192b)** şehre havâle oldukların göricek def‘-i şedâ’id ve ref‘-i mekâ’id husûsında fikr-i fâsid ü hayâl-i kâsidlerini zuhûra getirüp hemân-dem buğdây ve arpa ve alef destelerini kibrît ü katrân ile âmîhte eyleyüp içine âteş koyup odunu ihrâk itmek için içerüden taşraya atup def‘-i belâyâ sa’y idüp durdılar. Ol dûzahîlerün tabî‘at-ı âteş-sirişleri azâb-ı nâra mu‘tâd olmağın çâre-i derd-i cân-âşûb u devâ’-ı merg için girü nârdan ricâ iderlerdi hükm-i cilbe-i İlâhî ki mutazammın-ı ahvâl-i nâ-mütenâhîdür ebvâb-ı rahmet ü âtıfeti rûy-i niyâz-ı kibr ü

tersâya meftûh u mekşûf olup cenâb-ı Mucîbü'l-hâcât'da anların dahi icâbet-i münâcâtlarına sebîl olup zuhûr-ı vâcibât-ı takdîr-i hikmet-te'sîrleri husûl-ı murâdâtları savbına masrûf görüldüğü ecilden kal'a içinden b[î]rûna pertâb itdikleri âteş-i pür-tâbları odına bir mikdâr te'sîr eyleyüp şîrâr-ı nâr-ı şerâr işti'âl bulıcak kulûb-ı **(193a)** ehl-i îmâna infî'âl gelüp lâkin dilâverân-ı şîr-dil ki avn-ı Hakk'la çâredân-ı her-müşkildür meşk-keş-i ebr-veş-i âb-efşân sakkâlar su taşıyup ağacdan nâv-dânlar ile ol nâdânların âteşi üzerine seyl-i âb itdiler ihtimâm-ı erbâb-ı safâyı şu'le-i nîrân-ı küffâra tamâm intifâ gelüp menhûslar ol ümîzden dahi nâ-murâd u me'yûs oldılar. Kulle-i çûbîn bülend ü bâlâ olup hisâr olmışdı her taraftan guzât-ı zafer-necâtdan tûfengciyân-ı memât küffâr-ı merg-hayâta tûfeng atdıklarınca mukâbele-i ehl-i islâm iden liyâm-ı hezîmet-encâmın vücûd-ı cîfe-nişân u küfr-keşleri hâk-ı mezellete düşüp leşker ölürdi sehm-zen ü tîr-endâz ser-fîrâzlar saff-ı kemâl-ı kemân-ı cân-sitândan sihâm-ı bârân etdiklerince nisâl-ı âmâl-ittisâl a'zâ-yı küffâr-ı hüsrân-âmâli gırbâla döndürüp bâd-i sümûm-ı merg ile keştî-i ecsâm ve bâl-ı encâmalarını girdâb-ı cahîme îsâl idüp gönderdilerdi. Mezkûr kulle mukâbelesinde küffâr-ı abûsü'l- **(193b)** vücûhun kal'a-ı enbûhları burclarından bir kulle-i kûh-şükûhun üzerine ağacdan çatmalarla tekrâr kulle idüp içine küffâr-ı şîrk-girdâr girüp tûfeng-i zehr-nâkla anda ceng ü peykâr itmekle guzât-ı pâkdan nice kimesneleri şehîd ü helâk itmişlerdi asker-i cerrâr-ı hisâr-inkisârdan bir nice dilâver-i şemşîr-keş ü hancer-güzâr nerdübânlar ile ol kal'aya çıkup füccâr-ı cehennem-civârla ceng idüp uyûn-ı hîre-i bî-nûrlarına sahn-ı vasî'-i âlemi teng ü târ eylediler.

Nazm

Çeşm-i a'dâ yaşıdan hûn-âbdı
 Cûy-i dem cûşân olup seylâbdı
 Meclis-i rezm eyleyüp şemşîrler
 Kanlar ol bezme şarâb-ı nâbdı

Meydân-ı ma'reke-i cân-nisârda çevgân-ı ikdâma başını top eyleyüp ceng ü âşûba bâzî olan dilîr-i şîr-nazîrler pâdişâh-ı gerdûn-serîrûn nazar-ı kîmyâ-te'sîrleri ile manzûr olup ziyâde dirliklere ve terakkîlere mahzar oldular. Nasr-ı rusûm-ı zafer-nakş gâzîlerûn hâlet-i rezm-i mehâbet- **(194a)** bahşları kulûb-ı hâ'ife-i küffâra

ızdırâb u dehşet ve kemâl-i havf ü haşyet virdüğü ecilden tasvîr-i vücûd-ı anûdlarını mirât-ı ademde görüp mâh-ı mezkûrun yirmi altıncı günü kal'anun begi olan Nîkolâîş nâm küfr-fâş emân deyü mezellet ü inkisârla kal'adan çıkup gelüp zafer-destgâhdan istid'â-yı emân idüp inâyeti'llâh ile a'dâya zafer ü nusret bulunsa afv ü merhamet ve şükrâne-i kudret olduğına binâ'en istîmân iden bege ve ahâlî-i kal'aya emân virilüp akfâl-ı hasânet ile mesdûd u mukaffal olan kal'a ihtimâm-ı asker-i islâmıla meftûh u muhassal olup hazret-i pâdişâh-ı dîn-penâh - azze nasrühû - ki hisâra bir menzil yirde ikâmet itmişlerdi satvet-i kudret-i kâhirelerle zikr olan kal'a feth olıcak paşa-yı husûn-güşâ beşâret-i feth-i gazâi âşyân-ı nusret-âsitân kıbeline arz u inhâ etdiklerinde hadem-i bende-i nücûm-haşemden **(194b)** fütûh-ı hayrla varan mübeşşir-i ferhunde-deme vufûr-ı atâyâ-yı hüsrevânîden genc-i bî-pâyâna irişmiş hâce-i sa'd-âmâl gibi garîk-i muğtanem olup - bi-avni'llâhi'l-melikü'l-allâm - kal'a emri tamâm olduktan sonra mâh-ı mezkûrun yirmi sekizinci gününde ol mahalden göçülüp dahi her fütûh-ı celîlü'l-kadr mümtâz olduklarıncâ dâ'imâ kemâl-i ihsân ü âtîfet ile mûmâ-ileyh paşa-yı devlet-merâm ser-efrâz olı gelmişler idi. Bu fütûh-ı nâdirü'l-vukû' içün dahi hezâr hezâr hazâ'in ü genc sarf u harc olunmuş cevâhir-i zeyn ü zerrîn-şemşîr virildiğinden gayrı ma'dûd-ı pür-sîm ü zer-hemyânların derrâk-ı ukûl-ı muhâsibîn-i tîz-fehme kelâl virüp ta'yîn-i vezni vezzân-ı akl-ı hurde-bîni âşüfte-i hâl iderdi ve sâ'ir envâ'-ı akmişe-i nefîs ü pür-zînet ve emti'a-ı latîf ü girân-kıymet - lâ-aynün ra'et ve lâ-üznün sem'at -²⁷³ zamîme-i iltifât ve lahazân-ı²⁷⁴ inâyet-simât-ı padişahî vâkı' oldu **(195a)** ve paşa-yı kal'a-güşâyı olan ümerâ-yı sâhib-i livâya fâhir hil'atlar ihsân olunup mezîd-i inâyet-i padişahîden behre-mend oldılar. Yevm-i mezbûrda Sâsîn nâm mahalle nüzûl olunacağı vakt bir sahrâ-yı bihişt-âsânun fezasında paşa-yı âsaf-ı hümâyûn-hil'at ile ser-firâz olan ümerâ-yı şevket-intimâyıla hazret-i pâdişâh-ı rûy-i zemînün kudûm-ı sa'âdet-melzûmlarına tevakkuf eyleyüp debdebe-i asâkir-firûzı müzâhir ile tulû'-i âfîtab-ı râyât-ı ikbâl-âyât bâhir ü zâhir olıcak paşa-yı devlet-mend semend-i bâd-peyvendlerinden piyâde olup âdâb u tebcîl ile pâdişâh-ı rub'-ı meskûnun rikâb-ı hümâyûnlarını ta'zîmle takbîl eylediler. Ol demde hengâme-i çâvuşân-ı sürûş ü şân kubbe-i âsmâna peyveste olup zemîn ü zamân hâl-i dil ile du'âgûyân olmuşlardı ol mahalde dahi envâ'-ı iltifât ü âtîfet-i şehinşâhîle müstes'ad ü

²⁷³ "Gözün görmediği; kulağın işitmediği".

²⁷⁴ Lahazât

muğtanem olup sâ'ir ümerâ dahi alâ-merâtibihüm gelüp rikâb- **(195b)** bûs-ı pâdişâh-ı zafer-me'nûs ile müşerref olduklarından sonra paşa-yı kâm-kâr esb-i cihân-nevredine süvâr olup hazret-i pâdişâh-ı cihân-ı kûh-vakârla semt-i makarr-ı sa'âdet-yâra müteveccih oldılar. Ol mahalden göçölüp mâh-ı Saferün ikinci günü küffâr-ı hasâret-makrûnun Şûbrûn demekle mar'ûf şehir-i kesîrû's-sevâd ve sûr-ı küfr-âbâdı ki kenâyis-i hasâ'is-sükûnı ve mesâkin-i reh-nümûnları evzâ'-ı garîbe ile bünyâd olunup bülend ü bâlâ nâkûs-hânelerinde altûn toplar üzerinde acîb ü garîb çalîpâ vü salîbler ile meşhûn kılınmışdı.

Nazm

Şehr-i a'zam ve saff-derr-i zâtü'l-imâd
Zînet ü evzâ'la fahrü'l-bilâd
Sûrının etrâfı cümle bâğ ü râğ
Gülistân ü bûstân ü hoş-sevâd

Leşker-i düşman-şikârla pâdişâh-ı âlem-medâr ol semtten azîmet eylediklerinde mahsûr olan fırka-ı dâll ve kefare-i nekbet-âmâl hâk-ı havfa düşüp pâ-y-mâl **(196a)** olmuşlardı anlar dahi istîmân idüp itâ'at eylediler. Ol irtesi Zeşernûd demekle ma'rûf bir mu'teber hisâr-ı büzürg-vâr civârına konulup ol dahi sûr-ı menî' ve burûc-ı refî' ile şehir-i azîm idi ahâlîsi kar'-ı bâb-ı istîmân idüp mutî' oldılar. Mâh-ı mezkûrun altıncı günü Bûnîdark nâmla mezkûr bir hisâr-ı büzürg-vâr civârına konulup ol tâğîler dahi itâ'at idüp kal'aların teslîm eylediler. Bu mahaller geçen yıllarda şehriyâr-ı diyâr-ı islâm ve hudâvendigâr-ı firûz-baht u zafer-encâm - hallede mülkühû ilâ-yevmü'l-kıyâm - hazretleri sa'âdet ü ikbâl ve yümn ü iclâl ile sefer-i hümayûn etdikleri Beç şehrinün beraberî olup bu yirlere gelince asker-i âteş-fürûz u memleket-sûz ve dilîrân-ı ekâlîm²⁷⁵-yağmâ vü nehb-âmûz itâ'at itmeyen Engürûs memleketile Nemçe diyârlarında vâkı' olan ma'mûre-i bilâd ü kurâyı âteş-sûzânla ihrâk ve risâlet-i hazret-i seyyidü'l-enâm - aleyhi's-salavatü ve's-selâm - inkârı ile erbâb-ı nâr ü dalâl olan ahâlîsini âl-i fir'avun gibi **(196b)** yemm-i belâya iğrâk idüp nehârlarda dûd-kişt ü küfr-sirişt küffârdan rûy-i mirât-ı mihre gubâr gelüp âfitâb-ı rahşân verâ-yı hicâbda mestûr u nâ-yâb, giceler asâkir-i encüm-mümâsilün meşâ'il-i kamer-müşâkilleri

²⁷⁵ Âkâlîm

şu‘âından mâh-ı tâbân bî-nûr u tâb olmuşdı. Âsâkir-i mansûr-ı ferhunde-fâl sebîl-misâl yemîn ü şimâl biş on günlük yirlere değin sahrâ vü cibâle yayulup gitmişlerdi. Sît-i satvet-i kâhire-i sultânî ve sadâ-yı akl-rubâ-yı şevket-i bâhire-i hâkânî âmme-i Firengistâna âşûb u zelzele ve heybet ü tumturâk-ı asker-i ra‘d-salâbet ızdırâb u velvele bırakmışdı. Bunca zamândan berü leşker-i islâmıla mukâbele itmek sevdâsile tâc giyüp sâhib-kırânlık ve çâsârlık da‘vâsın iden kral-ı âşûfte-hâl ki şagâl-ı bîşe²⁷⁶-i dalâldur anun keyfiyyet-i ahvâline vukûf u ıttılâ‘ tahsîl olundı ki sevdâ-yı fazîhet-i mü‘eddâ ve âmâl-ı muhâllez hazâ‘in ü emvâl harc u sarf idüp cem‘ eyledüğü gürûh-ı dâll-ı (197a) şeytanat-ef‘âlün kulûb-ı mağlûblarına havf ü nisâl-ı ehl-i islâm lerze vü inkılâb ve uyûn-ı bî-nûrlarına haşyet ü ittisâl-i hüsâm-ı sûzen-fâm-ı leşker-i feth-encâm hıyregî ve ızdırâb virmeğın bi’-z-zarûrî benâtü’n-na‘ş gibi târ ü mâr ve perîşân olup vâdî-i firâr ü hızlâna girîzân olmağla eyne’l-meferr-i gûyân olmuşlardı. Çün adû-yı girîz-cûy rûbâh-ı hîle-re’y gibi ceng-i sipâh-ı zafer-penâhdan yüz döndirüp mukâbil gelmek ihtimâli olmaduğı ma‘lûm olmağın memleketinün umde-i âb-rûy olan taraflar[ını] matâyâ-yı ekâlîm-peymâ-yı leşker-i deryâ-misâllez pây-mâl kılınmak lâzım geldiğı ecilden tâgîler durağı ve bâgîler yatağı olan Alamân dağlarından bir kûh-ı âsmân-şükûh görünüp kulle-i enbûh u bülendi pür-berk olup sehâb-ı dâ‘ire-i peyvend-i ser-bülendi ol cebel-i erbâb-ı sanem ki mahall ü evtân-ı kefare-i muhâl-emeldür dâmeni kılâ‘-ı menî‘a ve burûc-ı refî‘a ile ma‘mûr u âbâd (197b) vilâyete Berk demekle ma‘rûf bir azîm derbend ki havfî kurâ vü bilâd[ı] olup cevânib [ü] etrâfî enhâr ü cûybâr saharî vü hâmûnı gülîstân u lâle-zâr idi

Nazm

Bâğ ü gülşen her mekânı hoş-hevâ
Cennetü’l-me’vâ gibi hâtır-güşâ
Bûy-i cân-efzâsı hep ezhârınun
Ûd u anber yâhûd misk-i hatâ

Teveccüh-i râyât-ı ekâlîm-güşâ ol semte makarr olmağın anda dahi vâkı‘ olan kurâ vü bilâd ve me‘âbid-i erbâb-ı hızlân olan kenâyis-i hasâ‘is-i şeytanat-âbâd bi’l-cümle ma‘mûre-i vilâyet [ü] memleket âteş-i hâssiyyet ile yakulup yıkılup nâ-bûd u

²⁷⁶ Pîşe

ma'dûm ve ser-â-ser mesâkin-i küffâr-ı şûm menâzil-i kelâğ u bûm vâkı' oldu. Mâh-ı mezbûrun yedinci günü küffâr-ı kîne-dârun Kal'a-ı Kîrberî demekle meşhûr hisâr civârına konulup anda mahsûr u mescûn olan kefere-i sakar-sûkûn itâ'at itmeyüp serkeşlik etdikleri ecilden asker-i zafer-peykerden ba'zı dilâverân-ı ser-firâz üzerlerine varup **(198a)** müdâhil ve eyvânı şerâre-i nârla hark u harâb idüp cehennemîleri tu'me-i şemşîr-i âb-dâr eylediler.

Beyt

Gâz[î]ler dîn için itdikde savaş

Eğdiler gökde melekler cümle baş

Ol günün irtesi Kûrkündâz nâm hisâr ki sûret-i kilîsâda kal'a-ı pâ-y-dâr idi halkı temerrüd ü inâd üzre olduğu ecilden asker-i nasr-rumûz anı dahi âteş-i kal'a-sûzla yakup mahsûr olan kefere-i makhûrî evlâd ü inâs ü zûkûrî ile azâb-ı nâra mübtelâ eylediler ve Mîhâloğlı'nun voyvodası Kâsım Voyvoda nâm merd-i dilîr dahi on iki bin mikdârı Rûmili akıncılarile taraf-ı şimâle akına varup bir sa'bû'l-mürûr derbend içinde küffâr-ı bed-ahvâl askerine râst gelüp ceng eylediklerinde nice bin müslümân şehîd olup bâkîleri münhezim olup kûh u cibâle perâkende olmuşlar bu cânibde hudâvendigâr hazretleri mâh-ı mezkûrun sekizinci günü **(198b)** Kalâyis nâm mahalle gelindikde müşârûn-ileyh paşanın kendülere mahsûs olan ba'z-ı âdemîlerinden ve ba'z-ı Rûmili dilâverlerinden bir mikdâr kimesne ilerüye gidüp gice ile bir yirde konmuşlar iken meğer ki ol civârda olan kılâ'un ümerâsından ba'z-ı küffâr-ı dîv-hurûş silah-ı âhenîn-pûş olup bir mikdâr atlu ile sekiz yüz mikdâr tüfeng-endâz yaya ile kemîne girmişler imiş seher vaktinde gafletle ehl-i islâmın üzerlerine segirdüp bunlar dahi mütennibe olup ol mahalde azîm ceng idüp gâzîlere inâyet-i Hakk mu'în ü zahîr olup zuhûra gelen küffâr-ı hâk-sârı tu'me-i şemşîr idüp kılıçdan geçürmüşler ale's-sabâh asker-i zafer-iftitâh birle ol mahalle gelindikde gâzîler ol menhûsların rû'ûsunu ârâyış-i sinân u rimâh eylemişler imiş inâyet-i hazret-i Müheymin-i fettâh tekaddeset illâlahü - ile cünûd-ı nasr ve felâh-ı a'lâm-ı fevz ü necâhî gelüp istikbâl eylediler. Mâh-ı mezbûrun on birinci günü merkûm İspânyâ **(199a)** kralının kadîmî taht u me'vâsı olan Grâdçâs adlu bir mu'azzam şehrine nüzûl olundukda la'în-i merkûm anda dahi tettebbu' olunup cahîm-i elîm-i hızlâna girüp ber-vechle muhtefî

vü pinhân oldı ki kat'â nâm u nişânından eseri zâhir ü hüveydâ olmiyacak ol semtde vâkı' olan ma'mûre-i vilâyet dahi ser-â-ser nehb ü gâret re'âyâ vü berâyâsının evlâd-ı zükûr u inâsı seby ü hasâret olunup cümle bilâd-ı ma'mûr-âbâdı harâb kılunup me'âbid-i inâd-ı küfr-sipâs olan bî-hasr u kıyâs kenîsâları yakulup şa'âyir-i küfr ü dalâl ber-cevhle nigû-sâr u pây-mâl kılındı. - el-hamdüli'llâhi ve'l-mennehü - uluvv-i inâyet-i vâhib-i âmâl - tekaddeset esmâ'ühu ve tevâlet alâ'ühu - her zamânda leşker-i islâm-ı zafer-ihtişâmın karîn-i hâlleri olmışdur ki ibtidâ-i zuhûr-ı nûr-ı nübüvvet-i Ahmedî ve ol Bürûz-ı şa'ş'a-i âfitâb-ı risâlet-i Muhammedî olalıdan - aleyhi's-salavatü ve's-selâm - ilâ hazâ el-evân ehl-i **(199b)** îmân atı ayağı basduğı yirler ve memleketler bu def'a dahi sümm-i sûtûr-ı leşker-i mansûr-ı zafer-mürûr ile müstes'ad olup âsâr-ı dalâlet-i küffâr-ı şûma in'idâm ve şevket-i kuvvet-i mu'ânidîn-i dîn-i islâma kemâlile kesr ü inhizâm virüp bir nice ay vardı ki leşker-i nücûm-nişân ü zafer-iktirân memleket-i küffârı erbâb-ı hızlânı içerü girüp kâmrânlıklar eyleyüp edâ-yı nâkûs-ı liyâm yirine sadâ-yı tabl u nakkâre-i kûs-ı islâm çalunup ol hakâret u hasâret ki bu def'a merkûm kral-ı nuhûset-ahvâlün memleket ü vilâyetine olmışdur ibtidâ-i devr-i Âdem'den bu deme gelince ma'lûm değildür ki dahi bir pâdişâh-ı memleket-nigâha vâkı' olmuş ola çünk[i] kendüsi firâr ihtiyâr eyleyüp leşker-i cerrâr ile mukâbeleye ikdâm göstermedi lâ-cerem - el-avdü Ahmedün - mûcibile amel olunup ol mahalden sa'âdet ü ikbâl ve nusret ü iclâl ve envâ'-ı fütûh-ı murâdât-âmâl ile pâdişâh-ı **(200a)** memleket-güşâ hazretleri şeref-i mürâca'at eyleyüp dahi şehir-i mezbûr civârında enhâr-ı kibârdan Mora dimekle ma'rûf nehrden mürûr olunup Eslevîn nâm kal'a sahrâsında nüzûl olundukda Lâsic dimekle meşhûr bâzâr-gâhun küfrisi hısn-âsâ olan bir kenîsâlarına mütehassın olup kavm-ı şürûr sükkânlarına mağrûr olmuşlardı itâ'at itmeyüp temerrüd ü inâd etdikleri ecilden asker-i mansûr bir dem içere yağma vü tâlân idüp mütemerridîn-i dîni kahr eyleyüp evlâd u ıyâllerin esîr eylediler. Andan göçülüp mâh-ı Saferü'l-muzafferün on dördüncü günü müşârün-ileyh İbrâhîm Paşa Rûmili askerile Peyhân nâm kal'a önine uğradukda hısn-ı merkûm küffâr-ı şûm ile mâlâmâl olmuşdı asker-i mansûr seyl-i arim gibi geçüp mürûr itdiğı gibi kal'adan bir mikdâr atlu²⁷⁷ ve yaya kâfirler çıkup kal'aları öninde ehl-i islâmla ceng eyleyüp sitîze ikdâm eyleyecek asker-i şîr-hücûm dahi göz **(200b)**

²⁷⁷ Adlu

açdırmayup kal'alarına koyulup bir ân içinde küffâr-ı hâk-sârı tîğ-i zafer-âlûdla nâ-bûd eylediler. Evlâd u ıyâllerin esîr eyleyüp asker-i zafer-şinâs ganâ'im-i bî-kıyâs ile muğtanem oldılar. Mâh-ı mesfûrun on altıncı günü zıkr olan Dırâva suyu üzerine gelünüp düşman-ı bî-dîn-i bed-âyînün memleketinden Eslon dimekle meşhûr vilâyet ki ma'mûr memleketdür ana azîmet olunmışdı ol mahalle gelicek Lembûh, İslânca ve Reddîsek nâm mu'teber ve meşhûr kal'alar dahi pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin cenâb-ı celâlet-me'âbına itâ'at idüp kal'alarının miftâhların getirüp teslîm eylediler. Anlara dahi emân-ı şerîf-i sultânî ihsân olundukdan sonra müşârün-ileyh İbrâhîm Paşa zıkr olan Dırâva suyu üzerine leşker-i zafer ubûr itmekçün bir cısr-i vasî' bünyâd eyleyüp mâh-ı mesfûrun yirminci günü pâdişâh-ı sâhib-kırân devlet ü ikbâlle ol cısrden (201a) ubûr eyleyüp rûz-be-rûz asker-i firûz ile kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil olundukda der-yemîn ü yesâr küffâr-ı hâk-sâra müte'allik olan memâlik ü arâzî bir nice günlük yol değin tâlân ü harâb eylediler.

Beyt

Olup nâlân bu resme bir nice gün
Harâb oldu Alamân illeri çün

Haber-i reften-i cenâb-ı sadâret-nisâb-ı İbrâhîm Paşa be-cânib-i Zagreb ve feth-kerden-i Kal'a-ı Harpûş ve mütâba'at-kerden-i Mâykanâbûs vâli-i vilâyet-i Zagreb ve meftûh-şüden-i Kal'a-ı Râcye ve Pojega ki ez-a'zam-ı bilâd ü emsâr bûde-end fi-seb' ısrîn-i şehir-i Safer sene tis'[a] ve selasîn ve tis'a-mi'e

Andan sonra Lûgûnça nâm hisârdan pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri râyât-ı zafer-simâtile Üsek Kal'ası câniblerine teveccüh idüp müşârün-ileyh İbrâhîm Paşa Rûmili askerile cânib-i yemînde semt-i magrib-i zemîne mâ'il Zagreb dimekle meşhûr küffâr-ı hâk-sârın (201b) bir ma'mûr-âbâd memleketi tarafına azîmet idüp yevm-i mezbûrda düşman-firâz-ı fitneye müte'allik kılâ'ından Harpûşa nâm hısn-ı bülend-bârû ki cevfi ashâb-ı nârla memlû olmuş idi mûmâ-ileyh asker ile üzerine varup dilâverân-ı kal'a-kam' ve bahâdırân-ı süreyyâ-cem' mecâl vormeyüp kal'aya üşüp inâyet-i hazret-i Müfettihü'l-ebvâb birle hemân sâ'at feth idüp mahsûr olan ehl-i nârdan cenge mütesaddî olan eşrârı kılıçdan geçürüp evlâd u ıyâllerün esîr eylediler.

Ba'zı mütemerrid-i melâ'in bir kal'a-ı hasîne ilticâ idüp te'annüd üzre oldukları ecilden asker-i memâlik-sûz ol kal'a kapûsına âteş koyup dört yüz mikdârı keferi yakup nâr eylemişler mezkûr Zagreb vilâyetinün Mâykanâbûs adlu peskovnik âdemisi paşaya gelüp arz-ı ubûdiyyet u inkıyâd eyleyüp istîmân eylediler. Mûmâ-ileyh dahi umûmen memleketine emân-nâme-i şerîf-i **(202a)** padişahî ihsân idüp ol cevânibde inâyet-i Hakk'la Râcîne nâm bir mu'teber hisâr dahi feth olunup küffâr-ı eşrâra müte'allik Pojega nâm şehir-i azîm ki a'zam-ı bilâd [u] medâ'inden olup ve kesret-i ricâl [ü] ebtâl ile meşhûr melcâ-ı küffâr-ı bed-âyîn idi mûmâ-ileyh İbrâhîm Paşa -dâmet ma'âileyh- dilâverân-ı memleket-teshîr ile üzerine varduğı gibi haşyet-i istilâ-yı ehl-i islâmdan mahsûr olan bed-nâmlar emân taleb idüp inâyet-i hazret-i fettâh-ı Zu'l-minen - tekaddeset alâ'uhu - ile o memleket dahi pâdişâh-ı rûy-i zemîne itâ'at idüp adû-yı fahazzûle müte'allik olan mâ'adâ nevâhî vü memâliki yakup yıkup gâret ü hasâret idüp evzâc ü etfâl ü evlâdı esîr-i dest-gîr olundukdan sonra ganâ'im-i mevfûr u nâ-mahsûr ile sâlim ü gânim dönüp gelüp kal'a-ı Mûrûdîk'e vusûl bulduğı gibi öte cânibden pâdişâh-ı felek-taht hazretleri zikr olan Bûgûnc **(202b)** nâm hisârdan kat'-ı merâhil ve tayy-ı menâzil ile kal'a-ı Üsek'e ve Üsek'den Belgrâd'a sene-i tis'[a] ve selasîn ve tis'a-mi'e Rebî'ü'l-evvelinün on birinci günü gelüp nüzûl eyledikten sonra Mûrvîk cânibinden mûmâ-ileyh İbrâhîm Paşa dahi gelüp dergâh-ı sa'âdet-destgâha mülâkî oldılar. - El-hamdüli'l-lâh alâ alâ'ihî ve şükrü alâ nü'amâihî-küffâr-ı hezîmet-şî'âr ve intikâm-ı füccâr-ı sakar-medâr husûslarında pâdişâh-ı islâm-ı nusret-encâm hazretlerinin cümle murâdât-ı hümayûn ve külliyyen mekâsıd-ı zafer-makrûnuna dest-res olup envâ'-ı fütûhât-ı nâdirü'l-vukû' ile zikr olan kal'a-ı Belgrâd'a vusûl bulduklarının ihbâr-ı sârre-i fütûh-âsârın istimâ'ından cumhûr-ı millet-i islâm şâdmân ü şâd-kâm olmak cümle-i vâcibâtından ve ehemmi mühimmâtından olduğı ecilden etrâf-ı bilâd-ı islâma teblîğ için feth-nâmeler irsâl olunup i'lâm olundu. Ba'd-ez-ân âdet-i kadîm-i Osmânî üzre dîvân olup Rûmili **(203a)** ve Anadolu Beglerine ruhsat-ı icâzet virilüp akeblerince sultân-ı selâtinü'l-islâm mâlik-i memâlik-i rikâbü'l-enâm hazretleri mâh-ı Rebî'ü'l-evvelün on bişinde zikr olan Kal'a-ı Belgrâd'dan yümn ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniyye cânibine azîmet idüp mâh-ı mezbûrun yirmi altıncı günü mahrûsa-ı Sofya'ya ve Sofya'dan mâh-ı Rebî'ü'l-âhirün üçünde Edrene'ye ve

Edrene'den mâh-ı mezbûrun on bişinde sa'âdetle mahrûsa-ı Konstantiniyye'ye gelüp nüzûl eyledi ki sefer-i hümâyûnları altı ay ve yirmi gün vâkı' oldı.

Nazm

Cihânda tâ kıyâmet kâ'im olsun
Sa'âdet birle ömri dâ'im olsun
İdüp mülk-i cihânı cümle teshîr
Müdâmî fethle olsun cihân-gîr

Haber-i müstevlî-şüden-i küffâr-ı hüsrân-âyîn be-Kal'a-ı Koron ve Bâlyabâdra[y] ve Kal'ateyn-i Boğaz der-Mora fî-sene tis'[a] ve selasîn ve tis'a-mi'e

(203b) Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri zikr olan Alamân seferinde iken İspânya-ı dîn-i la'înün kapûdânı Endertorî ve sâbıkâ Rodos fethinde emân ile halâs olan Miğâl Mestûrî dimekle meşhûr bed-fi'âller bâkî Firengistân beglerinün mu'âveneti ile azîm donanma cem' idüp yirmi biş bin mikdârı ceng-sâz ehremenler ile ale'l-fi'l Mora diyârına gelüp kayd-ı keyd birle kal'a-ı Koron ile Bâlyabadrây ve Boğaz Hisârların alup içinde olan gâzîler ceng-i bî-direng ve top-ı ra'd-âheng ile neberd idüp nice kâfirleri helâk eylediler. Küffâr-ı dalâlet-âyîn dahi kal'aya atılacak topların hisâra karşı kurup atdılar. Fî'l-hâl kal'anun kulel ü burûcî âhenîn-seng-i top-ı kal'a-kûpla mânend-i kefgîr olup der ü dîvârları sadme-i top-ı kal'a-kûpla vîrân ü harâb kılunup içindeki müslümânların rûşen-i nehârı leyl-i sâr olup nâ-çâr ol tâ'ife-i tuğyân- (204a) pîşe ve anede-i isyân-endîşeden emân taleb idüp anlar dahi hud'a idüp emân tarîkiyle hisâra hücum idüp dâmen-gîr-i kal'a-ı hevâ-âşyân olduklarında fırsat u kâr ü bâr kudret ü iktidârlarınca neberd ü kârzâra hâzır olup bulunan müslümânları şehîd idüp bâkî nisâ vü etfâli esîr idüp etrâf-ı vilâyete ve eknâf-ı memlekete nehr-i hasâreti salup durdılar.

Haber-i âmeden-i Ūlâma ez-ümerâ-ı Kızılbaş-ı nekbet-inti'âş ve mîr-i livâ-şüden-i o ve ceng-kerden bâ-Şeref Beg-i mîr-i Bitlîs ve maktûl-şüden-i Şerefü'l-

mezbûr ve meftûh-şüden-i Kal‘a-ı Bitlîs ma‘-tevâbi‘hâ fî-sene tis‘[a] ve selasîn ve tis‘a-mi’e

Ol sâl-ı ferruh-fâl-ı ferhunde-âmâlde öte cânibde müddet-i medîd ve zamân-ı ba‘idden berü kişver-i gülşen-i Azerbâyçân’da hurûc ve evc-i âsmân-ı tuğyâna urûc iden şâh-ı âşüfte-hâlün ümerâsından emîr-i merd-efgen Ûlâma Beg-i saff-şiken şâh-ı güm-râhınun tâli‘-i bed-ahteri (204b) âsmân-ı nuhûset-güsteri ufkundan tulû‘ idüp tevâbi‘-i ashâb-ı file-zillet ve levâhık-ı ahabb-ı Erdebîl’e nekbet irişdiğin müşâhede idicek hemân-dem derekât-ı belehüm adallda fermân-ı nefis-i bed-fercâmlarına mutî‘ olan Kızılbaşların silsilesinden inkıtâ‘ ve hıfza-ı beyza-ı millet-i seyyidü’l-enâm ve şu‘le-i zav’-ı mişkât-ı islâm olan sahâbe-i kirâm ve e’imme-i izâm - aleyhi’s-salavat ve’s-selâm - mezhebine ittibâ‘ idüp envâ‘-ı ibtihâl ü tazarru‘ ve insâf u istikânet u tehaşşu‘ ile südde-i sidre-makâm ve ebvâb-ı serâ-perde-i devlet-merâm kıbeline gelüp hazret-i saltanat-penâhun dest-bûs-ı sa‘âdet-bahşlarile müstes‘ad olup sezâvâr-ı inâyet ve lâyıık-ı şefkat olduğu ecilden Diyârbekir sancaklarından birile ri‘âyet olundu. Fî-nefsü’l-emr fütüvvet ü merdânlıkla mevsûf ve şecâ‘at ü şehâmetle ma‘rûf olmağın mezkûr emîrü’l-ümerâi’l-kirâm Diyârbekir beglerbegisi Ya‘kûb (205a) Paşa-yı sa‘âdet-encâm umûmen Diyârbekir askerile koşulup Ekrâd ümerâsından Bitlîs kal‘asının hâkimi ve vâlîsi olan Şeref Beg üzre gönderildi ki öte cânibden ol mülhid-i nâmdâr-ı şâh-ı dîn-i nâ-bekâr ile ittifâk-ı vasîle vü nifâkı varidi mûmâ-ileyh emr-i pâdişâh-ı islâm ile bir ân karâr ve bir dem sükûn u ıstıbâr itmeyüp sehâb-ı muzlim gibi varup irişdükde hazret-i saltanat-penâhun yümn-i himmetlerinde mezkûr Şeref Beg ile mukâbele idüp mahall-i kârzârda tarafeynden nice kimesneler düşüp âhirü’l-emr mezkûr Şeref Beg’in başı kesülüp ve askerinün ekseri kılıcdan geçüp kal‘a-ı Bitlîs ile vilâyetin alup zabt eyledi. Mezbûr Ûlâma’nın bu asl-ı feth ü fütûh ve şecâ‘at ü istikâmeti zâhir olıcak ri‘âyet olunup ol diyârun eyâleti ana sadaka olunup irtifâ‘nun ucı evc-i feleke irişüp durdı.

Haber-i mütâba‘at-kerden-i mîr-i Cezâyir Hayreddîn Paşa ve âmeden-i o be-dergâh-ı pâdişâh-ı sâhib-kırân-ı (205b) rûy-i zemîn ve mîr- mîrân-ı Cezâyir şüden ve reften-i bâ-donanma-ı hümayûn ve feth-kerden-i Kal‘a-ı Tûnus-râ fî-sâbi‘-i şehri Rebî‘ü’l-evvel sene erba‘în ve tis‘a-mi’e

Andan sonra sene dokuz yüz kırk Rebî'ü'l-evvelinün yedisind[e], Midillü ovasında[n] kopmuş gemi ehli ve Akdeniz'de çok gezmiş deryâ yüzinde Fireng-i bed-âheng ile nice nice savaş itmiş şecâ'at ü şehâmetle Firengistânda belki cümle Kâfîristânda Bârbârîc nâm ile iştihâr bulmuş Cezâyir v[â]lîsi olan Hayreddîn nâm şîr-kemîn refîk-i tevîkûn delâletile dâr-ı emân-ı kadîme ve pâdişâh-ı heft-zemîne âfitâb-ı nûr-pâş gibi baş indirüp bâb-ı sa'âdet-me'âbına gelüp akdâm-ı ikdâm ve emânet ü istikâmet üzre kıyâm gösterdi. Ba'd-ez-ân hûrşîd-i maşrık-ı saltanat ve mazhar-ı şafak-ı hilâfet hazretleri vefk-i hâtırınca ri'âyet idüp Cezâyir Beglerbegiligin inâyet idüp yüz pâre kadirge ile deryâ cânibine gitmeğe emr eyledi. Kânûn-ı padişahî (206a) ve âyîn-i şehinşahî üzre hil'at-ı fâhir ile ruhsat-ı icâzet virildikten sonra deryâyâ müteveccih olunduğu gibi sâbıkâ kayd-ı keyd ile Mora cânibinde vâkı' olan Kal'a-ı Koron ile sâ'ir kılâ'ı²⁷⁸ alup duran küffâr-ı bed-ahvâl mûmâ-ileyhün Cezâyir Beglerbegisi olduğın istimâ' idicek ellerinde olan kal'aları birağup Firengistân tarafına gemilerle kaçup gittiler. Ol zamânda Yahyâ Paşaoğlu Mehmed Beg Mora sancağı begi idi küffâr kal'aları birağup kaçdıkların der-i devlete sene-i mezbûre Zi'l-ka'desinün evâsıtında arz eyledi. Ma'lûm oldukda yarar dizdârlar ile hisâr erleri irsâl olunup kal'aları kemâ-kân hıfz eylediler. Hayreddîn Paşa dahi zıkr olan donanma ile Magrib-i zemîn'de vâkı' olan Tûnus kal'asına varup top-ı hisâr-kûpla döğüp pâdişâh-ı ferîdûn-haşmet ve şehinşâh-ı cemşîd-heybet hazretlerinün (206b) sâye-i sa'âdetlerinde feth idüp zabt eyledi. İtdüğü şecâ'at ü şehâmet mukâbelesinde der-i devletden şemşîr-i müzehheb ve hil'at-ı hümâyûn irsâl olundu ve hem buyuruldu ki donanma-ı hümâyûnla ol câniblerin hıfz u hirâsetinde olasin deyü emr olundu andan sonra...²⁷⁹

(282b) Haber-i müstevlî-şüden-i küffâr-ı bed-ahvâl be-kal'a-ı Tûnus ve inhizâm-yâften-i Hayreddîn Paşa der-muhârebe-i kal'a-ı mezbûre ve âmeden be-dergâh-ı (283a) âlem-penâh fî-tâsi'-i Şa'bânü'l-mu'azzam

²⁷⁸ Kalâğı

²⁷⁹ Buradan varak 282b'ye kadar olan kısım Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn'e tekabül etmektedir.

Sâbıkâ tahrîr olan ahvâl-i muhakkak ve tasvîr olan makâl-ı musaddak üzre sene dokuz yüz kırk Rebî'ü'l-evvelinün yedisinde donanma-ı hümayûnla varup Kal'a-ı Tûnus'ı feth idüp ol diyâra nev-nizâm ve tâze-intizâm virmek için lenger-ikâmet üzre olup duran dârü'l-guzât ve'l-mücâhidîn mahrûsa-ı Gelibolı Sancağı Begi ve sefâ'in-i nusret-karîn-i pervîn-cem'un kapûdânı ve Cezâyir-i magrib-i zemîn beglerbegisi hizber-i kûh-sâr-ı saff-derrî ve şîr-i bîşe-i kârzâr ü şecâ'at ü dilâverî fâtih-i ebvâb-ı cihâd kâsir-i şevket-i erbâb-ı inâd Hayreddîn Paşa -dâmet ma'âleyh - üzre İspânya-i dîn-i la'în-i bed-fi'âlün Endertorî dimekle mezkûr kapûdânı seksen pâre kadirga ile gelüp mûmâ-ileyh paşa-yı sâhib-i ictihâdla zikr olan Tûnus Kal'ası üzerinde **(283b)** bâzâr-ı kârzârı germ ve sadâ-yı gavgâ-yı vegâyyla tâk-ı âsmânı nerm idüp top u tüfeng ve prângo vü zenberek ile gereği gibi neberde âheng idüp zırhların gözünden akan kanlu yaşlar ile rûy-i hâmûn gülgûn olup çevgân-ı tûğün darbından miyân-ı meydân-ı dâr ü gîrde galtân olan başlar ile dâmân-ı sahrâ doldı. Sehâb-kerd-i neberdle rûşen-i nehâr ol gün şeb-i târa dönüp peykân-ı rahşân hevâ yüzinde şeb-i târ gibi göründi. Şafak-ı kanla dâmân-ı meydân-ı âsmân gülgûn oluncayadeğin iki leşker yüz dönderüp gereği gibi uğraş eylediler. Guzât-ı müslümînün kâr ü bâr-ı hayâtları nâr-ı kârzâr-ı âfetle tutuşdı. İtâ'at miyânına hidmet kemerin kuşanan ve sultân-ı cihâna baş indürüp âsitâne-i sa'âdet-âşyânında taş yasdânu top rak döşenmeği ihtiyâr iden müşârün-ileyh Hayreddîn Paşa gayret-i islâm ve hamiyyet-i **(284a)** milleti'l-hayrû'l-enâm deyü top u tüfeng ile cehennemîlerün ten-i sakar-serîrlerün mânend-i gırbâl ü kefgîr delüp dimâ'-ı müşrikîn seylâb oldukda levn-i ahder deryâ-ı hûnîn olurdu ol küffâr-ı hüsrân-âyînün gurûr-ı fir'avunîleri tabî'at-ı hüsrân-hâsiyyetlerinde muzmer ü merkûz olmağın kesret-i a'dâd-ı kesr-mevâdd ve vefret-i cünûd-ı dalâlet-mu'tâdlarına i'timâd idüp dahi sâbıkâ kal'a-ı Tûnus hâkimi ve emîri ve vâlîsi olan Mîr Yûnus ol a'dâ-yı dîne ve düşmanân-ı sâhib-i kîne varup menâtika ve iltiyâm gösterüp ale'l-ittifâk dâr ü gîre musırr olup durdılar. Ol hinde kal'a içinde mahbûs olan esîrler dahi fırsat ve kâr ü bâr-ı kudret ü iktidâr bulup hemân-dem içerüden kal'anun kapûların mesdûd idüp isyân gösterdiler. Paşa-yı rûşen-re'y nâ-çâr dâr ü gîrden ferâgat idüp berrîden piyâde bedr-i inâba varup anda lenger-i **(284b)** ikâmet ve bâdbân-ı istirâhat üzre duran on altı pâre kadirgalara râkib olup ba'd-ez-ân Eşpânpa-i dîn-i bed-fi'âlün kal'alarından Mâyorka dimekle mezkûr kal'a üzre üşüp fi'l-hâl toplar kurup gedükler açıldığı gibi yürüyüş idüp - bi-inâyeti'llâhi te'âlâ - feth

idüp içinde bulunan zükûrın alef-i şemşîr ve etfâl ü inâsın esîr ü kayd-ı zencîr idüp andan sonra sâlimîn ve gânimîn dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniyye'ye sene-i mezbûre Şa'bânınun dokuzunda gelüp vâsıl oldu andan sonra

Haber-i katl-kerden hazret-i pâdişâh-ı memleket-güşâ vezîr-i kebîr-i aristo-nazîr mîr-i mîrân-ı Rûmili İbrâhim Paşa-râ fî-sânî ve'l-ışrîn-i şehir-i Ramazânü'l-mübârek sene-i mezkûre

Sene-i mezbûre Ramazânınun yirmi ikinci gicesinde tavr u dârâtı ve âyîn ü tertîb ü zîneti Dârâ'ya müyesser olmayan Vezîr-i a'zam **(285a)** ve Rûmili Beglerbegisi İbrâhîm Paşa-yı mükerrremî ki hâfız-ı sugûru'l-islâm ve'l-müslimîn ve hâris-i ma'âlimü'l-mülk ve'd-dîn hazretlerininü eyyâm-ı devletinde ekâlîm-i seb'â serdârları önince hâdim ü hidmetkâr ve rub'-ı meskûn şehriyârları hidmetinde âlûde-i gubâr olup kimine in'âm-ı zer ü sîm ve kimîne tevcîh-i elviye-i ekâlîm idüp her husûsda hüsrev-i cem-temkîn ve pâdişâh-ı tâc ü taht ü nigîn hazretlerininü ana hulûs-ı i'tikâdı olup e'inne-i umûr-ı saltanatı ve ezimme-i mesâlih-i memleketi dest-i tasarrufuna virüp bi'l-cümle umûr-ı azl ü nasb ve kabz ü bast ana menût olup mîr ü sipâh ve bendegân-ı âlem-penâh galebe vü enbûh ve kesret-i pür-şükûh ile i'zâz u iclâl ve ihtirâm-ı istikbâl iderlerdi.

Nazm

Kime kim yüz duta ikbâl ü devlet
Kulından yek ider halk ana hidmet
Velî-i devlet ki sonra döndere yüz
Döner halk-ı cihânun yüzi dübdüz

(285b) Sahn-ı serây-ı felek-ünvânı ve meydân-ı eyvân-ı dîvânı erbâb-ı hâcât dan arsa-ı arasât gibi memlû ve müzâheme-i milel-i muhtelifeden ²⁸⁰ - والتفت الساق بالساق - hâletile dobdolı olup memâlik-i sâhib-i erâ'ikden tevakku'-ı istimdâda ve terakku'-ı imtidâda gelenler tertîb-i dîvân ve tezyîn-i eyvânından hâlet-i mehâbeti müşâhede idüp andan havf ü haşyete ve remi [vü] dehşete düşerlerdi. Mesâlih-i ahvâl-ı âmme-i

²⁸⁰ “Ve bacakta bacağa dolaşmış olacaktır”, Kıyâme, 75/29.

re‘âyâ belki umûr-ı kâffe-i berâyâ ale‘d-devâm görölüp menâsıb u merâtib-i tasarruf şevk-i İlâhî birle TP²⁸¹PT- تعز من تشا و تزل من تشا - mefhûmınca kiminden alurdu ve kimine virirdi. Semt-i bülend-i felek-peyvendi farak-ı felekden berter ve bezl ü cûd u sehâsı hâtem-i Tayyî‘den ekser idi. Himmet-i vâlâsında niceleri saff-ı ni‘âlden sâhib-i sadr ve niceleri dahi dürr-i şebnem gibi ayağa düşmüşken âfitâb-girdâr bedr-i kadrin bedre yaturmuşdı mâ‘il-i zeyb ü zînet ve esîr-i (286a) bend-i şöhet olup metâ‘-ı gurûrla pîrâye-i pîre-zen-i dünyâya aldanup ârâyış-i dâr ü kusûrı nesne sanup libâs-ı fâhîrin lâle-i pür-jâle gibi cevâhire gark ve licâm-ı vezîrin zeyni la‘l ü le‘âliye müstağrak itmişdi. Melek-i rûhânîden haberi ve safâ-yı câvidânîden eseri yoğdı ²⁸²-
 va‘îdinün mefhûmında dâhil idi pâdişâh-ı cihân hazretlerinin pertev-i inâyetile top-ı devletin nârenc-i âfitâb gibi sipihre ve kûşe-i külâh-ı savleti makâm-ı mâh u mihre irüp makbûl-ı pâdişâh-ı âlem-penâh ve mukarreb-i dergâh-ı zıllu‘llâh iken tekallub-ı ahvâl-i şâhîden gâfil ve bânû-yı dehrin zuyûr u tezvîrine mâ‘il olup dahi fikr-i muhâl ü kibr ü dalâl ile nice sevdâ-yı bî-sûdı maksûd u murâd ve fikr-i bî-hûdei matlûb-ı fu‘âd idünüp efkâr-ı fâside aklını akîm ve hayâl-ı kâside re‘yini sakîm idüp memleket-gîrlik sevdâsı (286b) akl-ı muhâl-endîşi vilâyetin teshîr itmişdi. Ammâ kemîn-gâh-ı kaderden sayyâd-ı kazâ-ı dûn u kevn ana nâzır ve cellâd-ı ecel kafasında bir işârete muntazır olup durduğundan gâfil idi. Hazret-i hilâfet-penâh-ı sa‘âdet-destgâh ol nâkısü‘l-efkârün fikr-i muhâlin ve tedbîr-i bî-me‘âlin ma‘lûm idünüp

Beyt

Mâzâ ahâzeke yâ mağrûrun fî‘l-hatari

Hattâ helekat feleyten nemlû lem tatri

Deyü şeb-i mezkûrede Serây-ı âmire - ammerehâ‘llâhü ilâ yevmi‘l-âhir - ye götürüp katl eyledi. Allâh kâdir-i fevk-i ibâda ve illet-i azamet ü kübrâya zihî kâdir ü kâhir ki asâr-ı kudret-i bâliğesi iktizâsınca bir za‘îf bendesini âlî-mikdâr ve zeviyyü‘l-iktidâr idüp evc-i rı‘fatda mihr-i sipihr gibi farakın farak-ı semâyâ hemser ve gâh izhâr-ı celâl-i kibriyâsı muktezâsınca bir efgendesini sâye-i fûrû-mâye gibi hâka beraber eyler.

²⁸¹ “Dilediğini aziz edersin dilediğini zelil edersin”, Âl-i imrân, 3/26.

²⁸² “Her kim dünya ve zinetleri murad ederse”, Hûd, 11/15.

Nazm

Zihî dârâ-yı âlem-i bî-tedebbür
 Kamû eşyâya âlem bî-tefekür
 Kemâl-i kudrete irmez tefekkür
 Basubdur âlemi hâb-ı tahayyür
 Celâl-i kibriyâsından anun âh
 Cemâline hayâl irmez zihî şâh

Beyt

Her âteş ki dest-i kazâ yir-fürûht
 Hem fikr ü tedbîrhâ-i re'y-sûht

(287a) Haber-i azîmet-nümûden-i sultân-ı selâtînü'l-islâm mâlik-i memâlik-i rikâbü'l-enâm be-cânib-i Korfos berây-ı feth-kerden-i vilâyet-i İspânya-i dalâlet-fercâm fî-sâbi'-i şehr-i Zi'l-hicce min-şühûr-ı sene-i selase ve erba'în ve tis'a-mi'e

Înâyet-i ezeli reh-nümâ ve hidâyet-i lem-yezelî pîşûvâ olup sultân-ı selâtîn-i rûy-i zemîn ve şehinşâh-ı sâhib-i taht ü tâc ü nîgîn fûrûzende-i mesâcid-i dîn ve sûzende-i me'âbid-i müşrikîn - azze nasrûhû - ve - nasre asrûhû - hazretleri dîn-i Muhammediyye'ye takvîyet niyyetin muhkem ve âyîn-i Ahmedîyye'ye temşîyet azîmetin müstahkem kılup İspânya-i dîn-i la'în-i mahzûlün ayâdî-i dalâlet-rehînlerinde Pûlya vilâyetinde vâkı' olan kılâ' vü husûn istihlâsına mukaddemâ cânib-i vezâret-me'âb-ı sadâret-nisâb vâsita-ı akdû'd-devleti'l-ebediyye ve râbita-ı ıkdû's-sa'âdeti's-sermediyye kâ'id-i cüyûşü'l-islâm sâhibü'l-izz **(287b)** ve'l-ihtişâm vezîr-i sâni Lutfî Paşa - dâmet ma'âileyh - ile hem-vâre çehre-i zîbâ-yı arûs-ı cihâd u gazâyâ harîs olup Fireng-i bed-âhenglerinün yüreği yağile dâ'im gazâ çerâğınî yaka gelen Rüstem-i kıtâl-ı behrâm-cidâl Cezâyir Beglerbegisi Hayreddîn Paşa-yı hümâyûn-fâl donanma-ı sa'âdet-nümûn ve merâkib-i zafer-makrûnla gitmeğe emr eyledi. Ol emr-i lâzımü'l-iz'ân-ı sâhib-kırânî iktizâsınca mûmâ-ileyhümâ bi-hasbi'l-makdûr hareket-i ırk-ı hamîyyete mecâl-i sabr ü sükûn komayup hemân-dem akdâm rîsmânun çözüp ve tevakkuf lengerün alup ve basîret çârmîhlarun çekişdirüp ve

azîmet yelkenün açup mürâfakat-ı kâr ü bâr ve muvâfakat-ı rüzgar ile savb-ı maksûd tarafına azîmet eylediklerinden sonra akeblerince sene-i selase ve erba'în ve tis'a-mi'e Zi'l-hiccesinün yedinci günü bülend-pervâz-ı âşyân-ı cihâd [ve] kemend-endâz-ı âsmân-ı ictihâd hazretleri cüyûş-ı deryâ-cûş ve asker-i (288a) ejder-hurûşla sikender-i rüzgâr ve gazenfer-i kârzâr gibi devlet necâbına nehzat ve nusret rikâbına hareket buyurup tûğ-ı âfitâb-fürûğun ve matla'-ı izzetden tâli' ve a'lâm-ı zafer-encâmın meşrû'-ı sa'âdetden şâri' kılup mahrûsa-ı Kostantiniyye'den ki makarr-ı bâr-gâh-ı saltanat ve müstekarrar-ı kâr-gâh-ı memleketden eymen-i âvânda ve ahsen-i ezmânda ki sultân-ı tabî'at peygûle-i galvâ-yı bürûdetden eyâlet-i vücûd-ı serâ-perdesin sahrâ-yı i'tidâl-i sıhhatde ve bâd-ı sebûk-pây sabâ-ferş-i zümür-rûdîn üzre kadem basup ebr-i çâpûk-destün dest-yârlığıle basît-i mükedder-i gabrâ üzre bisât-ı münevver-i hadrâyı döşeddüğü hinde Korfos cânibine azîmet gösterdi.

Nazm

Eğer rezm için ide azm-i meydân
Adûnun başı ola gûy-ı çevgân
Neberd içere çöktürdi oyunda baş
Adûnun başına gökden yağa taş
Ne iklîme çekerse leşkeri şâh
Önince rehber olur nusretul'llâh

(288b) Katî'at-ı merâhil ile ber-kenâr zikr olan dokuz menzilde mahrûsa-ı Edrene'ye varup sa'âdetle şeref-müsûle vusûl buldukdan sonra iki gün dîvân idüp re'âyânun şikâyeti ve vilâyetün mühimmâtı görülüp iki yüz nefer kul oğulları onar akçe ile bölüklere ilhâk olunup bedr-i kadrleri kadre irdi. Ol esnâda Erdelbân'un dahi harâcı gelüp der-i devlete teslîm olundu ve deryâ cânibinden ulaklar gelüp İspânya-i dîn-i la'înün deryâda ziyâde tonanması var padişâh-ı islâm asker-i nusret-encâmıla iki menzili bir idüp gelüp Avlona'ya irişmek üzre olsunlar deyü haber verdiler. Hudâvend-i cihân ve kutb-ı dâ'ire-i zamân hazretleri yümn ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile Edrene'den Filibe cânibine mâh-ı mesfûrun on sekizinde azîmet gösterdi. Ol gün ahâlî-i şehir himmetü'r-ricâl ve ta'li'l-cibâl birle vilâyet-i hidâyete sâlik ve himmet-i inâyete mâlik olan dervîşler bî-gâne ü hîşler ile padişâh-ı (289a) sâhib-i ictihâdun

levâzım-ı ta'zîmin ve merâsim-i tekrîmin yerine getürmek için du'â idüp gönderdi gıtdiler.

Nazm

Devâdur yedi iklîme çepersün
 Zafer topını meydândan kaparsun
 Eğer azmün hümâsı açâ şeh-per
 Bula sâyenle izzet heft-kışver
 Adûnun burcî ola seng-i hâre
 Ola kahrûn bilinden pâre pâre
 Yolun açuk kılıcun üstün olsun
 Cihâna nusretün âvâzı dolsun

Padişâh-ı memleket-güşâ hükm-i hekîm-i müte'al ve fermân-ı alîm-i zü'l-celâl iktizâsile tanîn-i tantana-i cihândârı ve sît ü za'âzi-i kışver-sitânı ile ol a'dâ-yı fesâd-ârây her kande ise arayı gidüp kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ile ber-kenâr zıkr olan yedi menzilde Filibe'ye vardı. Biş gün ikâmet üzre olup dururken merkez-i dâ'ire-i kıtâl ve bebr-i bîşe-i fezâ-yı cidâl Anadolu Beglerbegisi emîrû'l-ümerâi'l-kirâm Hüsrev Paşa-yı peleng-intikâm asker-i hasm-şikâr-ı Osmânî ve leşker-i nusret-asâr-ı hâkânî ile **(289b)** ordu-yı hümâyûna dâhil ve belde-i ma'mûreye gelüp vâsıl oldu. Andan sonra dîvân olup pây-mâl-ı nevâ'ib ü sitem ve bâr-keş-i belâ vü elem olan fukâranun şükr ü şikâyeti ve sefer-i zafer-rehberün vâkı' olan mühimmâtı görölüp ol gün Bûdin cânibind[e] olan fahr-ı erbâb-ı şecâ'at ve zuhr-ı ashâb-ı celâdet Yahyâ Paşaoğlu Mehmed Beg'den ulaklar gelüp küffâr-ı bed-girdâr ve adû-yı nekbet-asâr kal'alarından Vâlpova nâm kal'anun Bâni Diyâk Mîhâl demekle meşhûr iblîs-i sâni Sirem cezîresinde vâkı' olan re'âyâyı nâr-ı gâret ve fukârasın hedm ü hasâretle yakup yıkmak için bin mikdârı pelîd-i belîd ve merîd-i atîd kâfirleri gönderüp ol gönderdüğü bî-dînler Üsek kal'asının etrâfın mürûr ve zıkr olan cezîreye ubûr idüp zehr-i gâreti salmak ve cârûb-ı hasâreti çalmak üzre iken bu cânibde kemîn-i kînde bir nice yüz kâr-dîde vü ceng-âzmûde gâzîler hâzır u nâzır bulunup gayret-i dîn-i islâm **(290a)** ve hamîyyet-i millet-i hayrû'l-enâm deyü hemân-dem siper gibi yüz yüz olup neberd ü kârzâr idicek - bi-inâyeti'l-Melikü'l-müste'ân - ve bi-devlet-i padişâh-ı sâhib-kırân mukâvemete tâkat getüremeyüp inhizâm ile perâkende olup mücâhidân-ı

devlet ü dîn ve mübârizân-ı nusret-karîn ba‘zıların dutup şemşîr-i âb-dâr²⁸³ ile alef ve hançer-i berk-iştihâr ile telef idüp ol düşman-ı bed-ahvâl inhidâm ü inhizâm üzre oldukları haberin virdiler. Zikr olan mahalde otak-ı hümâyûn-ı hümâ-âşyân ol makarr-ı devlet-nişâna şeref virtüp biş gün ikâmet üzre olundukdan sonra sene-i erba‘ve erba‘în ve tis‘a-mi’ede iftitâh-ı âm-ı Muharremü’l-harâm ayının guresinde Filibe’den bu ber-kenâr zikr olan on iki menzilde hazret-i padişâh-ı kâm-yâb-ı sa‘âdet-nisâbun otâk-ı hümâyûnları mahrûsa-ı Üskûb’e varup otâk-ı hümâyûn kal‘a civârında kuruldı ki sahrâ-yı ferruh-fezâsı hıyâm-ı süreyyâ-intizâm-ı sipâhla ravza-ı berîn-misâl olmışdı. **(290b)** Etrâfı hevâ-hemser âlî kavâklar ve sultânî söğüdler olup dahi bâğ-bân-ı zemîn kudûm-ı şehriyâr-ı cem-temkîn için yollarına çemenden kadîfe-i hadrâ döşeyüp yemîn ü yesâr ol eşcâr-ı bedî‘ü’l-asârın farak-ı ferkadânlarında sû-be-sû mürgân-ı sâhibü’l-elhân anîn ü efgân iderlerdi. Padişâh-ı âlem-penâh hazretleri üç gün ikâmet ve dîvân-ı adâlet-cereyâna niyyet idüp dururken mukaddemâ sene-i ihdâ ve erba‘în ve tis‘a-mi’e yılında asker-i islâm-ı gazâ-mu‘tâd ile dârü’s-selâm-ı Bağdâd-ı hilâfet-âbâdı feth için inân-ı azm-i zafer-reşâdlarını Irâk-ı Arab semtine münsarif buyurdukda ekrâd ümerâsından Bâbâ demekle mezkûr emîr ki âsitân-ı seniyyü’l-erkân kibeline arz-ı ubûdiyyet ü ihlâs itmişdi der-i devlete âdem gönderüp öte cânibde Gazvîn sahrâsında temekkûn üzre olup duran şâh-ı bî-dînün fikr ü nihâdı mahrûsa-ı Bağdâd-ı devlet-âbâd ki diyâr-ı Irâk-ı Arab’da gûyâ bir arûs-ı zîbâ ve hüsn-i bî-hemtâyyla reşk-i cennet-i **(291a)** me’vâdur ol zümre-i kûtâh-endîşe ve fırka-ı ilhâd-pîşe ol cânibe gitmek sevdâsındadır şöyle ki ref‘ ü def‘ine mukayyed olunmazsa mukarrerdür ki fitne vü âşûb deryâsı taşar zîrâ ki her bir ehl-i fesâd ile ve her zındîk-ı bed-nihâdla dîli olup mâr-ı efsürde ve gubâr-ı pejmürde dirildi deyü i‘lâm eyledi. Ma‘lûm oldukdan sonra Diyârbekir ve Bağdâd melikü’l-ümerâsına emrler irsâl olundu ki ol tarafların sâlik-i pür-mehâlik zabtı maslahatı için durup öte cânibde vâkı‘ olan Kızılbaş-ı evbâşlar ki kemîn-i kînde durup ol bed-sîretler gîr ü dâra fırsat bulup nâ-gâh hücûm-ı kudûm-ı şûmile ol bûma kudûm ideler şâh-râh-ı hürreme sâlik olup hengâm-ı âheng-i ceng vâkı‘ olıcak hengâme-i rezmi kurup seng-i ceng ile me’rûş başın eze. Ba‘d-ez-ân şehriyâr-ı cüvân-baht şehsüvâr-ı mülk ü taht hâfiz-ı bilâdu’llâh nâsır-ı ibâdu’llâh hazretleri i‘lâ-i dîn-i mübîn ve ihkâm-ı ahkâm-ı

²⁸³ Âb-dare

şer'-i metîn ve ri'âyet-i mesâlih-i dîni ve kifâyet-i mühimmât-ı milleti ve takvîyet-i hâl-i zu'afâ **(291b)** ve temşîyet-i kâr-ı fukarâ ve intihâc-ı menâhic-i ebrâr ve ihtiyâr-ı mezâhib-i ahyâr ve ref'-i şâh-ı adl ve kat'-ı bîh-i zulm için dîvân idüp Cingene Sancâğı Begi İskender Beg'ün hicâb-ı zulm-dîde-i basîretini rû'yet-i rûy-i sevâbdan men' idüp dest-i zulmle hançer-i sitemi mazlumân-ı gamm-dîdeye çekdiğinden ötürü salb olundu. Halkın şikâyeti ve sefer-i zafer-eserin mühimmâtı görüldükden sonra padişâh-ı memleket-güşâ hazretleri Üsküb'den Avlona cânibine azîmet idüp bu berkenâr zikr olan on dört menzilde sa'âdetle Avlona mukâbelesinde Kal'a-ı Kânina (?) fezâsında otâk-ı gerdûn-nitâkın kurup ârâm-ı pür-merâm eyledi. Ol günün ertesi mâh-ı Saferin gurrasinde deryâ cânibinden muktedâ-yı gürûh-ı islâm, pîşûvâ-yı merâkib-i nusret-fercâmla Lütî Paşa-yı devlet-merâm menâr-ı amûd-ı feth-maksûd, zafer-i bâdbân-ı nusret-rîsmân, çengâl-i lenger-i kûh-peyker, top-ı meşhûn-ı ejder-i derûn-ı ra'd-iş'âr [ü] berk-izhâr evc-i ittisâl-i kal'-a-misâl gögeler ve mâvnalar ve bâştardeler **(292a)** ve bârçalar ve kalyonlar ve kâlînalar ve kâdırgalar ve kayıklar ve ağribârlar ve palâskermeler ile gelüp ol gün âvâze-i gâziyân evc-i berîne ve debdebe-i tekbîr-i dilâverân çarh-ı hazmîne irüşüp tantana-i tabl ve sadâ-yı top-ı ra'd-iştihârlarından tâşçe-i illiyyîn pür-gulgule-i âmme-i mü'minîn olup durdı. Yarındası dîvân olup cümle-i erkân-ı sa'âdet-nişân-ı atebe-i Osmânî ve kâffe-i mu'azzamât ve sadr-ı nişînân-ı südde-i vâlâ-ı cihân-bânî cem' olup mûmâ-ileyh Lütî Paşa'yla Hayreddîn Paşa dahi donanmadan kendülere mahsûs hüddâm-ı süreyyâ-nizâmdan zerrîn-tâc ü murassa'-kemer ve mücevher-şemsîr hidmetkârlar ve sâ'ir tavâ'if-i sipâh ü askerden her biri gürûh-ı pür-şükûh dilâverler ile dîvân-ı adâlet-ünvâna gelüp dest-bûs-ı padişâh-ı âlem-dârâyla müstes'ad olduklarında donanma-yı hümâyûn-ı nusretkarînle hevâ-yı gazâda perr ü bâl-ı feth ü ikbâl açup varup keştî-i ser-geşte gibi başı çigzinüp girdâb-ı bahr-ı teşvîşe düşen İspânya-ı dîn-i mel'ûnun Pûlya yakasında **(292b)** vâkı' olan bilâd ü emsârın ve husûn u hisârın alup içlerinde buldukları Fireng-i âteş-âhengleri niheng-i şemsîr-i âb-rengle şikâr idüp ve boyunların urup etfâl ü inâsın esîr ü kayd-ı zencîr idüp getüreler deyü emr olundu. Emr-i âlî-şân muktezâsınca mûmâ-ileyhümâ Lütî Paşa'yla Hayreddîn Paşa'ya Rûmili Beglerbegisi Mehmed Paşa umûmen Rûmili begleri ve sipâhîleri koşulup dahi derçe-i mâzîde silk-i beyâna zebân-ı kilik-i dürer-nizâmla le'âlî-i âb-dâra intizâm virilüp zikr olan donanma gemileriyle Avlona'dan Pûlya savbına sene-i erba' ve

erba'în ve tis'a-mi'e Saferinün üçüncü günü azîmet gösterüp gittiklerinden sonra padişâh-ı felek-taht ve şehinşâh-ı melik-baht hazretleri asker-i deryâ-misâl ile zikr olan menzilden mâh-ı mesfûrun dördünde tebdîl-i hevâ ve tağyîr-i sahrâ için Kûdas Yaylası dimekle meşhûr yaylaya varup şeref viricek vezîr-i sâlis Paylâk Mustafa Paşa kapû halkile ve Anadolu Beglerbegisi Hüsrev Paşa **(293a)** Anadolu askerile Arnavud'a akın emr olundu dahi emr-i lâzımü'l-iz'ân-ı padişâhî mûcibince akına segirdüp reh-güzârlarinde sa'b derbendler ve azîm dağlar ve mazîk yollar vâkı' olup mûr ü mâra tâkat-ı güzâr müyesser değil idi. Eğer şîr-i şerze savlet-i hamlesile ol derbendân-ı sa'bü'l-menfeze güzer ideydi pençe-i pür-şikencesi ahcârında kalup ser-nigûn olaydı asker-i deryâ-yârun ve leşker-i encüm-şümârın her biri hezâr belâyla dağlara çıkup vusûl buldukları gibi küffâr-ı hüsrân-me'âl tahassun itdikleri vâdî vü cibâlden seng-i hâreler galtân idüp nice Müslümânları şehîd eylediler ki her bir taşı leşker-i ezfâr-ı gıylân gibi mücedder ü ekl ve her gâhı zehr-i mâr gibi müheddir ü kâtil olup sebze-zâr-ı firdevsde Burâk'la hem-tavîle olan atları dahi merg-i müfâcâta ulaştırup helâk eylediler. Âhirü'l-emr ol dağların akabât-ı nâ-mahdûdından ve vâdîlerinün menâhil ü menâzilinden ...(?)²⁸⁴ vahşet mütebâdir ve sengîn-i fu'âda dehşet mütesâdir olduğu **(293b)** cihetden asker-i zahmet-encâm akdâm-ı ikdâm ve ihtimâm-ı tamâm ile sürçe düşe hezâr belâyla ol sa'bü'l-mesâlik dağlar çıkup gelüp ordu-yı hümâyûna mültesik²⁸⁵ oldılar. Ba'd-ez-ân

Haber-i âmeden-i Lütfî Paşa bâ-donanma-yı hümâyûn ez-vilâyet-i Pûlya-ı hezîmet-nümûn be-Avlona ve bâz-reften be-muhâsara-ı Kal'a-ı Korfos-ı dalâlet-füzûn berây-ı isyân-kerden

Ve öte cânibde cünûd-ı nusret-âgâh-ı zafer-intibâh, merâkib-i nusret-iftitâh ile bahr-ı ummân-nişândan savb-ı Pûlya'ya varup vusûl bulan düstûr-ı ferhunde-evkât ve pîrûz-ı eyyâm-ı müşîr-i mübârek-sâ'ât ü nusret-fercâm Lütfî Paşa-yı sa'âdet-encâm zikr olan vilâyet-i ma'mûre ve memleket-i meşhûrede vâkı' olan Kalverât'ile Otûrând dimekle meşhûr kal'alarına varup nüzûl eylediği gibi içinde olan bî-dînlerin çehre-i hayâtları âyine-i ecelde musavver ve hâne-i kalb-i zamîrleri şu'le-i şemşîr-i

²⁸⁴ دیوه

²⁸⁵ Mültek

dilâverân ile münevver görölmeğin karâra mecâlleri kalmayup hisârlarını birağup kaçdıklarında guzât-ı (294a) düşman-gîr irişüp melâ'în-i bî-dînleri esîr ü kayd-ı zencîr idüp anlara karîb on mîl mikdârı kuruda seng-i hâreden yapılmış mu'teber iki kal'alar dahi olup her biri alunup nâhiyelerinde seksen pâre köyleri gâret ü hasâret olundukdan sonra cezîre-i mezbûrede karâr olunup ümîd-i ihlâsla cibâlde muhtefî olan gürûh-ı dalâlî guzât-ı cezâ-fi'âl bir bir bulup ele götürüp ve ol mahallde vâkı' olan hisârlarını ve meskenlerini ve yatak ve duraklarını yakup yıkup fenâyâ virdiler. Etfâl ü ıyâllerini esîr idüp ol tâgîlerin işlerin bitürmüşler [E]spânya-i dîn-i bed-fi'âlün bunca kal'aları ve nice husûn u bârûları alınup zûr-ı pençe-i müslümîn ile vîrân ü harâb şehirleri ve vâroşları mesâkin-i²⁸⁶ bûm-ı zulâm olan köyleri nâr-ı azâb-ı intişâr-ı mücâhidîn ile yakılup nâ-bûd olup deryâ yüzinde dahi bî-nihâye gemileri yağmâ olup kemâl-i mertebe hasâretler ve memleket-i (294b) makhûresine bî-nihâyet gâret ü hakâretler vâkı' ol[an] düşman-ı mahzûlün ahbâr-ı sahîhasına vukûf-ı tahassul olundukdan sonra paşa-yı memleket-güşâ donanma-ı hümâyûnla girü Avlona'ya gelüp vusûl buldı ba'dehû Korfos kal'asınun keferesinün hıyâneti ve öte İspânya ile ittifâkı ve hîle vü nifâkı olup dahi nice pâre kadırga ile donanma-ı hümâyûna zarar irişdirmek sevdâsında oldukları ma'lûm olunup ol sebebden mûmâ-ileyhüm Lütî Paşa'yla Hayreddîn Paşa ve Rûmîli beglerbegisi Mehmed Paşa irsâl olunup varup muhâsara-ı hisâra mübâşeret içindeki bî-dînlere mübâdaret idüp durdılar. Bu cânibden kâhir-i kahramân-ı devrân hazretleri

Haber-i azîmet-nümûden-i hudâvend-i cihân ez-Yaylağ-ı Kûdas - bi-inâyet-i Melik-i müste'ân - be-cânib-i Korfos fi-gurre-i Rebî'ü'l-evvel sene-i minh

Zıkr olan Kûdas Yaylağı'ndan yümn ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile Rebî'ü'l-evvelün gurrasinde azîmet idüp ber-kenâr zıkr olan on menzilde (295a) âb-ı nehr-i Vîs'den Kal'a-ı Depelen'den Ergürü Kasrı ve Ergürü Kasrı'ndan Delven'den Korfos mukâbelesinde hıyâm-ı gerdûn-kıyâmın kurup oturdu. Deryâ cânibinden üzerine varan Lütî Paşa câ-be-câ muhâsara-ı hisâra toplar kurup musırr olup dururken İspânya kralının ve pâpâs-ı makhûrun ve Ferendîk-i mahzûlün donanmaları ahvâlini

²⁸⁶ Mesâkîn

ma'lûm idinmek için Pûlya ve Mestiye taraflarına şâhîn-i per-i kebûter-güzer [ü] mürğ-şinâver derûnı pür-dilâver dört kıt'a yügrük kayıklar ile Sâlih Re'is'i gönderüp sabâ-misl deryâya revân olup Pûlya kenârlarına vardukda İspânya donanmasına baş olan melâ'în-i küfr-fâşdan Endertorî nâm la'în elli biş pâre kadirge doksan bârça ile Venedîk gemilerinün mülâkâtı için gelürken râst gelüp kayıklar melâ'în gemilerinün akebinden bir kayıkların alup dördüncü gün girü gelüp kâfiristân krallarının ittifâk u ittihâdları olup ehl-i islâm vilâyetlerine ve gemilerine **(295b)** dahl u ta'arruz için bî-nihâye gemiler ihzâr idüp gelmek üzredürdiler deyü cevâb virdiler. Küffâr-ı bed-ahvâlün bu asl-ı ittifâkı ve cem'iyeti olduğu ma'lûm olıcak zikr olan Kal'a-ı Korfos Rebî'ü'l-evvelinün dokuzundan Rebî'ü'l-âhirün yirmi ikisine değin döğölüp ki cümle kırk üç gün olur nice def'a yürüyüşler ve döne döne savaşlar olup şîrân-ı kârzâr ü dilîrân-ı hancer-güzâr her taraftan kal'aya hücum idüp dūd u duhânı ebr-i sâ'ika-bâr olup göklere ağup ve tîr ü tüfeng üzerlerine yağmur gibi yağup ²⁸⁷ - كان عاقبة المجرمين - وامطرنا عليهم مطرا فانظروكم كيف

açdurmayup ²⁸⁸ - لن ينفعكم الفرار - peygâmın lisân-ı hâlî inşâ eylerdi ve pey-â-pey peykân u sihâm ²⁸⁹ - اين ما تكونوا يدرككم الموت - peyâmın inhâ iylendi. Gedüklerde neberd ü kârzâra hâzır u nâzır olan küffâr-ı dalâlet-asâr dahi top u tüfeng ve pırângo vü zenberek ve sâ'ir edâvât-ı ceng ile nice gâzîlerün sîneleri ney **(296a)** gibi nâlân ve nicelerin dahi kusûr-ı sebâtların göçürüp ve sûr-ı vücûdların hendek-i ademe uçurup râh-ı câh-ı fenâya gönderüp şehîd eylediler. Rûmili Beglerbegisi mûmâ-ileyh Mehmed Paşa - dâmet ma'âileyh - darb-ı harb-ı top-ı pür-âşûbla hisâr burclarının derelerini ve bârûlarının bâzûlarını sıyup hâka beraber eyledi. Ol gubâr nisâr-ı kârzârlarından çarh-ı devvâra bürünüp ve gerd-i neberdin sehâbı âsmana hicâb olup durdı. Bu cânibde vüzerâ-yı dîn-dâr sâ'ir ümerâ-yı âlî-mikdârla zikr olan kal'anun fethi ve istihlâsına tezellül ü tefeccu' serlerini ubûdiyyet mihrâbına urup münâcât iderlerdi ol esnâda deryâ yüzinde küffâr-ı hâk-sâr taraflarında karâvol hizmetinde duran rû'ûs-ı rû'esâ-ı ihsârdan Sâlih dimekle mezkûr merd-efgen ü dilîr-i saff-şiken gelüp haber virdi.

Beyt

²⁸⁷ “Ve üzerlerine azap yağmuru yağdırdık, işte bak mücrimlerin akıbeti nasıl oldu”, A'râf, 7/84.

²⁸⁸ “Kaçmak size menfaat vermez”, Ahzâb 33/16.

²⁸⁹ “Her nerede olsanız ölüm size yetişir”, Nisâ, 4/78.

Hasm-ı bî-fer doğdı çün mihr-i zafer
Saldı nîlûfer gibi suya siper

Tabî'at-ı habâset-siriştinde mevcûd olan tuğyân u adâveti zuhûra **(296b)** getirüp südde-i sa'âdete imtinâ' belk[i] asâkir-i süreyyâ-ictimâ' ile mukâbele itmeğin envâ'-ı fitne ü fesâd ihtirâ' iden İspânya ve Venedîk ve Pâpâ donanması gelüp kal'aya irişmek üzredür muhâsara-ı hisârda olan serdâr-ı kavî-re'y vukû'ı üzre paışâh-ı memleket-ârâyâ arz eyledi. Ma'lûm oldukdan sonra zikr olan hisârun fethi âyine-i takdîrde sûret-i te'hîrde müşâhade olunup sefer zamânı olmamağın muhâsara-ı hisârdan ferâgat olunsun deyü emr olunup hemân-dem etrâf-ı hisârda olan meterisler ihrâk ve toplar gemilere ilsâk olunup andan sonra vâkı' olan kurı hedm ü hasâret ve nehb ü gâret olunup etfâl ü inâs esîr ve hûr-yârların kayd-ı zencîr eylediler.

Beyt

Ol diyâra saldı gâret nârını
Yıkdı yakdı ehl-i küfrün dârını

Ol günün ertesi dîvân-ı hümayûn olup kâ'ide-i makarr-ı Osmâniyân üzre vüzerâ-yı ma'delet-ârây-ı sa'âdet-intimâya ve Rûmili ve Anadolu Beglerbegilerine **(297a)** mahsûs kûtâs-gerdûn-ı zerrîn-zeyn ü zencîr Bedevî atlarile murassa' şemşîr ve girân-bahâ hil'atlar virilüp sâ'ir erkân-ı devlet-nişâna ve ümerâ vü a'yâna ve ağalara ve hüddâm-ı kirâmın rü'ûsuna kaftânlar ihsân olunup takbîl-i taht-ı zafer-bahtla müstes'ad olup Anadolu ve Rûmili beglerine ve yeniçerî ve kapû halkına ve donanma serdârlarına ve sâ'ir sipâh-ı zafer-penâha destûr u icâzet virildi. Andan sonra padişâh-ı âlem-penâh hazretleri zikr olan Korfos mukâbelesinden sene-i erba' ve erba'în ve tis'a-mi'e Rebî'ü'l-âhîrinün yirmi dördüncü günü yümn ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Kostantiniyye cânibine azîmet gösterdi. Eyle olsa katî'at-ı merâhil ile dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniyye'ye gelince vâkı' olan menâzil ü merâhil bunlardur ki zikr olunur.

(297b)

Mâlkoç Çâyırı

Fî 24 Rebî'ü'l-âhir

sene 944 - mîl

Bu zikr olan konağa gelinürken Şehr Emîni Hasan Çelebî oldu ve Matrâkçı Nasûh Beg oğlu Mehemmed on akçe ile sağ bölüğe ilhâk olundu ve konağa gelince ziyâde yağmurlar ve seyler olup rûy-i zemîn suyla dolmuşdı. Arpanun kilesi sekizer akçeye alındı.

Yûnus Beg Köyi

Fî 25 mâh-ı mezbûr

sene-i mezkûre - mîl

Bu zikr olan konakda Bûdûn cânibinden ulaklar gelüp haber virdiler ki kefare-i fecerinün Pojega cânibinden ziyâde hareketi var ve hem konağa gelince ziyâde taşlu derbendlü dar yirlerdür. Arpanun kilesi onbiser akçeye alındı.

Lâhana Kasrı

Fî 26 Rebî'ü'l-âhir

sene-i mezbûre - mîl

Mezkûr konağa gelince sa'b derbendlü ve taşlu yirler ve dağlar olup asker-i zafer-rehber avdetde ziyâde zahmet çekdiler ve hem mezkûr konakda Rûmili Kâdiaskeri Kadrî Çelebî azl olunup İstanbul Kādısı Hocâ Çelebî, Rûmili Kâdiaskeri ve Mısır Kādısı Çivî-zâde Anadolu Kâdiaskeri oldu. Arpanın kilesi on beşer akçeye alındı.

(298a)

Türkeş

Fî 27 mâh-ı mezbûr

sene-i mezkûr - mîl

Mezkûr konak uzak konak olup konağa gelince derbendlü ve taşlu dağlar olup arpanun kilesi on ikişer akçeye alındı.

Karye-i Kabâş
Fî 28 mâh-ı mezbûr
sene-i mezkûre - mîl

Bu zikr olan konak gâyetle uzak konak olup konağa gelince dar derbendlü yirler sa‘b dağlardan mürûr olundu ve hem arpanun kilesi on yedişer akçeye alındı.

Karye-i Perepûl
Fî 29 Rebî‘ü’l-âhir
sene-i mezbûre - mîl

Mezkûr konak yakîn konak olup konağa gelince inişlü yokuşlu yirler olup arpanun kilesi on beşer akçeye alındı ve hem bu konakda bir gün oturak olundu.

Karye-i Belevoda
Fî gurre-i Cemâziyye’l-evvel
sene-i mezkûre - mîl

Mezkûr konak uzak konak olup ol mahallde Mısır’dan ulaklar gelüp emn ü emân haberin virdiler. Arpanun kilesi on ikişer akçeye alındı.

(298a)

Kal‘a-ı Görîce
Fî 2 mâh-ı mezbûr
sene-i mezkûr - mîl

Zikr olan konak yakîn konak olup konağa gelince vâsi‘ ova yirlerdir. Arpanun kilesi onar akçeye alındı.

Karye-i Azûzda
Fî 3 mâh-ı mesfûr
sene-i merkûme - mîl

Persiye Gôli
Fî 4 mâh-ı mezbûr
sene-i mezbûre - mîl

Zâvadsa
Fî 5 mâh-ı mezbûr
sene-i mezkûre - mîl

(298b)

Kasaba-ı Manâstır
Fî 6 Cemâziyye'l-evvel
sene 944 - mîl

Çiftlik
Fî 7 mâh-ı mezbûr
sene-i mezkûre - mîl

Kasaba-ı Florina
Fî 8 Cemâziyye'l-evvel
sene 944 - mîl

İstravâ Gôli
Fî 9 mâh-ı mezbûr
sene-i mezkûre - mîl

(299a)

Kasaba-i Vodena'ı geçüp

Karye-i Veřtentesa
Fî 10 mâh-ı mezbûr
sene-i mezkûre - mîl

Mezkûr konak uzak konak olup konağa gelince vâsi‘ ova yirlerdir. Zikr olan konakda hudâvendigâr hazretleri âlî-şikâr eyledi. Arpanun kilesi sekizer akçeye alındı.

Kasaba-ı Karavarye mukābelesi
Fî 11 mâh-ı m[ezbûr]
Sene-i m[ezkûr] - mîl

Kasaba-ı Yenice-i Vardar
Fî 12 Cemâziyye’l-evvel
sene-i erba‘ ve erba‘în ve tis‘a-mi’e - mîl

Vardar Köprüsi
Fî 13 mâh-ı mezbûr
sene-i m[ezkûr] - mîl

(299b)

Mahrûsa-ı Selânîk
Fî 14 mâh-ı mezbûr
sene-i mezkûre - mîl

Lângaza
Fî 15 mâh-ı mezbûr
sene-i mezkûre - mîl

Karye-i Bûgûrice
Fî 16 mâh-ı m[ezbûr]
sene-i mezkûre - mîl

(300a)

İlica

Fî 17 mâh-ı m[ezbûr]

sene-i m[ezkûr]

Mahrûsa-ı Sîroz

Fî 18 Cemâziyye'l-evvel

sene 944 - mîl

Karye-i Toğancılar

Fî 19 mâh-ı mezbûr

sene-i mezkûre - mîl

Karye-i Vâsıllu

Fî 20 mâh-ı mezbûr

sene-i mezkûre - mîl

Karasu

Fî 21 Cemâziyye'l-evvel

sene-i mezbûre

(300b)

Bırı geçüp Kuriçây

Fî 22 mâh-ı m[ezkûr]

sene-i mezbûre - mîl

Kasaba-ı Gûmülcine

Fî 23 mâh-ı mezbûr

sene-i mezkûre - mîl

Kasaba-ı Ağarhân

Fî 24 mâh-ı m[ezkûr]

sene-i mezbûre - mîl

Mekrî

Fî 25 mâh-ı m[ezbûr]

sene-i mezkûre - mîl

(301a)

Kasaba-i Ferecik

Fî 26 mâh-ı m[ezkûr]

sene-i mezbûre - mîl

Karye-i Kemâl Beg Köyi

Fî 27 mâh-ı mezbûr

sene-i mezkûre - mîl

Dîmetoka

Fî 28 mâh-ı m[ezbûr]

sene-i mezkûre - mîl

Ada Köprüsü

Fî 29 mâh-ı m[ezbûr]

sene-i mezkûre - mîl

(301b)

Mahrûsa-ı Edrene

Fî gurre-i şehr-i Cemâziyye'l-âhir

sene-i mezkûre - mîl

Mezkûr konak yakîn konak olup padişâh-ı âlem-penâh hazretleri mahrûsa-ı mezbûrede ve belde-i ma'mûrede on üç gün oturak oldu. Arpanun kilesi beşer akçe alındı ve hem Mısır'dan ve Bûdun'dan ve Boğdân'dan ulaklar geldi. Andan sonra hazret-i hudâvendigâr dârü's-saltana-ı İstanbul cânibine azîmet gösterdi.

Karye-i Hâsköy
Fî 14 mâh-ı mezbûr
sene-i mezkûre - mîl

Bâbâeski
Fî 15 Cemâziyye'l-âhir
sene-i mezkûre - mîl

Çorlu
Fî 16 mâh-ı m[ezbûr]
sene 944 - mîl

(302a)

Silivrî
Fî mâh-ı m[ezkûr]
sene-i mezbûre - mîl

Çatâlca
Fî 18 mâh-ı m[ezkûr]
sene-i mezbûre - mîl

Halkalu
Fî 19 Cemâziyye'l-âhir
sene-i mezbûre - mîl

Dârü's-saltana-ı mahrûsa-ı Konstantiniyye
Fî 20 Cemâziyye'l-âhir
sene erba' ve erba'in ve tis'a-mi'e - mîl

(302b)

Eyle olsa padişâh-ı âlem-penâh hazretlerinün dâsitân-ı evveli bu zikr olan Korfos seferi ile tamâm oldu. Bundan sonra dâsitân-ı sânîsi Karaboğdân seferile ibtidâ olunur - inşâ'llâhu te'âlâ -.

Nazm

İlâhî vir lisâna avn ü te'yîd
Kim oldur bülbül-i gülzâr-ı tevhîd
Senün zikrün ola dâ'im makâli
Sana şükr eylemek ola fi'âli
Gönül mirâtına vir gül-i cilâyı
Ki bulsun her kedûretten safâyı
Münevver eyle nûrunla çerâğın
Beze gül-i hikmet-i ezhârile bâğın